

Muqeddes Kitab

Tewrat 24-qisim

«Yeremiya»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 24-qisim

«Yeremiya»

(Yeremiya peyghemberning kitabi)

Kirish söz

Kitabni qisqiche tonushturush

Yeremiya peyghemberning peyghemberlik xizmiti belkim miladiyedin ilgiriki 626-yilidin miladiyedin ilgiriki 585-yilighiche jemi 42 yil dawam qilgan. Shuning üçün Tewrattiki «Yeremiya» dégen qisimning eng uzun bolushi heyran qalarliq ish emes, elwette. Jezmleshturimizki, mezkur kitab mushu 42 yil ichide u bergen bésharet we telimlarning bir yekünidin ibarettur. Israilning tarixida eng qarangghuluq mezgillarning biride, Xudaning sözi mushu bésharetler arqiliq uninggha yetküzülgen. Yeremiyaning kitabining özige zamandash bolghan Ezakiyal peyghemberning kitabi bilen shundaq ortaq yéri barki, u insanning gunahqa patqan heqiqiy halitini üzül-késil ashkarilap hem tehliil qilip, uni kóz aldimizgha eyni halda keltüridu. Shunga u köp hallarda «ademning quliqigha yaqidighan» eser bolmay qalidu. Lékin hayat toghruluq töwendikidek keskin, jiddiy soalliri bolghan oqurmenlerge uningdin emeliy jawablar tapqili bolidu. «Némishqa halitim mundaq chataq?», «Men némishqa wedemde turmay özgilerning ümidini yerde qoyimen?», «Némishqa exlaqta herdaim meghlubiyette axirlishimen?», «Némishqa özümning Xudagha zadi yaqmaydighanliqimni chongqur hés qilimen?», hetta «Diniy murasimlarga özümni köp béghishlighinim bilen némishqa özümning Xudagha zadi yaqmaydighanliqimni chongqur hés qilimen?», «Némishqa bizning élimizning haliti shundaq chataq?» dégende soallar oqurmende barmu? Emdi mezkur kitabta siz üçün jawablar bar.

Birinchidin, u herbirimizge «sadiq eynek» bolup, herbirimizge ichimizdiki chongqur yiltiz tartqan gunah menbilirini eks ettüridu; ikkinchidin, bu gunah menbeliridin qutulush yolini kórsitip béridu. Bu yol peqet «Yehudiy xelqi» üçünla emes, belki pütkül insaniyet üçündür. U bolsimu, nijatliqtur! Bu ishlar üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz («Qutquzghuchi-Mesih we yéngi ehde»).

Tarixiy arqa körünüş

Yeremiya dunyagha kélishtin burun, Yehuda eng dehshetlik padishahlrining biri bolghan Manassehning 50 yilliq hökümi astida bolghanidi. «Shimaliy padishahliq» bolghan Israildiki «on qebile» Asuriye teripidin miladiyedin ilgiriki 722-yili sürgün qilinghan. Yehuda padishahi Manasseh bolsa öz padishahliqini qoghdash üçün Xudani izdep Uni bashpanah qilish we Uningdin yol sorashning ornigha, imkaniyetning bariche köprek yat eller bilen ittipaq tüzüshke intilgenidi. U bu yat ellerge bolghan «sadiqliq»i we «semimiylik»ini bildürüş üçün ularning butlirini we butpereslik ishlirini qobul qilip ulargha atap butxanilarni salghuzghan; bu butpereslik hetta «insan qurbanliqi»ni, balilarni qurbanliq qilishni öz ichige alatti. Yeshaya peyghember uninggha: — Bundaq ishlarni dawamlashtursang Xuda pütkül Yehudani wetinidin mehrum qilip Babilgha sürgün qilidu, dep agahlandurghan. Lékin Manasseh héch qulaq salmighan; u belkim hetta Yeshaya peyghemberni öltürgen bolushi mumkin.

«Yeremiya»

Köp adamlar: «Men hozir gunah qiliwérimen, andin qérighanda towa qilimen» dégin bilen emeliyette nahayiti az bir qisim kishiler yashanghanda andin towa qilidu. Halbuki, ademni heyran qilarliq ish shuki, rezil padishah Manasseh melum derijide towa qilghan. Biraq xelqige nisbeten butperesliktin köp ziyan bolghan; ulargha butpereslik, shuningdek herxil rezillik singip ketkenidi. Lékin Manassehning ogli Yosiya sekkiz yashqa kirgende textke olturghan bolsimu, peqet on nechche yashqa chiqqandila bundaq ishlarni tüzitish istiki küchlük bolghanidi. Tewrattiki «Tarix-Tezkire» hem «Padishahlar» dégen qisimlarda bu ishlar xatirilengen: —

«Seltenitining sekkizinci yili, u téxi güdek chéghidila, atisi Dawutning Xudasini izleshke bashlidi; seltenitining on ikkinchi yiligha kelgende Yehuda bilen Yérusalémdiki «yuqiri jaylar», Asherah mebudliri, oyma butlar we quyma butlarni yoqitip, zéminni pakizlashqa kirishiti.

Xelq uning köz aldidila «Baallar»ning qurbangahlarini chéqip tashlidi; u qurbangahlarning üstige égiz qilip orunlashturulghan xushbuygahlarni késip tashlidi; u yene Asherah mebudliri, oyma-quyma butlarni chéqip, uning topisini bu mebudlarga qurbanliq sunghanlarning qebrilirige chéchiwetti. But kahinlirining ustixanlarini qurbangahlarining üstide köydürüwetti; shundaq qilip, u Yehuda bilen Yérusalémni pakizlidi. U Manasseh, Efraim, Shiméon hetta Naftalighiche ularning herqaysi sheherliride we etrapidiki xarabilerde shundaq qildi; u qurbangahlarni chéqip, Asherah mebudliri we oyma butlarni kokum-talqan qiliwetti, pütün Israildiki xushbuygahlarning hemmisini késip tashlap, Yérusalémgha qaytti» («2Tar.» 34:3-7).

«... U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yighdi. Andin u Gebadin tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «sheher bashliqi Yeshuaning quwiqui»ning yénida, yeni sheher quwigha kirish yolining sol teripide idi (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémda Perwerdigarning qurbangahigha chiqishi cheklengenidi; lékin ular dawamlıq öz qérindashliri bilen birge pitir nanlardan yéyishige muysesser idi)». («2Pad.» 23:8-9)

Bu islahat miladiyedin ilgiriki 672-yili bashlanghanidi. Bir yildin kéyin Xuda Yeremiyanı peqet Israilghila emes, belki yat ellergimu peyghember bolushqa chaqirghan. U Yérusalémning shimaligha sekkiz kilometr yiraqliqtiki Anatot dégen yézidiki bir kahin ailisidin bolup, shu chaghda belkim on alte yashtin ashmighanidi. Shübhısizki, Yeremiya Yosiya padishahning islahat élip bérishida uni qollaydighan küchlük bir awaz idi.

Besh yildin kéyin, muqeddes ibadetxanini paklandurush jeryanida, Musa peyghemberge tapshurulghan «Qanun-desturlar»din köchürülgen bir «oram yazma» tépildi. Tépilghan yazma belkim «Qanun shehri» dégen qisimni öz ichige alghan; bu qisimda, Xudaning Israil bilen tüzgen ehdisining ikkinchi qétimlıq tepsiliy élan qilinishi xatirilengenidi. Bu qanun-destur qismining tépilishi Yosiyaning islahatni algha sürüşhige téximu ilham boldi.

Yeremiyaning bizge (11:1-8de) éytishiche, bu weqedin bir yil kéyin u ehдини jakarlash hem uni sherh qilish üçün yol alghan. Shübhısizki, u ehдини jakarlighinida öz bésharetlirini uninggha qoshup ayan qilghan.

Ehde ichide mundaq sözler bar («Qanun shehri» 12:13-14): —

«Yeremiya»

«Sen köydürme qurbanliqliringni udul kelgen joylarda qilmasliq üçün köngül qoyghin; peqet Perwerdigar hemme qebililiringning zéminliri arisidin tallighan jayda köydürme qurbanliqliringni qil we shu jayda méning sanga barliq tapilighinimgha emel qil».

Bu sözler boyiche Yosiya padishah Yérusalém (Xuda «tallighan jay»)din bashqa «yuqiri joylar»da qilidighan qurbanliq murasimlarni bikar qiliwetkenidi.

Shuning bilen Yeremiya ehdini jakarlighanda, öz yurti Anatotta hemmidin qattiq qarshiliqqa uchrighan. Anatot bolsa «kahinliq yurt» idi; ésimizde barki, Yeremiya özi kahin idi. Yosiya islahat qilghinida Yeremiyaning ailisidikilerdin köp ademler belkim kahinliqtin qaldurulghan yaki töwenrek orunlarga chüshürülgen bolushi mumkin; eger ularning ichide özlirini «Baal»diki butpereslikke atighanlar bolsa ulardin belkim ölümge mehkum qilinghanlarmu bolghanidi. Anatotta bashqa yerlerge oxshash «yuqiri joylar» bolushi mumkin idi. Yosiyaning shu yerlerde ibadet murasimlarni emeldin qaldurghanliqi del Yeremiyaning ailisidikilerge paydiliq «yuqiri joylar»diki «aile ish-oqiti»ge bérilgen xatime bolghanidi. Uning ailisidikilerning inkasini tesewwur qilish tes emes. Ularning uni öltürüş qestini 11:18-23-ayettin, we qattiq chetke qéqilishini 15:17-ayettin körgili bolidu. Uninggha xotun almasliq buyrulghanidi; chünki uning ömri daimliq xewp-xeter hem derd-elem ichide ötetti; uning toy qilmasliqining özi tümenligen yurtdashlirigha: «Xudaning pat arida chüshidighan jazaliri tüpeylidin, silergimu normal aililik turmush mumkin bolmaydu» deydighan bir bésharet bolatti.

Yeremiya özining japaliq tenha yolidin Perwerdigargha kötürgen dad-peryadliri we hetta aghrinishliri heyran qalarliq ish emes. Ularni 11-20-bablarda arilap-arilap uchritimiz. 15:19-20de Xuda bu toghruluq uninggha éghir bir söz qilidu we bilishimizche, u bu sözdin kéyin ikkinchi «Xudayimning yolidin yanghum bar» dégüchi, yaki shu yoldin qaqshighuchi bolmighan. U hazir kona esker bolup, yolni axirghiche méngishqa yüzini chaqmaq téshidek qilghan.

Yosiya padishah hayat waqtida, Yeremiya «chetke qéqilghan» we ölüm xetiri astida bolghini bilen, melum derijide «padishahning himayisi astidiki adem»mu idi. Ehwal «soghuq urush» dewridikidek idi; lékin u herdaim her ehwalda xelqlerge Xudaning sözini yetküzdi (25:1ni körüng; bu ayet Yehoakimning tötinchi yilighiche bolghan jeryandiki Yeremiyaning ehwalini teswirleydu).

22:15-16de Xudaning Yosiyanı teripliginini körimiz (Xuda Yosiyaning oghli Yehoahazgha söz qilidu): —

«Sen kédır yaghichidin yasalghan taxtaylarnı chaplap, ata-bowiliring bilen besleshseng qandaqmu padishah bolushqa layiq bolisen? Séning atang (Yosiya) yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarnı yürüzgen emesmu? Shunga u buning yaxshiliqini körgen. U möminlerning we namratlarning dewasini toghra sorighan; shunga xelqning ehwalı yaxshı idi. Bundaq ish méni tonushtin ibaret emesmu?» — deydu Perwerdigar».

Shübbhisizki, Xudaning orunlashturushi bilen, shimaliy zéminlarda bolghan siyasiy weqeler Yosiya padishahning kéyinki yillirida islahatlarni algha sürüşke erkinlik we waqit yaritip berdi. Yehudaning düşmini Asuriye shimaliy terepte Babilning wesweslirige we sherqiy terepte Médianing tehditlirige taqabil turush bilen bend idi. Miladiyedin ilgiriki 612-yili Babillıqlar Asuriye impériyesining paytexti Nineweni ishghal qildi; Asuriyening qoshuni

«Yeremiya»

gherbke, Haran shehirige yürüş qildi. Ular shu yerde yene 609-yili Babilliqlar teripidin yéngildi.

Misir padishahi Pirewn «Asuriyeni qutquzayli, ularni özimizge ittipaqdash qilayli» dep ularning ishiga arilashmaqchi boldi. Shühbisizki, ularning meqsiti, Asuriyening ilkidiki Suriye we Qanaan (Pelestin) zéminlirige «in'am süpiti»de érishishtin ibaret idi. Shu yurtlar eslide Asuriyege béqinghanidi. Yehuda bu yurtlarning ichide bolghachqa, Yosiya bundaq ehwalni xalimay (Xudadin yol sorimayla) «Mégiddo jilghisi»gha chiqip Pirewn bilen qarshilashti. Uning qoshuni meghlup bolup özi ejellik yarilandi. Pirewn Asuriyeni qutquzalmighan bolsimu, uning qoshuni töt yil Efrat deryasi boyida turup Suriye hem Pelestinni özige béqindurdi. U Yehudaning yéngi padishahi Yehoahazni üç ay olturghan texttin chüshürüp, ornigha mustebit Yehoakimni textke olturghuzdi. Lékin Pirewn bolsa miladiyedin ilgiriki 605-yili Babil padishahi Néboqadnesar teripidin Karshimishta meghlup qilindi. Pütkül «ottura sherq» Néboqadnesarning aldida öz oljisidek halette boldi.

604-yili Yeremiya barliq bésharetlerini bir oram yazmigha xatirilitip, uni xelqge oqutti; buning netijisi shundaq boldiki, padishah Yehoakim yazmini otdangha tashlap köydürüwetti (36:9).

Hazir butpereslik qaytidin üstünlükke ötti. Netijide Yeremiya we uninggha oxshash ixlasmen kishiler ziyankeshlikke hetta ölüm jazasigha uchridi. (26:20-23; 22:17ni körüng). Yeremiya derrilini, zindangha tashlandi (20:2); ölümge mehkum qilinishqa tas qaldi (26:10 qatarliqlar). Yehoakim Xudaning ehdisini buzushi bilen teng, Néboqadnesar bilen tüzgen ehdimu buzdi. Shundaq qilip Yehoakim miladiyedin ilgiriki 598-yili texttin chüshürülüp sürgün bolushqa höküm chiqirildi we sürgünlükke yolgha chiqipla dunyadin ketti. Uning izbasari oggli Yehoakin qaytidin Yérusaléمنى ching taqap, qarshiligni dawamlashturdi; lékin Babil teripidin üç ayliq muhasirige élinghandin kéyin teslim boldi. Umu sürgün bolup, ibadetxanidiki qimmatlik qacha-quchilar, Yérusalémdiki mötiwerler we usta hünérwenler bilen teng Babilgha élip kétildi. Bu miladiyedin ilgiriki 597-yili idi.

Néboqadnesar bolsa «u yaxshi qorchaq bolidu» dep Yehoakimning akisi Zedekiyanı textke olturghuzdi. Lékin emeliyette bolsa Zedekiya hemme elge nisbeten «qorchaq» bolup, pat arida Babilgha qarshi isyan kötürmekchi bolghan bashqa ellerdin kélidighan elchiler ömikini kütiwatqanidi (27:3). Uning höküm sürgen dewri Yeremiya üçün eng qiyin bolghan on yil bolghan idi.

Elchiler Zedekiyaning aldigha yighilghanda, Yeremiya nechche boyunturuqni kötürüp kirip ularni qattiq chöchütiwetti. U bularnı elchilerning herbirige tapshurup, isyan kötürüshning paydisiz ikenlikini, Babil padishahining boyunturuqini qobul qilishi kéreklikı toghrisidiki xewernı yetküzdi.

Yeremiya yene Babilgha alliqachan sürgün qilinghanlarga xet yézip ulargha: Sürgünlük mezgili 70 yil bolidu, lékin siler ixtiyaren Néboqadnesargha tinchliqta boysunsanglar bu sürgün bolush mezgili Xudaning bext-berikitini körgen yillar bolidu, dep nesihet qildi. Bundaq xewer «milletperwer»lerge yaqmaytti; bu xewer bolsa yene Yérusalémda hem Babilda turghan birnechche atalmish «peyghemberler» jakarlighan xewerning eksi idi. Mundaq xewer yetküzüsh Yeremiya üçün xeterlik yol idi; u yene «Séni taqaqqa sélishimiz kérek» dégendek

«Yeremiya»

tehditlarni anglidi (29:24-29). Lékin padishah Zedekiya Néboqadnesargha ichken qesimini buzup Babillilqlarni qaytidin qozghap, ularni «Sewr-taqitimiz qalmidi, qisas almisaq bolmaydu» dégüzdi; shu sharaitta ular Yérusalémning derwaziliri aldigha kelgen chaghda Yeremiya choqum téximu dadil nuqtiinezerde turushi kérek idi. Babillilqlarning kélishi, dédi Yeremiya, Xudadin chüshken jaza; Xudaning jazasini ulargha teslim bolush yoli bilen qobul qilish kérek, dédi. U hetta Néboqadnesarning Xudaning terbiyilik jazasini Öz asiy xelqi üstige beja keltürüshi bilen uni «Xudaning quli» (25:9, 27:6) dep atighan. Bundaq sözlerni «milliy xainliq» dep shikayet qilish asangha chüshidu. Yeremiya zindangha qamap qoyuldi (bu waqitta sheherde qehetchilik bolghan bolup, zindandikilerge qanchilik ozuq teminlinidighanliqini oqurmenler tesewwur qilalaydu). Yeremiya bu yerdin herbiy zindangha ötküzüp bérilip, axirda «patqaqliq azgal»gha tashliwétildi. U chongqur patqaqqa pétip soghuqtin we ajizliqtin ölüshke az qaldi. Heqiqiy milliyperwer del Yeremiya idi. Uning sözliri insanlarning oylap chiqqan xam xiyallirigha emes, belki Xudaning ayan qilghan wehiylirige asaslanghan, salmaq, éghir-bésiliqtin chiqqanidi. Beziler: «Axirqi deqiqide kelgen qutquzush» toghruluq chüsheydighan bolsimu (we Xuda heqiqeten bezi waqitlarda «axirqi deqiqide» qutquzidu) lékin shu chaghda Xudaning sözi «qutquzush» toghruluq emes, belki peqet ademni kichik péilliqlil qilish toghruluq idi. Uning yoli bolsa «Kaldiylerge (Babillilqlargha) teslim bolunglar» dégenlikdin ibaret idi. Lékin Zedekiya padishah «yumilaq tawuz»ning del eyni idi — bir qarargha kélelmeytti, herdaim palanchi terep yaki pükünchi tereptikilerning oylighanliridin qorqup yüretti. U daim, hetta Yeremiya zindanda yatqan waqitta uningdin meslihet soraytti, lékin alghan meslihetni tézla untup ketti. Axir bérup uning ikkilinishliri özige dehshetlik jazani élip keldi (39- hem 52-babni körüng).

Yeremiya meblegh sélip, ana yurti Anatottiki bir étizni sétiwélip Xuda ayan qilghan kélechekke bolghan ishenchini körsetti (32:6-14, 24-25). Yérusalém ishghal qilinghandin kéyin, Babillilq qarawul bégi uninggha ömrining qalghan künliride Babilda rahatlik sharaitta turmush ötküzüshke purset bergende, u belki Yehuda zéminida qélip eng namrat kishiler bilen bille qiyin sharaatlarda turushni tallishi bilen xelqke bolghan heqiqiy muhebbitini körsetti. «Milliperwer» padishah we hökümrán-serdarliri bolsa yurtidin qanche yiraq qachalisa shunche yaxshi dep beder qéchishqa intildi. Padishahning «hergiz teslim bolmaymiz» dégen «milliperwer» siyasitining aqiwiti Yérusalémning: «Qaytidin héchqandaq isyan kötürmisun» déyilgen mutleq halakitidin ibaret boldi. Yeremiya Babillilqlar békitten yéngi waliy Gedaliyaning himayisi astida, ziyankeshlikdin sel aram tapti. Gedaliyaning Yeremiyagha bolghan illiq muamilisidin uning aqköngül we adil kishi ikenlikini köreleymiz. Epsuski, özün ötmey umu Babilning boyunturuqini eslide ret qilghan ishenmeslikning ziyinigha uchrichuchi bolup chiqti. Dalada yürgen bezi leshker bashliqliri Yehuda zéminida aman-tinchliqning yene bolghanliqidin xewer anglap Pelestinge qaytip keldi. Ular arisida Ishmail isimlik bir kishi bar idi. U shübhisizki, özini padishah qilip «yéngi padishahliq»ni qurmaqchi bolup, Gedaliyani öltürüwetti. Yehudadiki bashqa «leshker bashliqliri» bolsa uning pilanini tosidi. U qéchip ketti.

Bu ishlar leshker bashliqlirini éghir tenglikte qaldurdi. Babillilqlar békitten waliy we uninggha yaremchi hemrah bolsun dep qaldurulghan bezi Babillilq mensepdarlar we leshkerler öltürüwétilgenidi. Shuning bilen ularning qarishiche, bu weqeler Néboqadnesarning közige yene bir isyan bolup körünüshi mumkin idi. Ular Babillilqlar tézla qaytip kélip qisas alidu, dep oylidi. Yehudada qalghan herbiy küchler intayin az idi. Shunga ular Misirgha qéchish qararigha keldi. Halbuki, «Xudaning bashqa orunlashturushi barmidu, Uningdin sorayli» dep ular Yeremiyadin, Xudadin béshareti sorashni telep qildi. Yeremiya sewrlik bilen Xudadin söz

«Yeremiya»

kütti. On künden keyin wehiy uningha kélip: «Yehuda zéminida turuwéringlar, Babil padishahigha boysununglar, we Men uni sözliringlarga ishendürimen» déyildi. Bu tolimu kütülmigen jawab idi, ularning uni anglighusi yoq idi. Ular axirida Yeremiyaning yordemchisi Baruqni «Sen Yeremiyaning bizge qarshilishqa kushkürttung» dep herxil bahane bilen, Xudaning sözini yene bir qétim nezirige almidi. Ularning bundaq shikayitining tolimu külliliklik hemmige ayan bolsa kérek, chünki Baruq hem Yeremiya ular bilen bille Yehuda zéminida turuwerse we Babil padishahi bu zémingha qaytip kelse, ular bilen oxshashla xeterde qalatti. Ular Misirgha kirdi, Yeremiya hem Baruqni ular bilen bérishqa mejbur qildi. Waqit tertipi boyiche kitabning axirida, Yeremiyaning özini Misirgha mejburiy élip barghanlarga qarshi chiqip, ularning qaytidin bashlighan butpereslikini eyibligenlikini körimiz. Yeremiya: — Siler «Yehuda zéminida qéliwersek choqum Néboqadnesarning qoli bilen ölimiz» dégenidinglar, shunga siler Misirdimu Néboqadnesarning qoli bilen beribir tügishisiler, dep agahlanduridu. Ular tetürlük qilib uning eyibige reddiye bermekchi bolup, «Béshimizgha chüshken külpetning sewebi, ata-bowlirimizning we bizning butlarga choqunushimiz emes, belki séning Perwerdigaringha ibadet qilish yolung boldi» deydu. Yeremiyaning bésharetleri yézilghan xatirisi Yeremiyaning «**Heqiqetni ispatlayli; körimizki, kimning sözi inawetlik bolidu, ularningmu yaki méningmu?**» dégen sözliri bilen axirlishidu (44:28). Yeremiyaning bésharetleri barliq insanlarga özlirining ispatini élip kélidu.

Yeremiyaning yordemchisi Baruq kitabning axirida Yeremiyada qandaq ishlarning yüz bergenlikini bizge körsetmigenlik sel sirliq ishtur. Lékin Yeremiya özi shundaq xalighan bolushi mumkin. Uningdin sewebini sorighan bolsaq shübhisiizki, u bizge: «Muhimi peyghember emes, belki Xudaning peyghember arqiliq kelgen sözidir» dégen bolatti.

Yene qoshup éytishimiz kérekki, kitapta xatirilengen köp bésharetler waqit tertipi boyiche **retlengen emes**. Ular belki téma boyiche retlep qoyulghan. Töwende kitab mezmuni jedwilide bésharetlarning bérilgen waqitliri toghruluq bilginimizni körsitimiz.

Terjimimizde biz ibraniiy tilshunaslirining tetqiqatlaridin, bolupmu engilyelik alim «Dérík Kidnér»ning «Yeremiya» dégen esiridin köp paydilanduq.

Mezmuni

Bab, bésharet-weqeler, we waqti Birinchi qisim — birinchi oram yazma (Yeremiya 36:1-2)

Bab, bésharet-weqeler, we waqti Birinchi qisim — birinchi oram yazma (Yeremiya 36:1-2)		
Bab	Bésharet-weqe	Waqit (bilgenlirimiz) (miladiyedín ilgiriki yillar)
1	Yeremiyaning chaqirilishi	626

«Yeremiya»

2-6	Yehuda towa qilishi kérek	626-»-»
7-9	Ibadetxanida bésharet jakarlash	609 yaki kéyin
10	«Asmandiki alametler» («bésharetler») muhim emes	
11	Pütkül zéminda ehdini jakarlash	
12	Yeremiyaning dad-peryadliri	622/621??
13	Kanap ich tambal	622/621??
14	Qehetchilik	
15	Yérusalémning aqiwiti – Yeremiyaning yene dad kötürüshi	
16	Yeremiya toy qilmasliqi kérek	
17	Gunah insanning asasiy mesilisi – shabat küni toghruluq	
18	Sapalchidin alghan sawaqlar	
19	Sapal kozidin alghan sawaqlar	609 yaki kéyin
20	Yeremiyaning urulushi Pashxurgha bolghan bésharet	609 yaki kéyin

Ikkinchi qisim — (köpinchisi) kéyinki bésharetler

Bab	Bésharet-weqe	Waqit (bilgenlirimiz)
21	Yérusalémning axirqi qorshwiwélinishi	588
22	Töt padishah toghruluq bésharetler	598
23	Saxta padichilar, «Heqqaniy Shax»	
24	Yaxshi we nachar enjürler	597 yaki kéyin
25	70 yilliq sürgünlük	605
26	Shiloh toghruluq bésharet	609 yaki kéyin
27-28	Babilning boyunturuqini qobul qilishi kérek	594
29	Sürgün bolghanlarga yazghan xet	597din kéyin

«Yeremiya»

30-31	«Ümid kitabi»	...
32-33	Yeremiyaning étizni sétiwélishi	588/587
34	Kaldiylarning waqitliq kétip turushi Qullarning azad qilinishi	588
35	Rekabiylardin alghan sawaq	601din kéyin
36	Oram yazma we uning köydürülüşhi	605/604
37	Yeremiyaning qolgha élinip qamap qoyulushi	588
38	Patqaqliq azgal	588/587
39	Sheherning örwétilishi	587
40	Yeremiyaning Gedaliyaning yénida turushi	587
41	Gedaliyaning öltürülüşhi	587
42-43	Misirgha qéchish	587din kéyin
44	Qachqanlarning butpereslikini aqlishi	585
45	Baruq üçhün bir bésharet	605
Üchinchi qisim — «yat ellerge» bolghan bésharetler		
46	Misir	...
47	Filistiye	...
48	Moab	...
49	Ammon, Édom, Demeshq, Kédar, Élam	...
50-51	Babil	...
Xatime		
52	Tarixiy Xatime	...

«Yeremiya»

<h3 style="text-align: center;">Waqit jedwili</h3>	
Yil	Weqe
640/639	Yosiya padishah bolidu
628	Yosiya islahatni bashlaydu
627	Yeremiya xizmitini bashlaydu
626	Nabopolassar Babil impériyesini berpa qilidu
622/621	«Qanun-destur» kitabi tépilidu
612	Asuriyening paytexti Ninewe örüwétilidu
609	Yosiya jengde ölidu
	Yehoahaz üç ay padishah bolidu
	Pirewn Yehoakimni padishah qilidu
605	Néboqadnesar Pirewnning üstidin Karshimishte ghelibe qilidu
	U Daniyal we bashqa qabiliyetlik kishilerni Babilgha élip kétidu
604	Yeremiyaning yazmisi Yehoakim aldida oqulup köydürüldü
601	Yehoakim Babilgha isyan kötüridu
598	Yehoakim texttin chüshürülüp dunyadin kétidu
597	Tunji chong sürgün qilinish. Yehoakin, hünerwenler, ibadetxanidiki qacha-quchilar, Ezakiyal peyghember élip kétilidu. Zedekiya padishah qilinidu
593	Zedekiya Babilgha chaqirilidu
589	Néboqadnesar Yehuda zéminigha tajawuz qilip Zedekiyagha hujum qilidu «Zéminning weyran qilinishliri» bashlinidu («Ez.» 24:2)
587	Yérusalémning ghulitilishi. Ikkinchi sürgün qilinishi
582/581	Üchinchi qétimliq Babilgha sürgün qilinish
561	Yehoakin zindandin qoyuwétilidu
539	Babil örüwétilidu
538/536	Parsliq impérateur Qoresh Babilda sürgün bolghanlarni Babildin azad qilidu
520	Mukeddes ibadetxanining uli sélinidu

Yeremiya

Xudaning Yeremiyani chaqirishi

1 ¹ Binyamin qebilisi zéminidiki Anatot yézisida turuwatqan kahinlardin bolghan Hilqiyaning oghli Yeremiyaning sözliri töwende xatirilinidu: —

² Yehuda padishahi, Amonning oghli Yosiyanning künliride, yeni u textke olturghan on üçinchi yilida Yeremiyağa Perwerdigarning sözi keldi; ³ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Yehoakimning künliride hemde Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Zedekiyaning on birinchi yilining axirighiche, yeni shu yilning beshinchi éyida Yérusalémdikiler sürgün qilinghuche uningha Perwerdigarning sözi yene kélip turdi.

⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip:

⁵ — Anangning qorsiqida séni apiride qilishtin ilgilra Men séni bilettim; sen baliyatqudin chiqishtin burun séni Özümge atap, ellerge peyghember bolushqa tiklidim, — déyildi.

⁶ Men bolsam: — Apla, Perwerdigar! Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen, dédim.

⁷ Lékin Perwerdigar manga: — Özüngni gödek bala, déme; chünki Men séni kimgé ewetsem, sen shulargha barisen; we Men séni néme de dep buyrusam, sen shuni deysen. ⁸ Ulardin qorqma; chünki séni qutquzush üçün Men sen bilen billidurmen, — dédi.

⁹ We Perwerdigar qolini sozup aghzimgha tegküzdü; Perwerdigar manga: Mana, Öz sözlirimni aghzinggha qoydum; ¹⁰ Qara, mushu küni Men séni yulush, söküsh, halak qilish we örüş, qurush we térip östürüş üçün eller we padishahliqlar üstige tiklidim, — dédi.

Ikki alamet körünüş

¹¹ We Perwerdigarning sözi manga kélip: «Yeremiya, némini körüwatisen?» — déyildi.

Men: «Badam derixining shéxini körüwatimen» — dédim.

¹² Perwerdigar manga: «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üçün sözümni közitip turimen» — dédi.

¹³ We Perwerdigarning sözi manga ikkinchi qétim kélip: «Némini körüwatisen?» — déyildi.

Men: «Poruq-poruq qaynawatqan, aghzi shimal teripidin qiysayghan bir qazanni kördüm» — dédim.

¹⁴ Perwerdigar manga: — Külpet shimal tereptin kélip bu zéminda turuwatqanlarning hemmisi üstige bösüp kélidu — dédi.

¹⁵ — Chünki mana, Men shimaliy padishahliqlarning barliq jemetlirini chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — ular kélidu, padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip,

1:2 2Pad. 21:26; 22:1-23; 2Tar. 34:1-30

1:3 2Pad. 23:34; 24:17; 25:8; 2Tar. 36:4, 10-23; Yer. 52:1-30

1:5 Gal. 1:15

1:6 «Men gep qilishni bilmeymen; chünki men gödek balidurmen» — ibranij tilida: «bala» dégen bu söz 5-16 yashtiki balini körsitidu. Kitabning bashqa umumatlirigha qarighanda bizningche Xudaning sözi Yeremiyağa kelgende u belkim texminen on alte yashqa kirgenidi.

1:6 Mis. 3; 4; 6:11,29

1:8 Qan. 31:6, 8; Ye. 1:5; Ez. 3:9

1:9 Yesh. 6:6, 7; Yer. 5:14

1:10 Yer. 18:7; 2Kor. 10:4, 5

1:12 «Körgining yaxshi boldi; chünki Men sözümning emeliylishishi üçün sözümni közitip turimen» — badam derixi baharda birinchi bolup chécheklep, baharning kelgenlikini jakarlighuchi bolghachqa ibranij tilida «közetchi» dep atilidu.

1:14 Yer. 4:6

hemme sépillargha we Yehudaning barliq sheherlirige hujumgha teyyarlinidu; ¹⁶ shuning bilen Men Yehudadikilerning barliq rezillikliri üçün ularning üstidin hökümlarni jakarlaymen; chünki ular Mendin waz kéchip, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, öz qolliri yasighanlirigha choqundi.

¹⁷ Sen emdi bélingni baghlap ornungdin turup, sanga buyrughanlirimning hemmisini ulargha éyt; ular aldida hoduqup ketmigin; bolmisa Men séni ular aldida hoduqturimen. ¹⁸ Qara, Men бүгүн séni Yehudaning padishahlirigha, emirlirige, kahinlirigha hem pütkül zémin xelqige qarshi turghuchi mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim. ¹⁹ Ular sanga qarshi jeng qilidu, lékin séning üstüngdin ghelibe qilalmaydu — Chünki Men séni qutquzush üçün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar.

Israilning Perwerdigargha bolghan deslepki muhebbiti

¹ Emdi Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ² Bérip Yérusalémdikilerning qulaqlirigha mundaq jar salghin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Men séning yash waqtingdiki wapadarliqingni, yeni qizning ashiqigha bolghan muhebbitidek séning chöl-bayawanda, yeni térimighan yerlerde Manga egiship yürgenlirigini séning üçün esleymen. ³ Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan, ular uning öz hosulining tunji méwisi dep qaralghanidi; ularni yewalmaqchi bolghanlarning hemmisi gunahkar dep hésablanghanidi hem ularning bashlirigha balay'apet chüshkenidi, — deydu Perwerdigar.

Ata-bowilar arisida wapasizliqning peyda bolghanliqi

⁴ Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yaqupning jemeti, Israil jemetining barliq aile-tawabi-atliri: —

⁵ Perwerdigar mundaq deydu: — Ata-bowiliringlar Mende zadi qandaq adaletsizliklarni bayqap-tu, ular Mendin shunche yiraqlishidu? Ular némishqa bimene butlarga bash urup, özliri bi-mene bolup ketti?

⁶ Ular héchqachan: «Bizni Misir zéminidin qutquzup chiqirip, bayawandin, yeni chöl-desht we tik azgallar bilen qaplanghan jaylardin, qurghaqchiliq we ölüm sayisi orap turghan yerlerdin, ademzat ötmeydighan hemde insan turmaydighan shu bayawandin bizni ötküzgen Perwerdigar qéni?» dep sorap qoyushmaptighu? ⁷ Men silerni méwisi hem molchiliqidin huzurlinish üçün munbet bir zémingha élip kelgenmen; siler kélip zéminimni bulghidinglar, Méning mirasimni yirginchlik bir nersige aylandurup qoydunglar.

1:15 «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqliri aldigha sélip,...» — bashqa birxil terjimisi: «padishahlar herbiri öz textini Yérusalém qowuqlirigha sélip...»

1:15 Yer. 5:15; 6:22; 10:22; 52:4, 5

1:18 «Men ... séni... mustehkem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim» — oqurmenler shuninggha diqqet qiliduki, Xudaning bu sözliri «ötken zamanda» éytilghan. Bir qarashqa, Yeremiya peqet gödek bir yash yigittek körünsimu, lékin iman-ishenchke nisbeten Xudaning sözi alliqachan ishengüchilerge pakit bolghan. Iman-ishenchtki adem ishlargha Xudaning közqarishi bilan qaraydu.

1:18 Yer. 6:27; 15:20

2:3 «Shu chaghda Israil xelqi Perwerdigargha pak, alahide atalghan» — «...pak, alahide atalghan» dégen söz ibraniiy tilidiki «Perwerdigargha «qodesh»» («Perwerdigargha muqeddeslik») dégen söz bilen ipadilinidu. Oqurmenlerge belkim ayanki, «muqeddes»ning esli menisi del «Xudagha alahide atalghan, pak» dégenliktur.

—Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche «hosulning tunji méwisi»ni bolsa Xudagha atap, Xudaning wekili bolghan kahinlargha béghishlash kérek idi. Xuda mushu yerde: «Israil alahide Méningki idi» deydu. Yene bir tereptin éytqanda Israil Xudaning «hosulining tunji méwisi» bolsa, emdi ulardin kéyin Xudaning yolida mangidighan bashqa ellerdin bolghanlarmu Xudaning yénigha kélip uninggha «hosul bolup» Xudaning Öz xelqi bolushqa kélidu.

2:5 Mik. 6:3, 4

2:7 «Méning mirasim» — bu söz ikki bisliq bolup, menisi: (1) Xuda «bular alahide Méningki» dégen Qanaan (Pelestin)

⁸ Kahinlar: «Perwerdigar qéni?» dep héch sorap qoymidi; Tewrat-qanun ijrachiliri méni héch tonumidi; xelq padichiliri manga asyiliq qildi; peyghemberler bolsa Baalning namida bésharet berdi, ularning hemmisi héch paydisiz bimene nersilerge egiship ketdi....⁹ Shunga siler bilen dewalashmaqchimen, baliliringlar hem baliliringlarning baliliri bilan dewalishimen, — deydu Perwerdigar; ¹⁰ — siler Siprustiki dengiz boylirigha ötüp béqinglar, Kédargha tekshürüşke adem ewetip béqinglar — mushundaq bir ish zadi bolup baqqanmu-yoq dep körüp béqinglar — ¹¹ Qaysi bir el öz ilahlirini (ular héch ilah emes, elwette) özgerkenmu? Lékin Méning xelqim özlirining shan-sheripi Bolghuchisini bolsa paydisiz-bimene bir nersige almashturghan..

¹² Buninggha ejebninglar, i asmanlar; hang-tang bolunglar! Sarasimige chüshünglar! Chöchünglar! — deydu Perwerdigar, ¹³ — chünki Méning xelqim ikki rezil ishni qildi; ular hayatliq su menbesi bolghan Mendin waz kechti; andin özliri üçün su azgallirini, yeni su turmaydighan yériq su azgallirini yonup chiqti..

Israil Xudagha emes, yat ilahlargha we yat ellerge tayinidu

¹⁴ Israil esli qulmidi? U xojayinning öyide tughulghan qulmidi? Némishqa emdi u oljigha aylinip qaldi? ¹⁵ Yash shirlar uni olja qilib hörkiridi; ular awazini qoyuwetti; ular Israil zéminini weyrane qildi; sheherliri köydürüldi, ademzatsiz qaldi.. ¹⁶ Uning üstige hetta Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti..

¹⁷ Bu ishlarni özüng keltürüp chiqarghan emesmu? — Chünki sanga yol bashlawatqinida Perwerdigar Xudayingdin waz kechkeniding.

¹⁸ Emdi бүгүнкү күнде yene Shihor deryasining süyini ichish üçün Misirning yolini basqining némisi? Efrat deryasining süyini ichish üçün Asuriyening yolini basqining némisi?..

¹⁹ Öz rezillikling özüngge sawaq élip kélidu, özüngning yénimdin chetnep ketkining özüngge tenbih bolidu; emdi séning Perwerdigar Xudayingdin waz kechking we Méning qorqunchumning sende bolmasliqining intayin rezil hemde zerdapqa tolghan ish ikenlikini bilip qoy, — deydu Reb, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..

---

zéminini we uning üstidiki Yehudiy xelqini körsitidu; (2) «miras qilip berginimni» dégen menide bolup, Xuda Israilgha «Silerning mirasinglar bolsun» dep tapshurghan zéminni körsitidu. Omumen bu söz shu zéminni we shundaqla, belkim, shu zémindiki xelqnimu körsitidu.

2:8 «Tewrat-qanun ijrachiliri» — Tewratni xelqge ögitishke mes'ul bolghan kahinlarni («Yer.» 18:18, «Qan.» 33:10) yaki Tewratni köchürüşke mes'ul bolghan Lawiylarni («Yer.» 8:8) körsitidu. **«xelq padichiliri»** — (yeni «baqarmenliri» yaki «baqquchilar») ibraniy tilida «qoychilar», «padichilar», «chupanlar» déyilidu. Adette bu söz chopan-qoychilarni körsitidu. Mushu yerde «xelq baqquchiliri» Israilning yétekchilirini körsitidu, elwette. **«Baalning namida bésharet berdi»** — «Baal» dégen Pelestindikilerning yirginchlik bir buti idi.

2:8 Rim. 2:20

2:10 «Siprus» — Siprus arili (ibraniy tilida «Kittim») bolsa Pelestinning yiraq gherbide; Kédar bolsa Pelestinning yiraq sherqide idi — démek, sherqtin gherbkiche bolghan yerlerdimu mushundaq ish bolup baqmighan.

2:11 Zeb. 106:20

2:12 Qan. 32:1; Yesh. 1:2

2:13 Küy. 4:15; Yer. 17:13

2:15 «yash shirlar...hörkiridi» — shirlar oljisini tutqandin kéyin andin hörkireydu. Mushu ayettiki «shirlar» belkim Asuriye, andin Babilni körsitidu.

2:15 Yesh. 5:29; Yer. 4:7

2:16 «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu choqqangni yériwetti» — «Nof we Tahpanes» Misirdiki sheherlerdur. Yehuda köp qétim Misirdin yardem sorighanidi. Misir qoshulghan bolsimu, lékin eksiche Israilgha wapasisizliq qilip kelgenidi. Nof kéyin «Memfis» dep atalghan.

— Bashqa birxil terjimisi: «...Nof we Tahpanes shehiridikilermu bash choqqangni (reswa qilish üçün) ghirdiwetti».

2:18 «Shihor deryasining süyini ichish üçün... Efrat deryasining süyini ichish üçün...» — «Shihor (Misirdiki bir derya yaki wadi)ning sulirini ichish» hemde «Efrat (Asuriyediki derya)ning... sulirini ichish» Israil Misirdin we Asuriyedind panah izdigenlikini körsitidu.

2:18 Yesh. 31:1

2:19 Yesh. 3:9; Hosh. 5:5

²⁰ Chünki sen qedimdinla Men sanga salghan boyunturuqni buzup, uning rishtini üzüp tashliwetkensen; sen: «Qulluqungda bolmaymen!» déding. Chünki barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kérilip yatqansen..

²¹ Lékin Men bolsam séni esli ésil sortluq üzüm télidin, serxil uruqtin tikkenidim; sen Manga nisbeten qandaqmu yat we yawa bir sésiq üzüm téligha aylinip qalding?.. ²² Chünki sen shulta bilen yuyunsangmu, köp aqartquch sopun ishletsengmu séning qebihliking Méning aldimda téxi dagh bolup turidu, — deydu Reb Perwerdigar..

²³ Sen qandaqmu: «Men héch bulghanghan emesmen, men «Baallar»gha héch egeshmidim!» déyeleysen? Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil — sen öz yollirida uyan-buyan qatrap yüridighan chaqqaq hinggangursen!.. ²⁴ Sen chöl-bayawangha adetlengen, hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen! Küyligende kim uni tosalisin? Uni izdigen hanggilar özlirini héch upratmaydu; shu waqitlarda uni izdep tapmaq asandur. ²⁵ I Israil, bikar yügürüp, putungni ayaghsiz, gélingni ussuluqsiz qilip qoymal! Lékin sen buninggha: «Yaq! Xam xiyal qilma! Chünki men bu yat ilahlarni yaxshi körüp qalдим, ularning keynidin mangimen!» — déding..

²⁶ Oghri tutulup qélip xijaletke qalghandek, Israil jemetimu xijaletke qalidu — yeni özliri we ularning padishahliri, kahinliri we peyghemberliri — ²⁷ ular yaghach kötikige: «Atam!» we tashqa: «Sen méni tughdurdung!» deydu; chünki ular yüzini Manga qaratmay, eksiche Manga arqisini qildi; lékin külpet béshigha chüshkende ular: «Ornungdin turup, bizni qutquzhaysen!» deydu. ²⁸ Emdi özüngge yasighan ilahliring qéni!? Külpet béshinggha chüshkende séni qutquzalaydighan bolsa, ular ornidin tursun! — Chünki sheherliring qanche köp bolsa butliringmu shunche köptur, i Yehuda!

²⁹ Némishqa siler Men bilen dewagha chüshmekchisiler? Siler hemminglar Manga asiyliq qilghansiler, — deydu Perwerdigar.

³⁰ Baliliringni bikardin bikar urup qoydum; ular héch terbiyini qobul qilmidi. Öz qiliching yirtquch shirdek peyghemberliringni yewetti..

³¹ I bu dewr kishiliri! Perwerdigarning sözige köngül qoyunglar! Men Israilgha chöl-bayawan yaki qapqarangghuluq basqan zémin bolup baqqanmu? Méning xelqim némishqa: «Negila barsaq öz erkimiz; emdi yéninggha yene kelmeymiz!» — deydu?.

³² Qiz zibu-zinnetlirini untuyalamdu? Toy qilidighan qiz toy kiyimlirini untuyalamdu? Lékin öz xelqim san-sanaqsiz künliride Méni untudi..

2:20 «barliq döng-égizlikte we barliq yéshil derex astida sen pahishe ayaldek kérilip yatqansen» — Israil mushu yerlerde (döng-égizlikte ... yéshil derex astida...) butpereslik paaliyetlirini ötküzgen. Ularning mundaq butperesliki Xudagha wapasizliq bolup rohiy jehette pahishiwarzliq bolupla qalmay, ular Pelestindikilerning butpereslikini dorap ularning butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallar bilen yatatti.

2:21 «yat we yawa bir sésiq üzüm téli» — «yat we yawa» esliyi ibranij tilida bir söz bilenla ipadiliniidu.

2:21 Mis. 15:17; Zeb. 44:2; 80:8

2:22 Ayup 9:30

2:23 «Jilghida mangghan yolungni körüp baq, qilmishliringni iqrar qil» — «jilghida mangghan yolung...» belkim köp qisim Yehudadikiler Yérusalémgha yéqin bolghan «Hinnom jilghisi»da öz balilirini butlarga atap «insan qurbanliq» qilghanlikni körsitidu. Israilni hinggangha oxshitishi belkim uning héchqandaq muqim yölünüşining bolmaydighanliqini tekitleydu.

2:24 «... hewisi qozghalghanda shamalni purap yüridighan bir yawayi mada ésheksen!» — bu oxshitish shübbhisizki, Israilning butlarga bolghan buzuq heweslirini, uni butperesliktin tosushning mumkin emeslikini körsitidu.

2:25 «putungni ayaghsizliqtan... gélingni ussuluqsiz qilip qoymal» — bu sözler belkim ikki bisliq: — (1) butlarning yolida yügürüp méngish beribir bikar ishtur — butlar ademlerge yordemde bolalmaydu; (2) eger Israil butperesliki bilen Xudagha wapasizliqini dawamlashtursa, ular axir bérip ayaghsiz, changqap sürgün bolghanlar bolidu. «Yaq! Xam xiyal qilma!» — ibranij tilida «Yaq! Ümid yoql».

2:28 Yesh. 2:8; Yer. 11:13

2:30 Yesh. 1:5; Yer. 5:3

2:31 Mat. 23:26-39

2:32 Yer. 3:21

«Yeremiya»

³³ Sen ishq izdep baridighan yollargha shunche mahir bolup ketting! Berheq, hetta eng buzuq ayallargha yollaringni körsetting. ³⁴ Uning üstige tonungning peshliride gunahsiz namratlarning qéni bar! Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçün öltürdingmu?! Ishlarning hemmisi shundaq tursimu, ³⁵ sen téxi: «Mende gunah yoq; Reb mendin renjiwermeydu!» deysen. Bilip qoy! Men üstüngdin höküm chiqirimen, chünki sen: «Men gunah sadir qilmidim!» — dewérisen.

³⁶ Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen? Sen Asuriye teripidin yerge qaritilghandek Misir teripidinmu yerge qaritilisen. ³⁷ Berheq, sen Misirdin qollaringni béshinggha alghan péti chiqisen; chünki Perwerdigar sen yölenchük qilghanlarni chetke qaqt; sen ulardin héch payda körmeysen.

Wapasizliq üstige wapasisliq

3 ¹ Shundaq déyiliduki, birsi ayalini qoyuwetse, ayal uningdin ajrashsa we kéyin u bashqa erge yatliq bolghan bolsa, birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu? Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?..

² Béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq; —

Sen zadi nede yat ilahlar bilen buzuqluq ötküzmingensen?!

— Sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek ularni yollar boyi kütüp olturghansen; zéminni buzuqluqliring we rezilliking bilen bulghighansen. ³ Shuning üçün qattiq yamghurlar tutup qélinip sanga bérilmidi hemde «kéyinki yamghurlar» yaghmidi. Lékin sende téxi pahishe ayalning qélin yüzi bar, iza tartishni héch bilgüng yoqtur. ⁴ Hetta sen bayatin Manga: «I Atam, yashliqimdin bashlap manga yétekchi hemrah bolup kelding!» — deysen, we: —

⁵ «U herdaim ghezipini saqlamdu? U ghezipini axirghiche tutamdu?» — deysen. Mana, sen shundaq dégingen bilen, lékin sen qolungdin kélishiche rezillik qilghansen.

⁶ Yosiya padishahning künliride Perwerdigar manga: «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu? U barliq égiz taghqa chiqip hem barliq yéshil derex astigha kirip shu yerlerde pahishidek buzuqluq qilghan» — dédi..

2:34 «Sen ularni témingni téship oghriliqqa kirgini üçün öltürdingmu?!» — Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche oghri kechte öyge bösüp kirgen bolsa u urup öltürülse öy igisi gunahsiz hésablinidu.

2:36 «Sen némishqa bunchiwala uyan-buyan qatrap ala köngüllük qilisen?» — démek, Israil herdaim Xudani emes, belki yat ellerni öz yölenchüki qilmaqchi.

2:37 «Sen Misirdin qolliringni béshinggha alghan péti chiqisen» — démek, esir bolghan péti.

3:1 «...birinchi éri uning bilen qayta yarishiwalsa bolamdu? Bundaq ish bu zéminni mutleq bulghimamdu?» — «Qan.» 24:1-4-ayetlerni körsitishi mumkin. Eger peyghember mezkur bésharette bu ishini közde tutqan bolsa, undaqtta bu 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xuda mushundaq ishlarni (ajrishish andin qayta toy qilish) Yehudiylargha men'i qilghini bilen, mushu yerde Xuda «Méning ayalim bolghan Israilning Öz yénimgha qaytip kélidighan yoli bar, dégen oxshaydu (14-22-ayetlerde, axirqi zamanlarda Perwerdigar mushundaq cheksiz rehim-shepquetni Israil hem Yehudagha körsitidu, déyilidu).

— «Lékin sen shunche köp ashniliring bilen buzuqluq qilip turup yene yénimgha qaytay dewatamsen téxi?» — bashqa birxil terjimisi: «Lékin sen köp ashnilar bilen buzuqluq qilghan bolsangmu, yénimgha qaytip kell». Xuda töwendiki 4-we -22-25-ayetlerde ularni qaytishqa chaqirishqa mushundaq rehimliq bilen ötünidu, biraq 3-babning umumiy menisige qarighanda, Xudaning sözlirini mushu yerde terjimimizdikidek «rétorik soal» dep qaraymiz.

3:1 Qan. 24:1-4

3:2 «béshingni kötürüp yuqirigha qarap baq» — Yehuda herdaim «yuqiri jaylar»da butpereslik ötközgenidi. «sen chöl-bayawanda kütüp olturghan erebdek...» — «ereb» mushu yerde belkim yol boyida olturghan pahishe ayalni kösitidu. Bezi alimlar bu söz yoluchilarni bulash üçün marap turghan qaraqchini körsitidu, deydu.

3:3 «kéyinki yamghur» — Qanaanda 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu.

3:6 «Wapasiz Israilning néme qilghanliqini kördüngmu?» — mushu ayette «Israil» shimaliy padishahliq, yeni «on qebile»ni körsitidu. «Buzuqluq» asasen butpereslikni körsitidu; 2:20diki izahatnimu köring.

3:6 Yer. 2:20

⁷ — «Men: U bularning hemmisini qilgandin kéyin, choqum yénimga qaytip kélidu, — dédim; lékin u qaytip kelmidi. Uning asiy singlisi, yeni Yehuda buni kórdi; ⁸ lékin wapasis Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini béríp uni qoyuwetkinimni körüp, asiy singlisi Yehuda qorqmidi, belki özimu béríp pahishilik qildi.» ⁹ Shundaq boldiki, öz buzuqchiliqini shunche kichik ish dep qarighachqa, u hetta yaghach we tash bilen zina qilip zéminni bulghiwetti. ¹⁰ Bularning hemmisige qarimay Israilning asiy singlisi Yehuda téxi pütün köngli bilen emes, peqet saxtiliq bilen yénimga qaytip kelgendek boluwaldi, — deydu Perwerdigar.

¹¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Wapasis Israil özini asiy Yehudadin heqqaniy körsetti.

¹² Barghin, shimalgha qarap bu sözlerni jakarlap mundaq dégin: —

«Qaytip kel, i yoldin chiqquchi Israil, — deydu Perwerdigar — we Men sanga qapiqimni qayta türmeymen; chünki Men rehimdil, — deydu Perwerdigar — Men ghezipimni menggüge saqlap turmaymen.» ¹³ Peqet séning qebihlikingni, — Perwerdigar Xudayinggha asiyliq qilghanliqingni, uyan-buyan qatrap yürüp özüngni herbir yéshil derek astida yat ilahlargha béghishlighanliqingni, shuningdek awazimgha héch qulaq salmighanliqingni iqrar qilsangla Mendin rehimshepqet körisen — deydu Perwerdigar.

¹⁴ Qaytip kélinglar, i yoldin chiqquchi balilar, — deydu Perwerdigar — chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen; siler shundaq qilsanglarla Men silerdin tallighanlarni, yeni herqaysi sheherdin birdin, herqaysi jemettin ikkidin puqrani Zionggha qayturup kélimen. ¹⁵ Men silerge könglümdikidek xelq padichilirini teqsim qilimen; ular silerni danaliq-bilim, eqil-paraset bilen béqip ozuqlanduridu.

¹⁶ Shundaq boliduki, shu künlerde siler zéminda köpiyip, köp perzentlik bolghininglarda, — deydu Perwerdigar, — siler: «Perwerdigarning ehde sanduqil!» dep yene tilgha almaysiler; u héch ésinglarga kelmeydu, uni héch eslimeysiler we uni héch séghinimaysiler; siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler. ¹⁷ Shu tapta ular Yérusalémni «Perwerdigarning texti» dep ataydu; barliq eller uninggha yighilidu, — yeni Perwerdigarning namigha, Yérusalémgha yighilidu; ular qelbidiki rezil jahilliqligha qaytidin héch egiship mangmaydu. ¹⁸ Shu künlerde Yehuda jemeti Israil jemeti bilen birlikte mangidu; ular shimal zéminidin bille chiqip Men ata-bowilirigha miras bolushqa teqdim qilghan zémingha kélidu.

¹⁹ Men: «Men séni balilirim qatirigha qoyup, sanga güzel zéminni, yeni köpligen ellerning zéminliri arisidiki eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» — dédim, we: «Sen Méni «méning atam» deysen, we Mendin yüz örümeysen!» — dédim..

²⁰ Lékin berheq, asiyliq qilghan ayal öz jörisidin ayrilghandek, siler Manga asiyliq qilghansiler, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar. ²¹ Yuqiri jaylardin bir awaz anglinidu! U bolsa Israil jemetidiki kılerning yigha-peryadliri; chünki ular öz yolini burmilighan, Perwerdigar Xudasini untughan.

²² — Qaytip kélinglar, ey yoldin chiqquchi balilar; Men silerning yoldin chiqip kétishinglarga shipa bolimen.

3:8 «lékin wapasis Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini béríp uni qoyuwetkinimni körüp,...» — bezi kona köchürimlerde mushu yerde «lékin wapasis Israilning barliq zina qilghanliri tüpeylidin uninggha talaq xétini béríp uni qoyuwetkinimni men kördüm,...» déyilidu.

3:12 «shimalgha qarap... mundaq dégin» — bu sözler belkim Asuriye teripidin 100 yil ilgiri sürgün qilinghan Israil (on qebilis)gha éytilidu.

3:12 Zeb. 86:15; 103:8, 9; 145:18

3:14 «chünki Men silerni heqiqiy söygüchidurmen» — ibranıy tilida «chünki Men silerge erdurmen».

3:15 Yer. 23:4; Ez. 34:23; Ef. 4:11

3:16 «siler uni héch séghinimaysiler» — bashqa birxil terjimisi: «ular uni izdep tawap qilmaydu». «siler bashqa bir sanduqmu yasimaysiler» — bashqa birxil terjimisi: «ular qaytidin shundaq qilmaydu». Démisekmu «ehde sanduqi» ibadetxana tüzümining merkizi bolghachqa, bu ayet belkim ibadetxana we uninggha baghliq tüzümnıng (qurbanlıqlar, kahinlar, nurghun qaide-yosunlar) yéngi bir ehde bilen inawetsiz qilinidighanliqini körsitidu. 31:31-34 we izahatlarnı körüng.

3:19 «Men séni balilirim qatirigha qoyup,... eng körkem jayni miras qilip ata qilishni shunchilik xalayttim!» — Perwerdigar mushu ayette Israilgha Özige sadiq bolghan ayalining süpitide sözleydu.

— «Mana, biz yéninggha barimiz; chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — denglar!

²³ — Berheq, égzliklerde hem taghlarda anglitilghan butpereslikning qiyqas-sürenliri bihude ishtur! Berheq, Israilning qutquzush-nijati Perwerdigar Xudayimizdinladur. ²⁴ Lékin yashli-qimizdin tartipla, ata-bowilirimizning ejrini, yeni ularning kala-qoy padilirini, qiz-oghullirini ashu uyat-nomus yep ketken; ²⁵ Netijide biz uyat-xijilli ichide yattuq, qalaymiqanchiliq we alaqqadilik bizni qapliwaldi; chünki yashliqimizdin tartip бүгүнки күнге qeder biz we ata-bowilirimiz hemmimiz Perwerdigar Xudayimiz aldida gunah sadir qilip kelduq, Perwerdigar Xudayimizning awazigha héch qulaq salmiduq.

4¹ — «Bu yollirimdin burulay!» déseng, i Israil — deydu Perwerdigar — Emdi Méning yénimgha burulup qaytip keli! Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng, ² — eger sen: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichkinigde, u qesem heqiqet, adalet we heqqaniyliq bilen bolsa, undaqta yat ellermu Uning namida özlirige bext tilishidu we Uni özining pexir-shöhriti qilidu.

³ Chünki Perwerdigar Yehudadikiler we Yérusalémdikilerge mundaq deydu: — «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar! ⁴ Özliringlarni Perwerdigarning yolida sünnet qilinglar; qelbinglarni sünnet qilinglar, i Yehudadikiler we Yérusalémda turuw-atqanlar! — Bolmisa, Méning qehrim partlap ot bolup silerni köydüriwétidu; qilmishliringlarning rezilliki tüpeylidin uni öchüreleydighan héchkim chiqmaydu.

⁵ — Yehudada mushularni élan qilip, Yérusalémda: — «Zémin-zéminda kanay chélinglar!» — dep jakarlanglar;

«Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar!

⁶ Zionni körsitidighan bir tughni tiklenglar; derhal qéchinglar, kéchikip qalmanglar! Chünki Men külpét, yeni zor bir halaketni shimaldin élip kélimen. ⁷ Shir öz chatqalliqidin chiqti, «el-lerni yoqatquchi» yolgha chiqti; u öz jayidin chiqip zéminingni weyran qilishqa kélidu; sheherliring weyran qilinip, ademzatsiz bolidu. ⁸ Bu sewebtin özliringlarga böz kiyim oranglar, dad-peryad kötürüp nale qilinglar! Chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi bizdin yanmidi!

3:23 «butpereslikning qiyqas-sürenliri» — «butpereslik» eyni tékistte yoq, biraq bizningche ayet buni körsitidu. Butpereslikte butlardin «yardem sorash» üçhün qiyqas-süren kötürüsh kérek idi.

3:23 Zeb. 121:1

3:24 «ashu uyat-nomus» — mushu ibare «Baal» dégen intayin yirginchlik mebudni körsitidu. 11-bab, 13-ayetni körüng.

3:25 «qalaymiqanchiliq we alaqqadilik» — bu sözler mushu yerde ibraniy tilida birla söz bilen ipadiliniidu.

4:1 «Méning yénimgha burulup qaytip keli!» — bu ibare belkim «sellimaza towa qil», «ikkilenmel», «ala köngüllük bolma!» dégen menini intayin tektileydu.

— «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, we shundaqla yoldin yene ténep ketmiseng,...» — bashqa birxil terjimisi: «Eger bu yirginchlikliringni közümdin néri qilsang, emdi sen sergerdan bolmayesen».

4:2 Yar. 22:18; Yesh. 48:1

4:3 «Boz yéringlarni chépip aghdurunglar; tikenlik arisigha uruq chachmanglar!» — bu sirliq ayet Yehudadikilerni nadan déhqanlarga, ularning hayatlirini axtarma yerge oxshitidu. «Némishqa hayatimizdin héchqandaq bext, muweppeqiyet yoq?» dep sorisa, «Siler uruqlirini tikenler arisigha térighan déhqanlarga oxshash, héch hosulluq bolmayisiler» dep jawab bérilidu, elwette. Déhqanlar hosul körüsh üçhün boz yerlirini chépip, tikenlerni yulup tashlishi kérek bolghinigha oxshash, Yehudiylar özlirini qozghap qattiq towa qilishi kérek, andin bextning hosulini köridu.

4:3 Hosh. 10:12

4:4 «qelbinglarni sünnet qilinglar» — sözmüsöz terjimisi: «qelbinglardiki xetnilikni élip tashlanglar». Démisekmü, Israillar etliride sünnet qilinghini bilen ularning köngülliri towisiz qattiq idi; shunga peyghember: «qelbinglarni sünnet qilinglar» dep agah béridu.

4:4 Qan. 10:16; 30:6; Yesh. 65:5

4:5 «Yighilinglar! Mustehkem sheherlerge qéchip kireyli!» — dep nida qilinglar — bu sözler belkim bashqa peyghemberlerge, yaki «xelq padichiliri» bolghan padishah, hökümdarlar we kahinlar qatarliqlargha éytilidu (9-ayetni körüng). Démek, ular öz ixlassizliqi, itaatsizliki tüpeylidin xelqge shundaq jar qilishqa mejbur qilinidu.

4:7 Yesh. 5:29; Yer. 2:15; 5:6

4:8 Yesh. 32:12

⁹ Shu küni shundaq boliduki, — deydu Perwerdigar, — padishahning yüriki, emirlarning yüriki — kimu su bolup kétidu, kahinlar alaqzade bolup, peyghemberler teejjuplinidu.

¹⁰ — Andin men: — Ah, Reb Perwerdigar! Berheq Sen bu xelqni, jumlidin Yérusalémni: «Siler aman-tinch bolisiler» dep aldiding; emeliyette bolsa qilich jangha yétip keldi, dédim.

¹¹ — Shu chagha bu xelqqa we Yérusalémgha mundaq déyilidu: «Chöl-bayawandiki égziklerdin chiqqan issiq bir shamal xelqimning qizining yoligha qarap chüshidu; lékin u xaman sورشقا yaki dan ayrishqa muwapiq kelmeydu! ¹² — Buningdin esheddiy bir shamal Mendin chiqidu; mana, Men hazir ulargha jaza hökümlirini jakarlaymen. ¹³ Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!

— «Halimizgha way! Chünki biz nabut bolduq!».

¹⁴ — «I Yérusalém, öz qutulushung üçün qelbingni rezilliktin yuyuwet; qachanghiche könglünge bihude oy-xiyallarni püküp turisen? ¹⁵ Chünki Dan diyaridin, Efraimdiki égziklerdinmu azab-külpetni élan qilidighan bir awaz anglitilidu: — ¹⁶ Ular: Ellerge élan qilinglar, Yérusalémghimu anglitinglar: — Mana, qorshawgha alghuchilar yiray yurttin kéliwatidu! Ular Yehuda sheherlirige qarshi jeng chuqanlirini kötürüşke teyyar! — deydu. ¹⁷ Étizliqni mudapie qiliwatqanlardek, ular Yérusalémni qorshiwalidu; chünki u Manga asiqliq qilghan, — deydu Perwerdigar. ¹⁸ Séning yolung we qilmishliring mushularni öz béshinggha chüshürdi; bu rezilikingning aqiwitidur; berheq, u azabliqtur, yürikinggimu sanjiydu!».

¹⁹ — Men: «Ah, ich-baghrim! Ich-baghrim! Tolghaqa chüshüm! Ah, könglüm azablandi! Yürim düpildewatidu, süküt qilip turalmaymen; chünki men kanayning awazini anglaymen; jeng chuqanliri jénimgha sanjidi.

²⁰ Apet üstige apet chüshüti! Pütkül zémin weyran boldi; chédirlirim deqiqide berbat qilindi, perdilirim hayt-huytning ichide yirtip tashlandi! ²¹ Qachanghiche tughqa qarap turushum, jeng awaz-lirini anglishim kérek?» — dédim.

²² — «Chünki Méning xelqim nadandur; ular Méni héch tonumighan; ular eqli yoq balilar, ular héch yorutulmighan; rezillikke nisbeten ular danadur, emma yaxshiliqqa nisbeten ular bilimsizdur».

²³ — «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarchimu qaridim, u nursiz qaldi; ²⁴ taghlargha qaridim, mana, ular zilzilige keldi, barliq döngler esheddiy silkinip ketti. ²⁵ Qarap turuwerdim, we mana, insan yoq idi, asmandiki barliq uchar-qanatlar mu özirlirini daldigha aldi. ²⁶ Men qaridim, mana, bagh-étizlar chöl-bayawangha aylandi, barliq sheherler Perwerdigar aldida, yeni uning qattiq ghezipi aldida weyran boldi. ²⁷ Chünki Perwerdigar mun-

4:10 «Siler aman-tinch bolisiler» — bu ayettiki: «Siler aman-tinch bolisiler» dégen sözler saxta peyghemberlerning sözidir (6:14, 8:11 qatarliqlarni köring).

4:11 «xelqimning qizi» — shundaqla «pak qizim bolghan xelqim», «Zion qizi» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning qizi», (46:11))qe bolghan méhri-shepqtini, ulargha baghlighan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu.

4:13 «Mana, u top bulutlardek kélidu, uning jeng harwiliri qara quyundektur, uning atliri bürkütlerdin tézdur!» — «u» kimni körsitidighanliqi éytilmaydu. Biraq aldi-keyni sözlerge qarighanda, «u» 7-ayettiki «ellerni yoqatquchi» bolghan düshmenni körsitidu. Bezi alimlar bu sözler shimaldin kélidighan «Skitlar»ni körsitidu, dep qaraydu. Lékin Skitlarning jeng harwiliri yoq hem ular sheherlerni «qorshawgha alghuchi»larmu (16-ayet) emes; shunga biz bu sözlerni Babilliqlarni we belkim axirqi zamandiki dejalning qoshunlirini körsitidu, dep qaraymiz.

4:14 Yesh. 1:16

4:19 Yesh. 21:4; Yer. 8:23

4:20 «chédirlirim» ... «perdilirim»... — Yeremiya peyghember xelqining azabirlirini öziningki dep hés qilip, «xelqimning chédirlirim» we «xelqimning perdiliri» démey, belki «chédirlirim» we «perdilirim» toghruluq sözleydu.

4:23 «Men yer yüzige qaridim; mana, u shekilsiz we qup-quruq boldi; asmanlarchimu qaridim, u nursiz qaldi...» — démisekmü, bu ayettiki we töwendiki ayettiki ishlar Yeremiya peyghemberge Rohta körsitilgen alamet körünüshtur. Bu körünüş: (1) Israil zémini Babilliqlarning tajawuzluqi astida bolidighan weyrane halitini; we (2) shuning bilen bir waqitta axirqi zamanlardiki halitini körsitidu. Bu halet Xuda jahanni yaratqinida yer-zéminning awwalqi shekilsiz, tertipsiz halitige oxshaydu.

«Yeremiya»

daq deydu: — «Pütkül zémin weyran bolidu; emma Men uni pütünley yoqatmaymen.²⁸ Buning tüpeylidin pütkül yer yüzi matem tutidu, yuqirida asman qariliq bilen qaplinidu; chünki Men shundaq söz qildim, Men shundaq niyetke kelgenmen; Men uningdin ökünmeymen, uningdin héch yanmaymen;²⁹ atliqlar we oqyaliqlarning shawqun-süreni bilen herbir sheherdikiler qéchip kétidu; ular chatqalliq'largha kirip möküwalidu, tashlar üstige chiqiwalidu; barliq sheherler tashlinip ademzatsiz qalidu.

³⁰ — Sen, i halak bolghuchi, néme qilmaqchisen? Gerche sen pereng kiyimlarni kiygen bolsangmu, altun zibu-zinnetlerni taqighan bolsangmu, köz-qashliringni osma bilen perdzalighan bolsangmu, özüngni yasighining bikardur; séning ashiqliring séni kemsitidu; ular jénigini izdewatidu.³¹ Chünki men tolghaqqacha chüshken ayalningkidek bir awazni, tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen; u qollarini sozup: «Halimgha way! Bu qatillar tüpeylidin halimdin kettim!» dep hasirimaqta.

Yérusalém jazagha layiq

5¹ Perwerdigar: — Yérusalémning reste-kochilirida uyan-buyan aylinip yügürünger, obdan körüp biliwélinglar; meydanliridin izdep körünger; adalet bilen ish köridighan, wediside turushqa intilidighan birla ademni tapsanglar, shunda men bu sheherni kechürimen!

² Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, dédi..

Yeremiya söz qilidu

³ — I Perwerdigar, közüng adalet-bitereplikni izdep yürüdu emesmu? Sen bularni urdung, lékin ular azablanmaydu; Sen ularni nabut qilip tügeshtürdüng, lékin ular terbiye qobul qilishni ret qilip keldi; ular yüzlirini tashstin qattiq qildi, ular yolidin yénishni ret qilidu». ⁴ — men: «Shübhisizki, bundaq qilghanlar peqet namratlar, ular nadanlar; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilmeydu» — dédim. ⁵ — «Men mötiwerlarning yénigha bérup ulargha sözleymen; chünki ular Perwerdigarning yolini, Xudasining höküm-körsetmilirini bilidu». Biraq ularmu boyunturuqni üzül-késil buzup, rishtilirini üzüp tashlighan.

Perwerdigar jawab bérüdu

⁶ — Shunga ormandin chiqqan bir shir ularni öltürüdu, bayawandin chiqqan bir böre ularni weyran qilidu; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu; sheherlerdin chiqqan herbiri titma-titma qilinidu; chünki ularning asiyliliri köpiyip, wapasizliliri awuydu.⁷ Men zadi némige asasen séni kechürimen? Séning baliliring Mendin waz kéchip, Xuda emeslerge qesem ichmekte; Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilip, pahishilarning öyige top-

4:27 Yer. 5:10,18; 30:11; 46:28

4:30 «özüngni yasighining» — belkim Yehuda yat ellerdin yar-yölek izdigende yalaqchilik qilghanliqini körsitidu.

4:31 «tunji balini tughqandikidek azabda bolghan Zion qizining awazini anglawatimen» — oqurmenlarning éside barki, «Zion» Yérusalém jaylashqan tagh bolup, «Zion» yaki «Zion qizi» dégenning özi Yérusalém yaki Israilni bildürüdu.

5:2 «...birla ademni tapsanglar, shunda men bu sheherni kechürimen! 1-ayet... Gerche ular: «Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichken bolsimu, ular yalghandin sözleydu, dédi» — kéyin, Yeremiya birnechche shundaq adil, sadiq ademler (mesilen, Baruq, Ahikam, Ebed-Melek) bilen tonushqan. Lékin Perwerdigar uninggha bu sözlarni qilghanda u mushundaqlarni tapalmighan.

5:3 Yesh. 1:5; 9:12; Yer. 2:30

5:6 «ormandin chiqqan bir shir ..., bayawandin chiqqan bir böre ...; yilpiz sheherlerge qarap paylaydu» — bu ayettiki yirtquch haywanlar köchme menide bolup düşmenlerni körsitidu, elwette.

5:6 Yer. 4:7

top bolup méngiwatidu..⁸ Ular semrigen ishqwaz ayghirlar, ular herbiri öz yéqinining ayaligha hewes qilib kishnewatidu..

⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?.

¹⁰ Uningüzüm chünekliridin ötüp, tallirini weyran qilinglar; lékin ularni pütünley nabut qilmanglar; shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur;..

¹¹ chünki Israil jemeti we Yehuda jemeti Manga mutleq wapaszliq qildi, — deydu Perwerdigar..

¹² Ular: «U héchnéme qilmaydu! Bizge héch apet chüshmeydu; ne qilich ne qehetchilikni körmeymiz!» — dep Perwerdigardin ténip ketti. ¹³ Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas; Perwerdigarning söz-kalami ularda yoqtur; ularning sözliri öz bëshigha yansun!.

¹⁴ Shunga Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda manga mundaq deydu: — Bu xelq mushu sözni qilghini üçün, mana, Men aghzinggha salghan sözlirimni ot, bu xelqni otun qilimenki, ot ularni köydürüp tashlaydu.

¹⁵ — Mana, Men yiraqtin bir elni élip kélimen, i Israil jemeti, — deydu Perwerdigar, — U küchlük bir el, qedimiy bir el, tilini sen bilmeydighan we geplirini sen héch chüshenmeydighan bir el bolidu; ¹⁶ ularning oqdéni yoghan échilghan bir gördur; ularning hemmisi batur palwanlardur.

¹⁷ Ular hosulingni we néningni yep kétidu, oghul-qizliringni yep kétidu, kala-qoy padiliringni yep kétidu,üzüm talliringni we enjur derexliringni yep kétidu; ular sen tayanghan musthekem sheherliringni qilich bilen weyran qilidu.

¹⁸ Halbuki, — deydu Perwerdigar, — shu künlerdimu silerni pütünley tügeshtürmeymen..¹⁹ Shu chaghda xelqing: «Perwerdigar Xudayimiz némishqa mushu ishlarning hemmisini bëshimizgha chüshürgen?» — dep sorisa, emdi sen Yeremiya ulargha: «Siler Mendin yüz örüp, öz zémininglarda yat ilahlarning qulluqida bolghininglardek, siler öz wetininglar bolmighan bir zéminda yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — dégin..

²⁰ — Yaqupning jemetide shuni jakarlighinki we Yehuda arisida shuni élan qilghinki, ²¹ «Buni anglanglar, i nadan we eqli yoq, közi turup körmeydighan, quliqu turup anglamaydighan bir xelq: — ²² Mendin qorqmamsiler? — deydu Perwerdigar, — Déngiz süyi üçün sahilni mengülik cheklime qilib, «Bu yerdin ötme» dep békitken Méning aldimda tewrimemsiler? Mana, dolqunliri örkeshligini bilen ular sahil üstidin héch ghelebe qilmaydu; shawqunlighini bilen bu chektin hergiz halqip ötelmeydu..

5:7 «Men hemme hajetliridin chiqqan bolsammu, lékin ular zinaxorluq qilib, pahishilerning öyige top-top bolup méngiwatidu» — bu ayet belkim rohiy jehettiki wapaszliqni körsitidu. Xuda Israilni «Méning ayalim» dep ataydu (2:10, 3-babni körling). 8-ayet jismani yehettiki zinaxorluqnu körsitidu.

5:8 Ez. 22:11

5:9 Yer. 5:29; 9:9

5:10 «Uningüzüm chünekliridin ötüp, ... shaxlirini qirip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Uning sépillirigha yamiship chiqip weyranchiliq qilinglar, lékin ularni pütünley nabut qiliwetmenglar; istihamlirini élip tashlanglar, chünki ular Perwerdigargha tewe emestur».

5:10 Yer. 5:18; 4:27; 30:11; 46:28; Yesh.27:8

5:11 Yer. 3:20

5:13 «Peyghemberler bolsa peqet bir shamaldin ibaret bolidu, xalas» — ibraniy tilida «roh» we «shamal» bir söz bilen ipadilidu. Shubhisizki, «peyghemberler» özlirini «bizge Xudaning Rohi toldurulghan» deydu, lékin Xuda ularni peqet «shamalgha toldurulghan» deydu.

5:14 Yer. 1:9-10

5:15 Qan. 28:49; Yer. 1:15; 6:22

5:17 Law. 26:16; Qan. 28:31,33

5:18 Yer. 4:27; 5:10; 30:11; 46:28

5:19 «yat bolghanlarning qulluqida bolisiler» — «yat bolghanlar» belkim ikki bisliq sözler bolup, hem «yat butlar» hem «yat ademler»nimu körsitidu.

5:19 Yer. 16:10

5:21 Yesh. 6:9

5:22 Ayup 38:10, 11; Zeb. 33:7-8; 104:9

«Yeremiya»

²³ Lékin bu xelqning jahil we asiqliq köngli bardur; ular yoldin chiqip öz bëshimchilik qilib ketti.

²⁴ Ular könglide: «Öz waqtida yamghurlarni, yeni awwalqi hem kényinki yamghurlarni Bergüchi, bizge hosul peslini békitip aman-ésen Saqlighuchi Perwerdigar Xudayimizdin eymineyli» dé-genni héch démeydu...²⁵ Silerning qebihlikliringlar mushu ishlarni silerge nésip qilmighan; si-lerning gunahliringlar silerdin beriketni mehrum qilghan.

²⁶ Chünki xelqim arisida reziller bardur; ular pistirmida yatqan qiltaqchilardek paylap yürüdu; ular tuzaq sélip, ademlerni tutuwalidu. ²⁷ Tutqan qushlarga tolghan qepetek, ularning öyliri aldanchiligtin érishken mallar bilen tolghan; ular shu yol bilen büyük hem bay bolup ketti.

²⁸ Ular semrip, parqirap ketti; berheq, ular rezil ishlarni qilishqa mahir bolup ketti; ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu; namratlar-niing hoquqini qoghdaydighan hökümnü ular chiqarmaydu...

²⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdım?! — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?..

³⁰ Zéminda intayin qorqunchluq we yirginchliq bir ish sadir qilinghanki — ³¹ Peyghemberler yalghan-saxta bësharetlerni bermekte; kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökü-mranliq qilmaqta; Méning xelqim bu ishlarni yaqturidu. Lékin bularning aqiwitide qandaq qilisiler?..

Yérusalémning halak bolushi toghruluq bësharet

6¹ Jénínglarni qutquzush üçün Yérusalém shehiridin qéchinglar, i Binyamin jemetidikiler! Tekoa yézisida kanay chélinglar! Beyt-Hakkeremde is signalini kötürünger! Chünki balayi'apet, yeni dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu...

² Zion qizi, yeni nazinin sahibjamalni, men nabut qilimen. ³ Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini ti-kidu; ularning hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu...

⁴ Ular: «Uninggha qarshi jengge teyyarlininglar! Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum

---

5:24 «awwalqi yamghur»...«kéyinki yamghur»... — «awwalqi yamghur» adette 11-ayda yéghip, tupraqni yumshitidu, yerni heydep uruq sélisqha teyyarlinidu. «kéyinki yamghur» bolsa Pelestinde 3- yaki 4-ayda yaghidu, etiyazliq ziraetlerni pishurush rolini oynaydu. Bu yamghurlar bolmisa héch hosul bolmaydu. «bizge hosul peslini békitip aman-ésen saqlighuchi» — ibraniiy tilida «bizge hosul peslidiki heptilerni saqlighuchi...».

5:24 Qan. 11:14

5:28 «ular öz menpeetini közlep xeqlerning dewasini, yétim-yésirlerning dewasini sorimaydu...» — bashqa birxil terjimisi bolsa: «ular xeqlerning dewasini, hetta yétim-yésirlerning dewasini sorighini bilen hergiz uni adil sorimaydu».

5:28 Qan. 32:15; Yesh. 1:23; Zek. 7:10

5:29 «jazalimay qoyamdım» — ibraniiy tilida «yoqlimamdım?!».

5:29 Yer. 5:9; 9:9

5:31 «kahinlar bolsa öz hoquq dairisini kéngeytip hökümraniq qilmaqta...» — bashqa birxil terjimisi: «kahinlarmu ularning wasitisi bilen (démek, peyghemberlerning yalghan bësharetliridin paydilinip) hökümraniq qilmaqta». Lékin «Yeremiya» dégen kitapta bundaq ishlar yene tilgha élinmaydu, shunga terjimimiz belkim toghridur.

5:31 Yer. 14:18; 23:25, 26; Ez. 13:6

6:1 «Jénínglarni qutquzush üçün Yérusalém shehiridin qéchinglar... dehshetlik halaket shimal tereptin peyda bolidu» — 4-bab, 6-ayetnimu körüp sélishturung. Shu yerde xelqqa, «Yérusalémgha qéchip kiringlar» déyilgen. Biraq hazir Yérusalémning özi halak bolidu.

6:1 Yer. 1:13,14

6:3 «Yérusalémgha qarshi chiqiwatqan pada baqquchilarmu öz padilirini épkélidu; ular Yérusalémni qorshawgha élip chédirlirini tikidu; .. Hemmisi özi igiligen jayda pada baqidu» — 4-ayetke qarighanda bu ayettiki «pada baqquchiliri» we ularning «padiliri» yat ellerning padishahliri hem hökümdarliri we ularning qoshunlirini körsitidu. Bu hejwiy, kinayilik gep bolidu; chünki yuqirida (mesilen 2:8de) Yeremiya Israilning baqquchi bolghan padishahlirini «öz padiliri»ni baqmasliqi tüpeylidin eyibleydu. Biraq mushu yerde Xudani tonumaydighan «yat el padishahliri» öz «padiliri» bolghan xelqi üçün yol körsitip ularni baqidu.

qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — deydu, andin: ⁵ «Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli, uning mustehkem ordilirini yoqitayli!» — deydu.

⁶ — Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ulargha mundaq deydu: — Derexlerni késip, ular bilen Yérusalém etrapida döng-poteylerni yasanglar; chünki u jazalan-misa bolmaydighan sheherdur; uningda barliq ishlar zulum-zomigerliktur. ⁷ Quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklerini urghutup chiqarmaqta; uningdin zulmet-zorawan-liq we halaket sadaliri anglanmaqta; méning kóz aldında hemishe aghriq-késeller hem yari-langhanlar peyda bolmaqta. ⁸ I Yérusalém, telim-terbiye qobul qil; bolmisa jénim sendin waz kéchidu, — bolmisa, Men séni xarabilik, ademzatsiz bir zémin qiliwétimen.

⁹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar manga mundaq deydu: — Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!..

¹⁰ Men: — Men hazir kimge söz qilip agahlanduray? Ulardin anglighudek zadi kim bar? Mana, ularning qulaqliri sünnet qilinmighan, ular héch angliyalmaydu. Mana, Perwerdigarning sözi ulargha éghir kélidu; ulargha héch xushyaqmaydu, — **dédim**..

¹¹ — Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti; uni ichimge sighdurushtin halsirap kettim; uni kochidiki balilar, yigitlerning meshrep sorunlirigha tökkeysen. Er-ayallar, qerilar hem yashanghanlarmu buningdin mustesna bolmisun!.

¹² — Ularning öyliri, étizliri ayalliri bilen bille özgilerge tapshurulidu; chünki Men qolumni zé-mindikilerge sozimen, — deydu Perwerdigar..

¹³ — Chünki eng kichikidin chongighiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghem-berdin kahinghiche hemmisi oxshashla aldamchiliq qilidu; ¹⁴ ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilen qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur! ¹⁵ Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghininidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmide, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putliship kétidu, — deydu Perwerdigar..

¹⁶ Shunga Perwerdigar Öz xelqige mundaq deydu: — Siler töt acha yolda turuwatisiler; shunga yolunglarni obdan körüp qoyunglar, qedimki, yaxshiliqqa élip barghan yollarni sorap, ularda

---

6:4 «Ular: «Uninggha qarshi jengge teyyarlinglar! ....» — deydu» — «Ular» — Ellerning «pada baqquchi»liri.

6:5 «Ular: «... Turunglar, chüsh waqtidin paydilinip hujum qilayli!», «Apla! Kün patay dep qaptu, kechtiki sayiler uzirawatidu!» — deydu 4-ayet, andin: Shunga, kéchiche hujum qilip chiqayli...» — deydu — 4- hem 5-ayettiki bésharet shuni tekittimekchiki, dushmanler kelgende bügüni bolmisa etisi hujum qilidu, Yehuda üstidin ghelebe qilmay ketmeydu; yene kélip, ular hujumni bashlighanda, Yehudadikiler dushmaneni kéche-kündüz hujum qilip qélishi mumkin, dep héch dem alalmaydu.

6:7 «quduq öz sulirini urghutup chiqarghandek, umu rezilliklerini urghutup chiqarmaqta» — bashqa birxil terjimisi: «quduq éqin suni saqlighandek, u rezilliklerini saqlimaqta».

6:9 «Ular üzüm télini pasangdighuchilardek Israilning qaldisini pasangdaydu; shunga sen üzüm üzgüchidek üzüm télidiki shaxlar üstidin yene bir qétim qolungni ötküzgin!» — bu sirliq jümlining menisi belkim, Yeremiya peyghember Xudaning sözlirining wasitisi bilen, kélidighan dushmanlerning héchnerse qaldurmaydighan bulang-talangliridin ilgiri Israilning «qaldisi»din téxi bezi kishilerni qutquzushimu mumkin, dégenlik.

6:9 Yesh. 24:13

6:10 «Men: — Men hazir kimge söz qilip agahlanduray?... ulargha héch xushyaqmaydu, — **dédim**» — «Men» (sözligüchi) we «**dédim**» dégen sözler eslidiki tékistte yoq, oqurmenlerge tékistni chüshinishlik bolsun dep kirgüzduq. Chünki bizningche éytilghan gep peyghemberning öзинingki idi.

6:10 Yer. 7:26

6:11 «Qelbim Perwerdigarning ghezep otliri bilen tolup tashti» — shübhisizki, Yeremiya peyghember özi toghruluq sözlawatidu. U Perwerdigarning xelqige qaratqan ghezipige özi bir qilip, Perwerdigardin ghezipini ulargha töküshni tileydu.

6:12 Qan. 28:30

6:13 Yesh. 56:11; Yer. 8:10

6:14 Yer. 8:11; Ez. 13:10

6:15 «jazalashqa kelginimde» — ibranii tilida «yoqlighinimda» déyilidu. «Yeremiya»diki «(yénigha) kélip... jazalash» dégen söz adette ibranii tilida «yoqlash» dégen birla söz bilen ipadilinidu.

ménginglar; shundaq qilghanda jéninglar obdan aram tapidu. Lékin ular: «Biz shularda mang-maymiz!» — deydu..

¹⁷ Men: Silerge «Kanayning agah sadasigha qulaq sélinglar!» deydiqan agah bergüchi közet-chilerni tiklidim; lékin siler: «Qulaq salmaymiz» dédinglar.

¹⁸ Shunga i eller, anglanglar; guwahchilar bolup ular arisida bolidighan ishlarni bilip qoyunglar!.

¹⁹ Angla, i yer-zémin! Qara, Men bu xelqning béshigha külpét, yeni ularning oy-xiyallirining aqiwitini chüshürimen; chünki ular sözlirime qulaq salmighan; Méning Tewrat-qanunumni bolsa, ular chetke qaqqan.

²⁰ — Emdi zadi néme meqsette Shébadin chiqqan xushbuy, yiraq yurttin élip kélingen égir Manga sunulidu? Köydürme qurbanliqliringlar qobul qilarliq emes, silerning «teshekkür qurnanliq»liringlar Méni xursen qilmaydu..

²¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu xelq aldigha putlikashanglarni salimen; shuning bilen hem atilar hem oghullar bille putlishidu; qoshnilar we dostlar oxshashla nabut bolidu. ²² Perwerdigar mundaq deydu: — Qara, shimaliy zémindin bir xelq kélidu, yer yüzining eng qeriliridin ulugh bir el qozghilidu; ²³ ular oqya we qilich bilen qorallinidu; ular zalim, héch rehim qilmaydu; ularning awazi déngiz dolqunidek shawqunlaydu; ular atlarga minidu, jenggiwar ademlerde sep-sep bolup turidu; ular sanga qarshi jeng qilishqa kélidu, i Zion qizil!

²⁴ «Biz ular toghruluq xewer angliduq; qolimiz boshiship ketti; gheshtlik, tolghaqta qalghan ayaldek azab bizni tutti» — dédim..

²⁵ «Dalagha chiqmanglar, yollar bilen mangmanglar, chünki düshmenning qilichi bar, tereptereplerni wehime basidu. ²⁶ I xelqimning qizi, sen özüngge böz kiyim kiyiwal, küller ichide éghinap yat; özüngning bir tal oghlungdin juda bolghandek qattiq yighlap matem tut; chünki bulang-talang qilghuchi bizge qarap tuyuqsiz kélidu»..

²⁷ Perwerdigar manga: — Men séni roda sinighuchi qilip tiklidim, xelqim bolsa xuddi tekshürüldighan rodidek bolidu; séni ularning yollirini közitip sinashqa tiklidim, — dédi.

²⁸ — Ularining herbiri asiynig asiysi, ular töhmet chaplap uyan-buyan qatrap yürmekte; ular mis we tömürning özidur, hemmisi chirip ketkendur; ²⁹ tömürchining körikimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidei. ³⁰ Ular «dashqal kümüş» dep atilidu; chünki Perwerdigar ularni ret qildi..

6:16 Mat. 11:29

6:18 «Shunga i eller, anglanglar» — «eller», Yehudiy emes eller. «Guwahchilar bolup...» bashqa birxal terjimisi: «Ey, jamaat(chilik)...».

6:20 Yesh. 1:11; 66:3; Am. 5:21; Mik. 6:6-8

6:22 Yer. 50:41,42,43

6:24 Yer. 4:31; 49:24; 50:43

6:26 «özüngge böz kiyim kiyiwal...» — böz kiyim kiyish, küller ichide olturush yaki yétish qattiq matem tutushni yaki towa qilishni bildüridu.

6:26 Yer. 4:8

6:28 «ular mis we tömürning özidur» — belkim xelqning tash köngüllüklükini hem shuning bilen bir waqitta ularning «chirip ketkenliqi»ning mumkinchilikini körsitidu. Némila bolmisun ular tawliqhuchi izdigen altun-kümüş emes.

6:28 Ez. 22:18

6:29 «tömürchining körikimu köyüp ketti, qoghushun bolsa otta yem boldi; rodini éritip tawlash bikar boldi; xelqim yamanlardin xaliy bolmidei» — bu ayettiki sözler Yeremiya peyghemberning Perwerdigar Özige tapilighan wezipini orunlighandin kéyin, Perwerdigargha bergen jawabi bolsa kérek (28-ayetni köring). Kümüşni tawliqhanda, tawliqhuchi qoshqan qoghushun bilen kümüşning dashqili birlishidu andin qoghushun we kümüşning dashqilining köyüp tügishi bilen kümüş tawlinidu. Lékin Israil intayin nachar kümüşstek bolup, xelqning «dashqal»i tolimu köp bolghachqa, tawlash jeryani bikargha ketti. «Qoghushun ishlitilip tügep boldi», hetta «kümüşchining otni püwleydighan körtüki»mu köyüp ketti.

6:30 Yesh. 1:22

«Yeremiya»

Bihude diniy murasimlar

7¹ Perwerdigardin Yeremiyagha mundaq bir söz keldi: —

² Perwerdigarning öyidiki derwazida turup mushu sözni jakarlap: «Perwerdigarning sözini anglanglar, i Perwerdigargha ibadet qilish üçün mushu derwazilardin kiriwatqan barliq Yehudalar!» — dégin. ³ — «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Yolliringlar hem qilmishliringlarni tüzitinglar; shundaq bolghanda Men silerni mushu yerde muqim turghuzimen..» ⁴ «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» dep aldamchi sözlerge tayinip ketmenglar.. ⁵ Eger siler heqiqeten yolliring hem qilmishliringlarni tüzetsenglar, — eger kishiler we qoshnanglar arisida adalet yürügsenglar, ⁶ — eger siler musapir, yétim-yésir hem tul xotunlarni bozek qilishtin, mushu yerde gunahsiz qanlarni töküshstin, — shundaqla özünglarga ziyani yetküzüp, bashqa ilahlarga egiship kétishtin qol üzsenglar, — ⁷ shundaq qilghininglarda Men silerni mushu yerde, yeni Men ata-bowiliringlarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan bu zéminda muqim turidighan qilimen.

⁸ Lékin mana, siler héchqandaq payda yetküzmeydighan aldamchi sözlerge tayinip ketkensiler. ⁹ Emdi néme dégülük?! Oghriliq, qatilliq, zinaxorluq qilip, saxta qesem ichip, Baalgha isriq yéqip we siler héch tonumighan yat ilahlarga egiship, ¹⁰ andin Méning namimda atalghan mushu öyge kirip Méning aldimda turup: «Biz qutquzulghan!» demsiler?! Mushu lenetlik ishlarda turuwérisish üçün qutquzulghanmusiler?! ¹¹ Méning namimda atalghan mushu öy silerning neziringlarda bulangchilarning uwisimu?! Mana, Men Özüm bu ishlarni körgenmen, — deydu Perwerdigar..

¹² Shunga, Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha béríp, xelqim Israilning rezilliki tüpeylidin uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar! ¹³ Emdi hazir, siler mushundaq qilmishlarni sadir qilghininglar tüpeylidin, — deydu Perwerdigar, — Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar; Men silerni chaqirdim, lékin siler Manga jawab bermidinglar — ¹⁴ emdi Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayanghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen; ¹⁵ Men silerning barliq qérindashliringlar, yeni Efraimning barliq neslini heydiwetkinimdek silernimu közümdin yirraq heydeymen.

¹⁶ Emdi sen, Yeremiya, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün nale-peryad kötürme yaki tilek tilime, Méning aldimda turup ularning gunahlarini héch tilime, chünki Men sanga qulaq salmay-

7:3 Yer. 7:3; 18:11; 26:13

7:4 «Perwerdigarning ibadetxanisi, Perwerdigarning ibadetxanisi del mushudur!» — shübhisizki, Israilar Xudaning ibadetxanasini birxil «tiltumar»dek, «Xuda bizge Öz ibadetxanasini tapshurghandin kéyin, néme yamanliq qilishimizdin qet'inyezer héchkim bizge tegmeydu» — dégendek oylighanidi.

7:5 Yer. 5:28

7:6 Yesh. 10:1, 2; 59:7

7:9 «Baalgha isriq yéqip...» — «Baal» dégen intayin yirginchlik birxil but.

7:11 Mat. 21:13; Mar. 11:17; Luqa 19:46

7:12 «Men eslide Öz namimda turalghu qilghan Shiloh dégen jaygha béríp, ... uni néme qiliwetkenlikimni körüp béqinglar!» — Israil Qanaangha (Pelestinge) kirgendin kéyin, Musa peyghemberning yétékchilikide yasalghan «muqeddes chédir» awwal Shiloh dégen jaygha tiklengen. «1Sam.» 4-babni körüng.

7:12 1Sam. 4:11; Zeb. 78:60

7:13 «Men silerge tang seherde ornumdin turup söz qilip keldim» — Xudaning «tang seherde ornumdin turup...» dégen sözliri belkim Uning ishtin xéli awwal, estayidilliq bilen ish köridighanliqini körsitidu; bezi waqitlarda Uning qayta-qayta, izchil halda melum bir ishni köridighanliqini körsitidu.

7:13 2Tar. 36:15; Pend. 1:24; Yesh. 65:12; 66:4; Yer. 7:21-28

7:14 «Men Shilohdiki öyni qandaq qilghan bolsam, siler tayanghan, shundaqla namim qoyulghan bu öyni we Men silerge hem ata-bowiliringlarga teqdim qilghan bu zéminnimu shundaq qilimen» — Xuda düşmenlerning wastisi bilen Shiloh dégen jaydiki muqeddes chédirini Öz shan-sheripidin juda qilghan we shundaqla Israilni meghlup qilghan («1Sam.» 4-bab, «Zeb.», 78:40ni körüng).

men..¹⁷ Ularning Yehuda sheherliride we Yérusalém kochilirida néme qilganlirini körüwat-mamsen? ¹⁸ Balilar otun téridu, atilar ot qalaydu, ayallar qesten Méni renjitishke «Asmanning Xanishi» üçhün poshkallarni sélishqa xémirni yughuridu, shuningdek yat ilahlargha «sharab hediye»larni quyidu..¹⁹ Azablinip ghezeplinidighini Menmu? — deydu Perwerdigar; — Öz yüzlirige sherm chaplap, azablinidighini özliri emesmu? ²⁰ Shunga Reb Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Méning ghezipim we qehrim mushu jaygha tókülidu; insan üstige, haywan üstige, daladiki derekler üstige, tupraqтики méwiler üstige tókülidu; u hemmini köydüridu, uni héch öchürelmeydu.

²¹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar!..²² Chünki Men ularni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künide ata-bowiliringlarga «köydürme qurbanliq»lar yaki bashqa qurbanliqlar toghrisida gep qilmighan we yaki emr bermigenidim; ²³ belki Men ulargha mundaq emr qilip: «Awazingha qulaq sélinglar, shundaq qilip Men silerning Xudayinglar bolimen, siler Méning xelqim bolisiler; Men özünglarga yaxshiliq bolsun dep buyrughan barliq yolda ménginglar» — dep buyrughanidim..

²⁴ Lékin ular héch anglimighan, Manga héch qulaq salmighan, belki öz rezil könglidiki jahilliqi bilen öz xiyal-xahishlirigha egiship méngiwergen; ular aldigha emes, belki keynige mangghan..

²⁵ Ata-bowiliringlar Misir zéminidin chiqqandin tartip бүгүнкү күнге qeder Men qullirim bolghan peyghemberlerni yéninglarga ewetip keldim; Men herkünü tang seherde ornumdin turup ularni ewetip keldim. ²⁶ Lékin xelqim anglimighan, héch qulaq salmighan; ular boynini qattiq qilghan; rezillikte ata-bowiliridin éship ketken..²⁷ Sen bu sözlerni ulargha éytisen; lékin ular sanga qulaq salmaydu; sen ularni towa qilishqa chaqirisen, lékin ular jawab bermeydu.

²⁸ — Sen ulargha: — «Perwerdigar Xudasining awazini anglimighan we héch tüzitishni qobul qilmighan xelq del mushu!» — deysen. Ulardin heqiqet-wapaliq yoqap ketti; bu ularning éghizidinmu üzülp ketti..

Xuda yene Yehudagha söz qilidu

²⁹ Chéchingni chüshürüp uni tashliwet; yuqiri jaylarda bir mersiye oqughin; chünki Perwerdigar Öz ghezipini chüshürmekchi bolghan bu dewrni ret qilip, uningdin waz kechti..³⁰ Chünki Yehudadikiler köz aldında rezillik qilghan, — deydu Perwerdigar, — ular Méning namimda atalghan öyge yirginchlik nersilerni ekirip uni bulghighan; ³¹ we öz oghul-qizlirini otta qurbanliq qilip köydürüsh üçhün «Hinnomning oghli»ning jilghisidiki Tofetning yuqiridiki jaylarni

7:16 Mis. 32:10; Yer. 11:14; 14:11

7:18 «Asmanning Xanishi» — démisekmü, «Asmanning Xanishi» birxil ayal but idi.

7:18 Yesh. 65:11; Yer. 8:2; 19:13; 44:19; Yer. 44:19

7:21 «Bériwéringlar, köydürme qurbanliqliringlarni bashqa qurbanliqlargha qoshup qoyunglar, barliq göshlirini yewélinglar!» — oqurmenler belkim biliduki, «köydürme qurbanliq»larning barliq göshliri «Xudagha pütünley ibadet süpitide atalsun» dep qurbangah üstide köydürülettü. Mushu yerde Muqeddes Roh Yeremiya arqiliq: «Qurbanliqliringlarning hemmisi ihmiyetsiz, shunga «köydürme qurbanliq»larning göshlirini köydürsenglarmu, yésenglarmu, Manga beribir» dep Israilgha hejwi, kinayilik gep qilidu.

7:21 Yesh. 1:11; Yer. 6:20; Am. 5:21

7:23 Mis. 19:5; Law. 26:12; Qan. 6:3

7:24 «ular aldigha emes, belki keynige mangghan» — bashqa birxil terjimisi: «ular Manga yüz aldini qilmay, belki Manga keynini qilghan».

7:24 Yer. 2:27; 3:17; 16:12; 32:33

7:26 Neh. 9:17,29; Yer. 17:23; 19:15

7:28 Yer. 5:1-3

7:29 Ayup 1:20; Yesh. 15:2; Yer. 16:6

qurghan; bundaq ishni Men héch buyrumighanmen, u oyumgha héch kirip baqmighandur..³² Shunga, mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Tofet» yaki «Ibn-Hinnomning jilghisi» emdi héch tilgha élinmaydu, belki «Qetl jilghisi» déyilidu; chünki ular Tofette jesetlerni yer qalmighuche kömidu.³³ Bu xelqning jesetliri asmandiki uchar-qanatlarining we zémindiki janiwarlarning taami bolidu; ularni ölüklerdin qorqutup heydeydighan héchkim bolmaydu..³⁴ Men Yehuda sheherliridin hem Yérusalém sheherliridin oyun-tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizining awazini mehrum qilimen; chünki zémin weyrane bolidu..

8¹ Shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — ular Yehudaning padishahlirining ustixanlirini, ularning emirlirining ustixanlirini, kahinlarning ustixanlirini, peyghemberlarning ustixanlirini we Yérusalémda turghanlarning ustixanlirini görkiridin élip chiqiridu;² shundaq qilip ular bularni quyash, ay we asmanlardiki barliq jisimlar astida yayidu; chünki ular bularni söygen, bularning qulluqida bolghan, bulargha egeshken, bularni izdigen, bulargha choqunghan; ularning jesetliri bir yerge héch yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular zémin yüzide oghut bolup yatidu..³ Men bulardin qalghanlirini heydigen jaylarda, bu rezil jemettin barliq tirik qalghanlar hayatning ornigha mamatni tallaydu, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

Xudadin waz kéchish halaketni izdigenlik bilen barawer

⁴ Emdi sen ulargha mundaq dégin: Perwerdigar mundaq deydu: — Ademler yiqilsa qaytidin turmamdu? Birsı yoldin chiqip ketse qaytip kelmemdu?⁵ Némishqa Yérusalémdiki bu xelq hemishe yoldin chiqish bilenla yénimdin yiraqlap kétidu? Ular aldanchiligni ching tutidu, yénimgha qaytip kélishni ret qilidu.⁶ Men köngül qoyup anglidim; lékin ular durusluqni sözlimeydu; ularning rezillikliridin: «Men zadi némilerni qilip qoydum?!» dep towa qilidighan héchkim yoq; at jengge burulup étilghandek herbirsı öz yoligha burulup étididu.⁷ Hetta asmandiki leylekmu özige békitilgen waqtilirini bilidu; paxtek, qarlighach we turnilarmu köchüp kélidighan waqtilirini éside tutidu; lékim Méning xelqim Men Perwerdigarning ulargha békitkenlirimni héch bilmeydu..⁸ Siler qandaqmu: «Biz danadurmiz, Perwerdigarning Tewrat-qanuni bizde bardur!» deysiler? Mana, berheq, ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan..⁹ Danishmenler xijil bolidu, ular yerge qarap qaldi; mana, ular Perwerdigarning sözini chetke qaqqandin kéyin, ularda zadi néme danaliq qalidu?¹⁰ Shunga Men ularning ayallirini bashqilargha, ularning étizlirini yéngi igilirige tapshurup bérimen; chünki eng kichikidin chonghiche ularning hemmisi achközlükke bérilgen; peyghemberdin kahinghiche

7:31 «Tofet» — «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégenimu bildüridu. U yene «tükkürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehiring jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghanghan jay dep hésablandi.

—«Yuqiri jaylar» — Israil we Yehuda uzundin béri tagh choqqiliri qatarliq jaylarda herxil butlarga choqunup, hetta ashu jaylarda «insan qurbanliq»larni qilip kelgen. Démisekmu, «insan qurbanliqi» qilish Tewratqa qet'iy men'i qilinghan. «Bundaq bir ishni Men héch buyrumighanmen, héch oyumgha kirip baqmighandur».

7:31 2Pad. 23:10; Yer. 2:23; 19:5, 6

7:33 Qan. 28:26; Yer. 34:20

7:34 Yesh. 24:7; Yer. 16:9; 25:10; Ez. 26:13; Hosh. 2:13

8:2 Yer. 7:18; 19:13

8:7 Yer. 5:4, 5

8:8 «ölima-köchürgüchilerning yalghanchi qelimi uni burmilighan» — «ölima-köchürgüchiler»ning roli belkim Tewrat-qanunni köchürish we uninggha sherh bérish bolushi mumkin. «Basmixanilar» bolmighachqa Tewratni köchürish intayin muhim xizmet, elwette.

—Oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin.

«Yeremiya»

hemmisi saxta ish kōridu..¹¹ Ular: «Aman-ésenlik! Aman-ésenlik!» dep xelqimning qizining yarisini susluq bilan qol uchida chala téngip qoydi. Lékin aman-ésenlik yoqtur!¹² Ular yirginchlik ishlarni sadir qilghinidin xijil boldimu? — Yaq, ular héch xijil bolmidi, hetta qizirishnimu ular héch bilmeydu. Shunga ular yiqilip ölgenler ichide yiqilip ölidu; ularni jazalashqa kelginimde ular putlaship kétidu, — deydu Perwerdigar.¹³ Men ularning hosulini élip tashlaymen, — deydu Perwerdigar; üzüm télida üzüm, enjür derixide enjürler héch qalmidi; yopurmaqliri soliship ketti; Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu...

Kélidighan halaket — Yeremiya söz qilidu

¹⁴ «Biz némishqa mushu yerde bikar olturuwérimiz? Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde küresh qilip tügesheyli! Chünki Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp, bizge öt süyini berdi; chünki biz Perwerdigar aldida gunah sadir qilduq..¹⁵ Aman-tinchliqni ümid qilip kütüp kelduq, lékin héch yaxshiliq bolmidi; shipa waqtini küttuq, lékin mana, wehime basti!..¹⁶ Düşmen atlrining xartildashliri Dan zéminidin tartip anglanmaqta; ayghirlirining kishneshliri pütkül zéminni qorqitip tewretmekte. Ular zémin we uningda turuwatqan hemmini, sheherni we uningda turuwatqanlarning hemmisini yoqitishqa kélidu!...»

¹⁷ — Mana, Men aranglarga yılanlarni, yeni héchkim séhirliymeydighan zeherlik yılanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» — deydu Perwerdigar...

Peyghemberning nale-peryadi

¹⁸ Men: «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — dédim...

Perwerdigarning mersiye sözliri

¹⁹ «Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kōtürülgen peryadining sadasi! Ular — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — deydu». «Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!»

8:10 Yesh. 56:11; Yer. 6:12,13,14,15

8:13 «...Men ulargha néme béghishlighan bolsam, emdi shular ulardin ötküzüwélinidu» — oqurmenler bashqa xil terjimilirini uchritishi mumkin.

8:13 Yesh. 5:1-7; Mat. 21:19; Luqa 13:6-9

8:14 «Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde küresh qilip tügesheyli» — yaki «Yighilayli, mustehkem sheherlerge kirip shu yerlerde sükut qilayli!» ibraniy tilida «süküt qilish» we «tügeshmek» oxshash bir söz bilenla ipadilidu. «Perwerdigar Xudayimiz bizni tügeshtürüp,...» — yaki «Perwerdigar Xudayimiz bizni sükut qildirup...». Ibraniy tilida «süküt qilish» we «ölüş, tügesh» birla söz (damam) bilen ipadilidu.

8:14 Yer. 4:5; 9:15; 23:15

8:15 Yer. 14:19

8:16 «Dan zémini» — Israil zéminining shimaliy chétide idi; démek, düşmenler alliqachan shu zémingha yétip boldi.

8:16 Yer. 4:15

8:17 «Men aranglarga yılanlarni, yeni héchkim séhirliymeydighan zeherlik yılanlarni ewetimen, ular silerni chaqidu» — bu yılanlar shühbisizki, köchme menide bolup düşmenlerni kōrsitidu.

8:17 Zeb. 58:4, 5

8:18 «Méning derd-elimim dawalighusiz! Yürikim zeyipliship ketti!» — bu sözler peyghemberning mersiyesi bolushi kérek.

— «Méning derd-elimim dawalighusiz!» — bashqa birxil terjimisi: «I derd-elimimge teselli bergüchi!».

8:19 «Mana, xelqimning qizining intayin yiraq yurttin kōtürülgen peryadining sadasi! Ular — «Perwerdigar Zionda emesmu? Zionning padishahi u yerde turmamdu?!» — deydu» — bu sözler yaki Perwerdigarningki bolushi kérek, bolmisa peyghemberningki bolidu. Kéyin biz xelqning peryadini anglaymiz: — (ular... deydu).

— «Intayin yiraq yurttin kōtürülgen peryadining sadasi!» — yaki «zémindiki herbir bulung-puchqaqliridin chikkan peryadining sadasi!». «Némishqa emdi ular Méni oyma mebudliri bilen, erzimes yat nersiler bilen ghezeplendüridu?!» — bu sözler Perwerdigarning peyghemberge, shundaqla ixlassiz xelqge bergen jawabidur.

«Yeremiya»

Xelqning bolidighan nale-peryadi

²⁰ — «Orma waqti ötüp ketti, yaz tügidi, lékin biz bolsaq yenila qutquzulmiduq!»

Peyghemberning mersiyesi

²¹ «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen; Dekke-dükke méni bésiwaldi, —

²² Giléadta tutiya tépilmamdiken?

U yerde téwip yoqmiken?

Némishqa emdi méning xelqimning qizigha dawa tépilmaydu?!»...

Dawami

9 ¹ Ah, méning béshim suning béshi,
Közüm yashning buliqi bolsiidi!

Undaqa xelqimning qizi arisidiki öltürülgenler üçhün kéche-kündüz yighlayttim!

² Ah, men üçhün chöl-bayawanda yoluchilar chüshkidek bir turalghu bolsiidi!

Undaqa xelqimni tashlap, ulardin ayrilghan bolattim!

Chünki ularning hemmisi zinaxorlar,

Munapiqlarning bir jamaitidur!»...

Perwerdigarning sözining dawami

³ — Ular oqyachi leshkerler oqyayini égildürgendek tilini yalghanchiliqqa égildürüşke teyyarligan; ular zéminda üstünlük qazanghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes; ular rezillik üstige rezillik qilghan, Méni héch tonup bilmigen» — deydu Perwerdigar. ⁴ — Herbiringlar öz yéqinlarning hézi bolunglar, qérindashlirlargha héch tayanmanglar; chünki herbir qérindash peqetla aldighuchi, xalas, herbir yéqinliring bolsa töhmetxorluqta yürmekte. ⁵ Ular herbiri öz yéqinlirigha aldamchilik qilmaqa, héchkim heqiqetni sözlimeydu; ular öz tilini yalghan sözleshke ögitidu, ular qebihlikte özlirini upritidu. ⁶ Ular jebir-zulum üstige jebir-zulum qilmaqa, aldamchiliqtin yene bir aldamchiliqqa ötmekte; ular Méni tonushni ret qilidu, — deydu Perwerdigar..

8:21 «Xelqimning qizining sunuq yarisi tüpeylidin özüm sunuqmen; matem tutimen; dekke-dükke méni bésiwaldi» — oqurmenlerge qaytidin tekrarlap uqturimizki, mawzularni (mesilen mushu yerde «Peyghemberning mersiyesi») özimiz hörmetlik oqurmenlerge yardimi bolsun dep qoshup kirgüzduq. Ular muqeddes tékistning bir qismi emes.

—8-babtiki 21-ayettin 9-babtiki 2-ayetkiche hemmisi yalghuz Yeremiya perghemberning mersiyesimu, yaki buning ichide Perwerdigarning sözliri barmu? Qandaqla bolmisun, sözler yalghuz peyghemberning sözliri bolsun, bolmisun, shubhisizki peyghemberning qayghu-hesretlik sözliri oxshashla Perwerdigarningmu qayghu-hesretlik sözlidur.

8:22 «Giléadta tutiya tépilmamdiken?» — Giléad rayonida herxil shipaliq dorilar hem usta téwiplarning dangqi bar idi. Shunga bu söz peyghemberning: «Jismaniy jehette Perwerdigar siler méning xelqimge shundaq rehimdilliq qilip, etrapliq oylap, shipaliq dorilarni we dangliq téwiplarni teminligen yerde, Uning rohiy jehettimu silerning herxil gunahiy késellirlinglarni saqaytishqa dora-amalliri mol emesmu? — Emdi némishqa siler Uning yéngha kelmeyilers?!» dégendek bir soali oxshaydu.

—Bu 22-ayet Perwerdigarning Özining sözliri bolushimu mumkin.

8:22 Yar. 37:25; Yer. 46:11; 51:8

9:1 Yesh. 22:4; Yer. 4:19

9:2 «ularning hemmisi zinaxorlar,...» — «zinaxorlar» belkim rohiy jehettin éytilidu, ular Xudagha wapasizliq qilip butlarga choqunup ketti.

9:2 Yer. 5:7, 8

9:3 «ular zéminda üstünlük qazanghan, biraq bu semimiylik bilen bolghan emes...» — bashqa birxil terjimisi: «shu zéminda ular ghelibe qilghan, biraq bu heqiqetni tiklesh üçhün emes...».

9:3 Yesh. 59:4,13,15; Yer. 6:7

9:4 Yer. 6:28

9:6 «ular qebihlikte özlirini upritidu 5-ayet» — 5-ayetning axirqi qismi hem 6-ayetning bash qismining bashqa birxil terjimisi: «Ular qebihlik qilip towani héch bilmeydu. (6) sen (Yeremiya) aldamchilik arisida turuwatisen; aldamchiliqi

«Yeremiya»

⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni éritip tawlap sinaymen; xelqimning qizining rezillikige Manga bashqa yol qalmidimu?

⁸ Ularning tili ejel oqidur; u aldarmchiligni sözleydu; herbir éghiz sözide yéqini bilen tinch-amanliqni sözleydu, lékin könglide qiltaq teyyarlaydu..⁹ Bu ishlar tüpeylidin ularni jazalimay qoyamdim? — deydu Perwerdigar, — Méning jénim mushundaq bir eldin qisas almay qoyamdu?.

Kélidighan apet üçün Yeremiya mersiye oquydu

¹⁰ «Taghlardiki yaylaqlar üçün yigha we nale-peryad kötürimen, Daladiki otlaqlar üçün mersiye oquymen; Chünki ular köyüp kettiki, héchkim u yerdin ötmeydu; Kalilarning hörkireshliri anglanmaydu; Hem asmandiki uchar-qanatlar hem haywanatlarmu qéchip, Shu yerdin ketti!».

Perwerdigar sözini dawam qilidu

¹¹ — Men Yérusalémni xarablashqan top-top döwe, chilbörilerning bir turalghusi qilimen; Yehuda sheherlirini adem turmaydighan derijide wayrane qilimen..

¹² — Kim bu ishlarni chüshinishke danishmen bolidu?

Kim Perwerdigarning aghzidin söz élip bularni chüshendüreydu?

Némishqa zémin weyrane, héchkim ötmigüdek, köyüp chöl-bayawandek bolup ketti?

¹³ Perwerdigar deydu, — Chünki ular Men ular aldigha qoyghan Tewrat-qanunni tashliwetken, Méning awazimgha qulaq salmighan we uningda mangmighan,

¹⁴ Belki öz qelbidiki jahilliqqa egeshken, ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken..

¹⁵ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu xelqke kekrini yégüzimen, ulargha öt süyini ichküzen, ¹⁶ ularni ular yaki ata-bowiliri ilgiri héch tonumaydighan eller arisigha tarqitimen; Men ularni yoqatquche ularning keynidin qoghlashqa qilichni ewetimen..

¹⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar!.

Yeremiya Perwerdigarning sözlirige jawab béridu

¹⁸ — Berheq, ular téz kelsun, biz üçün zor yigha kötürsunki, bizning közlirimizdinmu yashlar taramlap tökülsun, chanaqlirimizdinmu yash tamchiliri aqsun — ¹⁹ chünki Ziondin yigha awazi anglinip: — «Biz qanchilik bulang-talang qilinduq! Qanchilik shermende bolduq! Ular turalghulirimizni örüwetti, biz zéminimizni tashliduq!» — déyilidu.

²⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i ayallar,

tüpeylidin ular Méni tonushni ret qilidu...».

9:8 Zeb. 12:2-4; 28:3; 120:3-4; Pend. 30:14

9:9 Yer. 5:9,29

9:11 Yer. 10:22

9:14 «Yehuda xelqi ...ata-bowiliri ulargha ögetkendek Baallarning keynige egiship ketken» — oqurmenlarning éside barki, «Baal»lar intayin yirginchlik bir xil butlar idi.

9:15 Yer. 8:14; 23:15

9:16 Law. 26:33

9:17 «köngül qoyunglar, matemchi ayallarni kélishke chaqiringlar, yighlashqa eng usta bolghan qiz-ayallarni chaqirip kélishke adem ewetinglar!» — kona zamanlarda bezi bay ademler uruq-tughanlirini depne qilishda mushundaq «yighlashqa mahir» ayallarni «keypiyatni yaritish» üçün yallaytti (mesilen, Injil, «Mat.» 9:37ni köring).

Uning aghzidiki sözge qulaq sélinglar;
Qizinglarga yiglashni ógitinglar,
Herbiringlar yéqininglarga mersiye oqutunglar;

²¹Chünki ölüm bolsa dérizilirimizdin yamiship kirgen,
Orda-istihkamlirimizghimu kirgen;

U balilarni kochilardin,

Yigitlerni reste-meydanlardin yulup tashlighan.

²²Yéqinliringlarga uqturup: «Perwerdigar mundaq deydu: —

Berheq, jesetler dalada tézektek yiqilidu;

Ular ormichining orghiqining astigha yiqilghan,

Lékin héchkim yighmaydighan bashaqtek yerge chéchilidu!» — denglar!.

²³Perwerdigar mundaq deydu: —

Dana kishi danaliqi bilen, küchlük kishi küchlüklüki bilen, bay bayliqliri bilen pexirlinip maxtanmisun; ²⁴pexirlinip maxtighuchi bolsa shuningdin, yeni Méni, yer yüzide méhir-muhebbet, adalet we heqqaniyligni yürgüzgüchi Men Perwerdigarni tonup yetkenlikidin pexirlinip maxtansun; chünki Méning xursenlikim del mushu ishlardindur, — deydu Perwerdigar. ²⁵Mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xetne qilmighanlarni xetne qilinghanlar bilen bille jazalaymen; ²⁶yeni Misir, Yehuda, Édom, Ammoniylar we Moabiylar, jumladin chöl-bayawanda turuwatqan, chéke chachlirini chüshürüwetken ellerni jazalaymen; chünki bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur...

Butlar emes, Perwerdigarla ibadetke layiqtur

10¹Perwerdigarning silerge éytqan sözige qulaq sélinglar, i Israil jemeti: — ²Perwerdigar mundaq deydu: — Ellerning yollirini ógenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar... ³Chünki ellerning qaide-yosunliri bimeniliktur; hemmisi ormanliqtin késilgen derextin, yaghachchining iskinisi bilen oyulghan nersige asaslanghandur... ⁴Ular buni altun-kümüş bilen helleydu; uni yiqilmisun dep ular bolqa, mixlar bilen békitidu... ⁵Bundaq butlar terxemeklikte turidighan bir qaranchuqtur, xalas; ular héch sözliyelmeydu; ular bashqilar teripidin kötürülüşhi kérek, chünki ular mangalmaydu. Ulardin qorqamnglar; chünki ular rezillik qilalmaydu, ularning qolidin yaxshiliq qilishmu kelmeydu... ⁶— Sanga oxshaydighan héchkim yoq, i Perwerdigar;

9:22 Yer. 7:33

9:23 1Kor. 1:31; 2Kor. 10:17

9:26 «... Bu ellerning hemmisi xetnisizdur; Israilning barliq jemetimu könglide xetnisizdur» — bu 25- we 26-ayetler Yehuda (Israil)gha intayin éghir kélishi kérek idi. Chünki Perwerdigar ularni, özliri kemisitidighan xetne qilinmighan «yat eller» qatarida «xetne qilinmighan»dek hésablaydu. Xudaning köz aldida Yehuda xetnisiz, yeni u Ibrahim xetne arqiliq tüzgen ehdige layiq emes bolup qaldi. «Köngli xetnisiz» — «köngli bu rezil dunyadiki rezil azzu-hewesliridin késilgen emes, Xuda we uning ibaditi üçün rezilliktin ayrilghan emes» dégen menide. «Ezakiyal»gha qoshulghan «qoshumche sözimiz»ni we Injil, «Rim.» 2-bab, «Fil.» 3:3, «Kol.» 2:11ni köring).

—Yene kélip xetne «könglide emes» bolsa, «chéke chachlirini chüshürüwétish» (belkim butpereslerning matimining bir ipadisi)tin héchqandaq perqi yaki ehmiyiti yoqtur.

9:26 Law. 26:41; Rim. 2:28,29

10:2 «ellerning yollirini ógenmenglar; gerche eller asmandiki hadise-alametlerdin qorqup dekke-dükkige chömgen bolsimu, siler bulardin héch chöchüp ketmenglar» — yat eller bundaq «asmandiki hadise-alametler»ni xurapiyliq, yeni munejjimlik yolida chüshinetti, elwette.

10:3 Yesh. 44:14-17

10:4 Yesh. 41:7

10:5 Zeb. 115:4-7; Yesh. 41:23; 46:1, 7

«Yeremiya»

Sen ulugh, küch-qudrting bilan naming ulughdur...⁷ Kim Sendin qorqmay turalisun, i barliq eller üstige hökümrان padishah!? Chünki bu Sanga tégishliktur; chünki ellerdiki danishmenler arisida we barliq padishahliqlar arisida Sanga oxshash héchkim yoqtur...

⁸ Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdul!?...⁹ Soqup yalpaqlanghan kümüş Tarshishtin élip kélínidu; altunmu Ufazdin élip kélínidu; andin hünerwen we zergerlerning qoli bu yasighinigha kök we sösün rext bilan kiyim kiygüzidu — bularning hemmisi shübhisizki, danishmen ustilarning ejridur!

¹⁰ Lékin Perwerdigar Xudaning Özi heqiqettur; U hayat Xudadur, menggülükning Padishahidur; Uning ghezipi aldida yer-zémin titreydu; eller Uning qehrini kötürelmeydu.¹¹ Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!»...

¹² Perwerdigar bolsa yer-zéminni küch-qudriti bilan yasighan, Alemni danaliqu bilan berpa qilghan, Asmanlarni eqil-parasiti bilan yayghuchidur..

¹³ U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu; U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu; U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu, We shamalni öz xeziniliridin chiqiridu..

¹⁴ Mushu kishilerning herbiri eqilsiz, bilimdin mehrumlardur; Zergerlerning herbiri özliri oyghan but teripidin shermendige qalidu; Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq, ularda héch tiniq yoqtur..

¹⁵ Ular bimenilerdur, mazaq obyektidur; Jazalinish waqti ularning üstige kelgende, ular yoqitilidu.

¹⁶ Yaqupning Nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur, Chünki barliq mewjudatni yasighuchi Shudur; Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilidur; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur..

Yeremiya xelqi üçün mersiye oqup dua qilidu

¹⁷ Zémindin chiqishqa yük-taqingni yighishturup al, i muhasirige élinghuchi qiz;¹⁸ chünki Perwerdigar mundaq deydu: — «Mana, Men bu waqitta zémindikilerni élip u yerdin chöriwétimen we ularning köngli tonup yetküche azar bérimen!»..

10:6 Zeb. 86:8,10

10:7 Weh. 15:4

10:8 «Ellerning hemmisi istisnasiz eqli yoq, nadanlardur; bu erzimesler yaghachtur, xalas! Ular telim bérelemdul? » — oqurmenler ayetning bashqa xil terjimilirlini uchritishi mumkin.

10:8 Yesh. 41:29; Hab. 2:18; Zek. 10:2

10:11 «Ulargha mundaq dégin: «Asman bilen zéminni yaratmighan ilahlar, ular zémin yüzidin we asman astidin yoqaydu!» — bu ayet ibranıy tilida emes, belki aramiy tilida ipadilínidu. Éniqki, Xudaning meqsiti Öz xelqining bu heqiqetni yat ellerge ularning öz tilida bildürüşı kerek.

10:12 Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 51:15

10:13 Zeb. 135:7; Yer. 51:16

10:14 Yer. 51:17,18

10:16 «Yaqupning nésiwisi» — «Yaqup» mushu yerde Yaqup we uning ewladliri bolghan Israilnımu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özıdur, elwette.

10:16 Zeb. 74:2; Yer. 51:19

10:17 muhasirige élinghuchi qiz» — «qiz» mushu yerde shübhisizki, pütın xelqni bildürıdu.

10:18 Yer. 6:24

«Yeremiya»

Yeremiya xelqige wekil süpitide söz qilidu

¹⁹ Jarahitim üçün halimgha way! Méning yaram dawalighusizdur! Biraq eslide men: «Bu peqet bir késellik, xalas, uninggha chidighudekmen» — deptikenmen..²⁰ Méning chédirim halak boldi, barliq tanilirim üzüldi; balilirim mendin juda bolup, ular yoq boldi; chédirimni qaytidin sozup tikküdek, chédir perdirilini asqudek héchkim qalmidi..²¹ Chünki xelq padichiliri eqilsiz bolup, Perwerdigarni izdep yol sorimaydu; shunga ular danishmenlerde ish körelmeydu, ularning barliq padisi tarqilip ketti..²² Anglanglar! Bir gepning shepisi! Mana, u kélidu, shimaliy zémindin chiqqan zor bir chuqan-süren! Yehudaning sheherlirini bir weyrane, chilbörilerning turalghusigha aylandurghuchi kéliwatidu..²³ Bilimenki, i Perwerdigar, insanning öz yolini békitishi öz qolida emestur; méngiwatqan ademning özide qedemlirini xalighanche tashlash qudriti bolmastur..²⁴ Perwerdigar, méni tüzigeysen, lékin ghezipping bilen emes, adil höküming bilen tüzigeysen; bolmisa Sen méni yoqqa barawer qilisen..²⁵ Qehringni Sény tonumaydighan eller hemde naminggha nida qilmaydighan jemetler üstige tökkeysen; chünki ular Yaqupni yep ketken; berheq, ular uni yutup tügeshtürüp, turghan jayini mutleq weyran qilghan..

Xelqning Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi

11¹ Yeremiyagha Perwerdigardin kelgen söz mundaq idi: ² — Bu ehdinging sözlirige qulaq sélinglar; shundaqla Yehuda kishilirige, Yérusalémde turuwatqanlarga ularni yetküzünglar, ³ — sen Yeremiya ulargha mundaq éytqin: —

— Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu ehdinging sözlirige kim boysunmisa u lenette qalidu; ⁴ Men bu ehдини ata-bowilirlarni Misir zéminidin, yeni tömür tawlaydighan xumdandin qutquzup chiqarghan künide ulargha tapilap: «Awazimgha qulaq sélip, bu sözlerge, yeni Men silerge tapshurghan barliq emrlerge emel qilinglar; shundaq qilghininglarda, siler Méning xelqim bolisiler, Men silerning Xudayinglar bolimen; ⁵ shundaq bolghinida Men ata-bowilirlargha: «Silerge süt hem bal éqip turidighan bir zémin teqdim qilimen» dep ichken qesemni emelge ashurimen» — dégenidim. Siler бүгүнкү күнде del shu zéminda turuwatisiler! Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim..

⁶ Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudaning sheherliride, Yérusalémning kochilirida bu sözlerni jakarla: — Bu ehdinging barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar!..⁷ Chünki Men ata-bowilirlargha Misir zéminidin qutquzup chiqarghan künidin бүгүнкү күнгиче «Mé-

10:19 «peqet bir késellik» — belkim xelqning béshigha chüshken külpetler «peqet waqtliq aware, xalas» dégen héssiyatini körsitidu. Saxta peyghemberler bundaq héssiyatni köp qollaytti.

10:21 «xelq padichiliri» — (yeni «pada baqquchiliri») shübhisizki, Yehudaning padishahi, wezirliri, kahinliri we peyghemberlirini körsitidu.

10:22 Yer. 1:14; 4:6; 9:11

10:23 Pend. 16:1; 20:24

10:24 Zeb. 6:1; 38:1; Yer. 30:11; 46:28

10:25 Zeb. 7:9; Yer. 8:16; 9:16

11:2 «Bu ehdinging sözlirige qulaq sélinglar» — bu bésharet (11:1-17)ning asas témisi (yuqiriqu mawzuyimizdek) — «xelqning Xudaning ehdisini közge ilmighanliqi». Bésharet belkim Yosiya padishah höküm sürgen waqtda ibadetxanidin tépilghan «Tewrat-qanunning bir qismi» bilen munasiwetlik. U Tewratning qismi belkim «Qanun sherhi» idi, kitab Xuda Musa peyghember arqiliq Israil bilen tüzgen ehдини tekrarlaydu we tekitleydu. «2Pad.» 22-23-bablarni, «2Tar.», 34-35-bablarni köring.

11:3 Qan. 27:26; Gal. 3:10

11:4 Law. 26:3,12; Qan. 4:20

11:5 «Men bolsam jawaben «Amin, Perwerdigar!» — dédim» — oqurmenlerge ayanki, «Amin» dégen söz «shundaq bolsun!» dégen menide. Mushu yerde Yeremiya Perwerdigarning ehdisige boysunmighan barliq kishilerni (3-ayette) lenetke qalduridighanliqigha qoshulushni bildüridu.

11:5 Qan. 7:12

11:6 «Bu ehdinging barliq sözlirige qulaq sélip emelge ashurunglar!» — bésharet (11:1-17)ning asas témisi toghrisidiki 2-ayettiki izahatni köring.

«Yeremiya»

ning awazimgha qulaq sélinglar!» dep jékilep agahlandurup kéliwatimen; Men tang seherde ornumdin turup ularni agahlandurup keldim..⁸ Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan; ularning herbiri rezil köngülliridiki jahilliqa egiship mangghan; shuning bilen Men bu ehdidiki barliq sözlerni ularning béshigha chüshürdüm; Men bularning hemmisini ulargha tapilighanmen, lékin ular héch emelge ashurmighan..

⁹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — Yehudadikiler we Yérusalémدا turuwatqanlarning arisida bir suyiquest bayqaldi; ¹⁰ ular sözlirimni anglashni ret qilghan ata-bowilirining qebihliklirige qaytip ketti; ularning ibaditide bolayli dep bashqa ilahlargha egiship ketti. Israil jemeti hem Yehuda jemeti ata-bowiliri bilen tüzgen ehdemni buzdi.

¹¹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularning üstige héch qutulalmas apet chüshürimen; ular Manga peryad kötüridu, lékin Men ularni anglimaymen..¹² Andin Yehuda-niñ sheherliri we Yérusalémدا turuwatqanlar isriq yéqip choqunghan butlarni izdep ular-gha peryad kötüridu; lékin apet chüshken waqtida ular bularni héch qutquzmaydu. ¹³ Chünki sheherliring qanche köp bolghanséri, butliring shunche köp boldi, i Yehuda; Yérusalémning kochiliri qanche köp bolghanséri, siler «yirginchlik bolghuchi»gha shunche qurbangahlarni qurdunglar, yeni Baalgha isriq yéqish üçün qurbangahlarni berpa qildinglar..

¹⁴ Emdi sen, i Yeremiya, bu xelq üçün dua qilma, ular üçün héch peryad yaki tilawet qilma; chünki apet béshigha chüshüshi bilen ular Manga nida qilghan waqtida Men ularni anglimaymen..

¹⁵ — Méning söyümlük xelqimning öyümde turushigha néme heqqi? Chünki köpinchinglar özünglarning rezil meqsetlirige yétishke orunisiler; siler rezillikinglar emelge ashqanda xur-sen bolsanglar, undaqta «muqeddes göshler» mushu asiyliqlinglarni silerdin élip tashliyalam du?..¹⁶ Perwerdigar ismingni «Yapyéshil, mol méwilik, baraqsan zeytun derixi» dep atighani-di; lékin Perwerdigar derexke shawqunlaydighan zor bir otni salidu we shaxliri yoq qilinidu.

¹⁷ Chünki séni tikken samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar sanga qarap külpet békitip jakarlighan; sewebi, Israil jemeti we Yehuda jemeti özining menpeetini közlep rezillik qilip, Baalgha isriq yéqip, Méning ghezipimni keltürdi..

Yeremiyağa qilinidighan suyiquestni Perwerdigar uninggha ayan qilidu

¹⁸ «Perwerdigar manga xewer yetküzdi, shuning bilen men chüshendim; U manga ular-ning qilmishlirini ayan qildi; ¹⁹ men bolsam xuddi boghuzlashqa yétilep mangghan könük paqlandek idim; men esli ularning manga qarap: «Derexni méwisi bilen yoqitayli, uning ismi qayta eske héch keltürülmisun, uni tirikler zéminidin üzüp tashlayli» dégen qestli-rini héch bilmeyttim; ²⁰ lékin Sen, i adil höküm Chiqarghuchi, ademning wijdan-qelbini Sinighuchi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Séning ularning üstige chüshüridighan qisasingni öz közü bilén körüşke nésip qilghaysen; chünki dewayimni Sangila ayan qilip tapshurdum»..

11:7 Yer. 7:13,25

11:8 Yer. 3:17; 7:24,26; 9:14

11:11 Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 14:12; Ez. 8:18; Mik. 3:4

11:13 Yer. 2:28

11:14 Yer. 7:16; 14:11

11:15 «muqeddes göshler» — qurbanliqlardiki göshler, elwette. Oqurmenler ayetning bashqa köp xil terjimilirini uchrishi mumkin, lékin umumiy menisi terjimimizdikidek bolidu.

11:17 Yer. 2:21

11:20 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 26:2; Weh. 2:23

«Yeremiya»

²¹ Shuning bilan Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Perwerdigarning namida bésharet berme, bolmisa jéning qolimizda tügishidu» — dep sanga doq qilib yürgen Anatottiki ademler jéningni izdep yüridu. Emdi ular toghrisida mundaq sözü bar: — ²² — bu ishqa qarap samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq dédi: — Mana, Men ularni jazalaymen; yigitler qilich bilan ölidu, oghul-qizlari bolsa qehetchilik bilan ölidu. ²³ Ulardin héch-bir qaldisi qalmaydu; chünki Men ular jazalinidighan yilida, shu Anatottiki ademler üstige apet chühürimen.

Yeremiya peyghemberning Perwerdigargha dad éytishi dawamlashidu

12 ¹ Men dewayimni aldinggha élip kelsem, adil bolup kelding, i Perwerdigar; lékin Sen bilen Öz hökümliring toghruluq sözleshmekchimen; némishqa rezillerning yoli ronaq tapidu? Asiyliq qilghuchilarning hemmisi némishqa kengri-azadilikte turidu? ² Sen ularni yer yüzige tikkensen, ularmu yiltiz tartqan; ular ösüp güllinidu, ular méwileydu; Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen; ³ lékin Sen, i Perwerdigar, méni bilisen; Sen méni körüp kelgensen, Özüngge bolghan sadiqliqimni sinighansen. Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayriqhaysen. ⁴ Zémin qachanghiche qaghjiraydu, étizdiki ot-chöpler qachanghiche qurghan halette turidu? Zéminda turuwaqanlarning rezilliki tüpeylidin haywanlar hem uchar-qanatlar qachanghiche yoqap tügeydu? Chünki bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu.

Perwerdigar Yeremiyagha jawab béridu

⁵ — Sen yügürgen leshkerler bilen besleshkende, ular séni halsiratqan bolsa, emdi sen atlar bilen besleshseng qandaq bolar? Sen peqet aman-tinchliqta turghan zémindila xatirjem bolup Manga ishinisen, emdi lordan deryasi boyidiki qoyuq chatqallqlarda qandaq yürisen? ⁶ Chünki hetta öz qérindashliring, atangning jemetimu sanga asiyliq qilghan. Ular mu séni yoqitish üçün awazini qoyup bergen. Gerche ular sanga méhirlik sözlerni qilghan bolsimu, ulargha ishenmel!.

Xuda Yeremiyaning dad kötürüshlirige yene bir jawab béridu

⁷ — Özüm ailemdin waz kéchimen, mirasimni tashliwétimen, jan-jigirimni dushmanlirining qoligha tapshurimen. ⁸ Méning mirasim bolghan xelq bolsa Manga ormanliqtiki bir shirge oxshash bolup qaldi; ular Manga qarshi awazini kötürdi; shunga Men ularni yaman körimen. ⁹ Méning mirasim Manga sar-bürküt yaki chilböridek bolup qaldi emesmu? Lékin uning etrapigha

12:1 Ayup 21:7; Zeb. 73:11-13; Hab. 1:3

12:2 «Sen ularning aghzigha yéqin oxshaysen, lékin wijdanidin yiraqsen» — «wijdan» dégen söz mushu yerde ibraniy tilida «börekler» bilen ipadilinidu.

12:2 Yesh. 29:13

12:3 «...Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayriqhaysen» — Yeremiya özining yurtdashlirining suyiquestining obyékti bolup nurhunlighan japa tartmaqta, lékin ular keng-azade yashaydighan oxshaydu.

12:3 Zeb. 17:3; 139:1; Yer. 11:20

12:4 «Bu xelq: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» — ibraniy tilidiki «Bu xelq: U aqiwitimizni héch körmeydu» dewatidu?» déyilidu. Bu dégenliktiki «U»ni bezi alimlar Yeremiyanı körsitidu, dep qaraydu. Lékin bizningche xelqning: «Xuda aqiwitimizni héch körmeydu» dégen sözi, Tewrat «Qan.» 32:30diki «Men (Xuda) ularning aqiwitini körimen» dégen sözning del eksidur, shunga biz «Xuda» dep terjime qilduq.

12:4 Yer. 4:25; 7:20; 9:10

12:5 «Lordan deryasi boyidiki qoyuq chatqallqlarda qandaq yürisen?» — bu yer shirlar yashighan, intayin xeterlik jay idi (49:14, 50:44ni köring). Xuda Yeremiyagha: «Ishliring téximu qiyin, téximu chataq, téximu musheqqetlik bolidu» dep agahlاندuridu.

12:6 Pend. 26:25

bashqa sar-bürkütlər olashmaqta! Béringlar, ularni yewétishke barliq daladiki haywanlarni yighip kélinglar!..¹⁰ Nurghunlighan xelq padichiliri üzümzarimni halak qilidu, ular Méning nésiwemni ayagh asti qilidu, ular Méning yéqimliq nésiwemni ghérib bir chöl-bayawangha aylanduridu;..¹¹ ular uni ghérib qiliwétidu; u Méning aldimda ghérib hem qaghjiraq turidu; pütkül zémin ghérib qalidu; emma héch adem buninggha könglini bölmeýdu.¹² Chöl-bayawandiki barliq égzikler üstige halak qilghuchilar ghuzhuldap chiqip kélidu; chünki Perwerdigarning qilichi zéminning bir chétidin yene bir chétigiche hemmini yutidu; héch et igisining tinch-xatirjemliki bolmaydu.¹³ Xelqim bughdayni térigghan bolsimu, lékin tékenlerni oriydu; ular özlirini upratqini bilen, payda körmeydu; shunga nachar mehsulatliringlar tüpeylidin, Perwerdigarning qattiq ghezipi tüpeylidin, yerge qarap qalisiler..

¹⁴ Menki Perwerdigar Öz xelqim Israilni waris qilghan mirasqa changgal salghan, zéminimning hemme rezil qoshniliri toghruluq mundaq deymen: — Mana, Men ularni öz zéminidin yulup alimen, shuningdek Yehuda jemetini ular arisidin yuluwalimen;..¹⁵ lékin shundaq boliduki, ularni yuluwalghandin kéyin Men bu yoldin yénip, ulargha ichimni aghritimen, ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen..

¹⁶ Shundaq qilip, eger (ular ötkende xelqimge Baalning ismigha qesem ichishni ögetkende) köngül qoyup xelqimning yollirini ögense, jümlidin Méning namimgha qesem ichishni ögense, — emdi ulargha xelqim arisidin muqim orun bérilip, ular güllendürüliidu..¹⁷ Biraq ular anglimisa, Men shu elni mutleq yulup tashlaymen, — deydu Perwerdigar..

Chirip ketken ich tambaldin alghan sawaq

13¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — Barghin, kanap ich tambalni al, bélingge baghla; lékin uni sugha chilima.² Shunga Perwerdigar manga dégende men bir ich tambalni aldim we bélimge baghlap qoydum.

³ Emdi Perwerdigarning sözi ikkinchi qétim manga kélip mundaq déyildi: — ⁴ «Sen pulgha alghan, bélingge baghlanghan ich tambalni élip, ornungdin tur, Fratqa bérip shu yerde tashning yériqigha yoshurup qoy»..

12:9 «dalidiki haywanlar» — belkim Israilni bulang-talang qilmaqchi bolghan yat ellerni bildüridu. Bu perman («Béringlar...yighip kélinglar») belkim perishtilerge éytlsa kérek.

12:9 Yer. 7:33

12:10 «Nurghunlighan xelq padichiliri» — belkim yat ellerning emir-padishahlarini körsitidu. Biraq Israilning özidiki «xelq padichiliri» (padishahlar, kahinlar, peyghemberler)ning waspasizliqi bilen bu aqiwetni Israilning béshigha keltürgen, shunga «nurghunlighan pada baqquchiliri» ularnimu öz ichige élishi mumkin.

—Xuda «Méning üzümzarim», «Méning nésiwem» dégen ibariler bilen, belkim Öz xelqi Israilni, jümlidin ularning zéminini körsitidu.

—Ibraniy tilida bu ayettin 13-ayetkiche bolghan péiller «ötken zaman»da ipadiliniidu; peyghember bularning hemmisini «alliqachan yüzbergende», jezman yüz béridu, dep bilidu.

12:10 Yer. 6:3

12:13 Law. 26:16; Qan. 28:38

12:14 «zéminimning hemme rezil qoshniliri» — qoshna yat ellerni körsitidu.

12:14 Qan. 30:3; Yer. 32:37

12:15 «ularni ...ularning herbirini öz mirasigha, herbirini öz zéminigha qayturimen» — bu Xudaning bu yat ellerning herbirige éytqan sözliri.

12:16 «ulargha xelqim arisidin muqim orun bérilip, ular güllendürüliidu» — ibraniy tilida sözmusöz bolsa «ular xelqim arisida qurulidu». Bu söz köp jehetlik bolup, étiqad, exlaq, danaliq, iqtisad we parawanliq, bolupmu herxil rohiy bayliqlarni körsitidu.

12:17 Yesh. 60:12

13:4 «...ornungdin tur, Fratqa bérip,...» — bashqa birxil terjimisi: «...ornungdin tur, Efrat (deryasi)gha bérip...».

—Yeremiyaning yurti Anatotgha yéqin «Frat» dégen kichik bir yéza idi. Efrat deryasi bolsa Pelestindin 550 kilométir yiraq. Eger toghra terjimisi «Frat» bolsa, shübhisizki, bu yenila söz oyuni arqiliq «Efrat deryasi»ni, shuningdek Efrat deryasining boyida qurulghan Asuriye impériyesini, shundaqla kéyinki Babil impériyesini körsitidu. Bu ikki impériyening Israilgha andin kéyin Yehudagha (ular shu yerge sürgün bolghan waqtida) étiqadni bulghaydighan tesiri bolghan. Asuriyening

⁵ Shunga men bardim we Perwerdigar manga buyrughandek uni Fratqa yoshurup qoydum.

⁶ Köp künler ötkendin kéyin, Perwerdigar manga: «Ornungdin tur, Fratqa béríp, Men sanga shu yerge yoshurushqa buyrugghan ich tambalni qolunggha al» — dédi.

⁷ Shunga men Fratqa bardim; men yoshurghan yerdin ich tambalni kolap chiqirip qolumgha aldim; mana, ich tambal sésip chirip ketkenidi, pütünley kiygüsiz bolghanidi. ⁸ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

⁹ Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudaning pexrini we Yérusalémning chong pexrini mushu halda yoqitimen; ¹⁰ Méning sözlirimni anglashni ret qilghan, könglidiki jahilliqida mangidighan, bashqa ilahlarning qulluqida bolup, ulargha ibadet qilishqa intilidighan bu rezil xelq pütünley kardin chiqqan bu ich tambalgha oxshash bolidu. ¹¹ Chünki xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlanghandek, ularmu Manga yéqin bir xelq bolsun, Manga nam-abruy, medhiye we shan-sherep keltürsun dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching baghlandurghanmen — deydu Perwerdigar, — lékin ular héch qulaq salmidi.

¹² Ulargha mushu sözni dégin: — Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek». Ular sanga: «Ejeba, hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kéreklikini obdan bilmemduq?» — deydu; ¹³ Sen ulargha mundaq deysen: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, men bu zéminda barliq turuwatqanlarni, Dawutqa wekil bolup uning textige olturghan padishahlarni, kahinlarni we peyghemberlerni hemde Yérusalémda barliq turuwatqanlarni mestlik-bihoshluq bilen toldurimen. ¹⁴ Men ularni bir-birige, yeni ata bilen oghullirininimu oxshashla bir-birige soqushqa salimen, — deydu Perwerdigar; — Men ulargha ichimni aghritmaymen, ularni ayimaymen, ulargha rehim qilmaymen; ularni nabut qilishqa héchnerse méni tosumaydu. ¹⁵ Anglanglar, qulaq sélinglar, hali chong bolmanglar; chünki Perwerdigar söz qilghan. ¹⁶ Emdi U béshinglarga zulmet chüshürgiche, putunglar zawal chüshken taghlarda putlashqandek putlashquche, U siler izdigen nurni ölüm sayisigha, qapqarangghuluqqa aylandurghuche, Perwerdigar Xudayinglarga layiq shan-sherep qayturunglar!.

Yeremiya öz derd-elimini xelqge bildüridu

¹⁷ Buni anglimisanglar, silerning hakawurluqunglar tüpeylidin jénim yoshurunche yighlaydu; achchiq yighlap köz yashlirim éqíp tashidu; chünki siler, i Perwerdigarning padisi, sürgün qilinsiler.

---

butpereslikining we Babilning pulpereslikining étiqadni bulghaydighan tesiri bar idi.

—Ishning bashqa birxil sherhi: ular esli Perwerdigargha «ching munasiwette baghlinish»i kérek idi. Lékin buning ornigha ular Babilgha baghlanmaqchi bolup (Hezekiya padishahning künliride) bulghinip ketken. Lékin bizningche bundaq sherhi Yeremiyaning dewrige uyghun kelmeytti.

13:11 «...xuddi ich tambal ademning chatiriqigha ching baghlanghandek, ularmu Manga yéqin bir xelq bolsun ... dep, Men Israilning pütkül jemetini we Yehudaning pütkül jemetini Özümge ching baghlandurghanmen» — bu temsilning menisi belkim shuki, Israil Xudagha ching baghlangghan bolsa, héch bulghanmaytti (temsilde peyghember özi Xudagha wekil bolidu). Lékin bu zich munasiwettin ayrilsa, beribir yat eller (mesilen, Asuriye, Babildek) teripidin bulghinidu. 1-ayettiki «sugha chilima» dégen sirliq buyruq, belkim bu zich munasiwetning héch ayrilmasliq kéreklikini tekitligen bolushi mumkin.

13:12 «Hemme sharab idishi sharab bilen tolushi kérek» — belkim xelq arisidiki maqal-temsil bolushi mumkin — menisi belkim «hemme ish ongushluq bolidu» yaki «köprek kütkün bolsang köprek alisen» qatarliqar.

—Ibraniy tilida «idish» we «exmeq» bir-birige oxshap kétidu. Xelq peqetla öz keyp-sapsini (sharab buning simwoli bolup) intilip qoghligandin kéyin Xuda ulargha: «Men siler izdigininglarni öz béshinglarga chüshürimen, siler bir-biringlarni nabut qilisiler» dep jawap bergen oxshaydu.

13:16 Zeb. 44:20-21

13:17 Yigh. 1:2,16

«Yeremiya»

Perwerdigarning sözi dawamlashidu

¹⁸ Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar; chunki körkem tajliringlar béshinglardin chüshürüldü» — dégin. ¹⁹ Jenubdiki sheherler qorshiwélp taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu; pütkül Yehuda sürgün bolidu; ularning hemmisi esirge chüshüp sürgün bolidu. ²⁰ Béshingni kötür, i Zion, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimlıq padang nege ketkendu? ²¹ Perwerdigar séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Eslü özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang! Shu tapta tolghaq tutqan ayaldek azab-oqubetler séni tutmamdu?.

²² Sen eger könglünde: Bu ishlar némishqa béshimgha chüshti? — dep sorisang, bu ishlar qebihliking intayin éghir bolghanlıqidin boldi — köyniking saldurup tashlandi, yotiliring zorawanlıqta ashkarilandi. ²³ Éfiopiyelik qara térisini özgertelemdu? Yaki yilpiz chipar tenggilirini özgertelemdu? Undaq bolghanda siler rezillikni qilishqa köngenlermu yaxshiliqni qilalaydighan bolisiler! ²⁴ Emdi chöl-bayawandiki shamal heydiwetken samandek Men silerni heydep chachimen.

²⁵ Bu séning aqiwing bolidu, Men sanga békitken nésiweng, — deydu Perwerdigar; chunki sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayanghansen. ²⁶ Shunga Men köynikingning peshlirini yüzüng üstige kötürüp tashlaymen, nomusung körüldü. ²⁷ Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, éğızliklerde we étizlarda bolghan buzuqchilıqliringning peskeshlik! — Barlıq yirginchlikliringni kördüm! Halinggha way, i Yérusalém! Sen pak qilinishni qachanghiche ret qilmaqchisen?!

Qurghaqchılıqlar üstide bolghan mersiye

14 ¹ Yeremiyağa chüshken, Perwerdigarning qurghaqchılıqlar toghruluq sözi: —

Yeremiyaning mersiyesi we duasi

² Yehuda matem tutidu, uning derwaziliri zawalgha yüz tutmaqta, xelq yerge chapliship qari-liq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte. ³ Mötiwerliri chaparmenlirini su ekilshke

13:18 «Padishah we xanishqa: «Textinglardin chüshüp yerge olturunglar... tajliringlar béshinglardin chüshürüldü» — dégin» — padishah we xanish belkim Yehoakin we anisini körsitidu. Ular miladiyedin ilgiri 597-yili sürgün bolghan («Yer.» 22:26, 29:2, «2Pad.» 24:14-16ni köring).

13:19 «Jenubdiki sheherler qorshiwélnip taqilidu; ularni achidighan héchkim bolmaydu» — démek, héchkim chiqalmaydu, héchkim kirelmeydu.

13:20 «Béshingni kötür, i Zion, shimaldin chiqqanlarga qara; sanga tapshurulghan pada, yeni yéqimlıq padang nege ketkendu?» — bu ayettki péillar «ayalche rod»ta bolup, bu sözler belkim Yérusalémgha, yeni uningda turghan «Xudaning xelqi bolghan pada baqquchiliri»gha — padishahqa, kahinlarga we «peyghemberler»ge éytilidu.

13:21 «Perwerdigar séni bashqurushqa dostliringni békitkinide sen néme déyeleytting? Eslü özüng ulargha bashqurushni ögetken tursang!» — Israilning ittipaqdashliri («dostlar»)i awwal Asuriye, andin Babilni öz ichige alghanidi. Ularning hemmisi Israil bilen bolghan munasiwitidin paydilanmaqchi bolghan, xalas (mesilen, «Yeshaya» 39-babni köring; Babilning elchiliri Yehudaning köp melumatlirini igiligendin kéyin ulargha asiqliq qilghan).

13:22 «yotiliring zorawanlıqta ashkarilandi» — ibraniy tilida «tapanliring zorawanlıqta yarilandi» — wapasiz ayal belkim öz yoldishi teripidin shundaq muamilige uchrishi mumkin.

13:22 Yesh. 47:2, 3; Yer. 5:19; 16:10

13:25 «sen Méni untughansen, yalghanchiliqqa tayanghansen» — «yalghanchiliq» mushu yerde belkim butlarni körsitidu.

13:27 «Ah, séning zinaliring, ayghirningkidek poxur kishneshliring, éğızliklerde we étizlarda bolghan buzuqchilıqliringning peskeshlik! ...» — bu ayet shübhisiziki, butpereslikni körsitidu. U Xudaning köz aldida yirginchlik zinaxorluqqa oxshastur. Lékin oqurmenlerge shu belkim ayanki, mundaq butpereslik Xudagha wapasizlıq bolup rohiy jehette pahishiwazlıq bolupla qalmay, Palestindiki butpereslikte kishiler butlirigha «atalghan», butxanida turghan pahishe ayallargha pul bérıp ular bilen yatatti.

14:2 «Yehuda matem tutidu, ... xelq yerge chapliship qariliq tutidu; Yérusalémdin nale-peryad kötürülmekte» — bizningche bu 2-9-ayetler «Yeremiyaning mersiyesi we duasi». Bizningche 1-ayette tilgha élinghan «Perwerdigarning qurghaqchılıqlar toghruluq sözi» resmiy halda 10-ayette bashlinidu.

—Bezi alimlar 2-6-ayetlerni Perwerdigarning (bésharet bérıdighan) sözi, 7-9-ayetlerni Yeremiyaning duasi dep qaraydu.

«Yeremiya»

ewetidu; ular su azgallirig'ha baridu, lékin héch su tapalmaydu; ularning küpliri quruq qaytip kélidu; ular yerge qarap qalidu, sarasimige chüshidu; ular bëshini yépip töwen sanggilitidu..⁴ Héch yamghur bolmighachqa yer yüzi yérilip ketti; yer heydigüchiler yerge qarap bëshini yépip töwen sanggilitidu. ⁵ Maral bolsa dalada bala qozilaydu, andin qozisidin waz kéchidu; chünki ot-chöp yoq. ⁶ Yawa éshékler égzikliklerde turup chilbörilerdek hasirap kétidu; ozuq iz-dep közliri qaranghuliship kétidu, chünki ozuq yoq..

Yeremiyaning duasi

⁷ — I Perwerdigar, qebihlikirimiz bizni eyiblep guwahliq bergini bilen, Özüngning naming üçün bir ishni qilghaysen! Chünki bizning yolungdin chiqip kétishimiz intayin köptur; biz Séning aldingda gunah sadir qilduq. ⁸ I Israilning Arzusi, külpét chüshkende ularning qut-quzghuchisi Bolghuchi, Sen némishqa bizge zéminimizdiki musapirdek, bir kéchila qonmaqchi bolghan bir yoluchidek bolisen? ⁹ Némishqa héch amalsiz kishidek, héchkimni qutquzalmaydighan bir palwangha oxshash bolisen? Lékin Sen, i Perwerdigar, arimizda turisen, biz Séning naming bilen atalghandurmiz; bizdin waz kéchip ketmel.

Perwerdigarning sözi rasmiy bashlinidu

¹⁰ Perwerdigar mushu xelqge mundaq deydu: — Ular derheqiqet mendin tézip, kézishke amraq-tur; ular qedemlirini yaman yoldin héch tizginlimeydu; Perwerdigarning ulardin héchqandaq xursenlikli yoq; emdi hazir ularning qebihlikini ésigé keltürüp ularning gunahlarini jazalaydu.

Yalghan peyghemberlerge ishinishke bolghan jaza

¹¹ Andin Perwerdigar manga: — Bu xelqning bext-berikiti üçün dua qilma — dédi..¹² — Ular roza tutqanda, peryadini anglimaymen; ular köydürme qurbanliqlarni ashliq hediyele bilan sunghanda, Men ularni qobul qilmaymen; Men ularni qilich, qehetchilik we wabalar arqiliq yoqitimen..

¹³ Men bolsam: — Ah, Reb Perwerdigar! Mana, peyghemberler ulargha: «Siler qilichni héch körmeysiler, qehetchilikkimu duch kelmeysiler; chünki Men bu yerde silerning aman-ésenlikinglarga kapaletlik qilimen» deydu, — dédim.

¹⁴ Emdi Perwerdigar manga mundaq dédi: — Peyghemberler Méning namimda yalghan bësharetler béridu; Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrug'han emesmen, we ulargha gep qilghinim yoq. Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bësharet bermekte..¹⁵ Shunga Perwerdigar: — Méning namimda bësharet bérifatqan, Men ewetmigen, yeni: «Qilich we qehetchilik bu zémingha héch kelmeymdu» deydighan peyghemberler toghruluq: — bu peyghemberler qilich we qehetchilik bilen yoqitilidu; ¹⁶ ular bësharet bergen xelqning bolsa, qilich we qehetchilik tüpeylidin jesetliri Yérusalém kochilirig'ha tashliwétilidu; ularning ózilirini, ayallirini, qiz-oghullirini kömgüdek héchkim qalmaydu; Men ularning rezillikini öz bëshigha tökimen. ¹⁷ Sen ulargha shu sözni éytisen: — «Közlirimdin

Shübhisizki, 10-15-ayetler andin belkim 16-18-ayetler Perwerdigarning jawabi idi.

14:3 «ular ... sarasimige chüshidu; ular bëshini yépip töwen sanggilitidu» — kona zamanlarda bëshini yépip qattiq pushyaman qilish, qattiq azablanishni bildüretti.

14:6 Yer. 12:4

14:9 «biz Séning naming bilen atalghandurmiz» — melum bir kishi bashqa birsining nami bilen atalghan bolsa uninggha mensup we uning mes'ulluqi we himayisi astida turidu. «Israil» (Xuda bilen bolghan shahzade) we «Yehuda» (medhiye) dégen isimlar Xudaning ikki namini körsetken; Xuda Özi Israilni «Méning xelqim» dep atighanidi.

14:11 Mis. 32:10; Yer. 7:16; 11:14

14:12 Pend. 1:28; Yesh. 1:15; Yer. 6:20; 7:21,22; 11:11; Ez. 8:18; Mik. 4:3

14:14 «Ular silerge saxta körünüş, palchiliq, erzimes nersiler toghruluq öz könglidiki xam xiyallarni éytip bësharet bermekte» — «erzimes nersiler» belkim butlarni körsitidu.

14:14 Yer. 23:21; 27:15; 29:8, 9

«Yeremiya»

kéche-kündüz yash toxtimisun; chünki méning pak qizim bolghan xelqim yarisi bösülgendek qattiq bir zerb yep, intayin éghir yarilandi», — deydu.

Yeremiya duasini dawam qilidu

¹⁸ Men dalagha chiqsam, mana qilichtin öltürülgenler; sheherge kirsem, mana qehetchiliktin soliship ketkenler! Chünki peyghember hem kahin her ikkisi bilimsiz-nadan bolup, ular zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti. ¹⁹ Sen Yehudadin némishqa waz kechting? Jéning Ziondin Zériktimu? Sen némishqa bizni shunche dawalighusiz derijide urghaniding? Biz aram-tinchliqni küttuq, lékin héch qutluq künler yoqtur; shipaliq bir waqitni küttuq, lékin mana dekkedükke ichididurmiz! ²⁰ I Perwerdigar, rezillikimizni, ata-bowilirimizning qebihlikini tonup iqrar qilimiz; chünki Séning aldingda gunah sadir qilduq. ²¹ Özüng naming üçhün Yérusalémni közüngge ilmay qoymighaysen; shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen; ehdenge ésingge keltürgeysen, uni buzmighaysen! ²² Eller choqunidighan «erzimesler» arisida yamghur yaghdurghuchi barmidu? Yéghinni asmanlar özlirila béremdu? Bularni emelde körsetküchi Sen emesmu, i Perwerdigar Xudayimiz! Shunga Séni telpünüp kütimiz; chünki Senla bularni qilghuchidursen.

15 ¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil peyghemberler aldimda turghan bolsimu, könglüm bu xelqge héch qarimaytti. Ularni köz aldimdin ketküzüwet! Ular Mendin néri chiqip ketsun! ² Eger ular sendin: «Biz nege chiqip kétimiz?» dése, sen ulargha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Ölümge békitilgenler ölümge, qilichqa békitilgenler qilichqa, qehetchilikke békitilgenler qehetchilikke, sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolushqa kétidu» — deysen. ³ Chünki Men töl xil jaza bilen ularning üstige chüshimen, — deydu Perwerdigar, — öltürüş üçhün qilich, titma-titma qilish üçhün itlar, yutush we halak qilish üçhün asmandiki uchar-qanatlar we yer-zémindiki haywanatlarni jaza bolushqa békittim; ⁴ Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémde qilghanliri tüpeylidin Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlar arisida wehimige salghuchi bir obyekt qilimen. ⁵ Chünki kim sanga ichini aghritidu, i Yérusalém? Kim sen üçhün ah-zar uridu? Kim ehwalingni sorashqa yolda toxtap yéninggha baridu? ⁶ Sen Méni tashliwetkensen, — deydu Perwer-

14:17 «méning pak qizim bolghan xelqim» — «pak qizim bolghan xelqim», we «Zion qizi» «xelqimning qizi» qatarliq ibariler Xudaning Öz xelqige yaki bashqa xelq (mesilen, «Misirning qizi», 46:11)ge bolghan méhri-shepkitini, ulargha baghligan muhebbitini körsitidighan menini öz ichige alidu.

14:17 Yer. 13:17; Yigh. 1:16; 2:18

14:18 «Chünki peyghember hem kahin her ikkisi ... zéminda öz sodisi bilenla bolup ketti» — peyghemberler we kahinlar soda bilen shughullanmasliq kérek idi, elwette. Mushu ayettiki «sodisi» ularning «Xudaning sózini burmilap satidighanliq»ni körsitidu.

—Bashqa birxil terjimisi: «... peyghember hem kahin her ikkisi héch bilmeydighan bir zémingha chiqip ketti».

14:19 Yer. 8:15

14:20 Zeb. 106:6; Dan. 9:8

14:21 «shan-shereplik texting bolghan jayni reswa qilmighaysen» — «shan-shereplik texting» belkim Yérusalémde turghan muqaddes ibadetxanini körsitidu.

14:22 Zeb. 135:7; 147:8; Yesh. 30:23; Yer. 5:24; 10:13

15:1 «Perwerdigar manga mundaq dédi: — «Musa yaki Samuil peyghemberler aldimda turghan bolsimu,...» — oqurmenlerge ayan boliduki, Musa we Samuil hezretler Israil xelqi üçhün köp qétim gunahlarini tiliwalghan (mesilen, «Mis.» 32-bab, «1Sam.» 7-babni köring).

15:1 Mis. 32:14; 1Sam. 7:9; Ez. 14:14

15:2 «ölümge békitilgenler ölümge... kétidu» — mushu yerde «ölüm» belkim waba arqliq bolghan ölümni körsitidu.

15:2 Zek. 11:9

15:3 Law. 26:16; Yer. 7:33

15:4 «Yehuda padishahi Hezekiyaning oghli Manassehning Yérusalémde qilghanliri ...» — «2Pad.» 21-babni köring.

15:4 Qan. 28:25

15:5 Yesh. 51:19

«Yeremiya»

digar, — sen chékinip ketting; Men üstüngge qolumni sozup séni nabut qilishqa turdum; Men sanga ichimni aghritishtin halsirap kettim..⁷ Shunga Men ularni zémindiki sheher qowuqlirida yelpügüch bilen soriwétimen; Men ularni balilardin juda qilimen we xelqimni nabut qilimen; ular öz yolliridin héch yanmidi..⁸ Köz aldimda ularning tul xotunliri déngiz qumliridin köpiyip kétidu; chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kéli-men; Men ushtumtut ularning béshigha derd we wehime chüshürimen..⁹ Yette balini tughqan ana soliship tiniqidin qalay dep qalidu; küpkündüzde bu anining quyashi tuyuqsiz meghripke patidu; u shermende bolup xorluq-haqaretlerge uchraydu. Ulardin qalghanlarni bolsa Men dushmanler aldida qilichqa tapshurimen, — deydu Perwerdigar..

Yeremiya dad-peryad kötüridu, Perwerdigar jawab béridu

¹⁰ Ah, ana, halimga way, chünki sen méni pütkül zémin bilen qarishilishidighan bir adem, ular bilen élishidighan bir adem süpitide tughqansen! Men ulargha ösümge qerzmu bermidim, yaki ulardin ösümge qerzmu almidim; lékin ularning herbiri méni qarghaydu!.

¹¹ Perwerdigar mundaq dédi: — Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushmanni chirayliq uchrasturimen..

Xelqge bolghan söz

¹² Tömür sunamdu? Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu?..¹³ Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen;..¹⁴ Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémingha ötküzimen; chünki ghezipimde bir ot qozghaldi, u üstüngge chüshüp séni köy-düridu..

Yeremiya yene dad éytidu

¹⁵ I Perwerdigar, Sen halimni bilisen; méni ésingde tutqaysen, manga yéqin kélip mendin xerwer alghaysen we manga ziyankeshlik qilghuchilardin intiqamimni alghaysen; Sen ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni

15:6 Yer. 5:7

15:7 Yer. 4:11

15:8 «chüsh waqtida Men ulargha, yeni yigitlarning anisigha bir halak qilghuchini élip kéli-men» — «chüsh waqti» belkim dem alidighan waqit, hujum qilishqa muwapiq idi.

15:9 Am. 8:9

15:10 Ayup 3; Yer. 20:14-18

15:11 «Berheq, Men bextingge séni azad qilimen; külpet we balayi'apet bolghan künide Men sanga dushmanni chirayliq uchrasturimen» — bu ayettiki ibraniy tilini chüshinish tes. Halqiliq mesile shuki, bu sözlerni Xuda Yeremiyagha, yaki xelqge éytqanmu? Xelqge bolsa, terjimisi belkim: «Men sanga (axirida) yaxshi bolsun dep séni (zéminingdin) néri ketküzimen (démek, sürgün qilimen); külpet we balayi'apet bolghan künide Men séni dushman bilen körüshdürimen». —Bizningche sözler Yeremiyagha éytilghan; 40-bab, 1-5-ayetlerni körüng.

15:12 «Shimaldin chiqqan tömür, yaki mis sunamdu?» — shu dewrde «qara déngiz» boyida (shimaldin) itayin qattiq birxil tömür (emeliyette, polat) ishlep chiqirilatti. Esli tékistni chüshinish tes. Bashqa bir terjimisi: «(Siler) tömür we mistek bir xelqsiler, siler shimaldin kelgen tömürni sunduralamsiler?».

15:12 Yer. 6:28

15:13 «Belki qilghan barliq gunahliring tüpeylidin, u chétingdin bu chétinggiche men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen; » — ayetning bashqa bir xil terjimisi: «Belki u chétingdin bu chétinggiche qilghan barliq gunahliring tüpeylidin Men bayliqliring hem xeziniliringni olja bolushqa heqsiz tapshurimen».

15:13 Yer. 17:3

15:14 «Men séni dushmanliring bilen bille sen héch bilmeydighan bir zémingha ötküzimen» — bashqa ikki xil terjimisi: «... Men ularni (bayliqliringni) dushmanliring bilen sen héch bilmeydighan bir zémingha ötküzüp bérimen» yaki «Siler ni héch bilmeydighan bir zéminda dushmanliringning qulluqigha ötküzüp bérimen».

15:14 Qan. 32:22

«Yeremiya»

bilgeysen...¹⁶ Sözliringge ériship, ularni yewaldim; sözliring hem méni shadlandurghuchi we qelbimning xushalliqi bolghan; chünki men Séning naming bilen atalghanmen, i Perwerdigar, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda! ¹⁷ Men bezme qilghuchilarning sorunida oynap-külüp olturmidim; Séning méni tutqan qolung tüpeylidin yalghuz olturdum; chünki Sen méni ularning qilghanliri bilen qattiq ghezeplendürdüng..¹⁸ Méning azabim némishqa toxtimaydu, méning yaramning dawasi yoq, némishqa shipa tapmaydu? Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?..

Perwerdigarning Yeremiyağa bolghan jawabi

¹⁹ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Sen hazirqi halitingdin yénip yénimgha qaytsang, Men qaytidin séni aldimdiki xizmette turushqa yandurup kélimen; sen qimmetlik sözler bilen erzimes sözlerni perqlendüreliseng, sen yene aghzimdek bolisen; bu xelq sen terepke qaytip kelsun, lékin sen ularning teripige hergiz qaytmasliqning kérek; ²⁰ We Men séni bu xelqke nisbeten mistin qopurulghan, mustehkem bir sépil qilimen; ular sanga hujum qilidu, lékin ular üstüngdin ghelibe qilalmaydu; chünki Men séni qutquzushqa, ulardin xalas qilishqa sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar..²¹ — Berheq, Men séni rezillerning changgilidin qutquzimen; esheddiylerning changgilidin qutquzidighan nijatkaring bolimen.

Yeremiyağa toy qilmasliq, matem tutmasliq we bezmilerge qatnashmasliq buyrulidu

16¹ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —² Sen ayal zatini emringge almaysen, shundaqla mushu zéminda oghul-qiz perzent tapmaysen. ³ Chünki Perwerdigar bu yerde tughulghan oghul-qizlar, bu zéminda ularni tughqan anilar we ularni tughdurghan atilar toghrisida mundaq deydu: —⁴ Ular elemlik késeller bilen ölidu; ular üçhün héch matem tutulmaydu, ular kömülmeysen; ölükliri tézektek tupraq yüzide yatidu, ular qilich, qehetchilik bilen yep kétilidu; jesetliri asmandiki uchar-qanatlar we zémindiki haywanatlar üçhün ozuq bolidu..⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Sen Yeremiya, haza boluwatqan héchbir öyge kirme, yaki ölgenler üçhün ah-zar kötürüş yaki ökünüşke barma; chünki Men bu xelqtin xatirjemlikimni, méhir-muhebbitimni we rehimdillikirimni élip tashlidim, — deydu Perwerdigar.

⁶ Ulughlardin tartip peslergiche bu zéminda ölidu; ular yerge kömülmeysen; héchkim ular üçhün ah-zar kötürmeysen, yaki ularni dep, ya etlirini tilmaydu, ya chachlirini chüshürüwetmeydu;..

⁷ ular qariliq tutqanlarni yoqlap, nan oshtumaydu, ölgenler üçhün köngül sorimaydu; atanisi ölgenler üçhün héchkim teselli qedehini sunmaydu. ⁸ Sen bolsang el-yurt bilen bille yepichishke toy-bezme bolghan öygimu kirme; ⁹ chünki samawi qoshunlarning Serdari bolg-

---

15:15 «Manga yéqin kélip mendin xewer alghaysen» — ibraniiy tilida «méni yoqlighaysen». «Sen ulargha sewr-taqet körsetküng bolsimu, méni yoqatmighaysen! Méning Séni dep xorliniwaqanliqimni bilgeysen» — Yeremiyaning démekchi bolghini, Xuda düshmenlirige sewr-taqet qilip, özini (Yeremiyan) yene ewetip, özi arqiliq ulargha towa qilish pursiti bermekchi bolsa, undaqta, eksiche, ular towa qilmay, Yeremiyanı öltürüwétish xewp-xetiri bar idi.

15:15 Yer. 11:20

15:17 Zeb. 1:1

15:18 «Sen manga xuddi «aldamchi ériq» we tuyuqsiz ghayib bolidighan sulardek bolmaqchisen?» — ottura sherqte, chöl-bayawanda bezi ériqlar tosattin yoqap ketkechke, «aldamchi ériq»lar dep atilidu. Shulargha ishenghen, boylap mangidighan yoluchilar belkim ussuzluqtin ölüp kétishi mumkin.

15:18 Ayup 6:15-30; Yer. 30:15

15:20 Yer. 1:18

16:4 Yer. 7:33; 9:22; 14:16; 15:2, 3; 25:33; 34:20

16:6 «etlirini tilish» we «chachni chüshürüş» — bular qattiq qayghuni bildüretti. «etlirini késish» aditi Tewratta men'i qilinghan.

16:6 Law. 19:28; Qan. 14:1

«Yeremiya»

han Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz künliringlarda we öz köz aldinglarda, bu yerdin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini we toyi boluwatqan yigit-qizning awazlirini toxtitimen..

Sürgün bolush, andin zémingha qayturulush

¹⁰ Shundaq boliduki, sen bu xelqqa bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «Némishqa Perwerdigar mushundaq zor bir külpetni béshimizgha chüshürüşke békitken? Bizning qebihlikimiz zadi néme? Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu..¹¹ Emdi sen ulargha mundaq deysen: — Chünki ata-bowiliringlar Mendin waz kechken, — deydu Perwerdigar, — hemde bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolghan, ulargha choqunghan; ular Mendin waz kechken, Tewrat-qanunumni héch tutmighan; ¹² siler bolsanglar, ata-bowiliringlardin téximu better qilghansiler; mana, herbiringlar öz rezil könglidiki jahilliqning keynige kirip, Manga héch qulaq salmighansiler; ¹³ Shunga Men silerni bu zémindin élip, siler yaki ata-bowiliringlar héch bilmeydighan bashqa bir zémingha tashlaymen; siler shu yerde kéche-kündüz bashqa ilahlarning qulluqida bolisiler; chünki Men silerge héch méhirni körsetmeymen..

¹⁴ Shunga mana, shu künlér kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishlitilmeydu, ¹⁵ belki shu künlérde «Israillarni shimaliy zéminidin we Özi ularni heydigen barliq zéminlerdin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Chünki Men ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zéminigha qayturimen. ¹⁶ Halbuki, mana hazir bolsa, Men nurghun béliqchilarni ewetip ularni tutquzushqa chaqirimen, — deydu Perwerdigar; — andin nurghun owchilarni ewetip ularni qoghlap owlashqa chaqirimen; ular ularni herbir taghdin, herbir évizliktn, qiya tashlarning ghar-qisilchaqliridin tépiwalidu. ¹⁷ Chünki közlim ularning barliq yolliri üstide turidu; ular aldimda héch suqunalmidi, ularning qebihliki közlimdin héch yoshurulmide. ¹⁸ Lékin Men awwal ularning qebihlikini we gunahini béshigha hessilep qayturimen; chünki ular zéminimni yirginchlik nersilerning ölükliri bilen bulghighan, Méning mirasimni lenetlik nersiliri bilen toldurghan..

Yeremiya söz qisturidu

¹⁹ — I Perwerdigar, Sen méning küchüm we qorghinimsen, azab-oqubet künde bashpanahimsen. Eller bolsa yer yüzining chet-chetliridin yéninggga kélidu we: «Berheq, ata-bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan; bu nersilerde héch payda yoqtur. ²⁰ In-sanlar öz-özige xudalarni yasiyalamdu?! Lékin yasighini Xuda emestur!» — deydu.

16:9 Yesh. 24:7, 8; Yer. 7:34; 25:10; Ez. 26:13

16:10 «Sen bu xelqqa bu sözlerning hemmisini éytqiningda, ular sendin: «... Perwerdigar Xudayimiz aldida zadi sadir qilghan néme gunahimiz bardu?» — dep soraydu» — shübhisizki, Yeremiyaning ularning toy-neziririge kirmesliki ularning qiziqishini qozghaytti.

16:10 Yer. 5:19

16:12 Yer. 3:17; 7:26; 9:14; 11:10; 13:10; 17:23

16:13 Qan. 4:27; 28:64,65

16:14 Yer. 23:7, 8

16:16 «Men... nurghun béliqchilarni ... nurghun owchilarni ewetip...» — «béliqchilar» we «owchilar» bolsa dushmanlerni körsitidu, elwette.

16:17 Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yer. 32:19

16:18 «Yirginchlik nersiliri... lenetlik nersiliri...» — butliri qatarliqlarni körsitidu. «Yirginchlik nersilirining ölükliri» — belkim «Derweqe, erzimesler!» dep tashliwetken butlirini yaki shu butlarga qurbanliq qilghan nersilerni körsitishi mumkin.

16:18 Yer. 3:2; Ez. 43:7

16:19 «Berheq, ata-bowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan» — «yalghanchiliq hem bimenilik» yene «saxta ilahlar», butlarni körsitidu.

«Yeremiya»

Perwerdigarning sözining dawami

²¹ — Shunga, mana, Men bu qétim bu rezil xelqqa shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen; shuning bilen ular Méning namimning Perwerdigar ikenlikini bilidu..

17¹ Yehudaning gunahi almas uchluq tömür qelem bilen tashtaxtay kebi yürekliroge we qurbangahliridiki münggüzlerge oyulghan; ² balilirimu yéshil derekler boyida tiklengen, égiz döngler üstide yasighan butlirining qurbangahlirini we «Asherah»lirini herdaim séghinidu.. ³ Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni, — séning «yuqiri jaylar»ingmu buning sirtida emes — bu chétingdin u chétinggiche bolghan gunahing tüpeylidin olja bolushqa tapshurimen; ⁴ Özüngning shori, Men sanga teqdim qilghan mirasing qolungdin kétidu; Men sen tonumaydighan bir zéminda séni dushmanliringning qulluqigha tapshurimen; chünki siler ghezippinge ot yéqip uni qozghighansiler; u menggüge köyidu..

Birnechche hékmetlik sözler

⁵ Perwerdigar mundaq deydu: —

— Ademge tayanghan, ademning et-küchini tayanchi qilghan, qelbi Perwerdigardin chetnigen ademning haligha lenet bolsun! ⁶ U chöl-bayawanda ösken qara archa chatqilidek bolidu; bext-yaxshiliq kelsimu u buni körmeydu; u belki chöldiki qaghjiray yerlerde, ademzatsiz shorluq bir zéminda turidu. ⁷ Perwerdigargha tayanghan, Perwerdigarni tayanch qilghan adem bext-beriketlik bolidu! ⁸ U sular boyida tiklengen, ériq boyida keng yiltiz tartqan derekdek; pizhghirim issiqdin u qorqmaydu; uning yopurmaqliri hemishe yéshildur; qurghaqchiliq yili u solashmaydu we méwe bérishtin qalmaydu..

⁹ Qelb hemmidin aldamchi, uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun? ¹⁰ Menki Perwerdigar insan qelbini közitip tekshürimen; herbirsige öz yolliri boyiche, qilghan emellirining méwisi boyiche teqsim qilish üçün, insan wijdanini sinaymen.. ¹¹ Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek, haramdin bayliqlargha érishken kishimu shundaq bolidu; künlirining yérimi ötmeyla érishkinidin ayrilidu, u axirida exmeq bolup chiqidu..

¹² Shan-shereplik bir text, ezeldin yuqirigha tiklengen, del bizning bashpanahimiz bolghan jaydur; ¹³ i Perwerdigar, Sen Israilning ümidisin! Sendin waz kechken hemmeylen yerge qa-

16:21 «Shunga, mana, Men bu qétim bu rezil xelqqa shuni obdan bildürimen, — ulargha Méning qolum we küch-qudritimni obdan bildürimen...» — bu jümlidiki eng muhim söz «shunga»dur. Eger kelgüsida «yat eller» Xudani obdan tonuydighan bolsa, undaqta Xudaning Öz xelqi bolghan Israil Xudani tonushi kérek emesmu?

16:21 Yer. 33:2

17:1 Yer. 11:13

17:2 ««Asherah»lar — belkim butpereslikke béghishlanghan derekliklerdur. Dereklar belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin.

17:2 Yer. 2:20

17:3 «Men taghliringlarda we étizliringlarda, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen» — bashqa birxil terjimisi: «Dalida turghan méning téghimni bolsa, hem bayliqliringni hem xeziniliringni... tapshurimen». —Israildiki «yuqiri jaylar» butpereslikke ait, yirginchlik jaylarga aylandurulghanidi.

17:3 Yer. 15:13

17:4 Qan. 28:68; Yer. 15:14; 16:13

17:7 Zeb. 2:12; 34:8; Pend. 16:20; Yesh. 30:18

17:8 Zeb. 1:3

17:10 «insan wijdanini sinaymen» — «wijdan» ibraniy tilida «börek» dégen bilen ipadiliniidu.

17:10 1Sam. 16:7; Zeb. 7:9

17:11 «Xuddi özi tughmighan tuxumlarni bésiwalghan kekliktek...» — bashqa birxil terjimisi: «Xuddi tuxumlarni bésip lékin töreldürmeydighan bir kekliktek...».

rap qalidu; Sendin yiraqlashqanlar tupraqta yatqanlar arisida tizimlinidu; chünki ular hayatliq sulirining menbesi bolghan Perwerdigardin waz kechken.¹⁴ Méni saqaytqin, i Perwerdigar, men shuning bilen jezmen saqaytilimen! Méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen! — Chünki Özüng méning medhiyemdursen!¹⁵ Mana, ular manga: — Perwerdigarning söz-béshariti qéni?! Qéni, u emelge ashurulsun! — deydu.¹⁶ Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen, we ejel künini héch arzu qilmi-ghanmen, — Sen bilisen! Aghzimdin barliq chiqqanlar Séning yüz aldingda bolghan.¹⁷ Manga wehime bolmighaysen; külpelik künide Sen méning bashpanahimdursen.¹⁸ Manga ziyankeshlik qilghuchilar yerge qarap qalsun, lékin méni yerge qaratmighaysen! Ular dekke-dük-kige chüshsun, lékin méni dekke-dük-kige chüshürmigeysen; ularning béshigha külpet künini chüshürgeysen; ularni ikki hessilik halaket bilen üzül-késil pachaqlap tashlighaysen!

«Shabat» küni — yeni shembe küni, yeni dem élish küni — rehim pursiti

¹⁹ Perwerdigar manga mundaq dégen: — Barghin, Yehuda padishahliri sheherge kiridighan we chiqidighan «Xelqning baliliri» dégen derwazida, hemde Yérusalémning barliq derwazilirida turghin, ulargha mundaq dégin: —²⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i mushu derwazilardin kiridighan Yehudaning padishahliri, barliq Yehuda we Yérusalémدا turuwatqan xalayiq! ²¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Öz jéninglarga hézi bolunglar! «shabat» künide héchqandaq yükni kütürmenglar, Yérusalémning derwaziliridin héchnersini épkiirmenglar; ²² shabat künliride öyliringlardin héch yükni kütürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar; belki Men ata-bowiliringlarga buyrughinimdek, shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar.²³ Lékin ular héch anglimighan yaki qulaq salmighan, belki anglimasliqqa hem terbiyini qobul qilmasliqqa boynini qattiq qilghan.²⁴ Shundaq boliduki, siler awazimni köngül qoyup anglisanglar, — deydu Perwerdigar, — yeni shabat künide sheher derwaziliridin héch yükni élip kirmisenglar we héch emgek qilmasliq arqiliq shabat künini Manga pak-muqeddes bir kün hésablisanglar, ²⁵ bu sheher derwaziliridin Dawutning textige olturidighan padishahliri we emirliri jeng harwilirigha olturup we atlarga minip kiridu; ular, ularning emirliri, Yehudadikiler we Yérusalémда turuwatqanlarmu kirip-chiqishidu; bu sheher menggü awat bolidu.²⁶ Shundaq qilsanglar, xelqler Yehuda sheherliridin, Yérusalém etrapidiki yézilardin, Binyaminning zéminidin, gherbtiki «Shefelah» égzilikidin, jenubtiki taghliqtin,

17:13 Zeb. 73:27; Yesh. 1:28; Yer. 2:13; Yuh. 8:8

17:14 «méni qutquzghin, shuning bilen jezmen qutquzulimen!» — bu ayettiki «qutquzush» hergiz Yeremiyaning öz hayatining aman-ésen saqlinishini tilishila emes. Muhim ish shuki, u bu ayettiki gep bilen 1-11-ayetlerdiki bésharetke, bolupmu: «Qelb hemmidin aldanchi, uning dawasi yoqtur» dégenge bolghan inkasi. U birinchidin özining, ikkinchidin xelqning qelbining gunahining toluq tügitilishi (saqaytilishi)ni tileydu. «Dawasi yoq» qelbni bolsa peqet hemmige qadir bir Xuda saqaytalaydu. Bu ish del «yéngi ehde»din ibaret — 31:31-34ni körüng.

17:15 Yesh. 5:19; 2Pét. 3:4

17:16 «pada baqquchi» — shübhisizki, peyghemberning xelqge bolghan rolini körsitidu. «Lékin men bolsam, Sanga egeshkinimde «pada baqquchi» bolushtin héch qachqan emesmen» dégenning bashqa birxil terjimisi: «Men bolsam, balayi'apetni chüshürüsh üçün Sanga ésilmidim!»

17:17 Yer. 16:19

17:18 Zeb. 35:4-5; 40:14-15; Yer. 15:15

17:19 «shabat küni» — bu bésharet (19-27-ayet)ning témisi «shabat küni», yeni shembe küni, yeni dem élish küni. Xuda mushu yerde bu kün arqiliq xelqige méhir-shepkitini körsetmekchi.

17:21 Neh. 13:19

17:22 «shabat künliride öyliringlardin héch yükni kütürüp élip chiqmanglar, we héchqandaq emgek qilmanglar... shabat künini Özümge atalghan muqeddes bir kün dep qaranglar» — oqurmenkerge ayanki, Xuda Musa peyghember arqiliq Yehudiylargha, «shabat küni» (shembe küni)ni Özini séghinishqa, héchqandaq méhnet qilmay her adem we mal-waranning dem alidighan küni bolsun dep buyrughan.

17:22 Mıs. 20:8; 23:12; 31:13; Ez. 20:12

17:23 Yer. 11:10; 13:10; 16:12

17:25 Yer. 22:4

Yehudadiki jenubiy bayawanlardin Perwerdigarning öyige «köydürme qurbanliq»lar, «inaqliq qurbanliqliri», «ashliq hediye»ler we xushbuylarni tutup, Perwerdigargha bolghan rehmet-lirini éytishqa kiridighan bolidu. ²⁷ Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, shabat künide Yérusalémning derwaziliridin yük kötürüp kirsenglar, emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki ordilarni yewétidu, uni héch öchürelmeydu..

Sapalchidin alghan sawaq

18¹ Bu söz Perwerdigardin Yeremiyağa kélip, mundaq déyildi: —
² «Ornungdin tur, sapalchining öyige chüshkin, Men sanga süsirimni anglitimen».

³ Shunga men sapalchining öyige chüshüm; we mana, sapalchi ghaltek üstide bir nersini yasa-watqanidi. ⁴ U séghiz laydin yasawatqan qacha turup-turup qoli astida buzulatti. Shu chaghda sapalchi shu laydin özi layiq körgen bashqa bir qachini yasaytti.

⁵ We Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: — ⁶ «I Israil jemeti, bu sapalchi qil-ghandek Men sanga qilalmamdım? — deydu Perwerdigar. — Mana, séghiz layning sapalchi-ning qolida bolghinigha oxshash, siler Méning qolumdisiler, i Israil jemeti.. ⁷ Bezide Men me-lum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning yulunushi, buzulushi we halak qilinishi toghruluq sözleymen; ⁸ shu chagh Men agahlandurghan shu el yamanliqidin towa qilip yansa, Men ulargha qilmaqchi bolghan yamanliqtin yanimen. ⁹ Men yene bezide melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning quruluşu we tikip östürülüşu toghruluq sözleymen; ¹⁰ shu chagh shu el köz aldında yamanliq qilip awazimni anglimis, Men yene ulargha wede qilghan, ularni beriketlimekchi bolghan yaxshiliqtin yanimen.

¹¹ Emdi hazir Yehudadikilerge we Yérusalémde turuwatqanlarga mundaq dégin: — «Perwer-digar mundaq deydu: — Mana, Men silerge yamanliq teyyarlawatimen, silerge qarshi bir pilan tüzawatimen; shunga herbiringlar rezil yolunglardin yéninglar, yolliringlarni we qilmishliring-larni tüzitinglar..

¹² — Lékin ular: «Yaq! Xam xiyal qilma! Biz öz pilanlirimizgha egishiwérimiz, öz rezil könglimiz-diki jahilliqimiz boyiche qiliwérimiz» — deydu..

¹³ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Eller arisidin: «Kim mushundaq ishni anglap baq-qan?!» dep soranglar. «Pak qız» Israil dehshetlik yirginchlik ishni qilghan! ¹⁴ Liwan qarliri ay-daladiki qiyaliqtin yoqap kétemdu? Uning yiraqtin chüshken muzdek suliri qurup kétemdu?

¹⁵ Lékin Méning xelqim bolsa Méni untughan; ular yoq bir nersilerge xushbuy yaqidu; mana, bular ularni yashawatqan yolidin, yeni qedimdin bolghan yollardin putlashturup, kötürülüp tüz qilinmighan bir yolda mangdurghan.. ¹⁶ Shuning bilen ularning zéminini dehshet basidi-ghan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hem-

17:27 «Lékin siler Manga qulaq salmisanglar, yeni shabat künini Özümge pak-muqeddes hésablimay, ... emdi Men derwazilargha bir ot yaqimen, u Yérusalémdiki ordilarni yewétidu...» — bu 19-27-ayetlerning intayin muhim bir alahidiligi we ehmiyiti bar. Perwerdigar Israilgha méhri-shepkitini bildürüş üçün, Öz Tewrat-qanunining teleplirini peqet birla permangha, yeni «shabat künini hörmetlenglar» dégenge yighinchaqalaydu; ular peqet mushu addiy telepkila emel qilsa, U ularning pes ehwalini pütünley özgerteleytti. Shundaq bolsimu, ular beribir yenila bu kichik permangha emel qilalmighan. Ademlerning insaniy gunah tebiiti herdaim shundaqtur!

18:6 Yesh. 45:9; 64:8; Rim. 9:20

18:7 Yer. 1:10

18:11 2Pad. 17:13; Yer. 7:3; 25:5; 26:13; 35:15

18:12 «Yaq! Xam xiyal qilma!» — ibraniy tilida «Yaq! Ümid yoq!».

18:12 Yer. 2:25

18:13 Yer. 2:10

18:15 Yer. 2:32; 3:21; 6:16; 13:25

misini dehsht bésip, bëshini chayqishidu...¹⁷ Men xuddi sherqtin chiqqan shamaldek ularni dushmen aldida tarqitiwétimen; Men balayi'apet künide ulargha yüzümni emes, belki arqamni qilimen»...

Yeremiya özige ziyankeshlik qilghuchilarning yamanliqini öz bëshigha chüshürüşini tileydu

¹⁸ Kishiler: «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlardin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bësharet kemlik qilmaydu. Kélinglar, ti-limizni bir qilip uning üstidin shikayet qilayli, uning sözliridin héchqaysisigha qulaq salmayli» — déyishti...

¹⁹ — I Perwerdigar, manga qulaq salghaysen; manga qarshilishidighanlarning dewatqanlirini anglighaysen. ²⁰ Yaxshiliqqa yamanliq qilish bolamdu? Chünki ular jénim üçün ora kolighan; men ulargha yaxshi bolsun dep, ghezippingni ulardin yandurush üçün Séning aldingda dua qilip turghanliqimni ésingde tutqaysen. ²¹ Shunga baliliringni qehetchilikke tapshurghaysen, qilichning bisigha élip bergeysen; ayalliri baliliridin juda qilinip tul qalsun; erliri waba-ölüm bilen yoqalsun, yigitler jengde qilichlansun. ²² Ularning üstige basmichilarni élip kelginingde öyliridin nale-peryad anglansun; chünki ular méní tutushqa ora kolighan, putlirim üçün qis-maqlarni yoshurun salghan. ²³ Emdi Sen, i Perwerdigar, ularning méní qetl qilishqa bolghan qestlirining hemmisini obdan bilisen; ularning qebihliklirini kechürmigeysen, ularning gunah-lirini közüng aldidin yumighaysen; belki ular Séning aldingda yiqitilsun; ghezipping chüshken künide ularni bir terep qilghaysen.

Chéqilghan kozidin alghan sawaq

19¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Barghin, sapalchidin bir sapal kozini alghin; andin elning aqsqaqalliridin we kahinlarning aqsqaqalliridin birnechchini apirip, ² «Sapal parchiliri» derwazisigha yéqin bolghan «Hinnomning oghlining jilghisi»gha béríp shu yerde Men sanga éytidighan sözlerni jakarlighin... ³ Mundaq dégin: — Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning padishahliri we Yérusalémdikiler! Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men mushu yerge balayi'apetni chüshürimenki, kimki uni anglisila qulaqliri zingildap kétidu... ⁴ Chünki bu xelq Mendin waz kéchip, bu yerni Manga «yat» qilghan, uningda ne özliri, ne ata-bowiliri, ne Yehuda padishahliri héch tonumighan bashqa ilahlargha xushbuy yaqqan; ular bu yerni gunahsizlarning qanliri

18:16 «... ularning zéminini dehsht basidighan hem daim kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilidu; uningdin ötüwatqanlarning hemmisini dehsht bésip, bëshini chayqishidu» — bu heriketler (ush-ush qilish, bashni qayqishish) belkim heyran bolghanliq, yaki mazaq qilghanliqini bildüridu.

18:16 Yer. 12:11; 19:8; 49:13; 50:13

18:17 «sherqtin chiqqan shamal» — Qanaanda (Pelestinde), adette hemmini qurutidighan, chang-topa tarqitidighan dehshtlik shamal bolidu.

18:17 Yesh. 27:8; 29:6; Yer. 4:11,12,13; 13:24

18:18 «Kélinglar, Yeremiyagha qest qilayli; chünki ya kahinlardin qanun-terbiye, ya danishmenlardin eqil-nesihet ya peyghemberlerdin söz-bësharet kemlik qilmaydu» — ular Yeremiyani qestlep öltürüşke bahane-seweb tapmaqchi idi. Körünerlikki, shu chaghdikî Tewrat-qanun ögütidighan kahinlar, «danishmenler» we atalmish «peyghemberler» Yeremiyaning sözi toghruluq süküt qilatti yaki ulargha zit sözlerni qilatti. Ular: «Biz beribir diniy ademlerimiz, diniy erbablarning sözini anglawatimiz» dep Xudaning sözini ret qilip Yeremiyani öltürüşni qestleytti.

18:18 Yer. 9:7; Mal. 2:7

18:21 Zeb. 109:10

19:2 «Hinnomning oghlining jilghisi» — bezide «Hinnomning jilghisi» (ibranîy tilida «Ge-Hinnom») dep atilidu. Körünüp turuptiki, belkim sapalchilar shu yerde sapal parchilirini tashliwétetti. Kéyin, xelq shu yerge herxil exletlerni tökkechke, u yer «dozax»ning bir simwoli bolup qalghan. Shuning bilen «ge-hinnom» dégen söz «dozax»ni bildüridighan söz bolup qalghan. Ereb tili arqiliq bu söz «jehennem» sheklide uyghur tiligha kirgen.

19:3 1Sam. 3:11; 2Pad. 21:12

«Yeremiya»

bilen toldurghan..⁵ Ular Baalgha öz balilirini köydürme qurbanliqlar süpitide köydürüş üçhün Baalning «yuqiri joylar»ini qurghan; Men bundaq bir ishni héchqachan buyrup baqmighan, héch éytmighan, u hergiz oyumgha kirip baqmighan.⁶ Shunga mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — bu yer kelgüsida «Tofet», yaki «Hinnomning oghlining jilghisi» dep atalmaydu, belki «Qetl jilghisi» dep atilidu..⁷ Men bu yerde Yehuda hem Yérusalémning pilan-tedbirlirini quruq qiliwétimen; Men ularni dühmenlirining qilichi bilen, yeni janlirini izdigüchilerning qolida yiqitimen; Men jesetlirini asmandiki uchar-qanatlarğa we yer-zémindiki haywanatlarga ozuq bolushqa bériwétimen..⁸ Men bu sheherni dehshet basidighan hem kishiler ush-ush qilidighan obyekt qilimen; uningdin ötüwatqanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin dehshet bésip üshqirtidu.⁹ Men ularni dühmenlirining hem janlirini izdigüchilerning qattiq qistaydighan qorshawining bésimi astida oghullirining göshini hem qizlirining göshini yeydighan qilimen, ularning herbiri öz yéqinining göshini yeydu..

¹⁰ Emdi sen özüng bilen bile aparghan hemrahliringning köz aldida héliqi kozini chéqiwetkin;

¹¹ shundaq qilip ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Birs sapalchining kozisini qaytidin héch yasiyalmighudek derijide chéqiwetkinidek Menmu bu xelq we bu sheherni shundaq chéqiwétimen. Ular jesetlirini Tofette kömidu, hetta kömgüdek yer qalmighuche..¹² Men bu yerni we buningda turuwatqanlarnimu mushundaq qilimen, — deydu Perwerdigar, — bu sheherni Tofetke oxshash qilimen..¹³ Yérusalémdiki öyler we Yehuda padishahlrining öyliri, — yeni ularning ögziliride turup asmandiki barliq yultuz-seyyarilerge xushbuy yaqqan we Mendin bashqa yat ilahlargha «sharab hediye»lerni tökken barliq öyliri xuddi Tofet dégen jaydek bulghanghan joylar bolidu..

¹⁴ We Yeremiya Perwerdigar uni bésharet bérishke ewetken Tofettin qaytip kélip, Perwerdigarning öyining hoylisigha kirip turup barliq xelqke mundaq dédi: ¹⁵ — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men bu sheher we uning barliq sheherlirige qarap éytqan balayi'apetning hemmisini ularning beshigha chühürimen; chünki ular boynini qattiq qilip Méning sözlirimni héchqachan anglimighan..

Yeremiyaning derrige bésilip, qamap qoyulushi

20¹ Emdi Immerning oghli, kahin Pashxur — u Perwerdigarning öyide «amanliq saqlash bégi»mu idi, Yeremiyaning bu besharetlerni bergenlikini anglidi. ² Pashxur Yeremiya peyghemlerni urghuzdi we uning putini Perwerdigarning öyidiki «Binyaminning yuqiri derwazisi»ning yénidiki taqaqqa saldi..³ Ikkinchi küni, Pashxur Yeremiyanı taqaqtin boshatti; Yeremiya uninggha: — Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi, dédi..⁴ — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séni özüngge we

19:4 Yesh. 65:11; Yer. 2:13,17,19; 5:7,19; 7:6; 15:6; 17:13

19:6 Yer. 7:32

19:7 Yer. 15:3; 16:4

19:9 Law. 26:29; Qan. 28:53; Yigh. 4:10

19:11 Yer. 7:32

19:12 «Tofet» — bu yer toghruluq 7:31ni we izahatni körüng. «Tofet» dégen söz ibraniy tilida «ochaq» hem «uyat» dégenimu bildüridu. U yene «tüdürük» dégen sözning ahangighimu oxshap kétidu. Bu yer «Hinnomning oghli (Ibn-Hinnom)ning jilghisi»gha jaylashqan, Yérusalém shehirining jenubiy teripide idi. Xelq ashu yerde exletlerni we napak nersilerni tashlap köydüretti. Shuning bilen u intayin «haram», eng bulghanghan jay dep hésabladi.

19:13 Yer. 7:18

19:15 Yer. 7:26; 17:23

20:2 «Pashxur Yeremiya peyghemlerni ... taqaqqa saldi» — «taqaq» ibraniy tilida «burighuch» dégen bolup, peqet ademning putlirini tutupla qalmay, yene belkim bedinini burap ademni qiyinaydighan birxil eswab idi.

20:3 «Perwerdigar ismingni Pashxur emes, belki «Magor-missabib» dep atidi» — «Pashxur»ning menisi belkim «erkinlik».

«Yeremiya»

barliq aghiniliringge wehime salghuchi obyekt qilimen; ular dushmanlirining qilichi bilen yiqilidu; sen öz közüng bilen buni körisen; Men barliq Yehudani Babil padishahining qoligha tapshurimen; u ularni Babilgha sürgün qilip élip kétidu hemde ularni qilich bilen uridu. ⁵ Men bu sheherning hemme bayliqliri — barliq mehsulatliri, barliq qimmat nersiliri we Yehuda padishahlirining barliq xezinilirini dushmanlirining qoligha tapshurimen; ular ularni olja qilip buliwélip Babilgha élip kétidu. ⁶ Sen bolsang, i Pashxur, hemme öydikiliring birge sürgün bolup kétisiler; sen Babilgha kélisen; sen shu yerde dunyadin kétisen, shu yerge kömülsen; sen hem séning yalghan bésharetliringge qulaq salghan aghiniliringmu shundaq bolidu.

Yeremiya yene dad kötüridu

⁷ I Perwerdigar, Sen méni qayil qilip peyghemberlikke köndürdüng, men shundaqla köndürüldüm; Sen mendin zor kelding, shundaqla ghelibe qilding; men pütün kün tapa-tenining obyekt bolimen; hemme kishi méni mazaq qilidu. ⁸ Men qachanla söz qilsam, «Zorawanlıq hem bulangchiliq kélidu» dep jakarlashim kérek; shunga Perwerdigarning sözi méni pütün kün ahanet we mesxirining obyekt qilidu. ⁹ Lékin men: «Men uni tilgha almaymen, we yaki Uning nami bilen ikkinchi söz qilmaymen» désem, Uning sözi qelbimde lawuldap ot bolup, söngeklirimge qapsalghan bir yalqun bolidu; ichimge sighdurushqa halim qalmay, éytmay chidap turalmaymen. ¹⁰ Shundaq, qiliwérimen, gerche men nurghun kishilerning pichirlashqan qestlirini anglisammu; terep-tereplerni wehime basidu! «Uning üstidin erz qilinglar! Uning üstidin erz qilayli!» dep, barliq ülpet-hemrahlirim putliship kétishimni paylap yürmekte; ular «U belkim aldinar, shundaq bolghanda biz uning üstidin ghelibe qilimiz, uningdin intiqam alalaymiz» déyishiwatidu. ¹¹ Lékin Perwerdigar bolsa qudretlik we dehshetlik bir palwandek men bilen billidu; shunga manga ziyankeshlik qilghuchilar putliship ghelibe qilalmaydu; ular muweppeqiyet qazanmighachqa, qattiq xijil bolup yerge qarap qalidu; ularning bu reswachiliqi menggülik bolup, hergiz untulmaydu. ¹² Emdi Sen, i heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, ularning üstige bolghan qisasningni manga körgüzgeysen; chünki men dewayimni aldingha qoyghanmen. ¹³ Perwerdigarni küy éytip maxtanglar, Uni medhiyilengler; chünki U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan.

Qamaqtin chiqip yene chüshkünlikke chüshüş

¹⁴ Méning tughulghan künümge lenet bolsun; apam méni tughqan küni mubarek bolmisun!

¹⁵ Atamgha xewer élip: «sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! ¹⁶ Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bolsun; u etigende

«Magir-missabib» — «terep-tereplerni wehime basidu» dégen menide.

20:5 Yer. 15:13; 17:3

20:7 «Sen méni ... köndürdüng...» — «köndürdüng» dégen bu sözni sherhlesh sel tes. Adette u «ézitquluq qilish», «aldash» dégeni bildüridu. Tewrat, «Hosh.» 2:14-ayette bolsa u «köngül élish»ni bildüridu. Töwendiki ayetler (8-13)ge qarighanda Xuda Yeremiyanı héch aldimidi — uning peyghemberlikining japa-musheqqetlikini aldin'ala uninggha körsetken (mesilen, 1-babta). Shunga bizningche «köndürüş» toghra kélidu; shundaq déginimiz bilen, Yeremiya mushu yerde belkim, «manga duch kelgen japa-musheqqetler esli oylichimimdin köp», «Sen méni aldap qoydung» dégeni puritip dadlighan bolushimu mumkin.

20:8 Yesh. 57:4

20:10 «terep-tereplerni wehime basidu» — ibranıy tilida «magor-missabib». 3-ayettiki izahatni körüng.

20:11 Yer. 1:8,19; 15:20; 17:18; 23:40

20:12 «heqqaniylarni sinaydighan, insanning wijdani we qelbini köridighan...» — «wijdan» ibranıy tilida «börek» dégen söz bilen ipadiliniidu.

20:12 Yer. 11:20; 12:3; 15:15; 18:19-23

20:13 «U namrat kishini rezillik qilghuchilardin qutquzghan» — «namrat kishi» belkim Yeremiyaning özini körsitidu.

20:14 Yer. 15:10

20:15 Ayup 3:3

nale, chüshte alaqzadilik chuqanlirini anglisun — ¹⁷ chunki u méni baliyatqudin chüshkinimdi-la öltürüwetmigen; apam méning görüm bolsiidi, uning qorsiqi men bilen teng hemishe chong bolsiidi! ¹⁸ Némishqa men japa-musheqquet, azab-oqubetni körüshke, künlirimni xijalet-ahanet ichide ötküzüshke baliyatqudin chiqqandimen?.

Perwerdigar Yérusalémni dushmanlarga tapshuridu

21 ¹ Padishah Zedekiya Malkiyaning oghli Pashxurni hem Maaséyahning oghli, kahin Zefaniyani ewetkende, Yeremiyağa Perwerdigardin töwendiki munu bir söz keldi: — ² (Ular: «Biz üçün Perwerdigardin yardem sorighin; chunki Babil padishahi Néboqadnesar bizge hujum qilidu; Perwerdigar Özining ötkenki karamet qilghan ishliri boyiche, bizgimu oxshash muamile qilip, uni yénimizdin yandurarmikin?» — dep soridi. ³ Yeremiya ulargha: — Zedekiyağa mundaq denglar, — dédi)

⁴ — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qolliringlar tutqan, silerni qorshiwalghan Babil padishahi hem kaldiylerge sépil sirtida jeng qilishqa ishlitidighan, jeng qoral-liringlarni qayriwétimen we bularni bu sheherning otturida yighiwalimen; ⁵ Men Özümme sozulghan qolum we küchlük bilikim bilen, ghezipim bilen, qehrim bilen we hessilengen ach-chiqim bilen silerge jeng qilimen! ⁶ Men bu sheherde turuwatqanlarni, insan bolsun, haywan bolsun urimen; ular dehshetlik bir waba bilen ölidu. ⁷ Andin kéyin, — deydu Perwerdigar, — Yehuda padishahi Zedekiya, xizmetkarlirini, xelqni, yeni bu sheherde wabadin, qilichtin we qehetchiliktin qélip qalghanlar bolsa, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha, ularning dushmanlirining qoligha we jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; Néboqadnesar ularni qilich tighi bilen uridu; u ne ularni ayimaydu, ne ulargha ichini héch aghritmaydu, ne rehim qilmaydu.

⁸ Lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek: «Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men aldinglarda hayat yoli we mamat yolini salimen; ⁹ kim bu sheherde qalmaqchi bolsa, qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kim sheherdin chiqip, silerni qorshiwalghan kaldiylerge teslim bolsa, u hayat qalidu; uning jéni özige alghan oljidek bolidu. ¹⁰ Chunki Men bu sheherge yaxshiliq üçün emes, belki yamanliq qilish üçün yüzümni qaratquzdum, — deydu Perwerdigar; u Babil padishahining qoligha tapshurulidu, u uni ot sélip köydüriwétidu.

Ordidikiler toghruluq

¹¹ We Yehuda padishahining jemeti toghruluq Perwerdigarning sözini anglanglar: — ¹² I Dawutning jemeti, Perwerdigar mundaq deydu: — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar, bulanghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; bolmisa, qilganliringlarning rezilliki tüp-

---

20:16 «Atamgha xewer élip: «Sanga oghul bala tughuldi!» dep uni alamet shadlandurghan ademge lenet bolsun! 15-ayet Bu adem Perwerdigar rehim qilmay ghulatqan sheherlerde bolsun...» — peyghemberning özining qayghu-hesrettin chiqqan bu achchiq sözlirini shühbisizki, Xudaning yolyoruqi bilen biz üçün xatiriligini bilen, biz: «Xuda bularni choqum emelge ashurghan», dep qarimaymiz. Peyghemberning bu sözlirini xatirilestiki meqsiti bizning peyghemberning shunche qiyinlip ketkenlikini obdan chüshinishimiz üçündür.

20:16 Yar. 19

20:18 Ayup 3:20

21:1 «Malkiyaning oghli Pashxur» — démisekmü, bu 20-babtiki «Pashxur» emes; lékin bu Pashxurmu kéyinki waqitlarda Yeremiyağa ziyankeshlik qilidighan adem bolidu (29:25-27ni körüng). «Zefaniya» bolsa özining musteqil közqarishi yoq bolghan yene bir «yumilAQ tawuz»gha oxshaydu. (29:29diki weqeni körüng). U belkim axirda Babilning «qarawul bégi» teripidin ölümgé mehkum qilinghan «Zefaniya»gha oxshash adem idi (52:24-27ni körüng).

21:4 «kaldiyler» — démisekmü, «kaldiyler» Babillilqarni, bolupmu Babil leshkerlirini körsitidu.

21:8 «lékin sen bu xelqge mundaq déyishing kérek» — «bu xelq» Yérusalémda qamiliq qalghan xelqni körsitidu.

21:9 Yer. 38:2

eylidan, qehrim partlap, ottek hemmini köydüridu; uni öchüreleydighan héchkim bolmaydu;...
¹³ Mana, Men sanga qarshidurmen, i jilgha üstide, tüzlengliktiki qiyada olturghuchi, yeni «Kim üsitimizge chüshüp hujum qilalisun, kim öylirimizge bésip kirelisun?!» dégüchi, — deydu Perwerdigar. ¹⁴ Men silerning qilmishlarning méwisi boyiche silerge yéqinliship jazalaymen, — deydu Perwerdigar; we Men uning ormanliqida bir ot yaqimen, u bolsa uning etrapidiki hemmini köydürüp tügitidu...

Padishahqa éytilghan bir söz

22¹ Perwerdigar manga mundaq dédi: «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin: — ² Perwerdigarning sözini angla, i Dawutning textige olturghuchi, Yehuda padishahi — Sen, elemdar-xizmetkarliring we mushu derwazilardin kirip-chiqidighan xelqing, —

³ Perwerdigar mundaq deydu: Adalet we heqqaniyliq yürüzünglar; bulanghan kishini ezgüchining qolidin qutquzunglar; musapirlarni, yétim-yésirlerni we tul xotunlarni héch xarlimanglar yaki bozek qilmanglar, gunahsiz qanlarni bu yerde tökmenglar. ⁴ Siler bu emrlerge heqiqeten emel qilsanglar, emdi Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri we xelqi jeng harwilirigha olтурup we atlarga minip bu öyning derwaziliridin kirip chiqishidu. ⁵ Biraq siler bu sözlerni anglimisanglar, Men Öz namim bilen qesem ichkenki, — deydu Perwerdigar, — bu orda bir xarabe bolidu.

⁶ Chünki Perwerdigar Yehuda padishahining öyi toghruluq mundaq deydu: — Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek bolghining bilen, berheq Men séni bir chöl-bayawan, ademler waz kechken sheherlerdeq qilimen. ⁷ Men herbiri yaxshi qorallanghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu. ⁸ Nurghun eller bu sheherdin ötüp, herbiri yéqinidin: «Némishqa Perwerdigar bu ulugh sheherni bundaq qilghandu?» dep soraydu.

⁹ We ular jawaben: «Chünki ular Perwerdigar Xudasining ehdisidin waz kéchip, bashqa ilahlar-gha choqunup ularning qulluqigha kirgen» — deydu.

21:12 «I Dawutning jemeti, ... — her etigende adalet bilen höküm chiqiringlar» — qarighanda, padishahning sotliri etigende ötküziletti. Yene kélip «her etigende» dégen ibare belkim «adalet birinchi ish bolsun, her künide eng muhim ish bolsun» dégen köchme menide ishlitilgen bolushi mumkin.

21:12 Yer. 22:3

21:13 «Jilgha üstide... qiyada olturghuchi...» — bizningche bu ordida olturghan padishah-emirlarni körsitidu. Eslide padishah ordisining qurulushi üçün, Yérusalémdeki ikki tagh arisidiki kichik jilgha «tüzlenglik» qilip tindurulghan andin uning üstige orda qurulghan. Shundaq qilip Kidron jilghisi üstide, — yeni «pelekke taqashqan» bir intayin bixeter joyda — orda körünetti. Démek, bu sözler padishah hem ordidikilerge éytilghan bolushi kérek.

—Bezi terjimanlar bu ayet Yérusalém shehirini körsitidu, dep qaraydu. Padishahning ordisining alahide ehwalı we keynidiki ayetlerge qarighanda, bizningche u ordidikilerning özlirini körsitidu.

21:14 «Men uning ormanliqida bir ot yaqimen» — «ormanlıq» némin körsitidu? Ordining bir pexri bolghan Sulayman padishah bina qilghan heywetlik «Liwan ormanlıqı öyi» (Liwanning kédır yaghichidin yasalghan) idi. 22:6nimu körüng.

21:14 Yer. 17:27

22:1 «Barghin, Yehuda padishahining ordisigha chüshüp bu sözni shu yerde qilghin» — bizningche, bu söz belkim Zedekiyađin ilgiriki bir padishahqa éytilghan bolsa kérek, chünki bu söz birxil «qutquzush» ümidini élip kéletti; lékin 21-bab, 12-14-ayetlerde Zedekiya peqet «jazalash»ni kütidu (uninggha ikki xil jaza élip kelinidu).

22:3 Yer. 7:6; 21:12

22:4 «Dawutning textige olturghan padishahlar, yeni ular, ularning emeldar-xizmetkarliri...» — mushu yerdiki «ular» ibranıy tilida «u». Melum bir zamanda Dawutning textige olturghan padishah peqet bir bolidu, elwette.

22:4 Yer. 17:25

22:5 «Men Öz namim bilen qesem ichkenki...» — ibranıy tilida «Men Özüm bilen qesem ichkenki...».

22:6 «Sen Manga xuddi Giléad, Liwanning choqqisidek...» — Giléad we Liwan güzel ormanlıqliri bilen dangqi chiqqan jaylardur. Yuqırıda éytqinimizdek, padishahning ordisi herxil yaghachlar bilen bézelgenidi.

22:7 «Men herbiri yaxshi qorallanghan weyran qilghuchilarni sanga qarshi ewetimen; ular «ésil kédirliringni» késiwétip, otqa tashlaydu» — ordidiki chiraylıq yaghach tüwrük-yaqaqlar toghruluq yuqırıqı 6-ayettiki izahatni körüng.

22:7 Yer. 15:6

22:8 Qan. 29:23; 1Pad. 9:8

«Yeremiya»

1-bésharet — Yehoahaz padishahning jazasi

¹⁰ Ölginige yiglimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yiglanglar, chünki u öz yurtigha héchqachan qaytip kelmeydu. ¹¹ Chünki Yehuda padishahi Yosiyaning oghli, yeni atisi Yosiyaning ornigha textige olтурghan, bu yerdin sürgün bolghan Shallum toghruluq Perwerdigar mundaq deydu: U hergiz bu yerge qaytmaydu; ¹² chünki u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.

2-bésharet — Yehoakim padishahning jazasi

¹³ Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha way! U qoshnisini bikar ishlitip, emgikige héchqandaq heq bermeydu; ¹⁴ u: «Özümgé kengtasha bir ordini, azade rawaqlar bilen qoshup salimen; tamirligha dérizilerni keng chiqirimen; tamirlirini kédír taxtaylar bilen bézeymen, öylirini pereng siralaymen» — deydu. Uning haligha way!

¹⁵ Sen kédír yaghichidin yasalghan taxtaylarni chaplap, ata-bowiliring bilen besleshseng qandaqmu padishah bolushqa layiq bolisen? Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu? Shunga u buning yaxshiliqini körgen. ¹⁶ U möminlerning we namratlarning dewasini toghra sorighan; shunga xelqning ehwali yaxshi idi. Bundaq ish Méni tonushtin ibaret emesmu? — deydu Perwerdigar. ¹⁷ — Biraq közüng we könglüng bolsa peqet öz jazane-menpeetingge érishish, gunahsizlarning qénini töküsh, zorluq-zumbuluq we bulangchiliq qilish peytini közlep tikilgendur.

¹⁸ Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Xelq uning ölümide: «Ah, akam! Ah, singlim!» dep ah-zarlar kötürmeydu; yaki uning üçhün: «Ah, bégim! Ah, uning heywisi!» dep ah-zarlar kötürmeydu; ¹⁹ u éshekning depnisidek kömülidu, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu.

22:10 «Ölginige yiglimanglar, uning üçhün ah-zarlimanglar; belki sürgün bolghini üçhün qattiq yiglanglar...» — (izahat: — töwendiki 10-30-ayetler bolsa, Yehudaning üç padishahining jazasi toghruluq bésharetlerdin ibaret. Shunga, bésharetler miladiyedin ilgiri 609-597-yillar mezzilide bérilgen; shübhisizki, Yeremiyaningmu bu yerde ularni bir yerde bayan qilishning meqsiti, bu erzimes padishahlarni 23-babtiki bésharette körsitilgen «heqiqiy baqquchi» — yeni Mesih bilen selishturushtin ibarettur. Padishahlar («xelqni baqquchi») eyiblik (22), Yérusalémdikiler özlirimu eyiblik (20-23), chünki ular bu padishahlar («baqquchilar»)ning eysh-ishretlik turmushigha qiziqqan, heshemetlik ordisidin pexirlengen; ular yene bu padishahların choqunghan butlirigha choqunghan, shuningdek ularning yat elning padishahliri («séning ashniliring») bilen bolghan ittipaqlishishlirini toluq qollighan. Undaq ittipaqlishish Perwerdigargha tayanmasliqtin ibaret idi).

–(1-bésharet (10-12) toghruluq izahat: — miladiyedin ilgiri 609-yili Yosiya padishah Misir padishahi Pirewn teripidin jengde öltürölgen. U adaletlik-diyanatlik padishah bolup, nurghun xelq uning ölümige qattiq ökünüshti. Yehoahaz textide üç ayta olтурghan, andin miladiyedin ilgiri 609-597-yilliri Pirewn teripidin sürgün qilinghan. Bu bésharet shu chaghda bérilishi kérek idi. Shunga bésharetteki «ölgini» bolsa Yosiyani, «sürgün bolghini» bolsa Yehoahazni körsitidu).

22:11 «Shallum» — Yehoahazning birinchi ismi, menisi «hésab élish» bolghachqa, Yeremiya belkim uni mushu yerde qesten ishlitidu; uningdin hésab élinidighan bolidu.

22:12 «u esir qilinip apirilghan yurtta ölidu, u bu zéminni ikkinchi körmeydu.» — bu bésharetning emelge ashurulushi toghrisida «2Pad.» 34:23ni köring.

22:13 «Öyini adilsizliq bilen, balixana-rawaqlirini adaletsizlik bilen qurghanning haligha way!...» — bu Yehoakimni körsitidu. Bu bésharet (13-19, 20-23) Yehoakim toghruluq bésharet. «2Pad.» 23:34-24:6dimu xatirilengen, Pirewn Yehoahazni sürgün qilghandin kéyin ukisi Yehoakimni «qonchaq padishah» bolushqa tikligen. U on bir yil textke olтурghan, rezil padishah idi. Yehudiy tarixshunas yoséfus Yehoakimning ölümü bésharettek bolghanliqini xatiriligen (Yoséfusning «Qedimki ishlar»i, 10-bab, 6:3).

22:13 Law. 19:13; Qan. 24:14,15; Hab. 2:9

22:15 «Séning atang yep-ichishke teshekkür éytip, adalet we durus ishlarni yürgüzgen emesmu?» — «atang» bolsa durus padishah Yosiya idi. «...yep-ichishke teshekkür éytip...» ibraniy tilida peqet sözmüsöz bolsa: «u yégen we ichken...» déyilidu.

22:18 Yer. 16:4, 5, 6

22:19 «u éshekning depnisidek kömülidu, jesiti Yérusalém derwazilirining sirtigha chörüp tashlinidu» — Yehudiy tarixshunas Yoséfusning déginini boyiche bolghanda, Néboqadnesar uning jesitini Yérusalémning sépilidin sirtqa tashliwetkenidi.

22:19 Yer. 15:3; 36:30

«Yeremiya»

Yérusalémdikilergé agah bérish

²⁰ Liwangha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür; chünki séning «ashniliring»ning hemmisi nabut qilindi. ²¹ Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum; lékin sen: «Anglimaymen!» — déding. Yashliqingdin tartipla bundaq qilip Méning awazimgha qulaq salmasliq del séning yolung bolup kelgen. ²² Shamal barliq «baqquchi»liringgha «baqquchi» bolup ularni uchurup kétidu, shuning bilen ashniliring sürgün bolushqa chiqidu; berheq, sen shu chaghda barliq rezilliking tüpeylidin xijil bolup reswa bolisen. ²³ I «Liwan»da turghuchi, kédir derexliri üstige uwilighuchi, sen tolghaq tutqan ayalning azabiridek, derd-elemler béshinggha chüshkende qanchilik ingrap kétersen!

3-bésharet, 24-30-ayet

Koniya, yeni «Yehoakin» padishah sürgün qilinip qaytip kelmeydu

²⁴ Öz hayatim bilen qesem ichimenki, — deydu Perwerdigar, — sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen;

²⁵ Men séni jéningni izdigüchilerning qoligha we sen qorqqan ademlerning qoligha, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha we kaldiylerning qoligha tapshurimen. ²⁶ Men séni hem séni tughqan anang ikkinglarni özünglar tughulmighan yat bir yurtqa chöriwétimen; siler shu yerde ölisiler. ²⁷ Jéninglar qaytip kélishe shunche teshna bolghan bu zémingha bolsa, siler hergiz qaytip kélelmeydighan. ²⁸ Koniya dégen bu kishi chéqilghan, nezerge élinmaydighan sapal kozimu? Héchkim qarimaydighan bir qachimu? Emdi némishqa ular, yeni u we uning nesli bolghanlar chöriwétilgen, ular tonumaydighan bir yurtqa tashliwétilidu? ²⁹ I zémin, zémin, zémin, Perwerdigarning sözini angla! ³⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelebe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelebe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu.

22:20 «Liwangha chiqip peryad qil, Bashanda awazingni kötür, Abarimning choqqiliridinmu nale kötür» — bu üç jay (Liwan, Basha, Abarim) hemmisi «yuqiri jay»lar idi. Israilning éghir bir gunahi bolsa «yuqiri jay»larga chiqip shu yerde butlarga «tawapgha» yasap ulargha choqunushtin ibaret. Lékin ulargha «ashnilar» bolghan butlarning hemmisi dushman teripidin buzulidu yaki bulinip kétidu (22-ayetnimu körüng). «Ashnilar» ikkinchi menisi belkim ular ittipaqdash qilmaqqi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng).

22:21 «Men aman-ésen turghiningda sanga agahlandurdum» — bu belkim Yeremiyadin ilgiriki peyghemberlerning sözlirini körsitidu.

22:21 Yer. 5:23; 7:23-28; 11:7, 8; 13:10, 11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15

22:22 «baqquchilar» — «baqquchilar», shübhisizki, padishahlar, atalmish «peyghemberler» we kahinlarni körsitidu. «Ashnilar» bolsa belkim ular choqunghan butlarni hemde yene özi butlarga choqunghan ittipaqdash qilmaqqi bolghan «yat eller»nimu körsitidu (22-ayetnimu körüng).

22:23 «qanchilik ingrap kétisen» — yaki, «némidégen échinarliq bolarsen-he!»

22:24 «Sen Yehoakimning oghli Koniya hetta ong qolumdiki möhürlük üzük bolsangmu, Men séni shu yerdin yulup tashlaymen...» — bu bésharet (24-30) Yehoakin (qisqa ismi, Koniya) padishah toghruluqtur. Yehoakin miladiyedin ilgiri 597-yili atisi Yehoakimning ornini bésip, üç ayla textte olturghan. U rezil padishah bolup, Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilinghan. Bu ishlar «2Pad.» 23:34-24:6de xatirlengen).

—Emeliyette Yehoakin (Koniya, yaki Yekoniya) we Yehudaning barliq padishahlari Perwerdigarning hoquqining vekili bolghachqa, ularni uning «möhürlük üzüki» dégili bolatti. Oqurmenler bir padishahning «möhürlük üzüki»ning öziye shunche muhim we qedirlik bolidighanliqini tesewwur qilalaydu; eger Xuda «möhürlük üzüki»ni tashliwetken bolsa, undaqtta üzükte intayin yirginchilik bir ish choqum peyda bolghan bolushi kérek idi.

22:30 «Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelebe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelebe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu» — bu 30-ayettiki muhim bir bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizge qarang.

«Yeremiya»

Yalghan baqquchilar we heqiqiy baqquchi; sürgünlüktn qaytip kelgen bir xelq, yéngi baqquchilar

23¹ Méning yayliqimdiki qoylarni halak qilghuchi we tarqitiwetküchi pada baqquchilarning haligha way! — deydu Perwerdigar.² Shunga Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqini shundaq béqiwatqan baqquchilargha mundaq deydu: «Siler Méning padamni tarqitiwetkensiler, ularni heydiwetkensiler we ularni izdimigensiler we ulardin héch xewer almighansiler; mana, Men silerning qilmishlirlarning rezillikini öz béshinglargha chühürimen, — deydu Perwerdigar —³ we padamning qaldisini bolsa, Men ularni heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen, ularni öz yaylaqlirigha qayturimen; ular awup köpiyidu.⁴ Men ularning üstige ularni heqiqiy baqidighan baqquchilarni tikleymen; shuning bilen ular ikkinchi qorqmaydu yaki parakende bolmaydu, ulardin héchqaysisi kem bolmaydu, — deydu Perwerdigar.⁵ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Dawut üçün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniyliq yürüzidu.⁶ Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz».⁷ Shunga mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — «Israillarni Misir zéminidin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dégen qesem qaytidin ishlitilmeydu,⁸ belki shu künlerde «Israillarni shimaldiki zémindin we Özi ularni heydigen barliq padishahliqlardin qutquzup chiqarghan Perwerdigarning hayati bilen!» dep qesem ichilidu. Andin ular öz yurtida turidu.

Saxta peyghemberler toghrisida

⁹ Peyghemberler toghruluq: — Méning könglüm ich-baghrimde sunuqtur; söngklirimning hemmisi titreydu; men mest bolghan adem, sharab teripidin yéngilgen ademe oxshaymen; bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur;¹⁰ chünki zémin bolsa zinaxorlargha tolghan; ularning yügürüshliri toghra yolda emes; ularning hoquqi heqqaniyliq yolda emes. Shunga Perwerdigarning leniti tüpeylidin zémin qaghjiraydu; daladiki ot-chöp solishidu;¹¹ chünki hem peyghember hem kahin haram boldi; hetta Öz öyümdimu ularning rezil qilmishlirini bayqidim, — deydu Perwerdigar..

¹² — Shunga ularning yoli özlirige qaranggghuluqta mangidighan, téyilghaq yollardek bolidu; ular bu yollarda putliship, yiqilidu; chünki ular jazalinidighan yilida Men ularning béshigha

23:1 «yayliqimdiki qoylar» — Yehudiy xelqini körsitidu, elwette.

23:1 Ez. 34:2

23:4 Ez. 34:11,12

23:5 «Men Dawut üçün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; u padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniyliq yürüzidu» — Yehoahaz, Yehoakim we Yehoakinning ölüshi yaki sürgün bolushi bilen Dawutning jemeti «késilgen bir derex»ning kötikidek bolidu. Lékin Xuda Mesih («Heqqaniy Shax») bilen yenila bu derexni qaytidin köklitidu. «Yesh.» 11:1-6ni we «Zek.» 3:8 we 6:12ni köring.

23:5 Yesh. 4:2; 40:11; Yer. 33:14,15; Dan. 9:24; Luqa 1:32,33

23:6 «Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; u shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz» — bu bésharet: (1) Mesihning Xudaliq tebiitini; (2) kelgüsida Yehuda (ikki qebile)ning we Israil (on qebile)ning qaytidin bir bolidighanliqini körsitidu. «Qoshumche söz»imiznimu köring.

23:6 Qan. 33:28

23:7 Yer. 16:14,15

23:9 «bundaq bolushum Perwerdigar we Uning pak-muqeddes sözliri tüpeylidindur» — köz aldidiki (töwende, 10-40-ayetlerde éytilghan) gunahlar, saxtiliq we shundaqla xelqning (uning Perwerdigarning heqiqiy sözlirini ulargha yetküzüshi tüpeylidin) özini ret qilghanliqi Yeremiyaning könglini parakende we sunuq qilghan.

23:10 «zémin bolsa zinaxorlargha tolghan» — bu «zinaxorlar»ning kim ikenlikli töwendiki 11-ayette ayan qilinidu — yeni öz hoquqini haram yolda ishлитidighan kahinlar we saxta peyghemberler. Ularning «zinaxorluqi» belkim hem jismaniye jehettiki zinaxorluq we Xudagha wapasizliq qilib butlarga choqunushnimu körsitidu. Pelestindiki butpereslik herdain butxanidiki «pahishe ayallar» bilen baghliq idi.

23:10 Yer. 5:7, 8; 9:2

23:11 Yer. 6:13; 8:10; 14:18

yamanliq chüshürimen, — deydu Perwerdigar...¹³ Men awwal Samariyediki peyghemberlerde exmeqliqni körgenmen; ular Baalning namida bésharet bérip, xelqim Israilni azdurghan; ¹⁴bi-raq Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu; ularning hemmisi Manga Sodomdek, Yérusalémda turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi...¹⁵ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar peyghemberler toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni emen bilen ozuqlandurimen, ulargha öt süyini ichküzen; chünki Yérusalémdiki peyghemberler haramliqning menbesi bolup, haramliq ulardin pütkül zémingha tarqilip ketti..

¹⁶Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet bériwatqan peyghemberlerning sözlirige qulaq salmanglar; ular silerni bimenilikke yétekleydu; ularning sözliri Perwerdigarning aghzidin chiqqan emes, belki öz könglide tesewwur qilghan bir körünüşni sözlewatidu. ¹⁷Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we öz könglining jahilliqida mangidighanlarning herbi-rige: «Héhqandaq yamanliq béshinglarga chüshmeydu» — deydu...¹⁸ Biraq ulardin qaysi birsi Perwerdigarning kéngishide Uning söz-kalamini bayqap chüshinish we anglash üçün turghan? Ulardin kim Uning sözini qulaq sélip anglighan? ¹⁹Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun! Uningdin qehr chiqti; berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi; u pirqirap rezillerning béshigha chüshidu...²⁰ Uning könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche, Perwerdigarning ghezipi yanmaydu; axirqi künlerde siler buni obdan chüshinip yétisiler. ²¹Men bu peyghemberlerni ewetmigenmen, lékin ular xewerni jar qilishqa qatrig-han; Men ulargha söz qilmidim, lékin ular bésharet bergen...²² Halbuki, ular Méning kéngis-himde turghan bolsa, Méning xelqimge sözlirimni anglatquzghan bolsa, emdi xelqimni rezil yolidin we qilmishlirining rezillikidin yandurghan bolatti.

²³Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu? — deydu Perwerdigar, — Men yiray-qiraylardiki herjayda turidighan Xuda emesmu? ²⁴Birsi yoshurun jaylarda möküwalsa Men uni körelmem-dimen? — deydu Perwerdigar; — asman-zémin Men bilen toldurulghan emesmu? — deydu Perwerdigar...²⁵ Men Méning namimda yalghan bésharetler bérighan peyghemberlerning: «Bir chüsh kördüm! Bir chüsh kördüm!» dégenlirini anglidim; ²⁶bundaq peyghemberler yal-ghan bésharetlerni béridu, ular özining könglidiki ézitqu tesewwurliridin peyghemberler bo-lushiwalgan. Emdi ular bundaq ishlarni qachanghiche könglige pükidu? ²⁷Ular herbiri qa-

23:12 «ular jazalidighan yili» — ibraniy tilida «ularni yoqlishim kérek bolghan yili» dep ipadiliniidu.

23:12 Zeb. 35:6; 73:18; Yer. 13:16

23:14 «Yérusalémdiki peyghemberlerdimu yirginchlik bir ishni kördüm; ular zinaxorluq qilidu, yalghanliqta mangidu, rezillik qilghuchilarning qolini kücheytiduki, netijide héchqaysisi rezillikidin yanmaydu...» — Samariyediki peyghemberlerning saxta bésharet («Baalning namida») bergenliki héchqandaq ejebilerlik ish emes; Samariye (Israil, yeni «shimaliy padishahliq») butperes padishahlar astida baldurla Xudaning yolidin chiqqanidi. Biraq Yérusalém (Yehuda)da Xuda ewetken heqiqiy peyghemberler köp bolghachqa, heqiqetni ulargha nisbeten xélila obdan bilishi kérek idi. «ularning hemmisi Manga Sodomdek, Yérusalémda turuwatqanlar Manga Gomorradek boldi» — oqurmenlerge melumki, Sodom we Gomorra ikki intayin rezil sheherler bolup, Xuda ular üstige ot yaghdurup weyran qiliwetkenidi («Yar.» 19-babni köring).

23:14 Yesh. 1:9

23:15 Yer. 8:14; 9:15

23:17 «Ular Perwerdigarning sözini közige ilmaydighanlarga: «Siler aman-tinchliqta turisiler» deydu we...» — bashaqa birxil terjimisi: «Ular méni kemsitidighanlarga: «Perwerdigar mundaq deydu: Siler aman-tinchliqta turisiler» dewéridu we...».

23:17 Yer. 6:14; 8:11; Ez. 13:10; Zek. 10:2

23:19 Yer. 30:23, 24

23:21 Yer. 14:14

23:23 «Men peqet bir yerdila turidighan Xudamu?» — ibraniy tilida «Men peqet yéqinda turidighan Xudamu?».

23:24 Zeb. 139:7-12; Am. 9:2, 3

changhiche öz yéqinigha éytqan chüshliri arqiliq (xuddi ata-bowilirining Baalgha choqunup namimni untughinigha oxshash) xelqimge namimni untuldurushni pemleydu?

²⁸ Chüshni körgen peyghember, chüshni éytip bersun; Méning sözümni anglihan kishi bu sözümni estayidilliq bilen sözlisun; paxalning bughday bilen sélishturghuchilik némisi bardu? — deydu Perwerdigar. ²⁹ — Méning sözüm xuddi köydürgüchi bir ot we tashni chaqidighan bazghan emesmu? — deydu Perwerdigar.

³⁰ Shunga mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ularning her-biri öz yéqinidin «Méning sözlirim»ni oghrilap doramchiliq qilidu. ³¹ Mana, Men peyghemberlerge qarshidurmen, — deydu Perwerdigar, — ular öz tillirini chaynap: «Perwerdigar deydu...» dep bésharet beridu. ³² Mana, yalghan chüshlerni bésharet qilip bularni yetküzüp, yalghanchiliq we bashbashtaqliq bilen Méning xelqimni azdurghanlarga qarshidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men ularni ewetmigenmen, ularni buyrugan emesmen; ular bu xelqge héchqandaq payda yetküzmeidu, — deydu Perwerdigar.

³³ Emdi yaki bu xelq, yaki peyghember, yaki kahin sendin: «Perwerdigarning sanga yükliken sözi néme?» dep sorisa, sen ulargha: «Qaysi yük?! Men silerni Özümdin yiraq tashlaymen, — deydu Perwerdigar. ³⁴ «Perwerdigarning yükliken sözi» deydighan herqaysi peyghember, kahin yaki xelq bolsa, Men bu kishini öyidikiler bilen teng jazalaymen. ³⁵ Emdi silerning herbiringlar öz yéqinidin we herbiringlar öz qérindishidin mushundaq: «Perwerdigar néme jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishinglar kérek. ³⁶ Siler «Perwerdigarning yükliken sözi» dégenni qaytidin aghzinglarga almaysiler; chünki herbiringlarning öz sözi öziye yük bolidu; chünki siler Xudayimiz, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, tirik Xudaning sözlirini burmilighansiler. ³⁷ Herbiringlar peyghemberdin mushundaq: «Perwerdigar sanga néme dep jawab berdi?» we «Perwerdigar néme dédi?» dep sorishing kérek. ³⁸ Lékin siler: «Perwerdigarning yükliken sözi» dewergininglar tüpeylidin, mana Perwerdigar mundaq deydu: — Chünki siler: «Perwerdigarning yükliken sözi» dewérisiler we Men silerge: ««Perwerdigarning yükliken sözi» démengler» dep xewer ewetkenmen, ³⁹ shunga mana, Men silerni pütünley untuymen, Men silerni silerge we ata-bowilirlargha teqdim qilghan sheher bilen teng yüzümdin yiraq tashlaymen; ⁴⁰ Men üstünglarga menggü reswachiliq we hergiz untulmaydighan menggülük shermendilikni chüshürimen!.

Yaxshi enjürler, yaman enjürler

24 ¹ Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémdin Yehoakimning oghli, Yehuda padishahi Yekoniyah, Yehuda emir-shahzadiliri, hünérwenler we tömürchilerni esirge élip Babilgha sürgün qilghandin kéyin, Perwerdigar manga Öz ibadetxanisi aldidiki ikki séwet enjürni «mana kör» dep körsetken. ² Bir séwette deslepki pishqan enjürdek intayin yaxshi

23:27 Hak. 3:7; 8:33,34

23:30 Qan. 18:20; Yer. 14:14,15

23:32 Zef. 3:4

23:33 «Perwerdigarning sanga yükliken sözi néme?... Qaysi yük?!...» — oqurmenlerge ayan boliduki, ibranij tilida «yük» we «éghir bésharet» dégenler oxshash bir söz bilenla ipadiliniidu. Perwerdigarning jawabi «Siler özünglar Manga yük!» dégen menide. Xelqning Yeremiyadin «Perwerdigarning (sanga) yükliken sözi» toghruluq sorishi hejwi, kinayilik gep idi — bu sözning tégide: «Yeremiya herdaim bizge éghir sözler, shum xewerni yetküzidu» dégen mene bar idi. Ularning qulaqliri Perwerdigarning söziye héch échilmighanidi.

23:36 «herbiringlarning öz sözi öziye yük bolidu» — Yeremiyaning bu déginini bizningche mundaq: «Silerning yalghan sözliringlar, jümlidin saxta peyghemberlerning sözliri silerge jaza épkélidu; peyghemberlerning yalghan sözlirini siler yaxshi dep qobul qilip, shundaqla bir-biringlarga qaytilap éytisiler; bu yalghan bésharetler Xudaning heqiqiy «yükliken sözi» emes, belki béshinglarga Xudaning éghir jazasi bolghan «yük» chüshüridighan sözdur.

23:39 «Men silerni pütünley untuymen» — yaki «silerni yiraqqa élip kétimen...»

23:40 Yer. 20:11

24:1 2Pad. 24:15; 2Tar. 36:10

enjürler bar idi; ikkinchi séwette yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler bar idi. ³ Andin Perwerdigar manga: «Néme kördüng, Yeremiya?» — dep soridi. Men: «Enjürlerni kördüm; yaxshiliri bolsa intayin yaxshiken; nacharliri yégili bolmaydighan, intayin nachar iken» — dédim. ⁴ Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi: —

⁵ Israilning Xudasi bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Men Yehudadin sürgün bolghanlarni, yeni Méning bu yerdin kaldiyrlarning zéminigha ewetkenlirimni bu yaxshi enjürlerdeki yaxshi dep qaraymen; ⁶ Men ulargha yaxshi bolsun dep közümi ulargha tikimen we ularni bu zéminigha qayturimen; Men ularni ghulitip tashlimaymen, belki ularni qurimen; ularni yulup tashlimaymen, belki tikip östürimen. ⁷ Men ulargha Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidighan, Méni tonuydighan bir qelbni teqdim qilimen; shuning bilen ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen; chünki ular pütün qelbi bilen yénimigha qaytidu. ⁸ Lékin nachar enjürler, yeni yégili bolmaydighan, intayin nachar enjürler qandaq bolghan bolsa, — deydu Perwerdigar, — Berheq, Men Yehuda padishahi Zedekiyan, emir-shahzadilirini we Yérusalém-dikilerning qalghan qismini, bu zéminda qalghanlarni we Misirda turuwatqanlarni shuninggha oxshash qilimen; ⁹ Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyekt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen; men ularni heydiwetken barliq joylarda ularni reswachiliqning obyekt, söz-chöçek, tapa-tenining obyekt we lenet sözliri bolushqa tapshurimen. ¹⁰ Men ulargha hem ata-bowilirigha teqdim qilghan zémindin yoqitilghuche ular arisigha qilich, qehetchilik we wabani ewetimen.

Söz-kalamni anglimasliq tüpeylidin yetmish yilliq qulluqta bolush

25 ¹ Yosiyaning oghli, Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yilida (yeni Babil padishahi Néboqadnesarning birinchi yilida) Yehudaning barliq xelqi toghruluq Yeremiyağa kelgen söz, —

² Bu sözni Yeremiya peyghember Yehudaning barliq xelqi we Yérusalémda barliq turuwatqanlarga éytip mundaq dédi: —

³ Amonning oghli, Yehuda padishahi Yosiyaning on üçinchi yilidin bashlap бүгünki күнгиче, bu yigirme üç yil Perwerdigarning sözi manga kélip turghan we men tang seherde ornumdin turup uni silerge sözlep keldim, lékin siler héch qulaq salmidinglar; ⁴ we Perwerdigar silerge barliq xizmetkarliri bolghan peyghemberlerni ewetip kelgen; U tang seherde ornidin turup ularni ewetip kelgen; lékin siler qulaq salmay héch anglimidinglar. ⁵ Ular: «Siler herbiringlar yaman yolunglardin we qilmishlirlarning rezillikidin towa qilip yansanglar, Men Perwerdigar silerge we ata-bowilirlinglarga qedimdin tartip menggügiche teqdim qilghan zéminda turuwérisiler. ⁶ Bashqa ilahlargha egiship ularning qulluqida bolup choqunmanglar; Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürmenglar; Men silerge héch yamanliq keltürmeymen» — dep jakarlighan. ⁷ Lékin siler Manga qulaq salmidinglar, Méni qolliringlar yasighanlar bilen ghezeplendürüp özünglarga ziyan keltürdünglar, — deydu Perwerdigar.

⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler Méning sözlirimge qulaq salmighan bolghachqa, ⁹ mana, Men shimaldiki hemme jemetlerni we Mé-

24:7 Qan. 30:6; Yer. 30:22; 31:33; 32:38,39; Ez. 11:19; 36:26,27

24:8 Yer. 29:17

24:9 «Men ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha wehime salghuchi bir obyekt bolushqa, külpetke chüshüshke tapshurimen...» — bashqa birxil terjimisi: «Men ularni heryaq-heryaqlargha yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydilishke, balayi'apet chüshüshke tapshurimen...»

24:9 Qan. 28:25,37; 1Pad. 9:7; 2Tar. 7:20; Yer. 15:4; 29:18; 34:17; 42:18

25:4 Yer. 7:13,25; 11:7,8,10; 13:10,11; 16:12; 17:23; 18:12; 19:15; 22:21

25:5 2Pad. 17:13; Yer. 18:11; 35:15; Yun. 3:8

25:6 «qolliringlar yasighanlar...» — mushu sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu.

ning qulumni, yeni Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirtimen, ularni bu zémingha, uningda barliq turuwatqanlarga hemde etraptiki hemme ellerge qarshilishishqa élip kélimen; Men mushu zémindikiler we etraptiki ellerni pütünley weyran qilip, ularni tolimu wehimilik qilimen hem ush-ush obyékti, daimliq bir xarabilik qilimen;¹⁰ Men ulardin tamashining sadasini, shad-xuramliq sadasini, toyi boluwatqan yigit-qizining awazini, tügmen téshining sadasini we chiragh nurini mehrum qilimen;¹¹ bu pütkül zémin weyrane we dehshet salghuchi obyékt bolidu, we bu eller Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolidu.

¹² We shundaq boliduki, yetmish yil toshqanda, men Babil padishahining we uning élining béshigha, shundaqla Kaldiylarning zémini üstige öz qebihlikini chüshürüp, uni menggüge xarabilik qilimen.¹³ Shuning bilen Men shu zémin üstige Men uni eyibligen barliq sözlirimni, jümlidin bu kitapta yézilghanlarni, yeni Yeremiyaning barliq ellerni eyibligen bésharetlirini chüshürimen.¹⁴ Chünki köp eller hem ulugh padishahlar bu padishah hem qowmlirininimu qul qilidu; Men ularning qilghan ishlari we qollari yasighanlari boyiche ularni jazalaymen.

Hem Yehuda hem ellerning Xudaning ghezipige uchrishi toghruluq bir alamet körünüş

¹⁵ Chünki Israilning Xudasi Perwerdigar Manga alamet körünüshte mundaq dédi: — Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin;¹⁶ ular ichidu, uyan-buyan irghanglaydu we Men ular arisigha ewetken qilich tüpeylidin sarang bolidu.

¹⁷ Shunga men bu qedehni Perwerdigarning qolidin aldim we Perwerdigar méni ewetken barliq ellerge ichküzdüm,¹⁸ — yeni Yérusalémgha, Yehudaning sheherlirige, uning padishahlirigha we emir-shahzadilirige, yeni ularni бүгүнкү күндикidek bir xarabe, wehime, ush-ush obyékti bolushqa hem lenet sözliri bolushqa qedehni ichküzdüm;¹⁹ Misir padishahi Pirewnge, xizmetkarlirigha, emir-shahzadilirigha hem xelqige ichküzdüm;²⁰ barliq shalghut eller, uz zéminidiki barliq padishahlar, Filistiylerning zéminidiki barliq padishahlar, Ashkélondikiler, Gazadikiler, Ekrondikilerge we Ashdodning qalduqlirigha ichküzdüm;²¹ Édomdikiler, Moabdikiler we Ammoniylar,²² Turning barliq padishahlari hem Zidonning barliq padishahlari, déngiz boyidiki barliq padishahlar,²³ Dédandikiler, Témadikiler, Buzdikiler we chéke chachlirini chüshürüwetken eller,²⁴ Erebiyediki barliq padishahlar we chöl-bayawanda turuwatqan shalghut el-

25:9 Yer. 19:8

25:10 Yesh. 24:7; Yer. 7:34; 16:9; Ez. 26:13

25:11 «bu eller...» — Yehuda we uning etrapidiki barliq ellerni körsitidu (9-ayetni körüng). «Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolush» toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

25:12 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 29:10; Dan. 9:2

25:14 «bu padishah hem qowmlirininimu» — ibraniy tilida «ularnimu» déyilidu. Bizningche bu «Babil padishahi hem qowmliri»ni körsitidu.

25:14 Yer. 27:7

25:15 «Méning qolumdiki ghezipimge tolghan qedehni élip, Men séni ewetken barliq ellerge ichküzgin» — bu sözlerni Xuda Yeremiyağa alamet körünüshte éytqan, dep qaraymiz.

25:15 Yer. 13:12

25:18 «bүгүнкү күндikidek» — bu ibare belkim bésharet emelge ashurulghandin kéyin qoshulghan; bolmisa, bashqa bir mene: «bүgүnkү күnimu bu ishlar bolghili turdi» bolushi mumkin.

25:19 Yer. 46

25:20 «barliq shalghut eller» — belkim Misirda turghan, Misirliqlar bilen «ariliship ketken» bashqa milletlerni körsitidu.

25:20 Yer. 47:4-7

25:21 Yer. 48; 49:1-22

25:22 «déngiz boyidiki barliq padishahlar» — belkim Tur we Zidon bilen munasiwetlik bolghan, ulargha béqinghan «ottura déngiz» boyidiki padishahlarni körsitidu.

25:22 Yer. 47:4

25:23 Yer. 9:25; 49:8

larning barliq padishahliri,²⁵ Zimridiki barliq padishahlar, Élamdiki barliq padishahlar, Médi-aliqlarning barliq padishahliri,²⁶ shimaldiki barliq padishahlargha, yiraqtiki bolsun, yéqindiki bolsun, bir-birlep ichküzdum; jahandiki barliq padishahliqlargha ichküzdüm; ularning arqidin Shéshaqning padishahimu qedehni ichidu..²⁷ Andin sen ulargha: «Israilning Xudasi, samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Ichinglar, mest bolunglar, qusunglar, Men aranglarga ewetken qilich tüpeylidin yiqilip qaytidin des turmanglar» — dégin.

²⁸ We shundaq boliduki, ular qolungdin élip ichishni ret qilsa, sen ulargha: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Siler choqum ichisiler!» — dégin.

²⁹ Chünki mana, Men Öz namim bilen atalghan sheher üstige apet chühürgili turghan yerde, siler jazalanmay qalamsiler? Siler jazalanmay qalmaysiler; chünki Men yer yüzide barliq turuwatqanlarning üstige qilichni chühühshke chaqirimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar..

³⁰ Emdi sen Yeremiya, ulargha mushu bésharetning sözlirining hemmisini jakarlighin: —

Perwerdigar yuqiridin shirdek hörkireydu,

Öz muqeddes turalghusidin U awazini qoyuwétidu;

U Özi turuwatqan jayi üstige hörkireydu;

U üzüm cheyligüchiler towlighandek yer yüzide barliq turuwatqanlarni eyiblep towlaydu..

³¹ Sadasi yer yüzining chetlirigiche yétidu;

Chünki Perwerdigarning barliq eller bilen dewasi bar;

U et igilirining hemmisi üstige höküm chiqiridu;

Rezellerni bolsa, ularni qilichqa tapshuridu;

— Perwerdigar shundaq deydu.

³² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, balayi'apet eldin elge hemmisi üstige chiqip tarqilidu;

Yer yüzining chet-chetliridin dehshetlik buran-chapqun chiqidu.

³³ Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu; ulargha matem tutulmaydu, ular bir yerge yighilmaydu, héch kömülmeydu; ular yer yüzide tézektek yatidu..

³⁴ I baqquchilar, zarlanglar, nale kötürünglar!

Topa-chang ichide éghininglar, i pada yétekchiliri!

Chünki qirghin qilinish künliringlar yétip keldi,

Men silerni tarqitiwétimen;

Siler örülgen ésil chinidek parche-parche chéqilisiler..

³⁵ Pada baqquchilirining bashpanahi,

Pada yétekchilirining qachar yoli yoqap kétidu.

25:24 Yer. 49:31

25:25 Yer. 49:34

25:26 «Shéshaqning padishahi» — Babilning padishahini körsitidu. Ibraniy tili élipbeside «Babil» (Babilon) dégen söz, «Shéshaq» dégen sözning «tetür»isi; yeni, ibraniy tilida 2-herp «b»ni herplerni axiridin sanighanda, 2-herp («sh») bilen almashturghili bolidu. Barliq bashqa herplerni «tetür»isi bilen oxshash yolda almashturghili bolidu.

—Némishqa Babil (Babilon)ni körsitish üçün mushu «shifirliq» yol ishilitilidu? Shühbisizki, shu künderde shu dewrdiki eng küchlük memliketning «zawalgha yüzlinishi»ni körsitish üçün bezide mushundaq «daritma gep»ni ishliitish qolayliq idi.

25:29 1Pét. 4:17

25:30 Yo. 3:16; Am. 1:2

25:33 «Perwerdigar öltürgenler yerning bir chétidin yene bir chétigiche yatidu...» — démisekmü, bu bésharet Babil impériyesining Pars impériyesi teripidin bitchit qilinishidin axirqi zamangha atlap, shu künlardiki weqelerni körsitidu.

25:33 Yer. 16:4

25:34 «I baqquchilar,... i pada yétekchiliri!...» — démisekmü, «baqquchilar» we «pada yétekchiliri» mushu ayette ellerning herxil yétekchilirini körsitidu.

25:34 Yesh. 65:12; Yer. 4:8; 6:26; 9:16; 12:3; 13:14,24; 18:17

³⁶ Baqquchilarning azabliq peryadi,
Pada yétekchilirining zarlashliri anglinidu;
Chünki Perwerdigar ularning yaylaqlirini weyran qilay dewatidu;
³⁷ Perwerdigarning dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Tinchliq qotanliri xarabe bolidu.
³⁸ Perwerdigar Öz uwisini tashlap chiqqan shirdektur;
Ezgüchining wehshiylik tüpeylidin,
We Perwerdigarning dehshetlik ghezipi tüpeylidin,
Ularining zémini weyrane bolmay qalmaydu..

Yeremiya «saxta peyghember» dep shikayet qiliniu

26¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oggli Yehoakim textke olturghan mezigilning béshida shu söz Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —

² Perwerdigar mundaq deydu: — Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ibadet qilish üçün Perwerdigarning öyige kirgen Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin! ³ Ular belkim anglap qoyar, herbiri öz rezil yolidin yanar; shundaq qilsa, Men qilmishlirining rezilliki tüpeylidin béshigha külpet chüshürmekchi bolghan niyitimdin yanimen.. ⁴ Sen ulargha mundaq dégin: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga qulaq salmay, Men silerning aldinglarga qoyghan Tewrat-qanunumda mangmisanglar, ⁵ Men tang seherde ornumdin turup ewetken xizmetkarlim bolghan peyghemberlerning sözlirini anglimisanglar (siler ulargha héch qulaq salmay kelgensiler!), ⁶ undaqta, Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen, bu sheherni yer yüzidiki barliq ellerge lenet sözi qilimen»...

⁷ Shuning bilen kahinlar, peyghemberler we barliq xelq Yeremiyaning bu sözlirini Perwerdigarning öyide jakarlighanliqini anglidi.

⁸ Shundaq boldiki, Yeremiya barliq xelqqa Perwerdigar uninggha tapilghan bu sözlerning hemmisini éytip bergendin kéyin, kahinlar we peyghemberler we barliq xelq uni tutuwélip: «Sen choqum ölüshüing kérek! ⁹ Sen némishqa Perwerdigarning namida bésharet béríp: «Bu öy Shilohdek bolidu, bu sheher xarabe, ademzatsiz bolidu!» — déding?» — dédi.

Shuning bilen Perwerdigarning öyidiki barliq xelq Yeremiyaq doq qilip uni oriwélishti. ¹⁰ Yehuda emirliri bu ishlarni anglidi; ular padishahliq ordisidin chiqip Perwerdigarning öyige kirdi, Perwerdigarning öyidiki «Yéngi derwaza»da sotqa olturdi. ¹¹ Kahinlar we peyghemberler emirlerge we xelqqa sözlep: «Bu adem ölümge layiq, chünki siler öz qulaqliringlar bilen anglighandek u mushu sheherni eyiblep bésharet berdi» — dédi.

¹² Andin Yeremiya barliq emirlerge we barliq xelqqa sözlep mundaq dédi: — «Perwerdigar Méni bu öyni eyiblep, bu sheherni eyiblep, siler anglighan bu barliq sözler bilen bésharet bérishke

25:38 «ezgüchining wehshiylik» — yaki «ezgüchining qilichi».

26:2 «Sen Perwerdigarning öyining hoylisida turup ... Yehudaning barliq sheherliridikilerge Men sanga buyrughan herbir sözlerni jakarlighin; eynen éytqin!» — 26-babtiki xatiriler we bésharet belkim 7-babtimu xatirilengen, ibadetxana ichide bolghan weqening tekarrinlishi bolushi mumkin. 3-6-ayetler Yeremiyaning shu chaghda ibadetxanida bergen bésharitineng yeküni. Mushu yerdiki tekarrinlishning meqsiti bolsa, xelqning bésharetke bolghan inkasini tekitlesh üchündur.

26:3 Yer. 18:8

26:5 Yer. 7:13,25; 11:7; 25:3

26:6 «Men Shilohni qandaq qilghan bolsam, emdi bu öynimu shuninggha oxshash qilimen» — Perwerdigarning ibadet chédiri esli «Shiloh» dégen sheherde tikilgen. Israilning Xudagha bolghan wapasizliqi tüpeylidin u weyran qilinip, Xudaning «ehde sanduqi» düşmen teripidin u yerdin bulap kétilishi bilen Shiloh «Xudaning shan-sheripi uningdin yopaq ketken jay» dep atalghan («1Sam.» 4-babni körtüng).

26:6 1Sam. 4:12; Zeb. 78:60; Yer. 7:12,14

ewetken. ¹³ Hazir yolliringlarni we qilmishinglarni tüzitinglar, Perwerdigar Xudayinglarning awazini anglanglar! Shundaq bolghanda, Perwerdigar silerge jakarligan külpettin yanidu..

¹⁴ Lékin men bolsam, mana, qolliringlardimen; manga közünglarga néme yaxshi we durus körülse shundaq qilinglar; ¹⁵ peqet shuni bilip qoyunglarki, méni öltürüwetsengler gunahsiz qanning jazasini öz bëshinglarga, bu sheherge we uningda turuwatqanlarning bëshigha chühürisiler; chünki déginim heq, Perwerdigar heqiqeten bu sözlerning hemmisini qulaqliringlarga déyishke méni ewetken».

¹⁶ Emirler we barliq xelq kahinlarga we peyghemberlerge: «Bu adem ölümge layiq emes; chünki u Perwerdigar Xudayimizning namida bizge sözlidi» — dédi. ¹⁷ Andin zémindiki bezi aqsqaqallar ornidin turup xelq kəngishige mundaq dédi: —

¹⁸ «Moreshetlik Mikah Yehuda padishahi Hezekiyaning künliride barliq Yehuda xelqige bësharet bərip: —

«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Zion téghi étizdek aghdurulidu,

Yérusalém döng-töpiler bolup qalidu,

«Öy jaylashqan tagh» bolsa,

Ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylarla bolidu, xalas» — dégenidi..

¹⁹ Yehuda padishahi Hezekiya we barliq Yehuda xelqi Mikahni ölümge mehkum qilghanmu? Hezekiya Perwerdigardin qorqup, Perwerdigardin ötungen emesmu? We Perwerdigar ulargha qilmaqchi bolup jakarligan külpettin yanghan emesmu? Biz bu yoldin yanmisAQ öz jénimiz üstige zor bir külpetni chühürgen bolmamdimiz?».

²⁰ (Perwerdigarning namida Yeremiyaning barliq dégenliridek bu sheherni we bu zéminni eyiblep bësharet bergen, Kiriati-Yéarimliq Shemayaning oghli Uriya isimlik yene bir adem bar idi. ²¹ Padishah Yehoakim we barliq palwanliri, barliq emirliri uning sözlirini anglighanda, padishah uni öltürüşke intilgen; lékin Uriya buni anglighanda qorqup, Misirgha qachti.

²² Lékin Yehoakim chaparmenlerni, yeni Akborning oghli Elnatan we bashqilarni Misirgha ewetken; ²³ ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken).. ²⁴ — Halbuki, shu chaghda Shafanning oghli Ahikam ularning Yeremiyanı ölümge mehkum qilip xelqning qoligha tapshurmasliqi üçhün, uni qollidi.

Yeremiya xelqni Babilgha teslim bolushqa dewet qilidu

27 ¹ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Zedekiyaning textke olturghan deslepki mezgilde, shu söz Yeremiyağa Perwerdigardin kélip mundaq déyildi: —.

26:13 Yer. 7:3

26:18 «Moreshetlik Mikah» — Mikah peyghemberning yurti «Moreshet» idi («Mik.» 1:1). ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ..» — Mikah «muqeddes öy» yaki «ibadexana» démeydu — ularning gunahliri tüpeylidin u peqet addiy bir «öy» bolup qalghan.

—Bu bësharet Hezekiya padishahni belkim chongqur tesirlendürgen. 100 yildin kéyin bu aqsqaqallar bësharetning Hezekiyağa bolghan tesirini tilgha élip, padishahi Yehoakimgha tesir yetküzmekechi bolup, bësharetni neqil keltüridu. ««Öy jaylashqan tagh» bolsa, ormanliqning otturisdiki yuqiri jaylarla bolidu» — «Mik.» 3:12. «Yuqiri jaylar» dégini kinayilik, hejwiy geptur. Chünki Yehudadikiler herdaim «yuqiri jaylar»da butxanilarni sélip shu yerlerde butlarga choqunghan. Lékin shu chaghlarda Yérusalém butqa choqunghan jaydek «haram» bolup qalidu, hemde ormanliqning kishilerning közige azpaz chéliqidighan bir qismidin ibaret bolidu, xalas!

26:18 Mik. 1:1; 3:12

26:23 «ular Uriyani Misirdin élip chiqip padishah Yehoakimning aldigha aparghan; u uni qilichlap, jesitini puqralarning görlükige tashliwetken» — bu weqe belkim Yeremiyaning sözliridin kéyin yüz bergen. Lékin uning tepsilatirini mushu yerde (20-23-ayettiki tirnaq ichige) kirgüzüshtiki meqset, Yeremiya uchrichan xewp-xeterni körünerlik qilip körsitishtin ibaret.

27:1 «Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Zedekiya...» — bezi kona köchürmilerde mushu ayyete «Zedekiya»ning ormidA

«Yeremiya»

² Perwerdigar manga mundaq dédi: — Asaretler we boyunturuqlarni yasap öz boynunggga sal;

³ bu boyunturuqlarni Édonning padishahigha, Moabning padishahigha, Ammoniylarning padishahigha, Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin; ⁴ herbirini öz xojayinlirigha shundaq bir xewerni yetküzüshke buyrughin: —

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Öz xojayinliringlarga mundaq denglar: — ⁵ Men zémin we zémin yüzide turuwatqan ademler we haywanlarni zor qudritim we sozulghan bilikim bilen yaratqanmen; we kim közümgé layiq körünse, bularni shulargha teqdim qilimen. ⁶ Hazir Men bu zéminlarning hemmisini Babil padishahi, Méning qulum bolghan Néboqadnesarning qoligha tapshurdum; hetta daladiki haywanlarnimu uning qulluqida bolushqa teqdim qildim.

⁷ Barliq eller uning, oghlining hem newrisining qulluqida bolidu; andin öz zéminining waqtisaiiti toshqanda, köp eller we ulugh padishahlar unimu qulluqqa salidu. ⁸ Shundaq boliduki, qaysi el yaki padishahliq Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolushni, yeni boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyushni ret qilsa, Men shu elni Néboqadnesarning qoli arqiliq yoqatquzghuche qilich, qehetchilik we waba bilen jazalaymen, — deydu Perwerdigar. ⁹ — Siler bolsanglar, «Babil padishahining qulluqida héch bolmaysiler» dégen peyghemberliringlarga, palchiliringlarga, chüsh körgüchiliringlarga, rem achquchiliringlarga yaki jadugerliringlarga qulaq salmanglar; ¹⁰ chünki ular silerge yalghanchiliq qilip bésharet béridu; geplirige kirsenglar, silerni öz yurtunglardin sürgün qilidu; chünki Özüm silerni yurtunglardin heydeymen, siler nabut bolisiler. ¹¹ Lékin qaysi el boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup qulluqigha kirse, shu elni öz yurtida turghuzimen, ular uningda tériqchiliq qilip yashaydu.

¹² — Men Yehuda padishahi Zedekiyaghimu shu sözler boyiche mundaq dédim: «Boynunglarni Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup uning we uning xelqining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler. ¹³ Emdi némishqa Perwerdigarning Babil padishahining qulluqigha boysunmighan herqaysi eller toghrisida déginidek, sen we xelqing qilich, qehetchilik we waba bilen ölmekchi bolisiler? ¹⁴ Peyghemberlarning: «Babilning qulluqida bolmaysiler» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ¹⁵ Men ularni ewetken emes, — deydu Perwerdigar, — lékin ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; bu sözlarning aqiwiti shuki, Men silerni yurtunglardin heydiwétimen, shuningdek nabut bolisiler; siler we silerge bésharet bergen peyghemberler nabut bolisiler».

¹⁶ Andin Men kahinlarga we bu barliq xelqge mundaq dédim: — Perwerdigar mundaq deydu: — Silerge bésharet béridighan peyghemberlarning: «Mana, Perwerdigarning öyidiki qimmatlik qacha-quchilar pat arida Babildin qayturulidu» dégen sözlirige qulaq salmanglar; chünki ular silerge yalghanchiliqtin bésharet qilidu. ¹⁷ Ulargha qulaq salmanglar; Babil padishahining qulluqida bolsanglar, hayat qalisiler; bu sheher némishqa weyran bolsun? ¹⁸ Eger bular heqiqeten peyghemberler bolsa hem Perwerdigarning sözi ularda bolsa, ular hazir Perwerdigarning öyide,

«Yehoakim» déyilidu. Shühbisizki, «Zedekiya» toghridur (3-ayetni körüng). Bu baktiki weqeler belkim Zedekiyanning tötinchi yilida yüz bergen.

27:2 Yer. 28:10

27:3 «bu boyunturuqlarni Édom..., Moab., Ammoniylar..., Turning padishahigha we Zidonning padishahigha Yérusalémgha, Yehuda padishahining aldigha kelgen ularning öz elchilirining qoli arqiliq ewetkin» — tarixtin ispat barki, bu elchilerning Yérusalémgha kélishtiki meqsiti Zedekiyani Édom, Moab, Ammon, Tur we Zidon padishahlirining Babil impériyesige kötürmekchi bolghan isyanga ittipaqdash qilishtin ibaret.

27:5 Dan. 4:14,22

27:6 Yer. 25:9

27:9 «chüsh körgüchiliringlar» — yaki «chüsh örügüchiliringlar».

27:14 Yer. 14:14; 23:21; 29:8

27:16 Yer. 28:3

Yehuda padishahining ordida we Yérusalémning özide qalghan qimmatlik qacha-quchilar Babilgha élip kétilmisun dep samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha dua-tilawet qilsun!

¹⁹ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ikki mis tüwrük, mis «déngiz», das harwiliri we bu sheherde qalghan qimmatlik qacha-quchilar toghruluq mundaq deydu: — ²⁰ (bularni bolsa Babil padishahi Néboqadnesar Yehoakimning oghli Yehuda padishahi Yekoni-yahni Yehudadiki we Yérusalémdeki barliq ésilzad-emirler bilen teng Yérusalémdin Babilgha sürgün qilghanda u élip ketmigenidi). ²¹ Berheq, Israilning Xudasi Perwerdigarning öyide, Yehuda padishahining ordida we Yérusalémda qalghan qimmatlik qacha-quchilar toghruluq samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — ²² ularmu Babilgha élip kétilidu; ular Men ulardin qaytidin xewer alidighan küngiche shu yerde turidu, — deydu Perwerdigar: — shu waqit kelgende, Men ularni élip bu yerge qayturup bérimen...

Saxta peyghemberning Yeremiyağa qarshi chiqishi

28¹ Shu yilda, Yehuda padishahi Zekeriya textke olturghan deslepki mezigilde, yeni tötinchi yili, beshinchi ayda, Azzurning oghli, Gibéon shehiridiki Hananiya peyghember, kahinlar we barliq xalayıq aldida Perwerdigarning öyide manga: —

² Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduruwettim! ³ Babil padishahi Néboqadnesar mushu yerdin épketken, Babilgha aparghan, Perwerdigarning öyidiki qacha-quchilarning hemmisini bolsa, ikki yil ötmeyla Men mushu yerge qayturup épkelimen; ⁴ we Men Yehuda padishahi, Yehoakimning oghli Yekoni-yahni Yehudadin Babilgha sürgün qilinghanlarning hemmisi bilen teng mushu yerge qayturup bérimen, — deydu Perwerdigar, — chünki Men Babil padishahining boyunturuqini sunduriwétimen!» — dédi.

⁵ Andin Yeremiya peyghember kahinlar we Perwerdigarning öyide turghan barliq xalayıq aldida Hananiya peyghemberge söz qildi. ⁶ Yeremiya peyghember mundaq dédi: «Amin! Perwerdigar shundaq qilsun! Perwerdigar séning bésharet bergen sözliringni emelge ashursunki, U Özining öyidiki qacha-quchilar we Yehudadin Babilgha sürgün qilinghanlarning hemmisini mushu yerge qaytursun! ⁷ Lékin öz quliqinggha we barliq xelqning quliqigha sélip qoyulidighan méning bu sözümni angla! ⁸ — Méning we séningdin burun, qedimdin tartip bolghan peyghemberlermu nurghun padishahliqlar we ulugh döletler toghruluq, urush, apet we wabalar toghruluq bésharet bérıp kelgen; ⁹ tinchliq-awatliq toghruluq bésharet bergen peyghember bolsa, shu peyghemberning sözi emelge ashurulghanda, u heqiqeten Perwerdigar ewetken peyghember dep tonulghandur!».

¹⁰ Andin Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduruwetti. ¹¹ Hananiya xelq aldida söz qilip: «Perwerdigar mundaq deydu: — Men shuninggha oxshash, ikki yil ötmeyla Babil padishahi Néboqadnesarning boyunturuqini barliq el-

27:19 «mis déngiz» — ibadetxanida kahinlar yuyunidighan, mistin yasalghan chong bir kölchek das.

—«Das harwiliri» (yaki «das teglikliri») «déngiz»din kichikrek bolghan daslarni yötkeshke ishlitidighan chaqliq tegliktur. «1Pad.» 7-babni körüng.

27:20 2Pad. 24:14,15

27:22 «Mén ulardin qaytidin xewer alidighan küni» — ibranıy tilida «Men ularni yoqlaydighan küni».

27:22 2Pad. 25:13; 2Tar. 36:18,22; Yer. 29:10

28:2 «Men Babil padishahining boyunturuqini sunduruwettim!» — shübhisizki, bu saxta peyghemberning sözi Yeremiya 27-babta «Néboqadnesarning buyunturuqini qobul qilishinglar kérek» we «Perwerdigarning öyide qalghan qacha-quchilarmu épkelilidu» dégen bésharetni inkar qilishtin ibaret.

28:3 Yer. 27:16

28:10 «Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuq» — 27:2ni körüng.

larning boynidin élip sunduruwétimen!» — dédi.

Shuning bilen Yeremiya peyghember chiqip ketti.

¹² Hananiya peyghember Yeremiya peyghemberning boynidiki boyunturuqni élip uni sunduruwetkendin bir'az kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha kélip mundaq déyildi: —

¹³ Barghin, Hananiyagha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Sen yaghachtin yasalgan boyunturuqni sundurghining bilen, lékin uning ornigha tòmürdin bolghan boyunturuqni sélip qoydung! ¹⁴ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men shuninggha bu barliq ellerning boynigha tòmürdin yasalgan boyunturuqni salimenki, ular Babil padishahi Néboqadnesarning qulluqida bolidu; berheq, ular uning qulluqida bolidu; Men uninggha hetta daladiki haywanlarnimu teqdim qilghanmen»...

¹⁵ Andin Yeremiya peyghember Hananiya peyghemberge: «Qulaq sal, Hananiya! Perwerdigar séni ewetken emes! Sen bu xelqni yalghanchiliqqa ishendürgensen! ¹⁶ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: Mana, Men séni yer yüzidin ewetiwétimen! Sen del mushu yilda ölisen, chünki sen ademlerni Perwerdigargha asiqliq qilishqa dewet qilghansen»...

¹⁷ Hananiya peyghember del shu yili yettinchi ayda öldi.

Yeremiya sürgün qilinghanlarga yazghan xet

29¹ Yeremiyaning Yérusalémdin sürgün bolghanlar arisidiki hayat qalghan aqsaqallargha, kahinlarga, peyghemberlerge we Néboqadnesar esir qilip Babilgha élip ketken barliq xelqge Yérusalémdin yollighan xéti: —

² (xet padishah Yekoniyah, xanish, wezirler, Yehuda we Yérusalémdiki shahzade-emirler we hünernerler Yérusalémdin ketkendin kéyin, ³ Shafanning oghli Elasaarning we Hilqiyanning oghli Gemariyaning qoli bilen yollanghan — Yehuda padishahi Zedekiya bu kishilerni Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha yollighan). Yollighan xet mundaq: —

⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi Yérusalémdin Babilgha sürgünge ewetkenlarning hemmisige mundaq deydu: —

⁵ Öylerni qurunglar, ularda turunglar; baghlarni berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar;

⁶ öylininglar, oghul-qizliq bolunglar; oghulliringlar üçün qizlarni élip béringlar, qizliringlarni erlerge yatliq qilinglar; ularmu oghul-qizliq bolsun; shu yerde köpiyinglarki, aziyip ketmenglar; ⁷ Men silerni sürgünge ewetken sheherning tinch-awatliqini izdenglar, uning üçün Perwerdigargha dua qilinglar; chünki uning tinch-awatliqi bolsa, silermu tinch-awat bolisiler.

⁸ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Aranglardiki peyghemberler we silerning palchiliringlar silerni aldap qoymisun; siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar; ⁹ chünki ular Méning namimda yalghandin bésharet béridu; Men ularni ewetken emesmen, — deydu Perwerdigar.

¹⁰ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki, silerni mushu yurtqa qayturushum

28:14 Yer. 27:6

28:16 «séni yer yüzidin ewetiwétimen» — Xuda bu saxta peyghembarni eslide «ewetken emes» lékin hazir U uni «ölümge ewetidu»!

28:16 Qan. 13:6; Yer. 29:32

29:2 2Pad. 24:12

29:6 «oghul-qizliq bolunglar» — ibranii tilida «oghul-qizlarni tughdurunglar».

29:8 «siler ulargha körgüzgen chüshlerge qulaq salmanglar» — xelqning palchilargha «Biz toghruluq bir chüsh körtip bersingiz» dégen telipi intayin küliklik, shu chaghdiki xelq heqiqeten shu derijide nadanliship ketken bolsa kérek.

29:8 Yer. 14:14; 23:31; 27:15

bilen silerge qilghan shapaetlik wedemni ada qilimen; ¹¹ Chünki Özümning siler toghruluq pilanirimni, apet élip kélidighan emes, tinch-awatliq élip kélidighan, axirda silerge ümidwar kélecekni ata qilidighan pilanirimni obdan bilimen, — deydu Perwerdigar. ¹² Shuning bilen iler Manga nida qilip, yénimgha kélip Manga dua qilisiler we Men silerni anglaymen. ¹³ Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler. ¹⁴ Men Özümni silerge tapquzimen, — deydu Perwerdigar — we Men silerni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, Men silerni heydiwetken barliq ellerdin we heydiwetken barliq jaylardin yighimen, — deydu Perwerdigar, — Men silerni élip, esli sürgün qilip ayrighan yurtqa qayturimen.

¹⁵ Siler: «Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar, ¹⁶ emdi Perwerdigar Dawutning textige olturghan padishah we bu sheherde turuwatqan barliq xelq, yeni siler bilen bille sürgün qilinmighan qérindashliringlar toghruluq shuni deydu: —

¹⁷ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men ularni azablaydighan qilich, qehetchilik we waba ewetimen; shuning bilen ularni xuddi sésighan, yégili bolmaydighan nachar enjürlerdeq qilimen; ¹⁸ ularni qilich, qehetchilik we waba bilen qoghlaymen, ularni yer yüzidiki barliq padishahliqlargha heydep apirimen; ularni shu ellerge wehime, lenet, dehshet, ush-ush qilinidighan we reswa qilinidighan obyekt qilimen. ¹⁹ chünki Men tang sheherde ornumdin turup, xizmetkarlirim bolghan peyghemberlerni ewetip sözlirimni ulargha éytqinim bilen, ular qulaq salmighan; siler sürgün bolghanlarmu héch qulaq salmighansiler, — deydu Perwerdigar. ²⁰ Lékin i siler sürgün bolghanlar, Men Yérusalémdin Babilgha ewetkenler, Perwerdigarning sözini anglanglar: —

²¹ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Méning namimda silerge yalghandin bésharet béridighan Kolayaning oghli Ahab toghruluq we Maaséyahning oghli Zedekiya toghruluq mundaq deydu: — Mana, Men ularni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurimen, u ularni köz aldinglarda ölümge mehküm qilidu; ²² shuning bilen ular misal qilinip Babilda turghan Yehudadiki barliq sürgün qilinghanlarning aghzida: «Perwerdigar séni Babil padishahi Néboqadnesar otta kawab qilghan Zedekiya we Ahabdek qilsun!» dégen lenet sözi bolidu; ²³ chünki ular Israil ichide iplasliq qilghan, qoshnilarning ayalliri bilen zina qilghan we Méning namimda yalghan sözlerni, Men ulargha héch tapilmighan sözlerni qilghan; Men bularni Bilgüchi we guwah Bolghuchidurmen, — deydu Perwerdigar.

Shémaya Babildin Yeremiya toghruluq yazghan xet Yeremiya peyghemberning yollighan jawab xéti Xudaning buning toghruluq Yeremiyağa éytqan sözi

²⁴ «Sen Yeremiya Nehelemlik Shémayagha mundaq dégin: —

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki sen öz namingda Yérusalémdiki barliq xelqge, kahin bolghan Maaséyahning oghli Ze-

29:10 «Babilgha békitilgen yetmish yil toshqanda, Men silerning yéninglarga kélip silerge iltipat körsitimenki...» — bu «yetmish yil» toghrisida «Qoshumche söz»imizni körüng.

29:10 2Tar. 36:22; Ezra 1:1; Yer. 25:12; Dan. 9:2

29:12 Dan. 9

29:13 «Siler Méni izdeysiler we Méni tapisiler, chünki siler pütün qelbinglar bilen Manga intilidighan bolisiler» — yaki «Siler pütün qelbinglar bilen Méni izdeyidighan bolsanglar, siler Méni izdep tapisiler».

29:14 Yer. 23:3

29:15 ««Perwerdigar bizge Babilda peyghemberlerni tiklidi» désenglar...» — bu ayettiki «peyghemberler» shühbisizki, yalghan ümidlerni qozghaydighan saxta peyghemberlerni körsitidu. Mushu bésharetin köp ötmey, Daniyal hem Ezakiyal dégen heqiqiy peyghemberler Babilda bésharet qilishqa bashlidi.

29:17 Yer. 24:8,10

29:18 Qan. 28:25,37; Yer. 15:4; 24:9,10

faniyagha we barliq kahinlarga xetler yollighining tüpeylidin, — ²⁶ (sen Zefaniyagha mundaq yazghan: «Perwerdigar séni kahin Yehuyadaning ornigha kahin tikligen emesmu? U séni Perwerdigarning öyide shuninggha nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek.» ²⁷ Emdi sen némishqa silerge özini peyghember qiliwalghan Anatotluq Yeremiyanı eyiblimiding? ²⁸ Chünki u hetta Babilda turuwatqan bizlergimu: «Shu yerde bolghan waqtinglar uzun bolidu; shunga öylerni sélinglar, ularda turunglar, baghlarnı berpa qilinglar, ularning méwisini yenglar» dep xet yollidi!» ²⁹ — Zefaniya mushu xetni Yeremiya peyghember aldida oqudı.

³⁰ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

³¹ Barliq sürgün bolghanlarga xet yollap mundaq dégin: — Perwerdigar Nehelamlıq Shemaya toghruluq munaq deydu: Chünki Men ünı ewetmigen bolsammu, Shémayaning silerge bésaret bérıp, silernı yalghanchılıqqa ishendürgenlikı tüpeylidin, ³² Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Nehelamlıq Shémayani nesli bilen bile jazalaymen; mushu xelq arisida uning héchqandaq nesli tépilmaydu; u Men Öz xelqim üçün qilmaqchi bolghan yaxshılıqni héch körmeydu, — deydu Perwerdigar: — chünki u ademlerni Manga asiylıqqa qutratti..

Xudaning xelqige teselli, righbet we ümid bérish üçün Yeremiyaning kitab yézishi

30¹ Perwerdigardin Yeremiyağa kelgen söz: —

² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin; ³ Chünki mana, shundaq künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men xelqim Israil hem Yehudani sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen, ularni ata-bowilirigha teqdim qilghan zémingha qayturimen, ular uninggha ige bolidu.

⁴ Perwerdigarning Israil toghruluq we Yehuda toghruluq dégen sözliri töwendikidek: —

⁵ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Anglitilidu alaqadilik hem qorqunchluqning awazi,
Bolsun nede aman-tinchliq!

⁶ Soranglar, shuni körüp béqinglarki, er bala tughamdu? Men némishqa emdi tolghaqq chüshken ayaldek herbir er kishining chatiriqini qoli bilen tutqanliqini körimen? Némishqa yüzleri tatirip ketkendu? ⁷ Ayhay, shu küni dehshetliktur! Uninggha héchqandaq kün oxshimaydu; u Yaqupning azab-oqubet künidur; lékin u uningdin qutquzulidu. ⁸ Shu künde emelge ashuruliduki, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen, asaretliringni buzup tashlaymen, yat ademler uni

29:26 «U séni ... nazaretchi qilghanki, bésharet béridighan peyghember boluwalghan herbir telwini bésish üçün puti we boynigha taqaq sélishing kérek» — oqurmenler bashaq xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiý menisi terjimimizningkidek bolidu.

29:26 Yer. 20:1, 2, 3

29:31 Yer. 28:15

29:32 Yer. 28:16

30:1 «Perwerdigardin Yeremiyağa kelgen söz.» — oqurmenlerning éside barki, Perwerdigar Yeremiyağa «Yulush, söküsh, halak qilish we örüş» hem «qurush we térip östürüş»ni jakarlashqa chaqirghan (1:10). U «yulush, söküsh, halak qilish we örüş» toghruluq bésharetler bergendin kéyin, hazir uninggha «qurush we térip östürüş» toghruluq bésharetler (30-33-bablar) bérilidu.

30:2 «Men sanga hazir deydighan mushu barliq sözlirimni yazmigha yazghin» — «mushu barliq sözlirim» belkim 30-31-bablarda körüldü. Sözler belkim chüsh arqiliq Yeremiyağa tapshurulghan (31:26ni köring). Ular esli ayrim oram kitabche bolushi kérek idi.

30:6 Yer. 4:31; 6:24

30:7 «U Yaqupning azab-oqubet künidur» — «Yaqup» mushu yerde Yaqupning ewladliri bolghan Israil xelqini körsitidu, elwette. Bésharet Babildin qayturulushini körsetkini bilen, «Yaqupning azab-oqubet küni»ning toluq emelge ashurulushi axirqi zamanda bolsa kérek.

30:7 Yo. 2:11; Zef. 1:15

«Yeremiya»

ikkinchi qulluqqa chüshürmeydu..⁹ Shuning ornida ular Perwerdigar Xudasining hemde Men ular üçün qaytidin tikleydighan Dawut padishahining qulluqida bolidu..

¹⁰ Emdi sen, i qulum Yaqup, qorqma, — deydu Perwerdigar; — alaqzade bolma, i Israil; chünki mana, Men séni yiraq yerlerdin, séning neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzimen; Yaqup qaytip kélidu, aram tépip azade turidu we héchkim uni qorqutmaydu..¹¹ Chünki Men séni qutquzush üçün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar; — Men séni tarqitiwetken el-lerning hemmisini tügeshtürsemmu, lékin séni pütünley tügeshtürmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoyup qoymaymen..

Perwerdigar Yehudaning yarisini saqaytidu

¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: Séning zédeng dawalighusiz, séning yarang bolsa intayin éghirdur..¹³ Séning dewayingni soraydighan héchkim yoq, yarangni tangghuchi yoqtur, sanga shipaliq dorilar yoqtur; ¹⁴ séning barliq ashniliring séni untughan; ular séning halingni héch sorimaydu. Chünki Men séni dushmandek zerb bilen urghanmen, rehimsiz bir zalimdek sanga sawaq bolsun dep urghanmen; chünki séning qebihliking heddi-hésabsiz, gunahliring heddidin ziyade bolghan..¹⁵ Némishqa zédeng tüpeylidin, derd-eliming dawalighusiz bolghanliqi tüpeylidin peryad kötürisen? Qebihlikingning heddi-hésabsiz bolghanliqidin, gunahliring heddidin ziyade bolghanliqidin, Men shularni sanga qilghanmen..

¹⁶ Lékin séni yutuwalghanlarning hemmisi yutuwélinidu; séning barliq küshendiliring bolsa sürgün bolidu; séni bulighanlarning hemmisi bulang-talang qilinidu; séni ow qilghanlarning hemmisini owlinidighan qilimen..¹⁷ Chünki Men sanga téngiq téngip qoyimen we yariliringni saqaytimen — deydu Perwerdigar; — chünki ular séni: «Ghérib-bichare, héchkim halini sori-maydighan Zion del mushudur» dep haqaretligen.

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltüridu

¹⁸ Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men Yaqupning chédirlirini sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen,
Uning turalghuliri üstige rehim qilimen;
Sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu,
Orda-qel'e öz joyida yene ademzatliq bolidu..

¹⁹ Shu joylardin teshekkür küyliri we shad-xuramliq sadaliri anglinidu;

Men ularni köpeytimeyki, ular emdi azaymaydu;

Men ularning hörmitini ashurimen, ular héch pes bolmaydu..

²⁰ Ularning baliliri qedimdikidek bolidu; ularning jamaiti aldinda mezmur turghuzulidu;
Ulni xorlighanlarning hemmisini jazalaymen.

30:8 «Men uning boyunturuqini boynungdin élip sunduruwétimen» — «uning boyunturuqini» dégini mushu yerde awwal Néboqadnesarning qulluqini, hemde axirqi zamandiki Babil padishahi «dejjal»ning qulluqinimu körsitidu.

30:9 «Men ular üçün qaytidin tikleydighan Dawut padishahi...» — «Dawut padishahi» shübhisizki, Dawutning özidin ulugh bolghan ewladi Qutquzghuchi-Mesihni körsitidu.

30:9 Ez. 34:23,24; 37:24; Hosh. 3:5

30:10 Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 46:28

30:11 Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10,18; 10:24; 46:28; Pend. 11:4; Zef. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Yesh. 10:22-23; 28:22; Nah. 1:9

30:12 Yer. 10:19; 15:18

30:14 «séning barliq ashniliring séni untughan» — «ashniliring» mushu yerde (1) Israilgha «silerge ittipaqdash bolayli» dégen butperes ellerni (2) Yehudadikiler choqunghan hem tayanghan butlarni körsitishi mumkin.

30:14 Yer. 22:20

30:15 Yer. 5:6; 13:17

30:16 Mis. 23:22; Yesh. 41:11; Yer. 10:25

30:18 «sheher xarabiliri ul qilinip qaytidin qurulidu» — «sheher» Yérusalémni körsitishi kérek. «Sheher»ning bashqa birxil terjimisi «herbir sheher...».

30:19 Yer. 31:4

«Yeremiya»

²¹ Ularning béshi özliridin bolidu,
Ularning höküm sürgüchisi özliri otturisidin chiqidu;
Men uni öz yénimgha keltürimen, shuning bilen u Manga yéqin kélidu;
Chünki yénimgha kelgüchi jénini tewekkül qilghuchi emesmu? — deydu Perwerdigar..

²² — Shuning bilen siler Méning xelqim bolisiler,
Men silerning Xudayinglar bolimen..

²³ Mana, Perwerdigardin chiqqan bir boran-chapqun!
Uningdin qehr chiqti;
Berheq, dehshetlik bir qara quyun chiqip keldi;
U pirqirap rezillerning béshigha chüshidu..

²⁴ Könglidiki niyetlirini ada qilip toluq emel qilghuche,
Perwerdigarning qattiq ghezipi yanmaydu;
Axirqi künlerde siler buni chüshinip yétisiler.

Dawami

31 ¹ Shu waqitta, — deydu Perwerdigar, — Men Israilning jemetlirining Xudasi bolimen,
ular Méning xelqim bolidu.

Israil, yeni «10 qebile» eslige keltürülüp Yehudagha baghlinip, Xuda aldida ibadet qilidu

² Perwerdigar mundaq deydu: — Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan; Men kélip ularni aram tapquzimen..³ Perwerdigar yiraq yurtta bizge körünüp: «Men séni menggü bir muhebbet bilen söyüp keldim; shunga Men özgermes méhribanliq bilen séni Özümge tartip kelgenmen. ⁴ Men séni qaytidin qurimen, shuning bilen sen qurulisen, i Israil qizi! Sen qaytidin dapliringni élip shad-xuram qilghanlarning ussullirigha chiqisen..⁵ Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu..⁶ Chünki Efraimning égzlikide turghan közetchiler: «Turunglar, Perwerdigar

30:21 «Ularning béshi özliridin bolidu, ularning höküm sürgüchisi özliri otturisidin chiqidu...» — bu ayet yene Dawutning ewladi bolghan Mesihni körsitidu. Ayet Uning hem padishah hem kahin (bashqilargha wekil bolup Xudaning aldigha dua qilishqa kélidighan) bolidighanliqini ayan qilidu. «Qoshumche söz»imizni köring.

30:22 Yer. 24:7; 31:1,33; 32:38

30:23 Yer. 23:19, 20; 25:32

31:2 «Qilichtin aman qalghan xelq, yeni Israil, chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» — «Israil» mushu yerde Asuriye impériyesi miladiyedin ilgiriki 722-yili özige sürgün qilghan on qebilini körsitidu. «Qilichtin aman qalghan xelq» yene Babilgha sürgün bolghan Yehudani körsitidu (51:50ni köring). «Chöl-bayawanda iltipatqa ige bolghan» dégen sözler, Israil Misirdin qutquzulup chiqip, chöl-bayawandin ötüp nurghun karamet ishlarni körgendek, mushu sürgün bolghan Israil bilen Yehuda Babil we bashqa shimaliy tereplerdin teng qutquzulup, chöl-bayawandin ötüp Xudaning iltipati bilen nurghun karamet ishlarni köridu.

31:4 Yer. 30:19

31:5 «Sen qaytidin Samariyening taghliri üstige üzümzarlar tikisen; ularni tikküchiler özliri tikip, méwisini özliri yeydu» — üzümzarni östürüş üçün uzun waqit kérek bolghachqa, ularning mewjut bolghanliqi shu chaghning aman-tinchliq künler ikenlikini körsitidu.

31:5 Yesh. 65:21

«Yeremiya»

Xudayimizga ibadet qilishqa Zionga chiqayli!» — dep nida kötüridighan küni kélidu...

⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: —

Yaqup üçhün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar,
Ellerning béshi bolghuchi üçhün ayhay kötürünglar;
Jakarlanglar, medhiye oqup: «I Perwerdigar, Séning xelqingni,
Yeni Israilning qaldisini qutquzghaysen!» — denglar!..

⁸ Mana, Men ularni shimaliy yurtlardin épkelimen,
Yer yüzining chet-chetliridin yighimen;
Ular arisida emalar we tokurlar bolidu;
Hamilidar we tughay dégenler bille bolidu;
Ular ulugh bir jamaet bolup qaytip kélidu..

⁹ Ular yigha-zarlar kötürüp kélidu,
Ular dua-tilawet qilghanda ularni yétekleymen;
Men ularni ériq-östengler boyida, héch putlashmaydighan tüz yol bilen yétekleymen;
Chünki Men Israilga ata bolimen,
Efraim bolsa Méning tunji oghlumdur..

¹⁰ Perwerdigarning sözini anglanglar, i eller,
Déngiz boyidiki yiraq yurtlarga: —

«Israilni tarqatquchi uni qaytidin yighidu,
Pada baqquchi padisini baqqandek U ularni baqidu;

¹¹ Chünki Perwerdigar Yaqupni bedel tölep qutuldurghan,
Uninggha Hemjemet bolup özidin zor küchlük bolghuchining changgilidin qutquzghan!» —
dep jakarlanglar..

¹² Ular kélip Ziondiki égizliklerde shad-xuramliqta towlaydu,
Perwerdigarning iltipatidin, yeni yéngi sharabtin, zeytun méyidin, mal-waranning qoziliridin
berq uridu;

Ularning jéni xuddi mol sughirilghan baghdek bolidu,
Ular ikkinchi héch solashmaydu..

¹³ Shu chaghda qizlar ussulda shadlinidu,
Yigitler we moysipitlarmu teng shundaq bolidu;
Chünki Men ularning ah-zarlarini shad-xuramliqqa aylandurimen;
Men ulargha teselli béríp, derd-elimining ornigha ularni shadliqqa chömdürimen.

¹⁴ Men kahinlarni molchiliq bilen toyghuzimen,

31:6 «Efraimning égizlikide turghan közetchiler: ...» — «Efraim» dégenlik mushu yerni «Israil», yeni «shimaliy padishahliq»ni körsitidu (shimaliy padishahliqtiki on qebile bezi waqitlarda qisqiche «Efraim» dep atalghan). «Israil» Yehudadin ayrilip chiqqan waqtida, Israilning padishahi öz puqralirini burunqidek Yehuda bilen bille Yérusalémdeki ibadetxanida ibadet qilsa, undaqta özidin yüz örüp kétishi yaki yaltiyishi mumkin dep qarap, ularning Yérusalémgha barmasliqi üçhün özining «ibadetxana»sini qurup uninggha butlarni salghan. Mushu bésharet, kelgüsida mushundaq hesetxorluq mewjut bolmaydu, Yehuda we Efraimning Xudaning ibaditide qelbi bir bolidu, deydu.

—«közetchiler» — bularning adettiki burchi, dushmanlerning yéqin kelgenliki toghruluq agah bérish. Lékin shu künler tinch-aman bolghachqa, ularning birdinbir burji «yéngi ay»ni bayqap, bayram-héytlarning yétip kelgenlikini, shuningdek Yérusalémgha chiqayli, dep jakarlashtin ibaret bolidu.

31:6 Yesh. 2:2, 3; Mik. 4:2

31:7 «Yaqup üçhün shad-xuramliq bilen naxsha éytinglar, ellerning béshi bolghuchi üçhün ayhay kötürünglar; jakarlanglar, medhiye oqup...denglar!» — bu sözler kimlerge éytilidu? Yaqup «ellerning béshi» dep atalghachqa, bu sözler «yat eller»ge éytilishi mumkin (10-ayetni körüng); yaki bolmisa sürgünlüktin yurtqa baldur qaytip kéliwatqan Yehudagha, yaki qérindashlirigha dua qilishni dewet qilip éytilidu.

31:8 Yer. 3:18

31:9 Mis. 4:22

31:11 Yesh. 40:10; 49:24,25

31:12 Yesh. 61:11

«Yeremiya»

Xelqim iltipatingha qanaet qilidu, — deydu Perwerdigar.

¹⁵ Perwerdigar mundaq deydu: —

Ramah shehiride bir sada,

Achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,

— Bu Rahilening öz baliliri üçün kötürgen ah-zarliri;

Chünki u baliliri bolmighachqa, tesellini qobul qilmay pighan kötüridu...

¹⁶ Perwerdigar uninggha mundaq deydu: — Yigha-zaringni toxtat, közliringni yashlardin tart; chünki munu tartqan japayingdin méwe bolidu, — deydu Perwerdigar; — ular düshmenning zéminidin qaytidu; ¹⁷ berheq, kélechiking ümidlik bolidu, — deydu Perwerdigar; — we séning baliliring yene öz chégrisidin kirip kélidu.

¹⁸ Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp:

«Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding;

Emdi bizni towa qildurghaysen,

Biz shuning bilen towa qilip qaytip kélimiz,

Chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen;...

¹⁹ Chünki biz towa qildurulushimiz bilen heqiqeten towa qilduq;

Biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq;

Biz yashliqimizdiki qilmishning sherm-hayasi tüpeylidin nomus qilip, xijalette qalduq! — dégenlikini anglidim...

²⁰ — Efraim Manga nisbeten jan-jiger balam emesmu?

Chünki Men uni eyibligen teqdirdimu, uni herdaim könglümde séghinimen;

Shunga ich-baghrim uninggha aghriwatidu;

Men uninggha rehim qilmisam bolmaydu, — deydu Perwerdigar.

²¹ — Shunga özüngge yol belgilirini békitip qoyghin;

Sen sürgünge mangghan yolgha, shu kötürülgen yolgha köngül qoyup diqqet qilghin;

Hazir shu yol bilen qaytip kel, i jan-jigirim Israil qizi,

Mushu sheherliringge qarap qaytip kel!

²² Sen qachanghiche ténep yürisen, i yoldin chiqquchi qizim?

Chünki Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu:

— Ayal kishi baturning etrapida yépiship xewer alidul!

31:15 «Ramah shehiride bir sada, achchiq yigha-zarning pighani anglinidu,...» — «Ramah» bolsa Beyt-El we Beyt-Lehem arisidiki yéza; Yaqupping ayali Rahile (bala tughqinida) shu yerde ölüp kömtülgenidi. Rahile «Israil»diki on qebilining ichidiki ikki chong qebilining ejdadi bolghan Efraim we Manassehning chong apisi idi; mushu yerde u ularning Israil zéminidin (sürgün bolup) elwida ayrilip ketkenlikni üçün yigihlap tashlighanliqigha simwol qilinidu.

31:15 Mat. 2:17,18

31:18 «Men derweqe Efraimning özi toghruluq ökünüp: «Sen bizge shash torpaqqa terbiye bergendek sawaq-terbiye berding; emdi bizni towa qildurghaysen, ... chünki Sen Perwerdigar Xudayimizdursen» — ibraniy tilida Efraimning sözlirining hemmisi «men», «méni» qatarliq almashlar bilen ipadilinidu. Chüshinishlik bolsun dep mushu ayette we 19-ayette Efraim bayan qilinghanda, «men» dégen sözni «biz» dep terjime qilduq.

—Ibraniy tilida «towa qilish» we «qaytip kélish» bir söz bilenla ipadilinidu. Mushu yerde shübhisizki, hem xelqning towa qilishini we öz yurtigha qaytip kélishinimu körsitidu.

31:18 Yigh. 5:21

31:19 «biz özimizni tonup yetkendin kéyin, yotimizni urduq» — «yotini urush» dégen heriket qattiq pushayman, qattiq xijaletni bildüretti.

31:19 Qan. 30:2

31:22 «Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu: — ayal kishi baturning etrapida yépiship xewer alidul!» — bu ajayib bésharet toghruluq «Qoshumche söz»imizni körüng. Bizningche u Mesihning pak qiz Meryemdin tughulushini öz ichige alidu.

«Yeremiya»

Yehuda eslige keltürüldü

²³ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürginimde Yehudaning zéminida we sheherliride xeqler yene Yérusalém toghruluq: «Perwerdigar séni bextliq qilghay, i heqqaniylik turghan jay, pak-muqeddeslikning téghil!» deydighan bolidu. ²⁴ Shu yerde Yehuda — sheherliridikiler, déhqanlar we pada baqquchi köchmen charwichilar hemmisi bille turidu. ²⁵ Chünki Men hérip ketken jan igilirining hajitidin chiqimen, herbir halidin ketken jan igilirini yéngilandurimen.

²⁶ — Men Yeremiya buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlapTIMEN..

Israil we Yehuda qaytidin ahalilik bolidu

²⁷ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetide we Yehuda jemetide insan neslini we haywanlarning neslini térip östürimen. ²⁸ Shundaq boliduki, Men ularni yulush, söküş, halak qilish, aghdurush üçün, ulargha nezirimni salghandek, Men ularni qurush we tikip östürüş üçünmu ulargha nezirimni salimen, — deydu Perwerdigar.

Yéngi ehde

²⁹ Shu künlerde ular yene: «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» dégen mushu maqalni héch ishletmeydu. ³⁰ Chünki herbirsi öz gunahi üçün ölidu; achchiq-chüchük üzümlerni yégenlarning bolsa, özining chishi qériq sézilidu..

³¹ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; ³² bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdi oxshimaydu; shu ehdi Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen tüzgenim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, Méning ular bilen tüzüşken ehdimni buzghan, — deydu Perwerdigar. ³³ Chünki shu künlerdin kéyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdim mana shuki:

— Men Öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning Ilahi bolimen,

Ularmu Méning xelqim bolidu..

³⁴ Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeydu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésiqe keltürmeymen, — deydu Perwerdigar..

31:23 Yer. 50:7

31:26 «— Men Yeremiya buni anglap oyghandim, etrapqa qaridim, nahayiti tatliq uxlapTIMEN» — bezi alimlar bu ayet kelgüsidi Israilning ehwalini körsitip: «Ular shu chaghda: «Biz hazir oyghinip etrapqa qarisaq, yaxshi uyqudin behrimen bolduq» deydu» dep terjime qilidu. Bizningche belkim Xudaning sözi Yeremiyagha chüshide kelgendur.

31:29 «Atilar achchiq-chüchük üzümlerni yégen, shunga balilarning chishi qériq sézilidu» — démek, ata-bowimiz yaman ish qilghan, biraq biz uning yaman aqiwitini, Xudaning jajasini körimiz. 30-ayetni körüng.

31:29 Ez. 18:2, 3

31:30 «achchiq-chüchük üzümlerni yégenlarning bolsa, özining chishi qériq sézilidu» — bu 30-ayettiki maqal 29-ayettiki mequlning eksidur. «Ezakiyal peyghember» kitabida izahlighinimiz («qoshumche söz»imizde, «Ez.» 18:12 toghruluq éytilghan)dek, ata-bowilirining gunahlari bala-ewladlirigha melum bir tesiri bardur, dep eks étidu; lékin Xuda hazir yéngi ehdi (31-34ni körüng) ular bilen tüzmekchi boliduki, ularning herbirining Xuda bilen alahide munasiwet-dostluqi bar bolidu, ötkendiki ishlar ulargha héchqandaq tesir yetküzmeydu.

31:31 Ibr. 8:8

31:33 «shu künlerdin kéyin» — belkim Xuda xelqini öz yurtigha qayturghandin kéyin.

31:33 Yer. 24:7; 30:22; 31:33

31:34 Yesh. 54:13; Yer. 33:8; Mik. 7:18; Yuh. 6:45; Ros. 10:43

«Yeremiya»

Yéngi ehdige kapalet bérish

³⁵ Quyashni kúndüzde nur bolsun dep bergen, ay-yultuzlarni kéchide nur bolsun dep belgiligen, dolqunlirini sharqiritip déngizni qozghaydighan Perwerdigar mundaq deydu (samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur): —

³⁶ — Mushu belgiligenlirim Méning aldimdin yoqap ketse, — deydu Perwerdigar, — emdi Israilning ewladlirimu Méning aldimdin bir el bolushtin menggüge qélishi mumkin. ³⁷ Perwerdigar mundaq deydu: — Yuqirida asmanlar mólcherlense, töwende yer ulliri tekshürülüp bilinse, emdi Men Israilning barliq ewladlirining qilghan hemme qilmishliri tüpeylidin ulardin waz kéchip tashlighuchi bolimen, — deydu Perwerdigar.

Yérusalém shehiri kéngeytilidu

³⁸ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — sheher mexsus Manga atilip «Hananiyelning munari»din «Doqmush derwazisi»ghiche qaytidin qurulidu; ³⁹ elchem tanisi qaytidin ölchesh üçün shu yerdin «Gareb döngi»giche, andin Goatqa burulup sozulidu; ⁴⁰ jesetler we qurbanliq külliri tashlinidighan pütkül jilgha, shundaqla Kidron deryasighiche hem sherqke qaraydighan «At derwazisi»ning doqmushighiche yatqan étizlarning hemmisi Perwerdigargha pak-muqeddes dep hésablinidu; sheher qaytidin héch yulup tashlanmaydu, hergiz qaytidin aghdurup tashlanmaydu...

Yeremiya bir étizni sétiwalidu

32¹ Yehuda padishahi Zedekiyanning oninchi yili, Yeremiyağa Perwerdigardin kelgen söz töwende xatirilengen (shuyil Néboqadnesarning onsekkizinci yili idi; ² Shu chagħda Babil padishahining qoshuni Yérusaléمنى qorshuwalghanidi; Yeremiya peyghember bolsa Yehuda padishahining ordisidiki qarawullarning hoylisida qamap qoyulghanidi. ³⁻⁵ Chünki Yehuda padishahi Zedekiya uni eyiblep: «Némishqa sen: «Mana, Men bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen; u uni ishghal qilidu; Yehuda padishahi Zedekiya kaldiylarning qolidin qéchip qutulalmaydu; chünki u Babil padishahining qoligha tapshurulmay qalmaydu; u uning bilen yüz turane sözlshidu, öz közi bilen uning közige qaraydu. U Zedekiyani Babilgha apiridu, u men uninggha yéqinliship toluq bir terep qilghuche shu yerde turidu, deydu Perwerdigar; siler kaldiyler bilen qarshilashsanglarmu ghelibe qilalmaysiler! — deydu Perwerdigar» — dep bésharet bérisen?» — dep uni qamap qoyghanidi). ⁶ Yeremiya: — Perwerdigarning sözi manga kélip mundaq déyildi — dédi: —

⁷ Mana, tagħang Shallumning ogħli Hanameel yéninggha kélip: «Özüng üçün Anatottiki étizimni sétiwal; chünki uni sétiwélshqa séning hemjemetlik hoququq bar» — deyidighan bolidu...

⁸ Andin Perwerdigarning déginidek tagħamning ogħli Hanameel, qarawullarning hoylisida yénimgha kélip manga: «Binyaminning zéminidiki méning Anatottiki étizimni sétiwalghaysen; chünki hemjemet hoquqi séningkidur; özüng üçün sétiwal» — dédi; andin men buning heqi-

31:35 Yar. 1:16; Yesh. 51:15

31:40 «jesetler we qurbanliq külliri tashlinidighan pütkül jilgha» — mushu «jilgha» «Hinnomning jilghisi» (Ge-Hinnom) ni körsitidu (7-bab, 31-32-ayet we izahatinimu körüng). Bu jilghigha exletler hem herxil napak nersiler tashlinatti. Bu intayin napak, paskina jilghining kelgüsi zamanda (ayetning ikkinchi qismida éytilghandek) Xudagħa atap muqeddes bolidighanliqi ajayib ish bolidu. Démek, Xudaning shepqi bilen pütkül sheher we uning hemmisi intayin pak-muqeddes bolidu.

—Yérusalém shehiring hazirqi etrapliri bu ayetlerde körsitilgen jaylarda kéngeytelmekte. «jesetler... tashlinidighan... jilgha» .. «Kidron deryasi»... «At derwazisi» — sheherring jenubiy teripige, «Kidron deryasi» sherqiy teripige, «At derwazisi» bolsa belkim shimaliy teripige jaylashqanidi.

32:3-5 Yer. 34:3

32:7 «hemjemetlik hoquqi» — Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche, herbir Israilliqqa bir parche zémin teqsim qilinghan. Eger bu zéminni satmaqchi bolsa, awwal öz jemetidikilerge sétiwélsh pursiti bérishi kérek idi; ular bu «hemjemet hoquqi» boyiche uni sétiwélshni xalmisa, andin bashqilargha sétishqa bolatti.

qeten Perwerdigarning sözi ikenlikini bilip yettim.⁹ Shunga men taghamning oghli Hanameel-din Anatottiki bu étizni sétiwaldim; pulni, yeni on yette shekel kümüşni girge sélip ölchidim...

¹⁰ Men toxtam xétige imza qoyup, üstige möhürni bésip péchetlidim; buninggha guwahchilarni guwah bergüzdim, kümüşni tarazigha saldim; ¹¹ toxtam xétini qolumgha aldım, — birside soda tüzümi we shertliri xatirilinip péchetlengen, yene birsi péchetlenmigenidi — ¹² we men taghamning oghli Hanameelning köz aldida, bu soda xétige imza qoyghan guwahchilar we qarawullarning hoylisida olturghan Yehudiylarning hemmisi aldida xetlerni Maaséyahning newrisi, Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurdım. ¹³ Ularning aldida men Baruqqa mundaq tapilap dédim: — ¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Bu xetlerni, yeni péchetlengen we péchetlenmigen bu toxtam xetlirini élip, bular uzun waqitqiche saqlansun dep sapal idish ichige salghin; ¹⁵ Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Kelgüsida bu zéminda hem öyler, hem étizlar, hem üzümlarlar qaytidin sétiwélinidu.

¹⁶ Men toxtam xétini Nériyaning oghli bolghan Baruqqa tapshurghandin kéyin, Perwerdigar-gha dua qilip mundaq dédim: —

¹⁷ «Ah, Reb Perwerdigar! Mana, Sen asman-zéminni Özüngning zor qudriting we sozulghan bilikning bilen yasighansen; Sanga héchqandaq ish tes emestur»; ¹⁸ Sen minglighan kishilerge rehim-shepket körsitisen hemde atilarning qebihlikining jazasinimu kéyin balilirining qoynigha qayturisen; ah Sen ulugh, Qudret Igisi Tengridursen — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Séning namingdur; ¹⁹ oy-nishanliringda ulugh, qilghan ishliringda qudretliksen; közliring bilen insan balilirining öz yolliri we qilghanlirining méwisi boyiche herbirige in'am yaki jaza qayturush üçün, ularning barliq yollirini közlügichidursen; ²⁰ — Sen бүгүнкү күнгиче Misir zéminida, Israil ichide hem barliq insanlar arisida möjizilik alametlerni hem karametlerni ayan qilip kelgensen; shunglashqa бүгүнгиче Séning naming éghizdin-éghizgha tarqilip kelmekte. ²¹ Sen möjizilik alametler, karametler qudretlik qolung, sozulghan bilikning we dehshetlik wehshet arqiliq Öz xelqing Israilni Misir zéminidin chiqarghansen; ²² Sen ulargha ata-bowilirigha teqdim qilimen dep qesem qilghan, süt hem bal éqip turidighan bu zéminni teqdim qilghansen. ²³ Ular derweqe zémingha kirip uninggha ige bolghan; lékin ular Séning awazinggha qulaq salmighan, Tewrat-qanunungda mangmighan; ulargha emr qilghanlarning héchqaysisigha emel qilmighan; shunga Sen bu külpetlerning hemmisini ularning beshigha chüshürgensen. ²⁴ Mana, sheherni bésip kirish üçün sépilgha sélip chiqirilghan dönglük-poteylerge qarighaysen! Qilich, qehetchilik we waba tüpeylidin sheher hujum qiliwatqan kal-diylarning qoligha tapshurulmay qalmaydu; Sen aldin'ala éytqining hazir emelge ashuruldi; mana, Özüng körisen. ²⁵ Lékin Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kal-diylarning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün étizni kümüşke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!» — déding».

²⁶ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁷ Mana, Men Perwerdigar, barliq et igilirining Xudasidurmen; Manga tes chüshidighan birer

32:9 «on yette shekel kümüş» — bir shekel 11.4 gram idi; 17 shekel 194 gram idi.

32:17 «Sanga héchqandaq ish tes emestur» — ibraniy tilida «Sanga héchqandaq ish karamet emestur».

32:18 Mis. 34:7

32:19 Ayup 34:21; Pend. 5:21; Yesh. 28:29; Yer. 16:17; 17:10

32:21 Mis. 6:7; 2Sam. 7:23; 1Tar. 17:21

32:25 «Sen, i Reb Perwerdigar, gerche sheher kal-diylarning qoligha tapshurulidighan bolsimu, manga: «Özüng üçün étizni kümüşke sétiwal we buni guwahchilargha körgüzgin!» — déding» — mumkinchilik barki, gerche Perwerdigar Yeremiya we bashqa peyghemberler arqiliq köp qétim Yehudgha: «Men silerni sürgün qildürimen» dep agahlandurghan bolsimu, Yeremiya yenila: «axirqi minutta» Yehudani Babildin qutquzidu» dep oyildi.

ish barmidu?..²⁸ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men bu sheherni kaldiymlarning qolig'ha we Babil padishahi Néboqadnesarning qolig'ha tapshurimen; ular uni igiliwalidu.²⁹ Bu sheherge hujum qiliwatqan kaldiymlar uning'ha bésip kirip ot qoyup uni köydüriwétidu; ular sheherdikilarning öylirinimu köydüriwétidu; ular bu öylarning ögziliri üstide Méni ghezplendürüp Baalgha isriq yaqqan, yat ilahlar'gha «sharab hediye»lerni quyghan..³⁰ Chünki Israil-lar we Yehudalar yashliqidin tartip köz aldima peqet rezillikla qilip kelmekte; Israil-lar peqetla öz qolliri yasighanlar bilen ghezipimni qozghighandin bashqa ish qilmighan, — deydu Perwerdigar..³¹ Chünki bu sheher qurulghan künidin tartip bögünki küngiche Méning ghezipim we qehrimni shundaq qozghighuchi bolup keldiki, Men uni Öz yüzüm aldidin yoqatmisam bolmaydu.³² Israil-lar we Yehudalar — ular we ularning padishahliri, emirliri kahinliri, peyghem-berliri, Yehuda ademliri we Yérusalém'da turuwatqanlarning méni ghezplendürgen barliq rezilliki tüpeylidin sheherni yoqitimen.³³ Ular Manga yüzini qaratqan emes, belki Manga arqisini qilip tetür qarighan; gerche Men tang seherde ornundin turup ularg'ha ögetken bolsammu, ular anglimay telim-terbiyini qobul qilishni ret qilghan..³⁴ Ular Öz namim bilen atalghan öyde yirginchlik butlirini sélip uni bulghighan; ³⁵ ular öz oghul-qizlirini ottin ötküzüp «Molek»ke atap qurbanliq qilish üçün «Hinnomning oghlining jilghisi»diki, Baalgha béghishlangan «yuqiri jaylar»ni qurup chiqqan; Men ularning bundaq ish qilishini zadi buyrup baqmighan-men; ularning Yehudani gunahqa patquzup, mushundaq lenetlik ish qilsun dégen oy-niyette héchqachan bolup baqmighanmen..

³⁶ Siler mushu sheher toghruluq: «Derheqiqet, u qilich, qehetchilik we waba arqiliq Babil padishahining qolig'ha tapshurulidu!» — dewatisiler; lékin Perwerdigar — Israilning Xudasi mushu sheher toghruluq hazir mundaq deydu: —

³⁷ Mana Men, Men ularni ghezipim, qehrim we zor achchiqim bilen heydiwetken barliq padishahliqlardin yighimen; Men ularni qaytidin mushu yerge épkélimen, ularni aman-tinchliqta turghuzimen..³⁸ Ular Méning xelqim bolidu, Men ularning Xudasi bolimen..³⁹ Men ular we ular-din kéyin bolghan balilirini barliq künliride Mendin eyminip yaxshiliq körsün dep, ularg'ha bir qelb, bir yolni ata qilimen.

⁴⁰ Men ularg'ha iltipat qilishtin qolumni ikkinchi üzmeslikim üçün ular bilen menggülük bir ehde tüzimen; ularning qaytidin yénimdin chetlimesliki üçün Men qelbig'e qorqunchumni salimen.⁴¹ Men ularg'ha yaxshiliq ata qilishtin huzur élip shadlinimen we pütün qelbim, pütün jénim bilen ularni mushu zéming'ha tikip turghuzimen!.

⁴² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Men xuddi bu xelqning beshigha bu dehshetlik külpetning hemmisini chüshürginimdek, Men ular toghruluq wede qilghan barliq bext-beriketlerni ularning üstige chüshürimen; ⁴³ Siler mushu zémin toghruluq: «U weyrane, ademzatsiz we haywanatsizdur; kaldiymlarning qolig'ha tapshurulghan!» deysiler. Lékin kelgüside uningda étizlar qaytidin sétiwélinidu! ⁴⁴ Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida, Yehudaning sheherliride, jenubtiki taghliq sheherliride, gherbtiki «Shefelah» égzilikidiki sheherlerde, Yehudaning jenubiy bayawanliridiki sheherlerdimu kishiler qaytidin kümüshke étizlar-

32:27 «Manga tes chüshidighan birer ish barmidu?» — ibranij tilida «Manga karamet chüshidighan birer ish barmidu?».

32:27 Chöl. 16:22

32:29 Yer. 21:10

32:30 «yashliqidin tartip...» — belkim Israilning «el bolghinidin tartip», yéni «Misirdin chiqishtin tartip» dégen menide. Bolmisa «étizni al» dégen sözning néme menisi bar? Jawab töwendiki ayetlerde, elwette. «qolliri yasighanlar» — dégen sözler yaki yasighan butlarni yaki yaman qilmishlirini körsitidu.

32:33 Yer. 2:27; 7:13,24,25; 25:3; 26:5; 29:19

32:35 «Molek» — Ammoniylarning choquqghan buti.

32:35 Yer. 19:5

32:37 Yer. 23:3; 29:14; 31:10

32:38 Yer. 24:7; 30:22; 31:1,33

32:41 Yer. 24:6; Am. 9:15

ni sétiwalidu, toxtam xetlirige imza qoyidu, möhürlep, guwahchilarni guwahqa hazir qilidu; chunki Men ularni sürgünlüktin qayturup eslige keltürimen — deydu Perwerdigar.

Perwerdigar Israil we Yehudani eslige keltürimen, dep ikkinchi qétim wede qilidu

33¹Yeremiya téxi qarawullarning hoylisida qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi uninggha ikkinchi qétim kélip mundaq déyildi: —

²Ishni qilghuchi Men Perwerdigar, ishni shekillendürgüchi hem uni békitküchi Menki Perwerdigar mundaq deymen — Perwerdigar Méning namimdur. —³Manga iltija qil, Men sanga jawab qayturimen, shundaqla sen bilmeydighan, büyük hem tilsimat ishlarni sanga ayan qilimen.

⁴Chünki dushmaning döng-poteylirige hem qilichigha taqabil turushqa istihkamlar qilish üçün chéqilghan bu sheherdiki öylér we Yehuda padishahlirining ordiliri toghruluq Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

⁵«Kaldiylér bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenlarning hemmisi, peqet Men ghezipim we qehrimde uruwetkenlarning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Chünki Men ularning barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen...

⁶Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, ulargha cheksiz arambexsh hem heqiqetni yéship ayan qilimen. ⁷Men Yehudani hem Israilni sürgündin qayturup eslige keltürimen; ularni awwalqidek qurup chiqimen. ⁸Men ularni Men bilen qarshiliship gunahqa pétip sadir qilghan barliq qebihlikidin paklandurimen, Méning aldimda gunahqa pétip, Manga asiqliq qilghan barliq qebihliklerini kechürimen; ⁹yer yüzidiki barliq eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipatni angalaydu, shuning bilen bu sheher kishini shadlandurup, Özümge medhiyelerni qozghap, shan-sherep keltürüp nam-shöhret hasil qilidu; eller Men ulargha yetküzgen barliq iltipat we arambexshlikdin Mendin qorqup titreydighan bolidu.

¹⁰Perwerdigar mundaq deydu: — Siler mushu yer toghruluq: «U bir xarabilik, ademzatsiz we haywanatsiz boldi!» deysiler — durus. Lékin xarabe bolghan, ademzatsiz, ahalisiz, haywanatsiz bolghan Yehudaning sheherliride we Yérusalém kochilirida ¹¹yene tamashining sadasi, shad-xuramliq sadasi we toyi boluwatqan yigit-qizning awazi anglinidu, shundaqla Perwerdigarning öyige «teshekkür qurbanliqliri»ni aparghanlarning «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigargha teshekkür éytinglar, chünki Perwerdigar méhribandur, uning muhebbiti menggüliktur» deyidighan awazliri qaytidin anglinidu; chunki Men sürgün bolghanlarni qayturup zémindiki awatliqni eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

¹²Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu. ¹³Jenubiy taghliqtiki

33:2 «ishni qilghuchi» — néme ish ikenlik belkim kéyinki 4-26-ayetlerde teswirlinidu.

33:5 «Kaldiylér bilen qarshilishimen» dep sheherge kirgenler... peqet Men ghezipim we qehrimde uruwetkenlarning jesetliri bilen bu öylerni toldurush üçün kelgenler, xalas. Ularining barliq rezilliki tüpeylidin yüzümni bu sheherdin örüp yoshurghanmen — oqurmenler ayettiki bashqa xil terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin umumiy menisi terjimimizningidek bolidu.

33:6 «Halbuki mana, Men bu sheherge shipa qilip derdige derman bolimen; Men ularni saqaytimen, ...» — shübihisizki, Xuda Yeremiyağa éytqan «büyük hem tilsimat ishlar» bu ayettin bashlap uninggha échip körsitilidu.

33:7 Yer. 24:6; 31:4; 32:44

33:8 Yer. 31:34

33:11 Yer. 7:34

33:12 «Xarabe bolghan ademzatsiz we haywanatsiz bolghan bu yerde we uning barliq sheherliride qoy baqquchilarning öz padilirini yatquzidighan qotanliri qaytidin bar bolidu» — 4-, 10- we bu 12-ayette, Perwerdigar Yeremiyağa «Sen bilip baqqighan hem büyük hem tilsimat ishlarni sanga körsitimen» dégen wedisi boyiche, kelgüsi zamanda karamet ishlarni körsitidighan üç bésharet bizge tonushturulidu.

«Yeremiya»

sheherlerde, gherbtiki Yehudaning «Shefelah» égzilikidiki sheherlerde, jenubiy bayawanlardiki sheherlerde, Binyaminning yurtida, Yérusalémning etrapidiki yézilirida we Yehudaning sheherliridimu qoy padiliri ularni sanighuchining qoli astidin qaytidin ötidu, — deydu Perwerdigar..

¹⁴ Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemetige hem Yehuda jemetige éytqan shepqetlik wedemge emel qilimen..

¹⁵ Shu künler we u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen; U zéminda toghra höküm we heqqaniylik yürgüzidu..¹⁶ Shu künlerde Yehuda qutquzulidu, Yérusalém arambexshte turidu; shu chaghda Yérusalém: «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» dégen nam bilen atilidu.

¹⁷ Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Dawutning Israil jemetining textige olturushqa layiq nesli üzülp qalmaydu, ¹⁸ yaki Lawiylardin bolghan kahinlardin, «köydürme qurbanliq», «ashliq hediye» we bashqa qurbanliqlarni Méning aldinda daim sunidighan adem üzülp qalmaydu..

¹⁹ Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁰ Perwerdigar mundaq deydu: — Siler Méning kündüz bilen tüzgen ehdemni we kéche bilen tüzgen ehdemni buzup, kündüz we kéchini öz waqtida kelmeydighan qilip qoysanglar, ²¹ shu chaghda Méning Qulum Dawut bilen tüzgen ehdem buzulup, uninggha: «Öz textingge höküm süridighan bir oghlung daim bolidu» déginim emelge ashurulmaydu we xizmetkarlirim, kahinlar bolghan Lawiylar bilen tüzgen ehdem buzulghan bolidu. ²² Asmanlardiki qoshunlar bolghan yultuzlarni sanap bolghili bolmighandek, déngizdiki qumlarni ölchep bolghili bolmighandek, men qulum Dawutning neslini we Özümge xizmet qilidighan Lawiylarni köpeytimen.

²³ Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁴ Bu xelqning: «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi» déginini bayqimidingmu? Shunga ular Méning xelqimni: «Kelgüside héch bir el-dölet bolmaydu» dep közge ilmaydu..²⁵ Perwerdigar mundaq deydu: — Méning kündüz we kéchini békitken ehdem özgirip ketse, yaki asman-zémindiki qanuniyetlerni békitmigen bolsam, ²⁶ Men Yaqupning neslidin we Dawutning neslidin waz kéchip ularni tashlaydighan bolimen, shuningdek Ibrahim, Is-haq we Yaqupning nesli üstige höküm sürüş üçün Dawutning neslidin adem tallimaydighan bolimen! Chünki berheq, Men ularni sürgünlüktin qayturup ularni eslige keltürimen, ulargha rehimdilliq körsitimen..

33:13 «sanighuchining qoli astidin ötüş» — belkim qoylar qotangha qaytip kirgende, ularin héchqaysisining kem qalmasliqi üçün tekshürülüştur.

33:14 Yer. 29:10

33:15 «...u chaghda Men Dawut neslidin «Heqqaniy Shax»ni zéminda östürüp chiqirimen...» — oqurmenlarning éside barki, Xuda Dawut padishah-peyghemberge: «Qutquzghuchi-Mesih» séning neslingdin chiqidu» dep wede bergen (mesilen, «2Sam.», 7-babni, Zeburdiki 18-, 45- we 72-küylerni hem mezkur kitab 23:5nimu köring).

33:15 Yer. 23:5

33:18 Yer. 17:26

33:24 «Perwerdigar Özi tallighan bu ikki jemettin waz kéchip, ularni tashlidi...» — «ikki jemet» shübhisizki, Israil we Yehudani, yeni Xudaning pütün xelqini körsitidu; démek, pütkül Israil xelqi ózining kélechiki toghruluq ümidsizlinip ketken. Bezi alimlar «ikki jemet» «Dawut jemeti hem Lawiy jemeti»ni körsitidu, dep qaraydu; lékin bizningche kéyinki «Méning xelqimni ... közge ilmaydu» dégen ibare hem 25-, 26-ayetler «Yaqupning nesli»ni, yeni Xudaning pütün xelqi (Israil we Yehuda)ni körsetekheke, 24-ayetmu pütün xelqni körsitishi kérek.

33:26 Yer. 31:20

Perwerdigar Zedekiyagha shum xewer yetküzidu

34¹ Babil padishahi Néboqadnesar, pütün qoshuni we hökümraniqliggha béqinghan barliq padishahliqlar we ellerning hemmisi Yérusalémgha we uning etrapidiki barliq sheherlerge jeng qilghan waqtida, Perwerdigardin Yeremiyağa kelgen söz: —

² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Zedekiyaning yénigha bérıp uninggha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, bu sheherni Babil padishahining qoligha tapshurimen, u uninggha ot qoyup köydüriwétidu..³ Sen bolsang, uning qolidin qachalmaysen; belki sen tutulup uning qoligha tapshurulisen; séning közliring Babil padishahining közlige qaraydu, uning bilen yüz turane sözlishisen we sen Babilgha sürgün bolup kétisen..

⁴ Lékin, i Yehuda padishahi Zedekiya, Perwerdigarning sözini angla; Perwerdigar séning tughrangda mundaq deydu: — Sen qilich bilen ölmeysen; ⁵ sen aman-tinchliqta ölesen; ata-bowiliring bolghan özüngdin ilgiriki padishahlar üçün matem tutup xushbuy yaqqandek ular oxshashla sen üçünmu xushbuy yaqidu; ular sen üçün: «Ah, shahim!» dep matem tutidu; chünki Men shundaq wede qilghanmen, — deydu Perwerdigar..

⁶ Andin Yeremiya peyghember bu sözlerning hemmisini Yehuda padishahi Zedekiyagha Yérusalémğa éytti. ⁷ Shu chaghda Babil padishahining qoshuni Yérusalémğa we Yehudadiki qalghan sheherlerde, yeni Lاقishta we Azikahta jeng qiliwatatti; chünki Yehudadiki musthekem sheherler arisidin peqet bularla ishghal bolmighanidi.

Öz qullirigha uwal qilghanlarga agah bérish

⁸ Padishah Zedekiya qullirimizgha azadliq jakarlayli dep Yérusalémdikilerning hemmisi bilen ehдини késip tüzgendin kéyin, Perwerdigardin töwendiki bu söz Yeremiyağa keldi..⁹ (ehde boyiche herbiri öz ibranıy qullirini, er bolsun, qiz-ayal bolsun, qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi..¹⁰ Ehdige qoshulghan barliq emirler we barliq xelq shuninggha, yeni herqaysimiz öz quli yaki dédikini qoyuwéteyli, ularni qulluqta qalduruwermeyli dégen sözige boysundi. Ular boysunup ularni qoyuwetti.

¹¹ Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédekleri özige qayturuwaldi. Ular bularni qaytidin mejburiy qul-dédek qiliwaldi)..

¹² — Shu chaghda Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

¹³ Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men ata-bowiliringlarni Misirning zéminidin, yeni «qulluq öyi»din chiqarghinimda, ular bilen ehde tüzgenidim; ¹⁴ shu ehde boyiche herbiringlar yettinchi yilida silerge özini satqan herqaysi qérindishinglar bolghan ibranıy kishilirini qoyuwétishinglar kérek; u qulluqungda alte yil bolghandin kéyin, sen uni azadliqqa

34:1 2Pad. 25; Yer. 52

34:2 Yer. 21:10; 32:29

34:3 Yer. 32:4

34:5 «Sen üçün xushbuy yaqidu» — ibranıy tilida sözmüsöz bolsa «sen üçün köydüridu» dégenliktur. Xeqlarning köydürgini bolsa, bizningche xushbuy bolushi kérek idi. Emeliyette Tewrat hem İnжіlida ölgenler üçün herqandaq qurbanlıq-hediye, nezir-chiraghning héchqandaq paydisi yoq, dep körsitilidu.

34:8 «ehdini késip tüzüş» — kona zamanlarda ikki terep bir-biri bilen ehde tüzmekchi bolsa, awwal kala yaki qoyni soyup, nimte (ikki parche) qilip parchilaytti; andin ikki terep soyup ikki parche qilghan malning otturisidin teng ötip bir-birige qesem qilatti. Bu ishning ehmiyiti belkim: «Qaysimiz ehдини buzsaq, Xuda uni bu soyghan malgha oxshash qilsun!» demekliktur. 18-20-ayetlerni körüng.

34:8 Mis. 21:2

34:9 «ehde boyiche herbiri öz ibranıy qullirini, ... qoyuwétishi kérek idi; héchqaysisi öz qérindishi bolghan Yehudiyni qulluqta qaldurmasliqi kérek idi» — mumkinchilik barki, bu ehde peqet bu emirlerge qolaylıq bolushi üçün tüzülgendi. Qehetchilik bolghan waqıtta, öz qullirigha ozuq bérish mes'uliyitidin qéchip, qullirini ketküziwétetti.

34:11 «Lékin uningdin kéyin ular bu yoldin yénip qoyuwetken qul-dédekleri özige qayturuwaldi... qul-dédek qiliwaldi» — bu weqe Babilning qoshuni Yérusalémni qorshiwélishтин waqıtliq waz kéchip Misir bilen jeng qilishqa ketken waqıtida bolghan bolushi mumkin. Emirler we xelq belkim xeterlik peyt bizdin ötip ketti, Xudadin qorqiwérishimizning hajiti yoq, déyishi mumkin idi. 21-22-ayetlerni 35-bab, 5-7-ayetler bilen sélishturing.

qoyuwétishing kérek, dégenidim. Lékin ata-bowiliringlar buni anglimay héch qulaq salmighan.¹⁵ Lékin siler bolsanglar, shu yaman yoldin yénip, köz aldimda durus ishni körüp, herbiringlar öz yéqinigha «azad bol» dep jakarlidinglar, shuningdek Öz namim bilen atalghan öyde ehde tüzüdinglar;¹⁶ lékin siler yene yénip Méning namimgha dagh keltürüp, herbiringlar öz rayigha qoyuwetken qulni hem ixtiyarigha qoyuwetken dédekni qayturuwélip qaytidin özünglarcha qul-dédek bolushqa mejburlidinglar.

¹⁷ Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Siler manga qulaq salmidinglar, herbiringlar öz qérindishinglarcha, herbiringlar öz yéqinighalarcha azad bolunglar dep héch jakarlimidinglar; mana, Men silerge bir xil azadliqni — yeni qilichqa, wabagha we qehetchilikke bolghan bir azadliqni jakarlaymen; silerni yer yüzidiki barliq padishahliqlarcha bir wehshet basquchi qilimen.¹⁸ Shuning bilen Men ehdemni buzghan, köz aldimda késip tüzgen ehdingning sözlirige emel qilmighan kishilerni bolsa, ular özliri soyup ikki parche qilip, otturisidin ötkén héliqi mozaydek qilimen;¹⁹ Yehudaning emirliri we Yérusalémning emirliri, ordidiki elemdarlar, kahinlar, shuningdek mozayning ikki parchisining otturisidin ötkén barliq xelqni bolsa,²⁰ Men ularni dühmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha tapshurimen; shuning bilen jesetliri asmandiki uchar-qanatlarigha we zémindiki haywanlarcha ozuq bolidu;²¹ Yehuda padishahi Zedekiya we uning emirlirininimu dühmenlirining qoligha, jénini izdigüchilerning qoligha, shundaqla silerge hujum qilishtin chékinip turghan Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurimen.²² Mana, Men emr qilimen, — deydu Perwerdigar, we ular bu sheher aldigha yene kélidu; ular uninggha hujum qilip ot qoyup köydüriwétidu; we Men Yehudaning sheherlirini weyrane, héch ademzatsiz qilimen.

Yehudaning wapasizliqi, Rekabiylarning wapadarliqi

35¹ Yehuda padishahi Yosiyaning oghli Yehoakimning künliride, Perwerdigardin Yeremiyağa söz kélip: —

² «Rekabning jemetidikilerning yénigha béríp ular bilen sözliship ularni Perwerdigarning öyige apirip, uning kichik öylirining birige tekliq qilip ularning aldigha sharab tutqin» — déyildi.

³ Shuning bilen men Xabazziniyaning newrisi, Yeremiyaning oghli Jaazaniyani, uning ukilirini we barliq bala-chaqilirini, shuningdek Rekabning pütkül jemetini élip kélishke chiqtim;⁴ Men ularni Perwerdigarning öyige, Igdaliyaning oghli, Xudaning adimi bolghan Hananning oghul-lirigha tewelik öyge apardim; bu öy emirlerning öyining yénida, Shallumning oghli, ishikbaqar Maaséyahning öyining üstide idi;⁵ men Rekabning jemetidikilerning aldigha sharabqa liq tolgan piyaliler we qedehlarni qoyup ulargha: «Sharabqa éghiz téginglar!» — dédim.

⁶ Ular manga mundaq dédi: «Biz sharabni ichmeymiz; chünki ejdadimiz Rekabning oghli Yonadab bizge: «Siler we oghul-ewladliringlar zadi sharab ichmenglar;⁷ yene kélip öylerni qurmanglar, ne uruq térimanglar, ne üzümzarlarni tikmenglar, ne bulardin héchqaysisigha zadi ige bolmanglar; barliq künliringlarda chédirlarda turunglar; shuning bilen siler turuwatqan zéminda uzun künlarni körisiler» — dep emr qaldurghan.

⁸ Shuning bilen bizning ejdadimiz Rekabning oghli Yonadabning: «Barliq kününglarda zadi sharab ichmenglar» dégen awazigha qulaq sélip, biz we bizning ayallirimiz hem oghul-qizlirimiz uning emrige toluq emel qilip kelgenmiz;⁹ biz yene turghudek öylerni salmighan; bizde héch üzümzar, étiz, uruq dégenler yoq;¹⁰ belki biz chédirlarda turup kelduq, ejdadimiz Yonadabning

34:14 Mis. 21:2; Qan. 15:12

34:17 Qan. 28:25; Yer. 15:4; 24:9,10

34:20 Yer. 7:33; 16:4; 19:7

34:21 Yer. 37:11

35:1 «Yehoakimning künliride» — bu weqe Zedekiya padishah textke olturghan waqitta, yeni yuqirida éytilghan bésharetlerdin ilgiri bolghanidi, elwette.

bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq..

¹¹ Lékin Babil padishahi Néboqadnesar zémingha bésip kirgende, shundaq ish boldiki, biz: «Barayli, Kaldiylarning qoshuni hem Suriyening qoshunidin qéchip Yérusalém shehirige kireyli» — déduq. Mana shu sewebtin Yérusalémda turuwatimiz».

¹² Andin Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

¹³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Barghin, Yehudadikiler we Yérusalémda turuwatqanlarga mundaq dégin: — Buningdin terbiye almamsiler, shuningdek Méning sözlirime qulaq salmamsiler? — deydu Perwerdigar. ¹⁴ — Mana, Rekabning oghli Yonadabning oghul-perzentlirige «sharab ichmenglar» dep tapilighan sözlirige emel qilinip kelgen; бүгүнкү күнгиче ular héch sharab ichip baqmighan, chünki ular atisining emrige itaet qilghan. Lékin Men tang seherde ornundin turup silerge söz qilip kelgen bolsammu, siler Manga héch qulaq salmighansiler. ¹⁵ Men tang seherde ornundin turup qullirim bolghan peyghemberlerni ewetip: «Herbiringlar hazir öz rezil yolunglardin yénip, qilmishinglarni tüzitinglar, bashqa ilahlargha egiship choqunmanglar; shundaq qilsanglar Men ata-bowiliringlarga teqdim qilghan zéminda turuwérisiler» dep kelgenmen; lékin siler Manga qulaq salmay héch anglimighansiler. ¹⁶ Berheq, Rekabning oghli Yonadabning ewladliri atisining ulargha tapilighan emrige emel qilghan; lékin bu xelq Manga héch qulaq salmighandur. ¹⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Yehudaning üstige hem Yérusalémning üstige Men aldın'ala éytqan barliq balayı'apetni chüshürimen; chünki Men ulargha söz qilghan, lékin ular anglimighan; Men ularni chaqirghan, lékin ular jawab bermigen».

¹⁸ Andin Yeremiya Rekab jemetige mundaq dédi: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Chünki siler atanglar Yonadabning emrige itaet qilip, barliq yolyoruqlirini tutup, silerge tapilighanlirining hemmisi boyiche ish körüp kelgensiler, — ¹⁹ emdi samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzü-lüp qalmaydu..

Padishah Yehoakim bésharet xatirilengen oram yazmini köydüridu

36¹ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Yehoakimning tötinchi yili, Yeremiyağa Perwerdigardin töwendiki söz keldi: —

² Özüngge oram qeghez alghin; uninggha Yosiyanning künliride sanga söz qilghinimdin tartip бүгүнкү күнгиче Men Israilni eyibligen, Yehudani eyibligen hem barliq ellerni eyibligen, sanga éytqan sözlerning hemmisini yazghin.. ³ Yehudaning jemeti belkim Men béshigha chüshürmekchi bolghan barliq balayı'apetni anglap, herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; ular shundaq qilsa, Men ularning qebihlikini we gunahini kechürüm qilimen. ⁴ Shuning bilen Yeremiya Nériyaning oghli Baruqni chaqirdi; Baruq Yeremiyaning aghzidin chiqqanlirini anglap Perwerdigarning uninggha éytqan sözlirining hemmisini bir oram qeghezge yézip berdi. ⁵ Ye-

35:10 «biz chédirlarda turup kelduq, ejdamimiz Yonadabning bizge barliq emr qilghanlirigha emel qilip kelduq» — jemi bolup 250 yillik mezgil ichide. «Rekabning oghli Yonadab» belkim «2Pad.» 10:15de tilgha élinghan «Rekabning oghli Yehonadab» bolushi mumkin.

35:14 Yer. 11:7; 25:3; 26:5; 29:19; 32:33

35:15 Yer. 18:11; 25:5

35:19 «Rekabning oghli Yonadabning neslidin aldimda xizmet qilghuchi hergiz üzü-lüp qalmaydu» — ularning Xuda aldaide néme xizmet qilidighanliqi Muqeddes Kitapta xatirilengen emes; emma Yehudiylarning kéyinki xatiriliri boyiche ularning kéyinki ibadetxanida qurbangahta ot üçün otun élip bérish xizmiti bar idi. Rekabiyar toghruluq yene «Qoshumche söz»imizni körüng.

36:2 Yesh. 8:1; Yer. 30:2

«Yeremiya»

remiya Baruqqa tapilap mundaq dédi: — Özüm qamap qoyulghanmen; Perwerdigarning öyige kirishimge ruxset yoq; lékin özüng béríp kirgin; ⁶ Perwerdigarning öyide roza tutqan bir küni-de, sen aghzimdin chiqqanlirini anglap yazghan, Perwerdigarning bu oram yazmida xatirilen-gen sözlirini xelqning qulaqlirigha yetküzgin; hemme sheherlerdin kelgen Yehudadikilerning quliqighimu yetküzgin. ⁷ Ular belkim Perwerdigar aldigha dua-tilawitini qilip herbiri özlirining rezil yolidin yanarmikin; chünki Perwerdigarning bu xelqge agahlandurghan ghezipi we qehri dehshetliktur. ⁸ Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hem-misini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi..

⁹ Yehuda padishahi Yosiyanning oghli Yehoakim textke olturghan beshinchi yili toqquzinchi ayda shundaq boldiki, barliq Yérusalémdikiler hemde Yehuda sheherliridin chiqip Yéru-salémgha kelgen barliq xelq üçün, Perwerdigar aldida bir mezigil roza tutushimiz kérek dep élan qilindi. ¹⁰ Shu waqit Baruq Perwerdigarning öyige kirip, pütükchi Shafanning oghli Ge-mariyaning öyide turup, Yeremiyaning sözlirini barliq xelqning quliqigha yetküzüp oqudi; bu öy Perwerdigarning öyining yuqiriqi hoylisidiki «Yéngi derwaza»gha jaylashqanidi. ¹¹ Shafan-ning newrisi, Gemariyaning oghli Mikah bolsa yazmidin Perwerdigarning sözlirining hemmi-sige qulaq saldi. ¹² Andin u padishahning ordisigha chüshüp pütükchining öyige kiriwidi, mana, emirlerning hemmisi shu yerde olturatti; pütükchi Elishama, Shémayaning oghli Délaya, Ak-borning oghli Elnatan, Shafanning oghli Gemariya we Hananiyaning oghli Zedekiya qatarliq barliq emirler shu yerde olturatti. ¹³ Shuning bilen Mikah Baruqning sözligenlirini xelqning quliqigha yetküzüp oqughanda özi anglighan barliq sözlerni ulargha bayan qildi. ¹⁴ Shuning bi-len barliq emirler Kushining ewrisi, Shelemiyaning newrisi, Netaniyaning oghli Yehudiyni Ba-ruqning yénigha ewetip uninggha: «Sen xelqning quliqigha yetküzüp oqughan oram yazmini qolunggha élip yénimizgha kel» — dédi. Shuning bilen Nériyaning oghli Baruq oram yazmini qoligha élip ularning yénigha keldi. ¹⁵ Ular uninggha: «Oltur, uni quliqimizgha yetküzüp oqup ber» — dédi. Baruq uni ulargha anglitip oqudi.

¹⁶ Shundaq boldiki, ular barliq sözlerni anglighanda, alaqzade bolup bir-birige qariship: «Bu sözlerning hemmisini padishahqa yetküzmisek bolmaydu» — dédi. ¹⁷ Andin Baruqtin: «Bizge dégin emdi, sen bu sözlerning hemmisini qandaq yazding? Ular ni Yeremiyaning öz aghzidin anglidingmu?» — dep soridi.

¹⁸ Baruq ulargha: «U bu sözlerning hemmisini öz aghzi bilen manga éytiti, men oram qeghezge siyah bilen yazdim» — dédi.

¹⁹ Emirler Baruqqa: «Barghin, sen we Yeremiya möküwélinglar. Qeyerde bolsanglar héchkimge bildürmenglar» — dédi. ²⁰ Shuning bilen ular oram yazmini pütükchi Elishamaning öyige tiqip qoyup, ordigha kirip padishahning yénigha kélip, bu barliq sözlerni uning quliqigha yetküzdi.

²¹ Padishah Yehudiyni yazmini élip kélishe ewetti, u uni Elishamaning öyidin épkelidi. Yehu-diy uni padishahning quliqigha we padishahning yénida turghan barliq emirlerning qulaqlirigha yetküzüp oqudi. ²² Shu chagh toqquzinchi ay bolup, padishah «qishliq öy»ide olturatti; uning aldidiki ochaqta ot qalaqliq idi. ²³ Shundaq boldiki, Yehudiy uningdin üç-töt sehini oqughanda, padishah qelemtirashi bilen bu qismini késip, yazmining hemmisini bir-birlep otta köyüp yoqighuche ochaqtaki otqa tashlidi. ²⁴ Lékin bu barliq sözlerni anglighan padishah yaki

36:8 «Nériyaning oghli Baruq Yeremiya peyghember uninggha tapilighinining hemmisini ada qilip, Perwerdigarning öyide Perwerdigarning sözlirini oqup jakarlidi» — Baruqning chong atisi Maaséyah Yérusalémning sheher bashliqi bolghanidi (32:12ni hem «2Tar.» 34:8ni körüng). U mushu ishni qilghanda belkim özining jénini we kélechikini tewekkül qilghan. Uning Yeremiyağa hemrah bolushning intayin japaqliq we xeterlik ikenlikini chüshinish üçün 45-babni körüng. **36:10** «pütükchi Shafan» — Shafan toghruluq «1Pad.» 22-babni körüng. «yuqiriqi hoyla» — bolsa «1Pad.» 6:36 hem 7:12de «ichki hoyla» dégen nam bilen atalghan. «Yéngi derwaza» «Yer.» 26:10de tilgha élinghan. Shühbisizki, Baruq shu yerde turup Yeremiyaning sözini oquytti, barliq xelq angliyalaytti.

36:23 «qelemtirash bilen késish» — adette bu saymanni diwanbégi yaki pütükchi «oram yazmilar»ni yasap teyyarlashqa

«Yeremiya»

xizmetkarlirining héchqaysisi qorqmidi, ulardin kiyim-kécheklarini yirtqanlar yoq idi. ²⁵ Uning üstige Elnatan, Délaya we Gemariyalar padishahtin oram yazmini köydürmeslikini ötüngenidi, lékin u ulargha qulaq salmidi. ²⁶ Padishah bolsa shahzade Yérahmeel, Azrielning oghli Séraya we Abdeelning oghli Shelemiyani pütükchi Baruqni we Yeremiya peyghemberni qolgha élishqa ewetti; lékin Perwerdigar ularni yoshurup saqlidi.

Ikkinchi oram yazma

²⁷ Padishah Baruq Yeremiyaning aghzidin anglap yazghan sözlerni xatiriligen oram yazmini köydürüwetkendin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁸ Yene bir oram qeghezni élip, uninggha Yehuda padishahi Yehoakim köydürüwetken birinchi oram yazmada xatirilengen barliq sözlerni yazghin. ²⁹ We Yehuda padishahi Yehoakimgha mundaq dégin: — Perwerdigar mundaq deydu: — Sen bu oram yazmini köydürüwetting we Méning toghruluq: Sen buninggha: «Babil padishahi choqum kélip bu zéminni weyrnan qilidu, uningdin hem insanni hem haywanni yoqitidu» — dep yézishqa qandaqmu pétinding? — déding. ³⁰ Shunga Perwerdigar Yehuda padishahi Yehoakim toghruluq mundaq deydu: — Uning neslidin Dawutning textige olturushqa héch adem bolmaydu; uning jesiti sirtqa tashliwétilip kündüzde issiqta, kéchide qirawda ochuq yatidu. ³¹ Men uning we neslining béshigha, xizmetkarlirining béshigha qebihlikining jazasini chüshürimen; Men ularning üstige, Yérusalémde turuwatqanlarning üstige hem Yehudaning ademliri üstige Men ulargha agahlandurghan barliq külpetlerni chüshürimen; chünki ular Manga héch qulaq salmighan. ³² Shuning bilen Yeremiya bashqa bir oram qeghezni élip Nériyaning oghli Baruqqa berdi; u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilengen hemme sözlerni yazdi; ular bu sözlerge oxshaydighan bashqa köp sözlernimu qoshup yazdi.

Zedekiya padishah bolghan chaghdiki bezi weqeler — kirish söz

37 ¹ Babil padishahi Néboqadnesar Zedekiyanı Yehudaning zéminigha padishah qildi; shuning bilen u Yosiyanning oghli Yehoakimning oghli Koniyaning ornigha höküm sürdi. ² U, yaki xizmetkarliri, yaki zémindiki xelq Perwerdigarning Yeremiya peyghember arqiliq éytqan sözlirige héch qulaq salmidi.

Zedekiya Xudadin yardem tileydu

³ Padishah Zedekiya Shelemiyanning oghli Yehukalni hem kahin Maaséyahning oghli Zefaniyani Yeremiya peyghemberning yénigha ewetip uninggha: «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen» — dégülzdi ⁴ (shu chaghdı Yeremiya zindanda qamaqliq emes idi; u xelq arisigha chiqip-kirishke erkin idi. ⁵ Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan Kaldiylar bularning xewirini anglap Yérusalémnin chékinip ketkenidi). ⁶ Andin Perwerdigarning sözi Yeremiya peyghemberge kélip mundaq déyildi: —

⁷ Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Silerni manga iltija qildurup izdeshke ewetken Yehuda padishahigha mundaq denglar: — Mana, silerge yardem bérimiz dep chiqip kel-

ishlitetti. Mushu yerde eksiche qimmatlik bir oram yazmini yoqitish üçün ishletken.

36:30 Yer. 22:19

36:32 «u Yeremiyaning aghzigha qarap Yehuda padishahi Yehoakim otta köydürüwetken oram yazmada xatirilengen hemme sözlerni yazdi» — birinchi «oram yazma»ning mezmuni belkim «Yeremiya»diki 1-20-bablar idi.

37:1 «Koniya» — «Yekoniyyah»ning bashqa bir atilishi.

37:5 «Pirewnning qoshuni Misirdin chiqqanidi; Yérusalémni qorshiwalghan kaldiyler bularning xewirini anglap Yérusalémnin chékinip ketkenidi» — shu weqe belkim miladiyedın ilğiri 588-yılı bolghanıdı; «Pirewn» Misirning padishahi Pirewn-Xofrani körsitidu (44:30ni körlüŋ).

37:5 Yer. 34:21

«Yeremiya»

gen Pirewnning qoshuni bolsa, öz zéminigha, yeni Misirgha qaytip kétidu. ⁸ Andin Kaldiyler bu sheherge qaytip kélip jeng qilip uni ishghal qilidu, uni ot qoyup köydüriwétidu. ⁹ Perwerdigar mundaq deydu: — Öz-özünglarni aldap: «Kaldiyler bizdin chékinip ketken» — démenglar; ular ketken emes! ¹⁰ Chünki gerche siler özünglarcha jeng qilidighan Kaldiylarning toluq qoshunini uruwetken bolsanglarmu we ularningkidin peqet yarilanghanlarla qalghan bolsimu, ularning herbiri yenila öz chédiridin turup bu sheherni ot qoyup köydürüwetken bolatti.

Yeremiya qolgha élinip erz qilinidu

¹¹ Pirewnning qoshuni tüpeylidin Kaldiylarning qoshuni Yérusalémdin chékinip turghan waqitta, shu weqe yüz berdi: —

¹² Yeremiya Binyamindiki zémingha yol élip, shu yerdiki yurtdashliri arisidin öz nésiwisini igilesh üçhün Yérusalémdin chiqqanda, ¹³ u «Binyamin derwazisi»gha yetkende, Hananiyaning newrisi, Shelemiyaning oghli közet bégi Iriya shu yerde turatti; u: «Sen Kaldiylerge chékinip teslim bolmaqchisen!» dep uni tutuwaldi. ¹⁴ Yeremiya: «Yalghan! Men Kaldiyler terepke qéchip teslim bolmaqchi emesmen!» — dédi. Lékin u uninggha qulaq salmidi; Iriya Yeremiyanı qolgha élip uni emirler aldigha apardi.

¹⁵ Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup, uni diwanbégi Yonatanning öyidiki qamaqخانigha solidi; chünki ular shu öyni zindangha aylandurghanidi. ¹⁶ Yeremiya zindandiki bir gundixanigha qamilip, shu yerde uzun künler yatqandin kéyin, ¹⁷ Zedekiya padishah adem ewetip shu yerdin ordisigha élip keldi. U shu yerde astirtin uningdin: «Perwerdigardin söz barmu?» dep soridi. Yeremiya: «Bar; sen Babil padishahining qoligha tapshurulisen» — dédi.

¹⁸ Yeremiya Zedekiya padishahqa iltija qilip: — «Men sanga yaki xizmetkarliringgha yaki bu xelqke néme gunah qilghinimgha, bu zindangha qamap qoydunglar? ¹⁹ Silerge bésharet bérıp: «Babil padishahi sanga yaki bu zémingha jeng qilishqa chiqmaydu!» dégen peyghemberliringlar qéni?» — dédi.

²⁰ — «Emdi i padishah teqsir, sözlirimgе qulaq sélishingni ötünimen; iltijayim aldingda ijabet bolsun, dep ötünimen; diwanbégi Yonatanning öyige méni qaytquzmighaysen; sen undaq qilsang, shu yerde ölimen».

²¹ Zedekiya padishah perman chüshürüp, Yeremiyanı qarawullarning hoylisida turghuzushni, shuningdek sheherdiki hemme nan tügep ketmisila, uninggha herkünı «Naway kochisi»din bir nan bérilishni tapildi; shuning bilen Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.

Yeremiya xain dep erz qilinip su azgiligha tashlinidu

38 ¹ Mattanning oghli Sefatiya, Pashxurning oghli Gedaliya, Shemeliyaning oghli Jukal we Malkiyaning oghli Pashxurlar bolsa Yeremiyaning xelqge: — ² «Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheherde qélip qalghan ademler bolsa qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; lékin kimki chiqip Kaldiylerge teslim bolsa hayat qalidu; jéni özige oljidek qalidu; u hayat qalidu. ³ Perwerdigar mundaq deydu: — Bu sheher choqum Babil padishahining qoshunining qoligha tapshurulidu, u uni ishghal qilidu» — dewatqan sözlirini anglidi.

⁴ Emirler padishahqa: «Silidin ötünimiz, bu adem ölümge mehkum qilinsun; chünki némishqa

37:15 «Emirler bolsa Yeremiyadin ghezeplinip uni urghuzup,...» — mushundaq rezillik qilghan emirler Zedekiya padishahliqidiki emirler idi. 36-babta körsitilgen, Xudadin qorqqan yaxshi emirler bolsa, Yehoakim padishahliqidiki emirler idi; bu weqedin ilgirila ular Yekoniyah padishah bilen bille (miladiyedin ilgiriki 597-yili) Babilgha sürgün bolghanidi.

37:21 Yer. 32:2

38:2 Yer. 21:9

«Yeremiya»

uning bu sheherde qélip qalghan jenggiwar leshkerlarning qollirini we xelqning qollirini ajiz qilishga yol qoyulsun? Chünki bu adem xelqning menpeetini emes, belki ziyinini izdeydu» — dédi.

⁵ Zedekiya padishah: «Mana, u silerning qolliringlarga tapshuruldi; silerning yolunglarni tosqudek men padishah qanchilik bir adem idim?» — dédi.

⁶ Shuning bilen ular Yeremiyanı tutup qarawullarning hoylisidiki shahzade Malkiyaning su azgiligha tashliwetti; ular Yeremiyanı arghamchilar bilen uninggha chüsherdi; azgalda bolsa su bolmay, peqet patqaqla bar idi; Yeremiya patqaqqa pétip ketti.

Éfiopiyelik aghwat Yeremiyanı azgaldin qutquzidu

⁷ Emma padishahning ordisidiki bir aghwat Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyaning su azgiligha qamap qoyulghanlıqını anglidi (shu chaghda padishah bolsa «Binyamin derwazisi»da olturatti).. ⁸ Ebed-Melek ordidin chiqip padishahning yénigha bérıp uninggha: ⁹ «I padishah-alem, bu ademlarning Yeremiya peyghemberge barlıq qilghini, uni su azgiligha tashliwetkini intayin esebiy rezilliktur; u ashu yerde qehetchiliktin ölüp qalidu; chünki sheherde ozuq-tülük qalmidi» — dédi.

¹⁰ Padishah Éfiopiyelik Ebed-Meleke buyruq bérıp: «Mushu yerdin ottuz ademni özüng bilen élip bérıp, Yeremiya peyghemherni ölüp ketmesliki üçün su azgilidin élip chiqarghin» — dédi.

¹¹ Shuning bilen Ebed-Melek ademlerni élip ulargha yétekchilik qilip, padishahning ordisidiki xezinining astidiki öyge kirip shu yerdin lata-puta we jul-jul kiyimlerni élip, shularnı tanılar bilen azgalgha, Yeremiyaning yénigha chüshürüp berdi. ¹² Éfiopiyelik Ebed-Melek Yeremiyağa: — Bu lata-puta we jondaq kiyimlerni qoltuqliring hem tanılar arisigha tiqip qoyghin — dédi. Yeremiya shundaq qildi. ¹³ Shuning bilen ular Yeremiyanı tanılar bilen tartıp, su azgilidin chiqardi; Yeremiya yenila qarawullarning hoylisida turdi.

Zedekiya astirtin meslihet soraydu, Yeremiya jawab béridu

¹⁴ Padishah Zedekiya adem ewetip Yeremiya peyghemherni Perwerdigarning öyidiki üçinchi kirish ishikige, öz yénigha aparghuzdi. Padishah Yeremiyağa: — Men sendin bir ishni sorimaqchimen; uni mendin yoshurmighaysen — dédi.

¹⁵ Yeremiya Zedekiyağa: «Men uni sanga ayan qilsam, sen méni jezmen ölümge mehkum qilmamsen? Men sanga meslihet bersem, sen anglimaysen!» — dédi.

¹⁶ Padishah Zedekiya Yeremiyağa astirtin qesem ichip uninggha: «Bizge jan-tiniq ata qilghan Perwerdigarning hayati bilen qesem ichimenki, men séni ölümge mehkum qilmaymen, yaki séni jéningsni izdigüchi kishilerning qoligha tapshurmaymen» — dédi..

¹⁷ Yeremiya Zedekiyağa: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Sen ixtiyaren Babil padishahining emirlirining yénigha chiqip teslim bolsang, jénings hayat qalidu we bu sheher otta köydürüwétilmeydu; sen we öydikiliring hayat qalisiler. ¹⁸ Lékin sen chiqip Babil padishahining emirlirige teslim bolmisang, bu sheher kaldiylerning qoligha tapshurulidu, ular uninggha ot qoyup köydürüwétidu, sen ularning qolidin qachalmaysen — dédi.

¹⁹ Padishah Zedekiya Yeremiyağa: «Men Kaldiylerge chiqip teslim bolghan Yehudiylardin qorqimen; Kaldiyler belkim méni ularning qoligha tapshurushi, ular méni qiyin-qistaq qilishi mumkin» — dédi.

²⁰ Yeremiya mundaq dédi: — Ular séni tapshurmaydu. Sendin ötünimenki, gépimge kirip Perwerdigarning awazigha itaet qilghaysen; shundaq qilsang sanga yaxshi bolidu, jénings hayat qalidu. ²¹ Lékin sen chiqip teslim bolushni ret qilsang, Perwerdigar manga ayan qilghan ish

38:7 «bir aghwat Éfiopiyelik» — «aghwat» dégen bu söz bezide peqet «emeldar»nila bildüridu.

38:16 Yesh. 57:16

mundaq: — ²² mana, Yehuda padishahining ordida qalghan barliq qiz-ayallar Babil padishahining emirlirining aldigha élip kétilidu. Shuning bilen bu qiz-ayallar sanga tene qilip: «Séning jan dostliring séni éziqturdi; ular séning üstüngdin ghelibe qildi; emdi hazir putliring patqaqqa pitip ketkende, ular yüz örüp sanga arqisini qildi!» — deydu. ²³ Séning barliq ayalliring hem baliliring kaldiylerge élip kétilidu. Sen özüng ularning qolidin qachalmaysen; chünki sen Babil padishahining qoli bilen tutuwélinisen, shundaqla sen bu sheherning otta köydürüwétilishige sewebchi bolisen.

²⁴ Zedekiya Yeremiyağa mundaq dédi: — Sen bu söhbitimizni bashqa héchkimge chandurmighin, shundila sen ölmeysen. ²⁵ Emirler méning sen bilen sözleshkinimni anglap yéninggha kélip sendin: «Séning padishahqa néme dégenliringni, shundaqla uning sanga qandaq sözlerni qilghanliqini bizge éyt; uni bizdin yoshurma; shundaq qilsang biz séni öltürmeymiz» dése, ²⁶ undaqla sen ulargha: «Men padishahning aldigha: «Méni Yonatanning öyige qaytquzmighaysen, bolmisa, men shu yerde ölimen» — dégen iltijayimni qoyghanmen» — deysen.

²⁷ Derweqe emirlerning hemmisi Yeremiyaning yénigha kélip shuni soridi; u ulargha padishah buyrughan bu barliq sözler boyiche jawab berdi. Shuning bilen ular jimip kétip uning yénidin chiqip ketti; chünki bu ish héchkimge chandurulmighanidi. ²⁸ Shundaq qilip Yérusalém ishghal qilinghuche Yeremiya qarawullarning hoylisida turdi.

Yérusalémning ishghal qilinishi we kényinki weqeler

39 ¹ Yérusalém ishghal qilinghanda töwendiki ishlar yüz berdi: — Yehuda padishahi Zedekiyaning toqquzinchi yili oninchi ayda, Babil padishahi Néboqadnesar we barliq qoshuni Yérusalémgha jeng qilishqa kélip uni muhasirige aldi; ² Zedekiyaning on birinchi yili, tötinchi ayning toqquzinchi künide, ular sheher sépilidin bösüp kirdi. ³ Shuning bilen Babil padishahining emirlirining hemmisi, yeni Samgarliq Nergal-Sharezer, bash xezinichi Nébu-Sarséqim, bash séhirger Nergal-sharezer we Babil padishahliqining bashqa emeldarliri kirip «Ottura derwaza»da olturdi.

⁴ Yehuda padishahi Zedekiya we barliq jenggiwar leshkerler ularni körüp qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti; u padishahning baghchisi arqliq, «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin chiqip Iordan jilghisidiki «Arabah tüzlenglikige» qarap qéchishti. ⁵ Kaldiylerning qoshuni ularni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyağa yétiship uni qolgha élip Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahi Néboqadnesarning aldigha apardi; u shu yerde uning üstidin höküm chiqardi.

⁶ Babil padishahi Riblah shehiride Zedekiyaning oghullirini köz aldida öltürüwetti; Babil padishahi Yehudadiki barliq mötiwerlernimu öltürüwetti. ⁷ U Zedekiyaning közlirini oyup, uni Babilgha apirish üçün mis kishenler bilen kishenlep qoydi. ⁸ Kaldiyler padishahning ordisini we puqralarning öylirini ot qoyup köydürüp Yérusalémning sépillirini kömürüp tashlidi. ⁹ Shahane qarawul bégi Nébuzar-Adan sheherde qélip qalghan bashqa xelqni, özige teslim bolup chiqqanlarni, yeni qalghan xelqning hemmisini qolgha élip, Babilgha sürgün qildi. ¹⁰ Halbuki, qarawul bégi Nébuzar-Adan Yehuda zéminida héch tewelik bolmighan bezi namratlarni qal-

38:22 «séning jan dostliring séni éziqturdi» — «séning jan dostliring» padishahning «meslihetchi»liri hem «peyghemberliri»ni körsitidu. Ular padishahni «Misirgha ittipaqdash bolup Babilgha isyan kötüreyli» dep azdurup balay'i'apetni keltürgenidi.

38:24 «chandurmighin ...sen ölmeysen» — belkim padishah uninggha tehdit sélish üçün emes, belki «Misirgha ittipaqdash bolayli» dégen emirler bu söhbetning mezmunini anglap qalsa Yeremiyanı öltürüshi mumkin, démekchi.

39:1 2Pad. 25:1; Yer. 52:4

39:3 «bash xezinichi» — ibranıy tilidiki «Rab-Saris» déyilidu. Bu sözning toluq menisi bizge namelum, «bash xezinichi» bizning perzimiz. «Ottura derwazada olturdi» — kona zamanlarda sheher derwazisi emeldarlar yaki mötiwerler sot qilidighan, höküm chiqiridighan jay idi.

«Yeremiya»

durdi; shu chaghdā u ulargha üzümlarlar we étizlarni teqsimlep berdi.

¹¹⁻¹² Babil padishahi Néboqadnesar Yeremiya toghruluq qarawul bégi Nébuzar-Adan arqiliq: «Uni tépip uningdin xewer al; uninggha héch ziyan yetküzme; u némini xalisa shuni uninggha qilip ber» — dep perman chüshürgenidi.

¹³ Shunga qarawul bégi Nébuzar-Adan, shundaqla bash xezinichi Nébushazban, bash séhirger Nergal-Sharezer we Babil padishahining bashqa bash emeldarlirining hemmisi adem ewetip.

¹⁴ Yeremiyanı «Qarawullarning hoylisi»din élip Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning öz öyige apirishi üçhün uning qoligha tapshurghuzdi. Lékin Yeremiya puqralar arisida turdi.

Xudaning sadiq adimi Ebed-Melekke bolghan wedisi

¹⁵ Yeremiya «Qarawullarning hoylisi»da qamap qoyulghan waqtida, Perwerdigarning sözi uninggha kélip mundaq déyilgenidi: —

¹⁶ Barghin, Éfiopiyelik Ebed-Melekke mundaq dégin: «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men öz sözlirimni mushu sheher üstige chüshürimen; awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürimen; shu küni bu ishlar öz közüng aldida yüz béridu. ¹⁷ Lékin shu küni Men séni qutquzimen, — deydu Perwerdigar; — Sen qorqidighan ademlerning qoligha tapshurulmaysen; ¹⁸ chünki Men choqum séni qutquzimen; sen qilichlanmaysen, belki öz jéning özüngge oljidek qalidu; chünki sen Manga tayinip kelgen-sen — deydu Perwerdigar».

Yeremiya ikkinchi qétim azad qilinip qoyuwétilidu

40¹ Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi. U chaghdā Nébuzar-Adan Yérusalém hem Yehudadiki barliq esirlarni élip Babilgha sürgün qilmaqchi idi; Yeremiyamu ularning arisida zenjir bilen baghlangan halda élip méngilghanidi. ² Qarawul bégi Yeremiyanı bir chetke tartip uninggha mundaq dédi: «Perwerdigar Xudaying mushu yerge balayi'apet chüshürimen dep agahlandurdi; ³ Mana, Perwerdigar Öz déginı boyiche shundaq qilip uni keltürdi; chünki siler Perwerdigar aldida gunah sadir qilghansiler we uning awazigha qulaq salmighansiler; shunga bu ish béshinglarga chüshti. ⁴ Lékin men qolungni ishellengen zenjirlerdin yéship séni qoyuwétimen; men bilen bille Babilgha bérish sanga muwapiq körünse, qéni kel, men sendin xewer alimen; emma men bilen bille Babilgha bérishni muwapiq emes dep qarisang, kérek yoq. Mana, pütkül zémin aldingda turidu; qeyerge bérish sanga layiq, durus körünse shu yerge barghin».

⁵ Yeremiya téxi yénidin mangmay turup, Nébuzar-Adan uninggha: «Boldi, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha qayt; Babil padishahi uni Yehudadiki sheherlerge

39:13 «bash xezinichi Nébushazban» — 3-ayette «Nébu-Sarséqim» isimlik yene bir «bash xezinichi» tilgha élinidu.

39:14 «Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya» — bu ayetiki «Shafan» 36:10-11de tilgha élinghan «Shafan» bolushi mumkin. Qarighanda, uning ailisidikiler Yeremiyagha yaxshi muamile qilip kelgen. «Yeremiyanı ... élip .. Gedaliyaning öz öyige apirishi üçhün ...» — alimlarning bu ayetiki «öz öyige» dégen söz toghrisida ikki pikri bar, yeni «öz öyi» (1) Yeremiyaning yurti, yene Anatotni yaki (2) Gedaliyaning «öz öyi»ni körsitidu. Gedaliya Néboqadnesarning buyruqi bilen Pelestingé waliy dep béktililgenidi (40:5ni we «2Pad.» 25:22ni körüng). Bizningche ikkinchi pikir toghra, chünki 40:5de Nébuzar-Adanning Yeremiyagha «Gedaliyaning yénigha qaytqin» dégen sözini bayqaymiz. Mushu waqitta Yeremiya waliy öyide keng-azadilikte turushni emes, belki namrat xelq arisida turushni tallidi.

40:1 «Qarawul bégi Nébuzar-Adan uni Ramah shehiridin qoyuwetkende, Perwerdigar Yeremiyagha söz qildi...» — Nébuzar-Adan aliqachan Yeremiya toghruluq «Yérusalémde turuwersun» dep perman chüshürgenidi (39:11-14ni körüng). Uning «xelq arisida» turghanliqi tüpeylidin, belkim tasadipiyliqtin ular sürgün qilinghanda ular bilen teng élip kétilgenidi.

— «Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi» — 2-5-ayetlerge qarighanda, Perwerdigarning bu sözi «kapir» bolghan, Babilliq leshker Nébuzar-Adan arqiliq keldi!

«Yeremiya»

hökümraniq qilishqa belgiligen; xelq arisida uning bilen bille turiwer, yaki herqandaq bashqa yerge baray déseng shu yerge barghin» — dédi. Shuning bilen qarawul bégi uninggha ozuqtülük hemde bir sowghat béríp uni qoyuwetti. ⁶Shuning bilen Yeremiya Mizpah shehirige, Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; u uning bilen bille, puqralar arisida turdi.

Mizpah shehiri «Yehuda ölke»sining yéngi merkizi qilinidu

⁷Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige hökümraniq qilishqa belgiligenlikini, shuningdek uninggha Babilgha sürgün bolmighan zémindiki yoqsul er-ayallar bala-chaqiliri bilen tapshurulghanliqini anglap qaldi; ⁸shuning bilen bu leshker bashliqliri ademliri bilen Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqliri bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghulliri Yohanan hem Yonatan, Tanxumetning oghli Séraya, Netofatliq Efayning oghulliri we Maakatliq birsining oghli Yezaniya idi. ⁹Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda olturaqli-ship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bolidu. ¹⁰Men bolsam Kaldiylér zémingha kelgende silerge wekil bolup ularning aldida turush üçün Mizpah shehiride turimen; siler bolsanglar, sharab, enjür-xormilar we zeytun méyi mehsulatlrini élip küpidishinglarga qoyunglar, özünglar tutqan sheherlerde turiwéringlar» — dep qesem ichti.

¹¹Oxshashla Moabda, Ammoniylar arisida, Édomda hem bashqa herbir yurtlarda turghan Yehudiylarmu Babil padishahi Yehudada xelqning bir qaldisini qaldurghan we ular üstige hökümraniq qilishqa Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani belgiligen dep anglidi; ¹²shuning bilen barliq Yehudiylar heydep tarqitiwétilgen hemme jay-yurtlardin qaytip, Yehuda zéminigha, Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi. Ular sharab, enjür-xormilarning mehsulatlrini zor kengrichilikte aldi.

Ishmail Gedaliyani óltürüwétidu, Mizpahdiki xelqni esirge alidu

¹³Karéahning oghli Yohanan we dalada qalghan leshkerlerning barliq bashliqliri Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha kélip uninggha: ¹⁴«Sen Ammoniylar padishahi Baalis Netaniyaning oghli Ishmailni séni óltürüşke ewetkenlikini bilmemsen?» — déyishti. Lékin Ahikamning oghli Gedaliya ularning gépige ishenmidi.

¹⁵Karéahning oghli Yohanan Mizpahda Gedaliyagha astirtin söz qilip: «Manga ruxset qilghaysen, bashqilar uningdin xewer tapquche men béríp Netaniyaning oghli Ishmailni óltürey; héchkim buni bilmeydu. Uning séni óltürüp, shuning bilen etrapinggha yighilghan Yehudadakilerning hemmisi tarqitiwétilip, Yehudaning qaldisi yoqitiwétilishining néme hajiti bar? — dédi.

¹⁶Biraq Gedaliya Karéahning oghli Yohanangha: «Sen undaq qilma; chünki sen Ishmail toghruluq yalghan éytiwatisen» — dédi.

41 ¹Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade, shundaqla padishahning bash emeldarlaridiri biri bolghan Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip Mizpahgha, Ahikamning oghli Gedaliyaning yénigha keldi; ular shu yerde, yeni Mizpahda nan oshtup ghizalanghanda, ²Netaniyaning oghli Ishmail hem u épkelgen on adem ornidin

40:8 «Maakatliq birsining oghli Yezaniya» — «Jezaniya»ning bashqa shekli «Yaazaniya» — «2Pad.» 25:23ni körüng.

41:1 «padishahning bash emeldarliri...» — «padishah» choqum Zedekiyanı körsitidu.

41:1 2Pad. 25:25

turup, Ahikamning oghli Gedaliyagha qilich chapti; ularning shundaq qilishi Babil padishahi Yehuda zémini üstige hökümraniqqa belgiligenni öltürüshtin ibaret idi. ³ Ishmail Mizpahda Gedaliyagha hemrah bolghan barliq Yehudiylar we shu yerde turuwatqan barliq Kaldiy jenggiwar leshkerlerni öltürüwetti.

⁴ Shundaq boldiki, Gedaliyani öltürüwetkendin kéyin, ikkinchi künigiche héchkim téxi uningdin xewer tapmighanidi, ⁵ mana Sheqem, Shiloh hem Samariyedin seksen adem yétip keldi. Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan, Perwerdigarning öyige sunushqa qolida hediyelemleri hem xushbuyni tutqan halda kelgenidi. ⁶ Netaniyaning oghli Ishmail ularni qarshi élishqa mangghiniche yighlighangha sélip Mizpahdin chiqti; ulargha: «Merhemet, Ahikamning oghli Gedaliya bilen körüshüshke apirimen» — dédi.

⁷ Shundaq boldiki, ular sheher otturisigha yetkende, Netaniyaning oghli Ishmail we uning bilen bille bolghan ademler ularni öltürüp jesetlirini su azgiligha tashliwetti. ⁸ Halbuki, ular arisidin on adem Ishmailgha: «Bizni öltürüwetme, chünki dalada bizning yoshurup qoyghan bughday, arpa, zeytun méyi we hesel qatarliq ozuq-tülükimiz bar» — dédi. Shunga u qolini yighip, bu-raderliri arisidin ularni öltürmide. ⁹ Ishmail öltürgen ademlerning jesetlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli padishah Asa Israil padishahi Baashadin qorqup kolap yasighanidi. Netaniyaning oghli Ishmail bu azgalni jesetler bilen toldurdi. ¹⁰ Ishmail Mizpahda turghan xelqning qaldisining hemmisini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyagha tapshurghan padishahning qizliri we Mizpahda qalghan barliq kishilerni esirge élip ketti; Netaniyaning oghli Ishmail ularni esirge élip Ammoniylarning qéshigha ötüşke yol aldi.

Yohanan xelqni Ishmailning changgilidin qutulduridu

¹¹ Karéahning oghli Yohanan we uning qéshidiki hemme leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail sadir qilghan barliq rezilliktin xewer tapti; ¹² shuning bilen ular barliq ademlirini élip Netaniyaning oghli Ishmailgha jeng qilishqa chiqti; ular Gibéondiki chong köl boyida uning bilen uchrashti. ¹³ Ishmailning qolida turghan barliq xelq Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqlirini körgende xushal boldi. ¹⁴ Ishmail Mizpahdin élip ketken barliq xelq yoldin yénip, Karéahning oghli Yohananning yénigha keldi. ¹⁵ Lékin Netaniyaning oghli Ishmail sekkiz adimi bilen Yohanandin qéchip, Ammoniylar teripige ötüp ket-ti. ¹⁶ Andin Karéahning oghli Yohanan hem uning hemrahliri bolghan barliq leshker bashliqliri Netaniyaning oghli Ishmail Ahikamning oghli Gedaliyani öltürgendin kéyin Mizpahdin élip ketken xelqning qaldisining hemmisini öz qéshigha aldi; u ularni, yeni jenggiwar leshkerler, qiz-ayallar, balilar we orda emeldarlarini Gibéondin élip ketti. ¹⁷ Ular Kaldiyelerdin özlirini qachurush üçün Misirgha qarap yol élip Beyt-Lehemge yéqin bolghan Gérut-Qimxamda toxtap turdi. ¹⁸ Sewebi bolsa, ular Kaldiylardin qorqatti; chünki Babil padishahi zémin üstige hökümraniqqa belgiligen Ahikamning oghli Gedaliyani Netaniyaning oghli Ishmail öltürüwetkenidi.

41:5 «Ular saqilini chüshürgen, kiyimlirini yirtqan, etlirini tilghan...» — démisekmü, xelq bundaq heriketler arqiliq qattiq qayghuni bildür etti. Shübhisiyki, mushu yerde ularning qayghusi Xudaning Yehuda we Israil üstige jaza chüshürgenlikni tüpeylidin bolghan. Emeliyette qayghuni bildürüşke «etlirini tilash» Tewratqa qet'iy men'i qilinghan.

41:9 «Ishmail öltürgen ademlerning jesetlirini tashliwetken bu azgal bolsa, intayin chong idi; uni esli...» — bashqa xil terjimisi: «Shu azgal Ishmail Gedaliya bilen bille öltürgen ademlerning jesetlirini tashlighan yer bolup, uni esli...» — eyni ibranii tilidiki tékistni chüshinish tes. «Baashadin qorqup...» — Asa padishah belkim azgalni Mizpah muhasirige élinganda su saqlash üçün kolighanidi.

Qalghanlar Perwerdigardin yol soraydu, biraq uningha qulaq salmaydu

42¹ Barliq leshker bashliqliri, jümlidin Karéahning oghli Yohanan hem Hoshayaning oghli Yezaniya we eng kichikidin chongighiche barliq xelq. ²Yeremiya peyghemberning yénigha kélip uningdin: «Telipimizni ijabet qilghaysen, Perwerdigar Xudayingha xelqning qaldisi bolghan bizler üçün dua qilghaysenki (közüng körginidek burun köp bolghan bizler hazir intayin az qalduq), ³Perwerdigar Xudaying bizge mangidighan yol, qilidighan ishni körsetkey» — dep iltija qildi.

⁴Yeremiya peyghember ulargha: «Maqull! Mana, men Perwerdigar Xudayinglarga sözliringlar boyiche dua qilimen; shundaq boliduki, Perwerdigar silerge qandaq jawab berse, men uni silerge héchnémisini qaldurmay toluqi bilen bayan qilimen» — dédi.

⁵Ular Yeremiyagha: «Perwerdigar Xudaying séni ewetip bizge yetküzidighan sözning hemmisi emel qilmisAQ, Perwerdigar bizge heqiqiy, gépide turudighan guwahchi bolup eyiblisun!» — dédi. ⁶«Biz séni Perwerdigar Xudayimizning yénigha ewetimiz; jawab yaxshi bolsun yaman bolsun, uning awazigha itaet qilimiz; biz Xudayimizning awazigha itaet qilghanda, bizge yaxshi bolidu»..

⁷Shundaq boldiki, on kündin kéyin, Perwerdigarning sözi Yeremiyagha keldi. ⁸U Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we eng kichikidin chongighiche barliq xelqni chaqirip ⁹ulargha mundaq dédi: — «Siler ménit telipinglarni Israilning Xudasi Perwerdigarning aldigha yetküzüshke ewetkensiler. U mundaq dédi: —

¹⁰«Siler yenila mushu zéminda turiwersenglarla, Men silerni qurup chiqimen; silerni ghulatmaymen; Men silerni tikip östürimen, silerni yulmaymen; chünki Men béshinglarga chüshürgen balayi'apetke ökünimen.. ¹¹Siler qorqidighan Babil padishahidin qorqmanglar; uningdin qorqmanglar, — deydu Perwerdigar, — chünki Men silerni qutquzush üçün, uning qolidin qutuldurush üçün siler bilen bille bolimen. ¹²Men silerge shundaq rehimdilliqni körsitimenki, u silerge rehim qilidu, shuning bilen silerni öz zémininglarga qaytishqa yol qoyidu.

¹³Biraq siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha qulaq salmay «Bu zéminda qet'iy turmaymiz» — désenglar ¹⁴we: «Yaq. biz Misir zéminigha barayli; shu yerde ne urushni körmeymiz, ne kanay-agah signalini anglamaymiz, ne nangha zar bolmaymiz; shu yerde yashaymiz» — désenglar, ¹⁵emdi Perwerdigarning sözini anglanglar, i Yehudaning bu qaldisi bolghan siler: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — «Siler Misirgha kirip, shu yerde olturaqlishishqa qet'iy niyetke kelgen bolsanglar, ¹⁶emdi shundaq boliduki, siler qorqidighan qilich Misirda silerge yétishiwalidu, siler qorqidighan qehetchilik Misirda silerge egiship qoghlap baridu; shu yerde siler ölisiler. ¹⁷Shundaq boliduki, Misirgha kirip shu yerde turayli dep qet'iy niyet qilghan ademlerning hemmisi qilich, qehetchilik we waba bilen ölidu; ularning héchqaysisi tirik qalmaydu we yaki Men béshigha chüshüridighan balayi'apettin qutulalmaydu.

¹⁸Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Ghezipim we qehrim Yérusalémdikilerning béshigha chüshürülgendek, siler Misirgha kirgininglarda, qehrim béshinglarga chüshürülidu; siler lenetke qalidighan we dehshet basidighan obyekt, lenet sözi hem reswachiliqning obyekt bolisiler we siler bu zéminni qaytidin héch körmeymiz.. ¹⁹Perwerdigar siler, yeni Yehudaning qaldisi toghruluq: «Misirgha barmanglar!» — dégen. — Emdi shuni bilip qoyunglarki, men бүгүнкү күніде silerni agahlandurdum!».

42:1 «Hoshayaning oghli Yezaniya» — bu «Yezaniya» 40:8de tilgha élinghan «Yezaniya» bolushi mumkin.

42:6 Yer. 7:23

42:10 Yer. 24:6; 31:4; 33:7

42:18 Yesh. 65:15; Yer. 7:20; 18:16; 19:8; 24:9; 25:9,18; 26:6; 29:18

²⁰ — Silerning méní Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ewetkinglar «Perwerdigar Xudayimizgha biz üçün dua qilghaysen; Perwerdigar Xudayimiz bizge néme dése, bizge yetküzüp berseng biz shuning hemmisige emel qilimiz» dégüzgininglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas...²¹ Men бүгүнкү күнде silerge Uning déginini éytip berdim; lékin siler Perwerdigar Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méní silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar...²² Emdi hazir shuni bilip qoyunglarki, siler olturaqlishayli dep baridighan jayda qilich, qehetchilik we waba bilen ölisiler».

43¹ Shundaq boldiki, Yeremiya ularning Xudasi Perwerdigarning hemme sözlirini barliq xelqge éytip tügetti (Xudasi Perwerdigar Yeremiyanı ulargha bu barliq sözlerni éytish üçün ewetken), —² shuning bilen Hoshiyaning oghli Azariya we Karéahning oghli Yohanan we shundaqla barliq hali chong ademler Yeremiyağa mundaq dédi: — «Sen yalghan éytiwatisen! Xudayimiz Perwerdigar séni bizge: «Siler Misirda olturaqlishish üçün barmanglar!» déyishke ewetken emes; ³ belki Nériyaning oghli Baruq choqum séni bizge qarshilashturup, bizni Kaldiylarning qoligha tapshurushqa küshkürtmekte; shuning bilen ular bizni ölümge mehkum qilidu yaki bizni Babilgha sürgün qilidu.

⁴ Shuning bilen Karéahning oghli Yohanan, leshker bashliqlirining hemmisi we barliq xelq Perwerdigarning: «Yehuda zéminida turup qélinglar» dégen awazigha qulaq salmidi; ⁵ belki Karéahning oghli Yohanan we barliq leshker bashliqliri heydiwétilgen barliq ellerdin Yehuda zéminida olturaqlishishqa qaytip kelgen Yehudaning pütün qaldisini, ⁶ yeni erler, qiz-ayallar, balilar we padishahning qizlirini, jümlidin qarawul bégi Nébuzar-Adan Ahikamning oghli Gedaliyaga tapshurghan herbir kishini hemde Yeremiya peyghember hem Nériyaning oghli Baruqni élip, ⁷ Misir zéminigha kirip keldi; ular Perwerdigarning emrige itaet qilmidi. Ular Tahpanes shehirige yétip keldi.

Bésharet — Néboqadnesar Misirgha bésip kirip, bulang-talang qilidu

⁸ Perwerdigarning sözi Yeremiyağa Tahpaneste kélip mundaq déyildi: —

⁹ Yehudiylarning köz aldidila, qolunggha birnechche chong tashlarni élip Pirewnning Tahpanestiki ordising kirish yolining yénidiki xishliq yoldiki séghiz laygha kömüp yoshurup, ¹⁰ ulargha mundaq dégin: — Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Méning qulum bolghan Babil padishahi Néboqadnesarni chaqirip épkelimen, u men kömüp yoshurghan bu tashlar üstige öz textini salidu; ularning üstige shahane chédirini yéyip tikidu...¹¹ U kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu; sürgün bolushqa békitilgenler sürgün bolidu; qilichqa békitilgenler qilichlinidu...¹² Men Misirdiki butlarning öylirige ot yaqturghuzimen; u ularni köydürüp, butlirini élip sürgün qilidu; qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiywalidu; u

42:20 «— Silerning méní Perwerdigar Xudayinglarning yénigha ... «Perwerdigar Xudayimizgha...» dégüzgininglar özünglarni aldap jéninglarga zamin bolushtin ibaret boldi, xalas» — ayetning bashqa birxil terjimisi «Silerning méní Perwerdigar Xudayinglarning yénigha: «Perwerdigar Xudayimizgha ...» dégüzüp ewetkinglarda özünglar jéninglarni aldap qoyghansiler, xalas».

42:21 «Men бүгүнкү күнде silerge Uning déginini éytip berdim; lékin ... Xudayinglarning awazigha we yaki Uning méní silerning yéninglarga ewetken héchqaysi ishta Uninggha itaet qilmidinglar» — shübhisizki, ularning könglidiki, yeni: «Xudaning sözige héch itaet qilmaymiz» dégen pozitsiyisi peyghemberge ayan idi.

43:2 «Hoshayaning oghli Azariya» — bu adem 42:1diki «Hoshayaning oghli Yezaniya» dégen adem bilen bir bolushi mumkin.

43:10 Yer. 25:9; 27:6

43:11 «U Néboqadnesar kélip Misir zéminida jeng qilidu; ölümge békitilgenler ölidu» — bu ayetteki «ölüm» belkim wabani körsitidu. 15:2nimu körüng.

43:11 Yer. 15:2; Zek. 11:9

shu yerdin aman-ésen chiqidu..¹³ U Misir zéminidiki «Quyash ibadetxanisi»diki tüwürlklrni chéqiwétidu; u Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu..

Perwerdigarning Misirgha qachqan Yehudiylargha butpereslik tüpeylidin chüshüridighan jazasi

44¹ Misirda turghan, yeni Migdolda, Tahpaneste, Nofta we Misirning jenubiy teripi Patros zéminida turghan barliq Yehudiylar toghruluq bu söz Yeremiyağa kélip mundaq déyildi: —

²⁻³ «Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Men Yérusalém hem Yehudadiki hemme sheherler üstige chüshürgen barliq balayı’apetni körgensiler; mana, ularning sadir qilghan rezilliki tüpeylidin бүгүнкү күнде ular xarabilik bolup, ademzatsiz qaldi; chünki ular ne özliri, ne siler, ne ata-bowiliringlar bilmeydighan yat ilahlargha choqunushqa, xushbuy yéqishqa bérıp, Méni ghezeplendürgen. ⁴ Men tang seherde ornumdin turup qullirim bolghan peyghemberlerni silerge ewetip: «Men nepretlinidighan bu yirginshlik ishni qilghuchi bolmanglar!» — dep agahlandurghanmen.

⁵ Lékin ular itaet qilmighan, héch qulaq salmighan; ular rezillikidin, yat ilahlargha xushbuy yéqishtin qolini zadi üzmigen. ⁶ Shuning bilen qehrim hem ghezipim ulargha tökülgen, Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdeki reste-kochilarda yéqilghan, köygen; ular бүгүнкү күнде weyrane we xarabilik bolup qaldi..

⁷ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Silér némishqa öz-özünglarga zor külpét keltürmekchisiler, özünglarga héchqandaq qaldi qaldurmay özünglardin, yeni Yehudaning ichidin er-ayal, bala-bowaqarlari üzmekchisiler!? ⁸ Némishqa öz qollirlarning yasighini bilen, siler olturaqlashqan Misir zéminida yat ilahlargha xushbuy yéqıp Méni ghezeplendürisiler? Shundaq qilip siler halak bolup yer yüzidiki barliq eller arisida lenet sözi we reswa qilinidighan bir obyekt bolisiler. ⁹ Silér Yehuda zéminida hem Yérusalémning reste-kochilirida sadir qilinghan rezillikni, yeni ata-bowilirlarning rezillikini, Yehuda padishahlirining rezillikini we ularning ayallirining rezillikini, silerning öz rezilliklarni hem ayallirlarning rezillikini untup qal dinglarmu? ¹⁰ Бүгүнкү күнге qeder xelqinglar özini héch töwen tutmidi, Mendin héch qorqmidi, ular Men silerning aldinglarga hem ata-bowilirlarning aldigha qoyghan Tewrat-qanunumda yaki belgilimilirimde héch mangghan emes.

¹¹ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men béshinglarga külpét chüshürüp, barliq Yehudani halak qilghuche silerge yüzümni qaritimen; ¹² Men Misir zéminigha shu yerde olturaqlashayli dep qet’iy niyet qilghan Yehudaning qaldisigha qol salimen, ularning hemmisi Misir zéminida tügishidu; Misir zéminida yiqilidu; ularning eng kichikidin chongighiche qilich bilen, qehetchilik bilen ölüdu;

43:12 «Qoy padichisi öz tonini kiygendek Néboqadnesarmu Misir zéminini özige kiyiwalidu» — bashqa birxil terjimisi: «U (Néboqadnesar) qoy padichisi öz tonidiki pitlarni tergendek Misir zéminidin héchnerse qaldurmay hemmini tériwalidu». Ayettiki ibraniy tili ikki bisliq bolghachqa, ikkila terjimisi belkim toghra bolushimu mumkin. Yene shuni déyishimiz kérekki, qoylar we qoy padichiliri Misirliqlargha intayin yirginchilik bolghan («Yar.» 46:34ni körüng). Shuning bilen bésharet Misirliqlar üçün intayin kinayilik, éghir gep bolushi kérek idi.

43:13 «Quyash ibadetxanisi» — Misirdiki «Xéliopolis», yeni «On» dégen sheherge jaylashqan. U hazirqi Qahire shehiring on kilométir sherq teripide. «U Misirdiki butlirining öylirige ot qoyup köydüriwétidu» — miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluqning bar-yoqluqi toghruluq téxi xewerimiz yoq.

44:1 «Nof» — kéyin «Memfis» dep atalghan. Migdol, Tahpanes, Nof we Patros dégen jaylar asasen Misirning pütkül térritoriyisini öz ichige alghanidi.

44:6 Yer. 7:20; 42:18

44:11 Yer. 21:10; Am. 9:4

ular qilich bilan we qehetchilik bilan ölidu, ular lenet oqulidighan we dehshet basquchi obyekt, lenet sözi hem reswa qilinidighan bir obyekt bolidu.¹³ Men Misir zeminida turuwatqanlarni Yérusaléمنى jazalighandek qilich bilen, qehetchilik bilen we waba bilen jazalaymen;¹⁴ shuning bilen Misir zeminida olturaqlishayli dep shu yerge kirgen Yehudaning qaldisidin Yehuda zeminigha qaytishqa héchqaysisi qachalmaydu yaki héchkim qalmaydu; shu yerge qaytip olturaqlishishqa intizar bolsimu, qachalighan az bir qismidin bashqiliri héchqaysisi qaytmaydu».

¹⁵ Andin öz ayallirining yat ilahlargha xushbuy yaqidighanliqini bilgen barliq erler, we yénida turghan barliq ayallar, — zor bir top ademler, yeni Misirning shimaliy teripi we jenubiy teripi Patrostin kelgen barliq xelq Yeremiyağa mundaq jawab berdi: —¹⁶ «Sen Perwerdigarning namida bizge éytqan sözge kelsek, biz sanga héch qulaq salmaymiz!¹⁷ Eksiche biz choqum öz aghzimizdin chiqqan barliq sözlerge emel qilimiz; özimiz, ata-bowilirimiz, padishahlirimiz we emirlirimiz Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda qilghinidek bizler «Asmanlarning xanishi»ğa xushbuy yéqiwérimiz we uninggha «sharab hediye»lerni quyuwérimiz; chünki eyni chaghda bizning nénimiz pütün bolup, toqquzimiz tel, héch külpetni körmey ötkén...¹⁸ Emma «Asmanlarning xanishi»ğa xushbuy yéqishni we uninggha «sharab hediye»lerni quyushni toxtatqinimizdin bashlap, bizning hemme nersimiz kem bolup, qilich bilen hem qehetchilik bilen halak bolup kelduq.¹⁹ Biz ayallar «Asmanlarning xanishi»ğa xushbuy yaqqinimizda we uninggha «sharab hediye»lerni quyghinimizda, bizning uninggha oxshitip poshkallarni étishimizni hem uninggha «sharab hediye»lerni quyushimizni erlirimiz qollimighanmu?».

²⁰ Yeremiya barliq xelqge, hem erler hem ayallargha, mushundaq jawabni bergenlerning hem-misige mundaq dédi: —

²¹ — «Perwerdigarning éside qélip könglige tegken ish del siler, ata-bowiliringlar, padishahliringlar, emirliringlar shundaqla zémindiki xelqning Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki reste-kochilarda yaqqan xushbuyi emesmu?²² Axirida Perwerdigar silerning qilmishinglarning rezillikige hem sadir qilghan yirginchlik ishliringlarga chidap turalmighan; shunga zémininglar бүгүнki күндикidek xarabilik, ademni dehshet basquchi, lenet obyekt we ademzatsiz bolghan.²³ Sewebi, siler xushbuy yaqqansiler, Perwerdigarning aldida gunah sadir qilip, Uning awazigha qulaq salmay, Uning ne Tewrat-qanunida, ne belgilimiliride ne agahguwahliqlirida héch mangmighansiler; shunga бүгүнki күндикidek bu balayi’apet béshinglar-gha chüshti».

²⁴ Yeremiya barliq xelqge, bolupmu barliq ayallargha mundaq dédi: — «I Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini anglanglar!²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Siler ayallar öz aghzinglar bilen: «Biz «Asmanlarning xanishi»ğa xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler we uninggha öz qolliringlar bilen emel qilghansiler. Emdi qesiminglarda ching turiwéringlar! Qesiminglarga toluq emel qiliwéringlar!²⁶ Lékin shundaq bolghanda, i Misirda turghan barliq Yehuda Perwerdigarning sözini anglanglar! Mana, Men Özümning ulugh namim bilen qesem qilghanmenki, — deydu Perwerdi-

44:12 Yer. 42:15,16,17,22

44:15 «Misirning shimaliy teripi we jenubiy teripi Patrostin kelgen barliq xelq» — ibraniiy tilida «Mizraimda, Patrosta turghan barliq xelq».

—«Mizraim» — Misirning shimaliy teripi, «Patros» — Misirning jenubiy teripidur.

44:17 «Asmanning xanishi» — birxil ayal but, elwette.

44:17 Yer. 7:18

44:25 «Siler ayallar öz aghzinglar bilen...» — bashqa birxil terjimisi: «Siler we ayalliringlar öz aghzinglar bilen...». ««Biz «Asmanlarning xanishi»ğa xushbuy yéqish, uninggha «sharab hediye»lerni quyush üçün ichken qesemlirimizge choqum emel qilimiz» dégensiler» — mushu ayyettki heriketning igisi «ayallar» bolsimu, lékin sözler «ayallar siyghisi» bilen emes, belki «erler siyghisi» sheklide ipadiliniidu. Bu belkim: «Siler erkekler ayalliringlarga boysunidighan «Saymaxunlar boldunglar» dégendek kinayilik, hejwiyy gep bolsa kérek.

«Yeremiya»

gar, — Misirning barliq zéminida turuwatqan Yehudaliq héchqaysi kishi Méning namimni tilgha élip: «Reb Perwerdigarning hayati bilen!» dep qaytidin qesem ichmeydu. ²⁷ Mana, Men ularning üstige awat-halawet emes, belki balayi'apet chüshürüş üçün ularni közlewatimen; shunga Misirda turuwatqan Yehudadiki barliq kishilerning hemmisi tügigüche qilich we qe-hetchilik bilen halak bolidu. ²⁸ Qilichtin qutulup qachqanlar bolsa intayin az bir top ademler bolup, Misir zéminidin Yehuda zéminigha qaytip kélidu; shuning bilen Misir zéminigha oltu-raqlishayli dep kelgen Yehudaning qaldisi kimning sözining, Méningki yaki ularning inawetlik bolghanliqini ispatlap bilip yétidu. ²⁹ Méning silerni bu yerde jazalaydighanliqimgha, Méning sözlirimning choqum silerge külpet keltürmey qoymaydighanliqini bilishinglar üçün silerge shu aldin'ala bésharet boliduki, — deydu Perwerdigar, ³⁰ — Mana, Méning Yehuda padishahi Zedekiyanining düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen — deydu Perwerdigar»..

Baruqqa bérilgen agah hem teselli

45¹ Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili, Nériyaning ogli Baruq Yeremiyaning aghzigha qarap bu sözlerni oram qeghezge yazghinida, Yeremiya peyghember uninggha bu sözni éytqan: —

² «Israïlning Xudasi Perwerdigar sen Baruq toghruluq mundaq deydu: — ³ Sen: «Halimgha way! Chünki Perwerdigar qayghumgha derd-elem qoshup qoydi; men ah-zarlar qilishtin charchidim, zadila aram tapalmidim!» — déding.

⁴ — Yeremiya, sen uninggha mundaq dégin: —

Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men qurup chiqqanlirimni hazir ghulitimen, Men tikkenlirimni, yeni bu pütkül jahanni hazir yulup tashlaymen. ⁵ Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, Men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, — deydu Perwerdigar, — lékin jénini sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen»..

46-51-bablar — Eller toghruluq bésharetler

«1» Misir — Misirning qoshuni Karshémish shehiride mehlup bolidu

46¹ Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning eller toghruluq sözi töwende: — ² Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan,

44:27 Yer. 31:28

44:30 «Méning Yehuda padishahi Zedekiyanining düshmini, jénini qoghlap izdigen Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha tapshurghinimdek Men oxshashla Misir padishahi Pirewn Xofrani öz düshmenlirining qoligha hemde jénini izdigen kishilerning qoligha tapshurimen» — Pirewn Xofra esli padishah Zedekiyanining Néboqadnesargha isyan kötürüşke qutrataqani. U miladiyedin ilgiriki 570-yili mexpiy öltürülgen. Shuning bilen bu ish Misirda turghan Yehudiylargha bir agah-bésharet idi.

45:4 «bu pütkül jahanni...» — yaki «bu pütkül zéminni...». Lékin 5-ayetke qarighanda «jahanni» toghridur.

45:5 «Men bundaq qilghan yerde sen özüng üçün ulugh ishlarni izdishingge toghra kélemdu? Bularni izdime; chünki mana, men barliq et igiliri üstige balayi'apet chüshürimen, ...Lékin jénini sen baridighan barliq yerlerde özüngge olja qilip bérimen» — bu 45-babtiki bésharet padishah Yehoakimning textke olturghan waqtida bérilgen bolsa, némishqa mushu yerde (Yeremiya we Baruq Misirda qalghan waqitta) «oram yazma»gha qoshulghan? Belkim uning mushu yerde xatirlinish sewebi, Yeremiya we Baruq Misirda, Perwerdigargha asiqliq qilghan we asiqliq qilmaqchi bolghan Yehudaning shu az bir qaldisi arisida (yuqiriqi bésharetler körsetkendek) téximu éghir xeterde qalghan; shunga hazir bu bésharet Baruqqa téximu ehmiyetlik, téximu teselli bérishi mumkin idi.

—Yeremiya peyghember özi Misir zéminida ölgen yaki öltürülgen bolushi mumkin. Uning kitabining qolimizda turghanliqi üçün biz shühbhisiziki Baruqqa qerzdarmiz.

45:5 Yer. 21:9; 38:2; 39:18

«Yeremiya»

Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq (bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilgan): — ³«Qalqan-siparlarni élip sepke chüshünglar! Jengge chiqishqa teyyarlininglar! ⁴Atlarni harwilargha qétinglar! Atliringlarga mininglar! Béshinglarga dubulgha sélip septe turunglar! Neyziliringlarni bilep ittiklitinglar! Sawut-quyaqlarni kiyiwélinglar!.

⁵Lékin Men némini körimen?! — deydu Perwerdigar; — Mana, mushu leshkerler dekke-dükkige chüshüp chékinidu; batur-palwanliri bitchit qilinip keynige qarimay beder qachidu! Tereptereplarni wehime basidu! — deydu Perwerdigar. ⁶— Emdi eng chaqqanlarmu qachalmaydu, batur-palwanlarmu aman-ésen qutulup qalmaydu; mana, shimal teripide, Efrat deryasi boyida ular putliship yiqilidu!

⁷Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi kelkün kebi kötürülgendek özi kötürgen kimdur!? ⁸Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasidek özi kötürgen del Misir özidur; u: «Men özümni kötürüp pütkül yer yüzini qaplaymen; men sheherler hem ularda turuwatqanlarni yoqitimen!» — deydu.

⁹Étilinglar, i atlar! He dep algha bésip chépinglar, i jeng harwiliri! Qalqan kötürgen Éfiopiye hem Liwiyedikiler, oqyalirini égildürgen Lidiyedikiler, palwan-baturlar jengge chiqsun!... ¹⁰Lékin bu kün bolsa samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning künidur; u qisasliq bir kün, yeni Öz yawliridin qisas alidighan küni bolidu; Uning qilichi kishilerni toyghuche yutidu; u qanghuche ularning qanlirini ichidu; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigarning shimaliy zéminda, Efrat deryasi boyida qilmaqchi bolghan bir qurbanliq bar!... ¹¹Giléadqa chiqip tutiya izdep tap, i Misirning qizi! Lékin sen özüngge nurghun dorilarni alsangmu bikar; sen üçhün héch shipaliq yoqtur!... ¹²Eller xijaliting toghruluq anglaydu, séning peryadliring pütkül yer yüzige pur kétidu; palwan palwangha putlishidu, ikkisi teng meglup bolup yiqilidu!

Néboqadnesarning Misir zéminigha bésip kirishi toghruluq bésharet

¹³Perwerdigarning Babil padishahi Néboqadnesarning Misir zéminigha tajawuz qilip kirishi toghruluq Yeremiya peyghemberge éytqan sözi: —

¹⁴Misirda jakarla, Migdolda élan qil, Nofta we Tahpanestimu élan qil: Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu; ¹⁵Séning baturliring némishqa süpürüp

46:2 «Misir toghruluq: Efrat deryasi boyidiki Karkémish shehirining yénida turuwatqan, Pirewn-Neqoning qoshuni toghruluq bu qoshunni Babil padishahi Néboqadnesar Yehuda padishahi Yehoakimning tötinchi yili bitchit qilgan: — ....» — Misir toghruluq bu bésharet Pirewnning qoshuni bitchit qilinishtin ilgiri bérilgen, mushu yerde kéyinki waqitta xatirilengen, elwette. Oqurmenlarning diqqitige erziyduki, «Yehudaning padishahi Yehoakimning tötinchi yili» Yehudaning kelgüsi üçhün hem Yeremiyaning bésharetliri üçhün intayin muhim yil bolghan. Shu yil ottura sherqtiki «küch tengpungluqi» Babilning padishahi Néboqadnesargha ötken.

46:4 Yer. 51:11

46:7 «Suliri deryalardek özlirini dolqunlitip, Nil deryasi kelkün kebi kötürülgendek özi kötürgen kimdur!? » — her yil Nil deryasigha kelkündek ulugh su kélidu. Bu su Misirning pütkül zéminini bésip sughiridu, Misirning zéminini baqidu, désekmu bolidu.

46:9 «Éfiopiye... «Liwieye»... «Lidiye» — «Éfiopiye» ibranii tilida «Kush» déyilidu, «Liwieye» («Libya») ibranii tilida «Put» déyilidu, «Lidiye» (hazirqi Türkiyede) ibranii tilida «Lud» déyilidu. Bu yerlerdiki ademlerning hemmisi «yallanma leshkerler» idi.

46:9 Yesh. 66:19

46:10 «Perwerdigar Öz yawliridin qisas alidighan küni» — mumkinchilik barki, bésharettiki «qisas», Perwerdigarning özige sadiq bolghan padishah Yosiyani (miladiyedin ilgiriki 609-yili) öltürüwetken Pirewn-Neko üstidin alghan bir qisasni körsitidu («2Pad.» 23:29 we 33-35ni köring). Uning üstige «Perwerdigarning küni» adette axirqi zamandiki qiyamet küni körsitidu, shunga bésharetning shu küni toghruluq melumatliri bar bolushimu mumkin.

46:11 Yer. 8:22

46:14 «Misirda ... Migdola... Nof ... Tahpanes...» — bu sheherlerning hemmisi Misirda, elwette. «Ching tur, jengge bel baghla; chünki qilich etrapingdikilerni yutuwatidu» — bésharet bérilgen waqti belkim miladiyedin ilgiriki 604-yili bolushi mumkin. Shu chaghta Néboqadnesar Filistiyeni ishghal qilip Misirning chégrisida tajawuz qilishqa teyyar turatti. Miladiyedin ilgiriki 568-yili Néboqadnesar Misirgha tajawuz qilghan; bu weqedin ilgiri bashqa bir tajawuzluq bar-yoqluq toghruluq téxi xewerimiz yoq.

tashlinidu? Ular ching turalmaydu; chunki Perwerdigar ularni septin ittirip yiqitiwétidu. ¹⁶ U ular din köplirini putlashturidu; berheq, ular qachqanda bir-birige putliship yiqilidu; shuning bilen ular: «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — deydu; ¹⁷ Shu yerge qaytqanda ular: «Misir padishahi Pirewn peqet bir qiyqas-süren, xalas! U peytini bilmey ötküzüwetti!» — deydu. ¹⁸ Öz hayatim bilen qesem qilimenki, — deydu Padishah, nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — taghlar arisida Tabor téghi bolghandek, Karmel téghi déngiz boyida asmangha taqiship turghandek birsi kélidu. ¹⁹ Emdi sen, i Misirda turuwatqan qiz, sürgün bolushqa layiq yük-taqlarni teyyarlap qoy; chunki Nof xarabe bolup köydürüldü, héch ademzatsiz bolidu.

²⁰ Misir bolsa chirayliq bir inektur; lékin uni nishan qilghan bir köküyün kéliwatidu, shimaldin kéliwatidu! ²¹ Uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu; chunki külpetlik kün, yeni jaza-linish küni ularning bëshigha chüshken bolidu. ²² Misirning awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu; chunki düshmen qoshunliri bilen atlinip, otun kesküchilerdek uninggha qarshi paltilarni kötürüp kélidu. ²³ Ormanliq qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu, — deydu Perwerdigar, — chunki kesküchiler chéketke topidin köp, san-sanaqsiz bolidu. ²⁴ Misirning qizi xijalette qaldurulidu; u shimaliy elning qoligha tapshurulidu.

²⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlarini jazalaymen; berheq, Pirewn we uninggha tayanghanlarning hemmisini jazalaymen; ²⁶ Men ularni ularning jénini izdigüchiler, yeni Babil padishahi Néboqadnesarning qoligha hem xizmetkarlirining qoligha tapshurimen. Biraq kéyin, Misir qedimki zamanlardek qaytidin ahali bolidu — deydu Perwerdigar.

Israil üçün ümid

²⁷ Lékin sen, i qulum Yaqup, qorqma, alaqqade bolma, i Israil; chunki mana, Men séni yiraq yurttin, neslingni sürgün bolghan zémindin qutquzup chiqirimen; shuning bilen Yaqup qaytip, xatirjemlik we arambexshte turidu, héchkim uni qorqutmaydu. ²⁸ Qorqma, i qulum Yaqup, — deydu Perwerdigar, — chunki Men sen bilen billidurmen; Men séni tarqitiwetken ellerning hemmisini tügeshtërsemmu, lékin séni pütünley tügeshtërmeymen; peqet üstüngdin höküm chiqirip terbiye-sawaq bérimen; séni jazalimay qoymaymen..

46:16 «Bole, turayli, zomigerning qilichidin qéchip öz xelqimizge we ana yurtimizgha qaytip kéteyli!» — bu sözlerni belkim Misir qoshunidiki chetel «yallanma leshkerler» éytidu (21ni körüng).

46:18 «Tabor» we «Karmel» — taghliri bek égiz bolmisimu, ular etrapidiki yerlerge qarighanda kökke taqashqandek körünidu. Menisi Néboqadnesar qoshuni bilen bésip kirgende, ular bashqa padishahlar we ularning qoshunliridin zor derijide küchlik körünidu.

46:20 «köküyün» — mal-waranlarni chaqidighan birxil chiwin. Bu dehshetlik köküyün «chirayliq inek» bolghan Misir we barliq «torpaqliri»ni (21-ayet) tar-mar qilip heydeydu! Misirliqlar choqungghan but «buqa ilahi» (Afis) bolghachqa, mushu «inek» we «torpaqlar»gha nisbeten 20-21-ayetler intayin kinayilik, hejwiylar sözlurdu.

46:21 «uning arisidiki yallanma leshkerler bolsa bordaq torpaqlardek bolidu; ularmu arqigha burulup, birlikte qéchishidu; ular ching turuwalmaydu» — ottura sherqtiki bezi köküyünler intayin zeherlik, wehshiy bolup, inek-torpaqlarni sewdayi, telwe qilip, uyan-buyan yügürtüp chéchiwétidu. «jazalinish küni» — ibranii tilida «yoqlinish küni».

46:22 «Misirning awazi yilanningkidek «küsh-küsh» qilip anglinidu» — menisi belkim Misir qorqunchtin chékingen amalsiz qalghan yilandek, uninggha peqet «küsh-küsh» qilip xapaliqini bildürishtin bashqa héchqandaq amal qilalmaydu. **46:23** «Ormanliq qoyuqluqidin kirgüsiz bolsimu, ular uni késip yiqitidu» — Misirda derekler az bolidu; shunga bu sélishturma-oxshitish bolushi kérek, belkim «orman» nurghunlighan xelq ahalisini körsitidu.

46:25 «Mana, Men No shehiridiki but Amonni, Pirewnni, shundaqla Misir we uning ilahliri bilen padishahlarini jazalaymen» — Xuda «Amon» dégen but we «Misirning ilahliri»ni qandaq jazalaydu? Héch bolmighanda, bu söz Xudaning mushu butlarning «nam-abruy»lirini pütünley yoqitishini körsitidu. Bu téma toghruluq «Misirdin chiqish»teki «qoshumche söz»imiznimu körüng.

46:27 Yesh. 41:13; 43:5; 44:1; Yer. 30:10

46:28 Yer. 10:24; 30:11; Yesh. 27:8; Yer. 4:27; 5:10,18; Pend. 11:4; Zef. 1:14-16, 18; Dan. 9:26-27; Yesh. 10:22-23; 28:22; Nah. 1:9

«Yeremiya»

«2» Filistiye toghruluq bésharet

47¹ Pirewn Gaza shehirige zerbe bérishdin ilgiri, Yeremiya peyghemberge kelgen, Perwerdigarning Filistiylar toghrisidiki sözi: —

² Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, shimaldin dolqunluq sular örleydu; ular téship bir kelkün bolidu; u zémin we uningda turghan hemmining üstidin, sheher we uningda turuwatqanlarning üstidin tashqin bolup basidu; shuning bilen uning ademliri nale-peryad kötüridu, zéminda barliq turuwatqanlar azabtin nale-zar qilidu; ³ toparlirining tuyaqiririning taraqqishshirini, jeng harwirlirining taraqqashshirini, chaqlirining güldürleshshirini anglap, atilar öz baliliridin xewer élishqimu qollari boshap, arqighimu qarimaydu. ⁴ Chünki barliq Filistiylarni nabut qilidighan kün, hem Tur we Zidonni ulargha yordemde bolghudek barliq qalghan ademlerdin mehrum qilidighan kün yétip keldi; chünki Perwerdigar Filistiylarni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu. ⁵ Gazaning üsti taqirliq bolidu; Ashkélon shehiridiki dang qétip qalidu; qachanghiche etlirlarini tilisiler, i Filistiye küchlriridin aman qalghanlar? ⁶ Apl, i Perwerdigarning qilichi, sen qachanghiche tinmayse? Öz qininggha qaytqin, aram élip tinchlanghin!

⁷ Lékin u qandaqmu toxtiyalsun? Chünki Perwerdigar uninggha perman chüshürgen; Ashkélon shehirige hem déngiz boyidikilerge zerb qilishqa uni békitkendur!

«3» Moab toghruluq bésharet

48¹ Moab toghruluq; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Néboning haligha way! Chünki u xarabe qilinidu; Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu; yuqiri qorghan bolsa xijaletke qaldurulup alaqzade bolup ketti. ² Moab yene héch maxtalmaydu; Heshbon kishiler uninggha: «Uni el qataridin yoqitayli» dep suyiquest qilidu; senmu, i Madmen, tügeshtürülisen; qilich séni qoghlaydu.

47:1 «Gaza» — Filistiye besh chong sheherliridin biri.

— Bésharet (1-7) bérilgen waqit belkim miladiyedin ilgiriki 609-yili idi. Shu chaghta Pirewn-Neko Misirdin chiqip Asuriye impériyesige ittapaqdash bolup Babilgha qarshi chiqqan. Bu bésharettiki «zerbe» belkim Pirewn shimalgha qarap yürüş qilghan, Filistiye terrytoriyesidin ötüp bolghan waqitda qilinghan.

47:2 «shimaldin dolqunluq sular örleydu; ular téship bir kelkün bolidu» — démisekmü, Muqeddes Kitabta «kelkün» zéminni bésip kirgen zor qoshungha oxshitilidu. Mushu «sular» awwal Pirewnning qoshuni bolghan bolushi mumkin, keynidiki «kelkün» Pirewnning qoshunini tarmar qilghan Babillilarning ibaret.

— «Sheher» bolsa belkim Yerusalemn körsitidu. Yerusaleml Babil terpidin ishghal qilinghanda Filistiye qattiq iskenjige élinip tajawuz qilinghan.

47:3 Yesh. 5:28; Yer. 4:13; 6:23

47:4 «Perwerdigar Filistiylarni, yeni Krét arilidin chiqip kelgenlarning qalduqini nabut qilidu» — Filistiylar eslide Krét (ibraniy tilida «Kafor») arilidin chiqqanidi. Ular turdikiler hem Zidonlikilerge «tughqan qebililer» (Fönikiyilikler) bolghachqa, Tur we Zidon awarige uchirighan bolsa, Filistiylar ulargha yordemge chiqqan bolatti. Lékin Filistiylar nabut bolghan bolsa, «ulargha yordemde bolghudek ... ademlar» bolmaytti.

47:4 Yer. 25:22

47:5 «Gazaning üsti taqirliq bolidu» — bezi alimlar buni «Gazadiki qayghurup chachlirini chüshüridu» dégen menide dep qaraydu. Bizningche birinchi menisi sheher xarabilik bolup «taqir yer» bolidu. Bu söz ikki bisliq bolup ikkinchi menidimu bolushi mumkin.

— «Dang qétip qalidu»ning bashqa birxil terjimisi: «tügishidu». «Filistiye küchlriridin aman qalghanlar» — buning bashqa birxil terjimisi: «Filistiye jilghisida qalghanlar». «qachanghiche etlirlarini tilisiler» — «etlirini tilish» qattiq qayghuni bildüretti. Bu adet Tewratqa men'i qilinghan.

47:5 Qan. 14:1; Yer. 16:6; 25:20

48:1 «yuqiri qorghan» — (ibraniy tilida «Misgab») belkim bir sheherning ismi bolushi mumkin.

48:1 Yer. 25:21; 27:3

48:2 «...Néboning haligha way! ... Kiriatayim xijaletke qaldurulup, ishghal qilinidu 1-ayet; Heshbon ...Madmen,...» — démisekmü, Nébo, Kiriatayim, Heshbon, Madmen we töwendiki ayyetlerdiki Horonaim, Luxit, Aroer, Beyt-Gamul, Dibon qatarliqlar Moabti sheherlerdur. Xeritini körüng. «Heshbon» bolsa Moabning chégrisigha jaylashqan bolup, bésharet boyiche bashqa sheherlerdin ilgiri belkim dushman terpidin ishghal qilinip andin dushmaning qoshuni üçün baza bolidu. «Heshbon» we «suyiqest» («xéshab») ibraniy tilida yéqin sözlerdur.

— Yehudiy tarixshunas Yóséfusning xatirisi boyiche, Moab Néboqadnesar padishah terpidin miladiyedin ilgiriki 582-yili igiliniq, nurgun sheherliri weyrat qilinghan.

³ Horonaimdin ah-zarlar kötürüldi: — «Ah, weyranchiliq, dehshetlik patiparaqchiliq!»

⁴ Moab bitchit qilindi! Uning kichikliridin peryadliri anglinidu. ⁵ Berheq, Luhitqa chiqidighan dawan yolidin toxtimay yighilar kötürüldi; Horonaimgha chüshidighan yolda halaketdin azabliq nale-peryadlar anglinidu. ⁶ Qéchinglar, jéninglarni élip yügürünglar! Chöldiki bir chatqal bolunglar! ⁷ Chünki sen öz qilghanliringgha we bayliqliringgha tayanganliqing tüpeylidin, senmu esirge chüshisen; butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu. ⁸ Weyran qilghuchi herbir sheherge jeng qilidu; sheherlerdin héchqaysi qéchip qutulamaydu; Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu.

⁹ Daldigha béríp qéchish üçün Moabqa qanatlarini béringlar! Chünki uning sheherliri xarabilik, ademzatsiz bolidu. ¹⁰ (Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshdin qaldurghan kishi lenetke qalsun!).

¹¹ Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tinghan sharabtek endishisiz bolup kelgen; u héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen. ¹² Shunga, — deydu Perwerdigar, — Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen; ular uning küplirini quruqdaydu, uning chögünlirini chéqiwétidu. ¹³ Ötkende Israil jemeti öz tayanchisi bolghan Beyt-El tüpeylidin yerge qarap qalghandek Moabmu Kémosh tüpeylidin yerge qarap qalidu.

¹⁴ Siler qandaqmu: «Biz batur, jenggiwar palwanmiz!» — déyeleysiler? ¹⁵ Moabning zémini xarabe qiliniidu; dühmen ularning sheherlirining sépillirigha chiqidu; uning ésil yigitliri qetl qilinishqa chüshidu, — deydu padishah, yeni nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

¹⁶ — Moabning halakiti yéqinlashti, uning külpiti bëshigha chüshüshke aldiraydu. ¹⁷ Uning etrapidiki hemmeylen uning üçün ah-zar kötürünglar; uning nam-shöhritini bilgenler: «Küchlük shahane hasisi, güzel tayiqimu shunche sunduruldighul» — denglar. ¹⁸ Shan-shöhritingdin chüshüp qaghjirap ketken yerde oltur, i Dibonda turuwatqan qiz; chünki Moabni halak qilghuchi sanga jeng qilishqa yétip keldi; u istihkam-qorghlanlirigini berbat qilidu.

¹⁹ Yol boyida közet qil, i Aroerde turuwatqan qiz; beder tikiwatqan erdin we qéchiwatqan qizdin: «Néme boldi?» dep sora; ²⁰ «Moab xijaletke qaldi, chünki u bitchit qilindi!» dep jawab bérilidu. Ah-zar tartip nale-peryad kötürünglar; Arnonda: «Moab halak qilindi» — dep jakarlanglar.

²¹ Jaza hökümi tüzlenglik jayliri üstige chiqirildi; Holon, Yahaz we Mefaat üstige, ²² Dibon, Nébo

48:5 Yesh. 15:5

48:6 Yer. 17:6

48:7 «butung Kémosh, uning kahinliri hem emirliri bilen bille sürgün bolidu» — Kémosh Moab choqunghan but idi. Ularining uninggha öz ballirini qurbanliq qilish aditi bar idi («2Pad.» 3:27ni köring).

48:7 Yer. 49:3

48:8 «Perwerdigar dégendek jilghimu xarabe bolidu, tüzlenglikmu halaketke yüzlinidu» — «jilgha» we «tüzlenglik» Moabning jenubiy we shimaliy qismini körsitidu.

48:9 «Daldigha béríp qéchish üçün Moabqa qanatlarini béringlar!» — bu jümlidiki ibranıy tilini chüshinish tes. Oqurmenler bashqa xil terjimelarni uchrishi mumkin.

48:10 «Perwerdigarning xizmitini köngül qoyup qilmighan kishi lenetke qalsun! Qilichini qan töküshdin qaldurghan kishi lenetke qalsun!» — bu kinayilik, hejwiylar sözler kelgüsida Moabqa hujum qilidighan Babilliqlar lehkerlerge éytildi.

48:11 «Moab yashliqidin tartip keng-kushade yashap arzangliri üstide tinghan sharabtek endishisiz bolup kelgen» — sharab tinishi üçün uzun waqıt midiriltilmay turushi kérek. Tinghan «arzanglar», (dugh, chökünde) nahayiti achchiq bir nerse, elwette. Shunga bashqa küpke quyulmay qalsa, temi qirtiq, achchiq bolidu, elwette. «U héchqachan küptin küpke quyulghan emes, yaki héch sürgün bolghan emes; shunga uning temi birxil bolup, puriqi héch özgermigen» — bu oxshitish belkim Moabning héch qiyinchiliqqa uchrımay, körenglik qilghanliqi, tolimu kérilip ketkenlikini körsitidu.

48:11 Zef. 1:12

48:12 «Men uning yénigha ularni öz küpidin tökidighan tökküchilerni ewetimen» — bu oxshitish «sharab» Moabniki ahalini, «küpliri», «chögünliri» uning yurt-sheherlirini körsitidu.

48:13 «Beyt-El» — mushu sheher Israil (shimاليy padishahliq)ning chong butperes merkizi bolup, ular shu yerde «altun mozay butni» qurghan («1Pad.» 12-babni, «Hosh.» 10:5 hem 8:5-6, «Am.» 7:10-17ni köring).

48:13 1Pad. 12:29

48:20 Yesh. 16:7

hem Beyt-Diblataim üstige, ²³ Kiriataim, Beyt-Gamul hem Beyt-Méon üstige, ²⁴ Kériot, Bozrah hem Moabdiki yiraq-yéqin barliq sheherlarning üstige chiqirilidu. ²⁵ Moabning Münggüzi ké-siwétilidu, uning biliki sundurulidu, — deydu Perwerdigar. ²⁶ — Uni mest qilinglar, chünki u Perwerdigargha aldida hakawurluq qilghan; Moab öz qusuqida éghinap yatsun, shuning bilen reswa qilinsun. ²⁷ Chünki sen Moab Israilni mazaq qilghan emesmu? U oghrilar qatarida tutuwélinghanmu, sen uni tilgha alsangla béshingni chayqaysen?!

²⁸ Sheherlerdin chiqip tash-qiyalar arisini turalghu qilinglar, i Moabda turuwatqanlar; ghar ag-hzida uwilighan paxtektek bolunglar!

²⁹ Biz Moabning hakawurluqi (u intayin hakawur!), yeni uning tekebburluqi, hakawurluqi, könglidiki meghrur-körenglik toghrisida angliduq. ³⁰ Men uning nochiliq qilidighanliqini bilimen, — deydu Perwerdigar, — biraq nochiliq kargha yarimaydu; uning chong gepliri bikar bolidu. ³¹ Shunga Men Moab üçün zar yighlaymen, Moabning hemmisi üçün zar-zar kötürimen; Kir-Xaresettikiler üçün ah-pighan anglinidu;

³² I Sibrahtiki üzüüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üçün yighlaymen; sé-ning pélekliring sozulup, eslide «Ölük déngiz»ning nérigha yetkenidi; ular eslide Yaazer she-hirigichimu yetkenidi. Lékin séning yazliq méwiliringge, üzüüm hosulung üstige buzghuchi bésip kélidu. ³³ Shuning bilen shadliq we xushalliq Moabning bagh-étizliridin we zéminidin mehrum qilinidu; Men üzüüm kölcheklerdin sharabni yoqitimen; üzüüm cheyliyüchilerning ten-tene awazliri qaytidin yangrimaydu; awazlar bolsa tentene awazliri emes, jeng awazliri bolidu.

³⁴ Chünki nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu; nale awazliri Zoardin kötürülüp, Horonaimghiche we Eglat-Shélisdiyaghiche yétidu; hetta Nimrim-diki sularmu qurup kétidu. ³⁵ Men Moabta «yuqiri jaylar»da qurbanliq qilghuchilarni we yat ilahlargha xushbuy yaqquchilarni yoqitimen, — deydu Perwerdigar.

³⁶ — Shunga Méning qelbim Moab üçün neydek munluq mersiye kötüridu; Méning qelbim Kir-Herestikiler üçünmu neydek munluq mersiye kötüridu; chünki u igiliwalghan bayliq-xeziniler yoqap kétidu. ³⁷ Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme

48:25 «Moabning münggüzi késiwétilidu» — Tewratta, «münggüz»ler köp hallarda ademlarning abruy-shöhriti yaki hoquqini bildüridu. Bu ademning béshidin ösken emes, elwette!

48:26 «Moabni mest qilinglar» — yuqirida (25-babta) Yeremiya «Perwerdigarning ghezipige tolghan qedeh» toghruluq sözligeche, bezi alimlar bu «mestlik» shu qedehtin ichishtin bolushi kérek, dep qaraydu. Bizningche bu bir tereptin toghra, Xudaning ghezipi béshigha chüshürülgende desleptila eqlini yoqitip aljighanliqi bolidu. Bu ayetning tekitleydighini ularning hamaqetliship ketkenlikidin ibaret.

48:29 «Biz Moabning hakawurluqi ..., yeni uning tekebburluqi, ..., könglidiki meghrur-körenglik toghrisida angliduq» — bu ayettiki «Biz... angliduq» déguichi Xudaning Özidur. Xuda Özi toghruluq «Biz» dep ishletkenlik Tewrattiki bashqa yerlerdimu bar; mesilen «Yar.» 1:26, 3:22, 11:7ni hem «Yesh.» 6:8ni köring. Bezi alimlar ayettiki «biz»ni Yeremiya hem Yehuda xelqini körsitidu, dep qaraydu.

48:29 Yesh. 16:6

48:32 «I Sibrahtiki üzüüm téli, Men Yaazerning zar-yighisi bilen teng sen üçün yighlaymen...» — 30-ayettiki sözlügüchi Xuda bolghandin kéyin («Men ..bilimen...») shübbhisizki, 31-, 32- hem 36-ayetlerdiki sözlügüchimu Xudaning Özidur. Bu ademni heyran qalduridu. Xuda Yaazerdikilerni jazalaydu; shuning bilen ular Sibrahdiki yoqighan üzümzarlar üçün yighlaydu. Lékin Xuda ularni jazalishi bilen ular bilen teng qayghuridu. «Ölük déngiz» — ibranii tilida «Yaazer déngizi». «Ular séning pélekliring eslide Yaazer shehirigichimu yetkenidi...» — «Yaazer» bolsa Moabning shimaliy chégrasigha yiraqraq bolup, sherq teripi «chöl-dalilar», gherb teripi «déngiz». Démek, Moab xilwet jay bolghini bilen xéli yiraqlargha tesiri bolghan bir memliketke aylangan. «Yazliq méwileri» enjür, xorma we üzümlerni körsitidu.

48:33 Yesh. 16:10

48:34 «...nale-peryadlar Heshbondin kötürülüp, Yahazghiche we Éléalahghiche yétidu...» — Éléalah Heshbonning shimaliy teripidin 2 kilometr yiraq; Yahaz uning jenubiy teripidin 2 kilometr yiraq. Bu üçisi Moabning shimaligha jaylashqan. Zoar, Horonaim we Eglat-Shélisdiya Moabning jenubiga jaylashqan. Ayetning umumiy menisi, «tajawuzluq bashlandi» dégen bolup, bu xewer Moabning pütkül zéminigha pur kétidu.

48:34 Yesh. 15:5, 6

48:35 «yuqiri jaylar» — butpereslikke atap béghishlangan jaylar idi.

qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen...³⁸ Moabning barliq öy ögziliri üstide we meydanlarda matem tutushtin bashqa ish bolmaydu; chunki Men Moabni héchkinge yaqmaydighan bir qachidek chéqip tashlaymen, — deydu Perwerdigar, ³⁹ — ular pighandin zarlishidu; Moab shunchilik pare-pare qiliwétiliduki, u xijalettin köpchilikke arqisini qilidu; Moab etrapidiki hemme teripidin reswa qilinidighan, wehime salghuchi obyékt bolidu..

⁴⁰ Chunki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, birsi bürküttek qanatliniri kérip perwaz qilip, Moab üstige shungghup chüshidu..⁴¹ Sheherliri ishghal bolidu, istihkamlar igiliwélinidu; shu küni Moabdiki palwanlarning yüriki tolghaqa chüshken ayalning yurikidek bolidu..⁴² Moab el qataridin yoqitilidu; chunki u Perwerdigar aldida hakawurluq qilghan; ⁴³ wehshet, ora we qiltaq béshinglarga chüshüshni kütmekte, i Moabda turuwatqanlar, — deydu Perwerdigar. ⁴⁴ — wehshettin qachqan origha yiqilidu; oridin chiqqan qiltaqqa tutulidu; chunki uning üstige, yeni Moab üstige jazalinish yilini chüshürimen — deydu Perwerdigar..

⁴⁵ Qachqanlar Heshbon sépilining daldisida turup amalsiz qalidu; chunki Heshbondin ot, hem mehrum Sihon padishahning zémini otturisdin bir yalqun partlap chiqidu we Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu..⁴⁶ Halinggha way, i Moab! Kémoshqa tewe bolghan el nabut boldi; oghulliring esirge chüshidu, qizliring sürgün bolidu. ⁴⁷ Lékin, axirqi zamanlarda Moabni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar. Moab üstige chiqiridighan höküm mushu yergiche.

«4» Ammoniylar toghruluq höküm

49¹ Ammoniylar toghruluq. Perwerdigar mundaq deydu: — Israilning perzentliri yoqmiken? Uning mirasxorliri yoqmidu? Emdi némishqa Milkom Gadning zéminigha warisliq qildi, Milkomgha tewe bolghan xelq némishqa Gadning sheherliride turidu?..² Shunga mana, shu künlér kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Ammoniylarning Rabbah shehiride jeng sadalirini anglitimen; u xarabilik döng bolidu; tewe sheherliri ot qoyup küydürüldü; Israil qaytidin özlirini igiliwalghanlarga igidarchiliq qilidu, — deydu Perwerdigar. ³ — Zarlanglar, i Heshbon! Chunki Ayi shehiri xarabe qilinghan! Rabbah qizliri, özünglarga böz rextni baghlap matem tutunglar; sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar; chunki Milkom we uning kahinliri, uninggha tewelik emirliri sürgün bolidu..⁴ Némishqa küch-heywitingni danglaysen? Séning

48:37 «Hemme bash taqir qildurulghan, hemme saqal chüshürülgen; hemme qol titma-titma késilgen, hemme chatiraqqa böz kiyilgen» — demisekmu, bu heriketlerning hemmisi qattiq matemni bildüridu.

48:37 Yesh. 15:2, 3; Yer. 47:5

48:39 «wehime salghuchi obyékt» — bashqilar Moabning béshigha chüshken apette qarap «bundaq dehshetlik ish öz béshimizghimu chüshermu?» dep wehimige chüshidu.

48:40 Yer. 4:13

48:41 «sheherliri ishghal bolidu» — «sheherliri»ning bashqa terjimisi «Kériyot» (sheherning ismi).

48:44 «jazalinish yili» — ibranii tilida «yoqlinishi yili».

48:45 qachqanlar Heshbon sépilining daldisida turup Amalsiz qalidu; chunki Heshbondin ot, hem mehrum Sihon padishahning zémini otturisdin bir yalqun partlap chiqidu» — Amoriylarning padishahi Sihon nechche yüz yil ilgiri Heshbon shehirini ishghal qilghan, andin kéyin Moabning pütkül zéminini igiliwalghanidi («Chöl.» 21:28-29ni körüng). «ot... Moabning chékilirini, soqushqaq xelqning bash choqqilirini yutuwalidu» — «chékilirini... bash choqqilirini...» belkim Moabning hemmisini, jümlidin «bash bolghanlarni» öz ichige élishi mumkin. Yeremiyaning béshariti aldın'ala körsetken bu halaket téximu qedimki yene bir bésharetning emelge ashurulushi bolidu («Chöl.» 24:17ni we 21:28-29ni körüng).

48:45 Chöl. 21:28

49:1 «Milkom» — Ammoniylar choqughan but idi. Gad bolsa Israilning on ikki qebilisining biri; ulargha eslide teqsim qilinghan zémin Iordan deryasining sherqi teripide idi. Yeremiya bésharet bergen waqitta, Gadtikiler xéli baldur Asuriye impériyesi teripidin sürgün bolghanidi. Kéyin esliyi qoshniliri bolghan Ammoniylar ularning zéminini igiliwalghanidi. Xuda ulargha: «Bu zéminni Öz xelqinge teqsim qilghanidim, ular qaytip kélip uninggha qaytidin igidarchiliq qilidu» dep agahlanduridu.

49:1 Am. 1:13

49:2 Am. 1:14

49:3 «sépil ichide uyan-buyan patiparaq yügürünglar» — bashqa birxil terjimisi: «özünglar titma-titma tilinghan halda uyan-buyan yügürünglar». «Milkom» — Ammoniylarning bir buti idi. Bashqa ismi «Molek» idi.

49:3 Yesh. 32:12; Yer. 4:8; 6:26; 48:7

küchüng éqip kétiwatidu, i: «Kim manga yéqinlishishqa pétinalisun?» dep öz bayliqliringgha tayanghan, asiqliq qilghuchi qizl.⁵ Mana, Men barliq etrapingdikilerdin wehshet chiqirip üstüנגge chüshürimen, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar, — shuning bilen siler herbiringlar heydiwétilisiler, aldi-keybingge qarimay qachisiler; qachqanlarni yene yighghuchi héchkim bolmaydu.⁶ Lékin kéyinki künlerde, Ammoniylarni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

«5» Édom toghruluq höküm

⁷ Édom toghruluq: Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap ketimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?!⁸ Burulup qéchinglar, pinhan jaylardin tur-alghu tépип turunglar, i Dédanda turuwatqanlar! Chünki Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini bëshigha chüshürimen...⁹ Üzüм üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu? Oghrilar kéchilep yéninggha kirsimu, ular özlirige chushluqla buzup, oghrilaydu emesmu?...¹⁰ Men Esawni yalingachliwétimen, u yoshurunghudek jay qalmighuche dalda jaylirini échip tashlaymen; uning nesli, qérindashliri hem qoshniliri yoqaydu; u özi yoq bolidu.¹¹ Lékin yétim-yésirlirini qaldur, Men ularning hayatini saqlaymen; tul xotuninglar Manga tayansun.¹² Chünki Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, ghezipimning qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar choqum uningdin ichmey qalmaydighan yerde, sen jazalanmay qalamsen? Sen jazalanmay qalmaysen; sen choqum uningdin ichisen...¹³ Chünki Öz namim bilen qesem ichkenmenki, — deydu Perwerdigar, — Bozrah dehshe basidighan hem reswa qilinidighan bir obyékti, xarabilik we lenet sözi bolidu; uning etrapidiki sheherliri daimliq xarabilik bolidu.

¹⁴ Men Perwerdigardin shu bir xewerni anglashqa muyesser boldum, — we bir elchi eller arisigha ewetilgenidi —

U: «Uninggha hujum qilishqa yighilinglar! Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar!» — dep xewer béridu...

¹⁵ Mana, Men séni eller arisida kichik,

49:4 Yer. 21:13; 48:7

49:7 «Édom toghruluq: ...» — bu bësharet (7-22)ning Tewrattiki «Obadiya» dégen qisim bilen köp ortaқ yerliri bar. Obadiyagha «qoshumche söz»imizde chüshendüriginimizdek ishinimizki, Yeremiya peyghember Xudaning yolyoruqi bilen ilgiriki peyghember Obadiyaning bësharitimideki köp sözlerni neqil keltüridu. Ikki bësharetning bezi yerliri oxshimighachqa, sözliridiki perqlerni tépип sélishturushning köp ehmiyiti bar. «Témanda hazir danaliq tépilmamdu? Danishmenliridin nesihet yoqap ketimu? Ularning danaliqini dat bésip qalghanmu?!» — Téman Édomdiki chong sheher. Édomdikiler öz danishmenliri bilen intayin meghrurlinat.

49:7 Ob. 8

49:8 «pinhan jaylar» — ibraniy tilida «chongqur jaylar» dégen söz bilen ipadiliniidu. U belkim herxil ghar-öngkürlerni öz ichige alidu. «Men Esawgha tégishlik balayi'apetni, yeni uni jazalaydighan künini bëshigha chüshürimen» — Édomning bashqa ismi «Esaw» idi. Mushu bësharette «Édom» yaki «Esaw» uning ewladliri bolghan Édomluqlarni körsitidu, elwette.

49:8 Yer. 25:23

49:9 «Üzüм üzgüchiler yéninggha kelsimu, ular azraq wasanglarni qalduridu emesmu?» — Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche üzüм hosulini alghanda üzgüchiler kembeghellarning tériwélishi üçün bir'az wasanglarni qaldurush kérek idi («Law.» 19:10). Asiyadiki bezi döletlerde bu bir adetke aylinip qalghan.

49:9 Ob. 5

49:12 «ghezipimning qedehidin ichishke tégishlik bolmighanlar» — Yehuda emes, belki tajawuzchilarning öter yoligha «tasadipiy» udul kélip qalghan, Yehudaning we bashqa ellerning gunahliri bilen munawetsiz bolghan bashqa ellerni körsitishi mumkin.

49:13 «Öz namim bilen qesem ichkenmenki...» — ibraniy tilida «Üzüм bilen qesem ichkenmenki». «Bozrah ... reswa qilinidighan bir obyékt» — «Bozrah» belkim Édomdiki eng muhim sheher bolushi mumkin idi.

49:14 «bir elchi eller arisigha ewetilgenidi» — «eller» Israilgha yat bolghan ellerni körsitidu. «Uninggha jeng qilishqa ornunglardin turunglar» — «uninggha» yeni Édomgha. Belkim bu elchi düşmen ellerning biridin chiqqan bolup, u bashqa ellerni Édomni yoqitishqa chaqiridu.

49:14 Ob. 1

«Yeremiya»

Insanlar arisida kemsitilgan qilimen..

¹⁶ Séning özgilerge dehshet salidighanliqig,
Könglüngdiki tekebburluqung özüngni aldap qoydi;
Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi,
Turalghung égzikning yuqiri teripide bolghuchi,
Gerche sen changgangni Bürkütningkidek yuqiri yasisangmu,
Men shu yerdin séni chüshüriwétimen,
— deydu Perwerdigar...

¹⁷ — We Édom tolimu wehimilik bolidu;

Édomdin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp,
ush-qilidu..

¹⁸ Sodom, Gomorra we ularning etrapidiki sheherliri bilen birge örüwétilgende Édommu shundaq bolidu, — deydu Perwerdigar, — héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu. ¹⁹ Mana, Iordan deryasidiki chawar-chatqallıqtın chiqıp, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarnı tarqatqan bir shirdek Men Édomdikilerni beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni Édomning üstige tikleymen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu? ²⁰ Shunga Perwerdigarning Édomni jazalashtiki meqsitini, shuningdek Témandikilerni jazalash niyitini anglanglar: ularning kichiklirimu tartıp épkétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin Perwerdigar uning yayliqini weyrane qilidu. ²¹ Ular-ning yiqilip ketken sadasini anglap yer yüzidikiler tewrinip kétidu; nale-peryadliri «Qizil déngiz»ghiche anglinidu. ²² Mana, birsi Bürküttek qanat yéyip perwaz qilip, Bozrah üstige shungghup chüshidu. Shu küni Édomdiki palwanlarning yüriki tolghaqqqa chüshken ayalning yürikidek bolidu.....

«6» Suriye paytexti Demeshq toghruluq höküm

²³ Demeshq toghruluq: —

Xamat, Arpad shehiridikiler xijaletke qaldurulidu; chünki ular shum xewer anglaydu; ular-ning yüriki su bolup kétidu; dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu.....

²⁴ Demeshq zeipleshti, qéchishqa burulidu; uni wehime basidu; azablar tolghaqqqa chüshken ayalni tutqandek, azab we derd-qayghu uni tutidu. ²⁵ Nam-dangqi chiqqan yurt, Men huzur alghan sheher shu derijide tashliwétilgen bolidu! ²⁶ Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu, jenggiwar palwanlar shu küni yoqitilidu, — deydu samawi qoshunlarning

49:15 «Men séni eller arisida kichik, insanlar arisida kemsitilgan qilimen» — «séni» — Xuda hazir Édomni «séni» dep, ulargha biwasite söz qilidu.

49:16 «Hey tik qiyaning yériqliri ichide turghuchi, turalghung égzikning yuqiri teripide bolghuchi» — démisekmü, Édom pinhanraq, chiqish intayin tes bolghan taghliq rayonda idi. «Tik qiya» («Séla») dégen söz Moabning «Séla» isimlik (hazirqi «Pétra»), intayin pinhan bir shehirini körsitishimu mumkin.

49:16 Yer. 48:29

49:17 Yer. 50:13

49:18 Yer. 19:25; Yer. 50:40; Am. 4:11

49:19 «daim éqiwatqan shu sular» — Iordan deryasining özi.

49:19 Ayup 41:2; Yer. 12:5; 50:44

49:20 Yer. 50:45

49:22 «Bozrah» — intayin yuqiri qiya tash üstige, «Bürkütning changgili»dek jaylashqanidi.

49:22 Yer. 48:40,41

49:23 «dawulghup ketken déngizdek ular héch tinchlinalmaydu» — bashqa birxil terjimisi: «dawulghup ketken déngizdek ularning köngülliri héch aram tapmaydu». Xamat hem Arpad dégen ikki sheher Néboqadnesar Misirgha yürüş qilghan chaghda (miladiyedin ilgiriki 604-yili) bésip ötken jaylar idi. Shübhisiyki, Néboqadnesar ularghimu hujum qilghanidi. Mushu ikki sheher Demeshqning shimaliy teripidiki kichik padishahliqlar idi.

49:23 Yesh. 17:1

49:24 Yer. 4:31; 6:24; 30:6

«Yeremiya»

Serdari bolghan Perwerdigar; ²⁷ — hem Men Demeshqning sépilige bir ot yaqimen, u Ben-Hadadning ordilirini yutuwalidu.

«7» Kédar hem Hazor toghruluq höküm

²⁸ Babil padishahi Néboqadnesar yenggen Kédar toghruluq hem Hazorning padishahliqliri tughuluq söz: —

Perwerdigar mundaq deydu: —

«Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil!» — déyilidu;

²⁹ Hujum qilghanlar ularning chédirliri hem padilirini élip kétidu; ularning chédir perdiliri, barliq qacha-qucha, tögilirini bulap kétidu; xeq ulargha: «Terep-tereplerni wehime basidu!» dep warqiraydu. ³⁰ Qéchip kétinglar, beder tikip pinhan jaylardin turalghu tépip turunglar, i Hazordikiler, — deydu Perwerdigar, — chünki Babil padishahi Néboqadnesar silerge jeng qilishqa qest qilghan, silerge qarap niyiti buzulghan.

³¹ — Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turgan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu — deydu Perwerdigar, ³² — ularning tögiliri olja, top-top mal-waranliri gheniyet bolidu; Men chéke chachlirini chüshürgenlerni töt shamalgha tarqitimen, ularning béshigha her etrapidin külpet chüshürimen, — deydu Perwerdigar; ³³ — Hazor bolsa chilbörilerning turalghusi, menggüge weyrane bolidu. Héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu.

«8» Élam toghruluq höküm

³⁴ Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan deslepki waqitlirida, Yeremiya peyghemberge kelgen Perwerdigarning sözi mundaq idi: —

³⁵ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Élamning gholluq küchi bolghan oqyasini sundurimen. ³⁶ Asmanlarning töt chétidin töt shamalni chiqirip Élamning üstige chüshürimen; Men ularni bu töt shamalgha tarqitimen; shuning bilen Élamdin heydelgenlerning barmaydighan el-memliketler qalmaydu. ³⁷ Men Élamni dushmanliri aldida hem jénini izdigüchilerning aldida dekke-dükkige chüshürimen; dehshetlik ghezipimini béshigha töküp, külpetlerni chüshürimen; ularni berbat qilghuche Men qilichni ularning keynidin qoghlashqa ewetimen. ³⁸ Men Öz textimni Élamda tikleymen, shu yerdin padishahi we shahzadilirini yoq qilimen, — deydu Perwerdigar.

³⁹ — Lékin axirqi zamanlarda, Men Élamni sürgünlükidin qayturup eslige keltürimen, — deydu Perwerdigar.

49:27 «Ben-Hadad» — Demeshqning köpligen padishahlirining ismi idi.

49:27 Am. 1:4,14

49:28 «Ornungdin tur, Kédargha hujum qilip, sherqtiki ademlerni bulang-talang qil» — bu söz Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazormu charwichi köchmen xelq bolup, chédirda yashap, sépil-derwaziliq bolmighan, elwette.

49:31 «Ornungdin tur, sépil-derwazilargha ige bolmighan aramxuda yashap, tinch-aman turgan elge jeng qilishqa chiq; ular yalghuz turidu» — bu sözmu belkim Néboqadnesarning qoshunigha éytilishi mumkin. Kédar we Hazordikiler chédirlarda turup, héch sépil-derwaziliq bolghan emes.

49:32 «chéke chachlirini chüshürgenler» — «chéke chachlirini chüshürgüsh» Kédardikiler hem Hazordikilerning aditi bolsa kérek idi.

49:32 Yer. 9:25; 25:23

49:33 Yer. 9:10; 10:22

49:35 «Élamning gholluq küchi bolghan oqyasi...» — Élam hazirqi Iran zéminida turgan bir xelq idi. Élamning qoshunining chenlep atidighan, dehshetlik mergen oqyachiliri bilen dangqi chiqqanidi.

49:39 Yer. 48:47

«Yeremiya»

«9» Babil toghruluq höküm

50¹ Perwerdigar Yeremiya peyghember arqiliq Babil toghruluq, yeni Kaldiylarning zémini toghruluq éytqan söz: —

² Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar, tügh kötürünglar; jakarlanglar, uni yos-hurmanglar! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bo-lup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti!» — denglar. ³ Chünki shimaldin uninggha jeng qilmaqchi bolghan bir el kélidu; u uning zéminini weyran qilidu, héchkim shu yerde turmaydu; insan hem haywanmu qéchip kétidu, ular yoq bolidu. ⁴ Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israil xelqi kélidu, ular hem Yehuda xelqi bilen bille kélidu, ular yighlighan halda méngip Perwerdigar Xudasini izdeshke kélidu. ⁵ Ular Zionning yolini soraydu, yüzlirini uninggha qaritip: «Hergiz untulmas menggülik bir ehde bilen özimizni Perwerdigargha baghlayli» — deydu.

⁶ — Méning xelqim azghan qoylardur; ularning baqquchiliri ularni azdurghan, ularni taghlar-da ténitip yürgen; ular taghdin döngge kézip yürüp, öz aramgahini untughandur. ⁷ Ular ni uchratqanlarning hemmisi ularni yep ketken, küshendiliri ular toghruluq: «Bizde bu ishlarda héch gunah yoq, chünki ular ata-bowilirining ümidi bolghan Perwerdigar, yeni heqqaniyliq-ning yaylaq-turalghusi bolghan Perwerdigarning aldida gunah sadir qilghan!» — dégen.

⁸ I xelqim, Babil otturisdin qéchinglar, kaldiylerning zéminini tashlap chiqinglar, padini yéte-kligüchi tékilerdek bolunglar. ⁹ — Chünki mana, shimaliy zémindin Babilgha hujum qilmaqchi bolghan zor bir top ulugh ellerni qozghaymen; ular özlirini uninggha qarshi sepke qoshidu; shuning bilen Babil shu yerdin chiqqanlar teripidin esirge chüshidu. Ularining oqlirining hem-misi batur mergenlerningkidek bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu.

¹⁰ Kaldiye bolsa olja bolidu; olja alghan barliq bulighuchilar uningdin qanaetlinidu, — deydu Perwerdigar; ¹¹ — Chünki siler shadlanghansiler, siler yayrap ketkensiler, i mirasim bolghan xelqimni bulang-talang qilghuchilar! Chünki siler chémende turghan mozaylardek sekrigen-siler, ayghirlardek xushalliqtin kishnigensiler! ¹² Emdi ana yurtung zor xijaletke qaldurulidu; reswachiliq séni tughghuchini qaplaydu; mana, u ellerning dashqili, — bir janggal, qaghjiraq yer we chöl-bayawan bolup qalidu. ¹³ Perwerdigarning ghezipi tüpeylidin, uning héch ahalisi bolmaydu, belki toluq tashliwétilgen bolidu; Babilidin ötidighanlarning hemmisi uning barliq yara-wabaliri tüpeylidin wehimige chüshüp ush-ush qilidu.

¹⁴ Babilgha jeng qilish üçün uning etrapida sepke tizilinglar, barliq oqyachilar; uninggha étinglar, oqlarni héch ayimanglar; chünki u Perwerdigar aldida gunah sadir qilghan. ¹⁵ Uning etrapida jeng chuqanlirini kötürünglar; u teslim bolup qol kötüridu; munarliri örülidu, sépilliri ghulitilidu; chünki bu Perwerdigarning alghan qisasidur. Uningdin qisas élinglar; u bashqilar-

---

50:2 «Eller arisida shu xewerni élan qilip jakarlanglar...! — «Babil ishghal qilindi; Bel bolsa xijaletke qalduruldi, Marduk patiparaq bolup ketti; Babilning oyma butliri xijaletke qalduruldi, yirginchlik nersiliri patiparaqchiliqqa chüshti» — Babil shehiring ishghal qilinishi Israilning birinchi sürgünidin 70 yil kéyin (miladiyeden ilgiriki 539-yili) Pars impériyesi teripidin bolghan. «Bel» hem «Marduk» (yaki «Mérodaq») Babildeki ikki chong butning ismi idi.

50:2 Yesh. 46:1; Yer. 51:44

50:7 Yer. 31:23

50:8 «I xelqim, Babil otturisdin qéchinglar, ... padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» — bu sözge qarighanda ottura sherqtiki bezi padichilar tékilerni qoy padilirigha «yétekchi rol»da ishlitidu. Shunga «padini yétekligüchi tékilerdek bolunglar» dégeni, «birinchi bolup Babilidin chiqip, bashqilargha ülgé bolunglar» dégen menide.

50:8 Yesh. 48:20; Yer. 51:6; Weh. 18:4

50:9 «Ularining oqlirining hemmisi batur mergenlerningkidek bolidu; ularning héchqaysisi jengdin quruq qol kelmeydu» — démek, betlengen herbir oqi zaye ketmeydu. Bashqa birxil terjimisi: «Oqlirining hemmisi jengdin qoli quruq (oljisiz) qaytip kelmeydighan batur jengchilerdek bolidu...».

50:13 Yer. 49:17

gha néme qilgan bolsa uningghimu shuni qilinglar..¹⁶ Babildin uruq térighuchi hem hosul waqtidiki orghaq salghuchilarni yoq qilinglar; zulumkarning qilichining qorqunchi tüpeylidin bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!.

¹⁷ Israil tarqitiwétilgen qoy padisidur; shirlar ularni heydiwetken; deslepte Asuriyening padishahi ularni yep ketken, axirida bu Babil padishahi Néboqadnesar uning ustixanlirini ézip ghajilighan. ¹⁸ Shunga samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Mana, Men Asuriyening padishahining yénigha kélip, uni jazalighinimdek, men Babil padishahini hem zéminini jazalaymen..¹⁹ Men Israilni qaytidin öz yayliqigha qayturimen, u Karmel téghida, Bashan zéminida ozuqlinidu, uning jéni Efraim téghi üstide hem Giléad zéminida qanaetlinidu. ²⁰ Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, — Israilning qebihlikli izdelse, héch tépilmaydu; Yehudaning gunahliri izdelse, héch tépilmaydu; chünki Men qalduirgan qaldisini kechürüm qilimen.

²¹ — Méraitaimning zéminigha zerb bilen jeng qilishqa, Pékodta turuwatqanlarchimu jeng qilishqa chiqinglar; ularni weyran qilinglar, qalduqinimu halak qilinglar, — deydu Perwerdigar, — Men némini sanga buyrughan bolsam shuni ada qilinglar..²² Jeng sadaliri Babil zéminida anglinidu; u zor halaketning sadasidur! ²³ Eslide pütkül yer yüzini urghan bazghan shu derijide sundurup chéqiwétildighu! Babil eller arisida shunche bir dehshet basquchi bolup chiqqantighu! ²⁴ Men sanga tuzaq qurdum; sen, i Babil, héch bilmeyla uninggha tutuldung; Perwerdigar bilen qarshilishishing tüpeylidin sen tépilip tutuldung. ²⁵ Perwerdigar qoral ambirini échip, ghezipidiki qorallirini élip chiqardi; chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Reb Perwerdigar kaldiylerning zéminida qilidighan ishi bardur.

²⁶ Uning her chet-chetliridin kélip uninggha hujum qilinglar, ambarlirini échiwétinglar; önchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qal durmanglar! ²⁷ Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar! Ular soyulushqa chüshsun! Ularning haligha way! Chünki ularning küni, yeni jazalinish waqti yétip keldi. ²⁸ Anglanglar! Ziongha kélip, Perwerdigar Xudayimizning qisasini, yeni ibadetxanisi üçün alghan qisasini jakarlaydighan, Babil zéminidin qachqan panah izdigüchilerning awazini anglanglar!

²⁹ Babilgha hujum qilish üçün oqyachilarni, yeni barliq kamanni egküchilerni chaqiringlar; Babilning etrapida bargah qurup qorshiwélinglar; héchkimni qachquzmanglar; öz qilmishini öz bëshigha chüshüringlar; u némilerni qilghan bolsa, uningghimu shuni qilinglar; chünki u Perwerdigargha — Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi körenglep ketkenidi..³⁰ Shunga uning yigitliri kochilirida yiqilidu; shu künide uning barliq jengchi palwanliri yoqitilidu, — deydu Perwerdigar..

³¹ Mana, Men sanga qarshidurmen, i körenglep ketküchi, — deydu samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar, — chünki séning kününg, yeni Men yéninggha yéqin kélip jazalaydighan kün

50:15 Weh. 18:6

50:16 «bularning herbiri öz élige qaytip, herbiri öz ana yurtigha qachsun!» — «herbiri... herbiri...» belki Babilda «qara emgek» qilghan chetellik emgekchilerni kórsitidu. Bular nurghun Yehudiylarni öz ichige alidu, elwette.

50:18 2Pad. 19:35, 37; Yesh. 37:36, 38

50:21 «Méraitaimning zémini» — «Méraitaim» bolsa Babil zéminining jenubidiki bir sheher. Ismi «ikki hessilik asiyliq» dégen menide, Babilning xarakterini kórsitish üçün etey misalgha élinghan bolushi kérek. «Pékod»dikiler aramiyediki xelq bolup, Babilgha ittipaqdash idi; «Pékod»ning menisi «jaza»dur.

—Ayette bérilgen buyruqlar yenila shimaldin chiqqan qoshunlarga éytilishi kérek.

50:23 «bazghan» — bashqa köp ellerni uruwetken Babilni kórsitidu.

50:26 «... ambarlirini échiwétinglar; önchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnémisini qalduurmanglar!» — bashqa birxil terjimisi: «... ash-bughdayni saqlighan ambarlirini échinglar; uni xarabe-xarabe qilip döwilep tashlap, uning héchnémisini qalduurmanglar!».

50:27 «Uning barliq torpaqlirini öltürüwétinglar!» — «torpaqliri» belkim hem Babilning serxil mal-waranlirini kórsetken hem shuning bilen bir waqitta uning serxilleshkerlirige simwol qilinghan bolushi mumkin.

50:29 Weh. 18:6, 7

50:30 Yer. 49:26

yétip keldi; ³² körenglep ketküchi putliship yiqilidu, héchkim uni qaytidin yölep turghuzmaydu; berheq, Men uning sheherlirige ot yaqimen, u uning etrapidikilerning hemmisini köydürüp yutup kétidu.

³³ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: — Israillar Yehudalar bilen bille ézilip xorluqni körge; ularni esir qilghanlar ularni qattiq qamap tutqanidi; ularni qoyuwétishni ret qilghan. ³⁴ Lékin ularning Hemjemet-Qutquzghuchisi küchlüktur; samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar ularning dewasini estayidilliq bilen soraydu, shuning bilen U ularning zéminigha aramliq béridu, Babilidikilerge aramsizliq yetküzidu. ³⁵ Kaldiyler üstige, Babilda turuwatqanlar üstige hemde Babilning emirliri we danişmenliri üstige qilich chüshidu, — deydu Perwerdigar; ³⁶ qilich palchilar üstige chüshkende, ular hamaqet-exmeqlerde körünidu; qilich ularning palwanliri üstige chüshüp, ular patiparaq bolup kétidu; ³⁷ qilich ularning atliri üstige, jeng harwiliri üstige, ularning sepliride turghan barliq yat leshkerler üstige chüshidu, ular ayallardek bolidu; qilich xeziniliri üstige chüshidu, ular bulang-talang qilinidu. ³⁸ Qurghaqchiliq ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kétidu; bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwishop ketken. ³⁹ Shunga chöldiki janiwarlar we chilböriler birlikte shu yerde turidu; shu yerde huwqushlar makanlishidu; u menggüge ademzatsiz bolidu, dewrdin-dewrge héch ahalilik bolmaydu. ⁴⁰ Xuda Sodom we Gomorrani etrapidiki sheherliri bilen bille örüwetkinidek, héchkim shu yerde turmaydu, insan baliliri shu yerde olturaqlashmaydu, — deydu Perwerdigar..

⁴¹ — Mana, shimaldin bir xelq, ulugh bir el chiqip kélidu; yer yüzining chet-chetliridin nurghun padishahlar qozghilidu. ⁴² Ular oqya hem neyzini tutup qorallinidu; ular wehshiy, héch rehim körsetmeydighan bolidu; atlirigha mingende ularning awazliri déngizdek shawqunlaydu; ular jengge atlatqan ademlerde sep-sep bolup, sanga hujum qilmaqchi, i Babil qizi! ⁴³ Babil padishahi ularning xewirini anglapla qolliri titrep boshap kétidu; ghem-qayghu uni tutidu, tolghaqa chüshken ayaldek azablar uni bésiwalidu. ⁴⁴ Mana, Iordan deryasi boyidiki chawar-chatqalliqtin chiqip, daim éqip turidighan shu sular boyidiki yaylaqtiki qoylarni tarqatqan bir shirdek Men Babildikilerni beder qachquzimen. Emdi kimni xalisam Men uni uning üstige tikleyen; chünki Manga kim teng kéleleydu? Kim Méningdin hésab élishqa Méni chaqiralaydu? Méning aldimda turalaydighan pada baqquchi barmu?...

⁴⁵ Shunga Perwerdigarning Babilni jazalashtiki meqsitini, shuningdek kaldiylerning zéminini jazalash niyitini anglanglar: Ularning kichiklirimu tartip ép kétilidu; berheq, qilmishliri tüpeylidin Perwerdigar uning yayliqini weyrane qilidu. ⁴⁶ Babilning ishghal qilinghanliqini anglap yer yüzi tewrinip kétidu; uning nale-peryadi barliq ellergiche anglinidu.

50:38 «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwishop ketken» — bashqa birxal terjimisi: «bularning sewebi zémini oyma butlarga tolghan, chünki ular qorqunchluq mebudlirini danglap ketkenidi».

50:40 Yar. 19:24; Am.4:11; Yesh. 13:19; Yer. 49:18

50:41 Yer. 6:22,30

50:43 Yer. 49:24

50:44 «daim éqip turidighan shu sular» — Iordan deryasining suliri özi.

50:44 Ayup 41:2; Yer. 49:19,22

50:45 Yer. 49:20

50:46 Yer. 49:21

Babil toghruluq höküm — dawami

51¹ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men Babilni soqidighan hem «Leb-kamay»da turuwatqanlarni soqidighan bitchit qilghuchi shamalni qozghap chiqirimen; ² Men Babilgha yat ademlerni ewetimen; ular uni soruwétidu, zéminini yer bilen yeksan qiliwétidu; uning béshigha külpét chüshken künide ular uninggha terep-tereptin qarshilishishqa kélidu. ³ Uning oqyachilirigha kirichni tartqudek, ornidin turghuchilargha dubulgha-sawut kiygüdek purset bermenglar; uning yigitlirining héchqaysisini ayap qoymanglar; uning pütkül qoshunini bitchit qilinglar. ⁴ Kaldiylarning zéminida sanjilghanlar, kochilirida qilichlanghanlar yiqilsun! ⁵ Chünki Israil yaki Yehudamu öz Xudasi teripidin, yeni samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar teripidin tashliwétilgen emes; chünki Babilning zémini Israildiki Muqeddes Bolghuchi aldida sadir qilghan gunah bilen tolghandur. ⁶ Barliq eller, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! Uning qebihlikige chétilip qélip halak bolmanglar; chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu. ⁷ Babil Perwerdigarning qolidiki pütkül jahanni mest qilghuchi altun qedeh bolghan; eller uning sharibidin ichken; eller shuning bilen sarang bolup ketken. ⁸ Babil tuyuqsiz yiqilip bitchit bolidu; uninggha ah-zar kötürünglar! Uning azabliiri üçün tutiya élinglar; u belkim saqaytilarmikin? ⁹ — «Biz Babilni saqaytmaqchidur, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli; chünki uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asmangha taqiship, kökke yétidu». ¹⁰ — «Perwerdigar heqqaniyiliqimizni barliqqa keltürgendur; kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!».

51:1 «Leb-kamay» — Kaldiye bir kinayilik «shifir» arqiliq körsitidu. Shifirni ipadilesh yoli bolsa, «Kaldiye» dégen sözning herbir herpini ibranıy tilining élipbe tertipi boyiche arqidin oqulghan herp bilen almashturushin ibaret (mesilen, uyghur tilida bolsa, «a»ni «y» bilen, «e»ni «i» bilen almashturghangha oxshash). «Leb-kamay» dégen sözning özi ibranıy tilida «tetürichilik qilghanlarning qelbi», «asiyılıp qilghanlarning qelbi» dégeni bildüridu, bu intayin kinayilik geptur. —«Shamal» bolsa, belkim 2-ayette tilgha élinghan «yat ademler»ni körsitidu.

51:1 Yer. 4:11

51:2 Yer. 4:11; 15:7

51:4 Yer. 49:26

51:6 «Barliq eller, Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar! ... chünki bu Perwerdigarning qisas alidighan waqtidur; U qilmishini öz béshigha qayturidu» — bezi alimler bu sözler «barliq eller»ge emes, belki Israilgha éytiledu, dep qaraydu. 45-ayette ehwal shundaq bolidu, lékin bizningche mushu yerde Babilda herbir ellerge éytiledu. Chünki 9-ayette qachqanlar «hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli» déyishidu.

51:6 Yer. 50:8,15,28; Weh. 18:4

51:7 «eller ... sarang bolup ketken» — belkim Babilning gunahigha chétilip, shuningdek jajasighimu chétilip qélip tolimu dekke-dükkige chüshidu.

51:7 Weh. 18

51:8 Yesh. 21:9; Yer. 8:22; Weh. 14:8; 18:2

51:9 «Biz Babilni saqaytmaqchidur, lékin u saqaymidi; uningdin waz kéchip hemmimiz öz yurtimizgha qaytayli» — qarighanda bu sözler Babil arisida turghan yat ellerning éytidighan sözliri. «Uning üstige chiqirilidighan höküm jazasi asmangha taqiship, kökke yétidu» dégeni, Xudaning jazalirini qozghighan, kona zamandiki Babil (babel)liqlar qurmacchi bolghan «asmangha taqishidighan» munar bilen sélishturush paydiliq ish bolidu. («Yar.» 11:1-9ni köring).

51:9 Yer. 46:11

51:10 «Perwerdigar heqqaniyiliqimizni barliqqa keltürgendur» — bezi alimler bu sözni «Perwerdigar bizni qutquzup azad qilghandur» dep terjime qilidu. Lékin «tsedekah» (heqqaniyiliq) Tewrattiki bashqa héch yerde shundaq menide tepilmaydu. Bizningche bu söz Israilning (hemmimizge oxshash) özining héchqandaq heqqaniyliq bolmighachqa, Xuda ulargha heqqaniyliq élip kélidu, dégeni bildüridu. Bu ayettiki heqqaniyliq özligidin emes, belki Xudadin kélidu; «Perwerdigar Heqqaniyiliqimizdur» — bu Mesih-Qutquzhuchining, shuningdek yéngi Yérusalémning bir namidur. 23:6ni hem 33:16ni köring. **«kéleyli, Zionda Perwerdigar Xudayimizning qilghan ishini jakarlayli!»** — 9-ayettiki sözlerni kelgüsida Babilin qachidighan yat eller éytidu; 10-ayettiki sözlerni shübhisizki, kelgüsida Kanaan (Pelestin)gha qaytip kélidighan Israilning qaldisi éytidu.

«Yeremiya»

Perwerdigar Média qoshunlirigha, andin Babilgha söz qilidu

¹¹ — Oqlarni uchlanglar! Qalqanlarni tutunglar! Perwerdigar Médianing padishahlirining rohini urghutti; chünki Uning niyiti Babilgha qarshidur, uni berbat qilish üçündür; bu Perwerdigarning qisasidur, yeni Uning ibadetxanisi üçün alghan qisasidur..¹² Babilning sépillirigha qaritip jeng tughini kötürünglar; közetni téximu chingraq qilinglar, közetчилerni Babilni chöriditip septe turghuzunglar; böktürme qoyunglar; chünki Perwerdigar Babildikilerning jazasi toghruluq némilerni dégen bolsa, U shuni könglide pemlep, uni ada qilidu.

¹³ — I elwek sular üstide turghuchi, bayliqliri nurghun bolghuchi, ejiling yétip keldi, jéning ölchinip üzüülüş waqti toshti.

¹⁴ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Özi bilen qesem qilip: «Top-top chéketkilerdek Men séni ademler bilen toldurimen; ular séning üstüngdin ghelibe tentenilirini kötüridu» dédi..

¹⁵ — U bolsa yer-zéminni küch-quдрiti bilen yasap, Alemni danaliqi bilen berpa qilip, Asmanlarni eqil-parasiti bilen yayghuchidur;..

¹⁶ U awazini qoyuwetse, asmanlarda sular shawqunlaydu; U yer chetliridin bulut-tumanlarni örlitidu; U yamghurlargha chaqmaqlarni hemrah qilip békitidu, Shamalni Öz xeziniliridin chiqiridu..

¹⁷ Bu butpereslarning herbiri eqilsiz, bilimdin mehruamlardur; Herbir zerger özi oyghan but teripidin shermendige qalidu; Chünki uning quyma heykili yalghanchiliq, Ularda héch tiniq yoqtur.

¹⁸ Ular bimenilerdur, mazaq obyéktidur; Ularning üstige jazalinish waqti kelgende, ular yoqitilidu.

¹⁹ Yaqupning nésiwisi Bolghuchi bulardek emestur; Chünki hemmini yasighuchi Shudur; Israil bolsa Uning Öz mirasi bolghan qebilisidur; Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar Uning namidur;..

Perwerdigar Israilgha söz qilidu

²⁰ Sen Israil Méning görzem, Méning jeng qoralimdursen; Séning bilen Men ellerni bitchit qilimen,

---

51:11 Yer. 46:4; 50:28

51:14 Am. 6:8

51:15 Yar. 1:1; Ayup 9:8; Zeb. 104:2; Yesh. 40:22; 44:24; 51:13; Yer. 10:12

51:16 Yer. 10:13

51:19 «Yaqupning nésiwisi Bolghuchi...» — Yaqup mushu yerde Yaqup we uning ewladliri Israilnimu körsitidu. «Yaqupning nésiwisi» Xudaning Özidur, elwette.

51:19 Yer. 10:16

«Yeremiya»

Séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen;

²¹ Séning bilen hem at hem at mingüchini bitchit qilimen;

Séning bilen hem jeng harwisi hem heydigüchisini bitchit qilimen;

²² Séning bilen hem er hem ayalni bitchit qilimen;

Séning bilen hem qéri hem yashlarni bitchit qilimen;

Séning bilen hem yigit hem qizni bitchit qilimen;

²³ Séning bilen hem padichi hem qoy padisini bitchit qilimen;

Séning bilen hem déhqan hem boyunturuqqa qétilghan kalilirini bitchit qilimen;

Séning bilen hem waliylar hem hökümlarni bitchit qilimen.

²⁴ — Men köz aldinglarda Babilning hem barliq kaldiylarning Zionda qilghan barliq rezillikini öz béshigha chüshürüp yandurimen, — deydu Perwerdigar.

²⁵ — Mana, Men sen Babilgha qarshimen, i pütkül yer yüzini halak qilghuchi tagh;

Men qolumni üstüngge sozup,

Séni tik yarladin ghulitip,

Domilitip chüshürüp, séni köyüp tügigen bir yanar tagh qilimen, — deydu Perwerdigar.

²⁶ Shuning bilen ular sendin bürjek chiqirish üçünmu tash tapalmaydu,

Yaki ul üçünmu héchyerdin tash tapalmaydu;

Chünki sen menggüge bir weyrane bolisen, — deydu Perwerdigar.

²⁷ — Zéminda jeng tughini kötürümlar,

Eller arisida kanay chélinglar;

Babilgha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar;

Ararat, minni we Ashkinaz padishahliqlirini chaqirip yighinglar;

Uninggha hujum qilghuchi qoshunlarga bir serdar békitinglar;

Atlarni top-top chéketke léchinkiliridek zémingha türkümlep chiqiringlar;

²⁸ Uninggha jeng qilishqa ellerni teyyarlanglar,

— Médialqlarning padishahliri, waliyliri we barliq hökümdarlirini, shundaqla u höküm sürgen zéminlarning barliq ademlrini teyyarlanglar! ²⁹ Shuning bilen yer yüzi tewrinip azablinidu; chünki Perwerdigarning Babilgha qarshi baghligan niyetliri, yeni Babilning zéminini héch adem turmaydighan chöl-bayawan qiliwétish niyiti emelge ashmay qalmaydu.

³⁰ Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu;

Ular qorghanalirida amalsiz olturidu;

Ularning dermani qalmaydu,

Ular ayallardek bolup qalidu;

Uning turalghulirigha ot qoyulidu;

Derwaza salasunliri sundurulidu..

51:20 «Sen Israil Méning görzem, Méning jeng qoralimdursen; séning bilen Men ellerni bitchit qilimen, séning bilen padishahliqlarni tarmar qilimen...» — eyni tékiste peqet «Sen méning görzem...» déyilidu. Emdi Xudaning bu sözliri kimgé éytilidu?

–Bezi alimlar (péillarni «ötkén zaman»gha özgertip) Babilgha éytilghan, dep qaraydu. Bashqilar (kelgüside Babil impériyesini weyran qilidighan) Pars impériyesige éytilidu, dep qaraydu; biraq bizningche ular Israilning öziye éytilidu (24-ayetni köring). Bashqa peyghemberlerning sözliri boyichimu, axirqi zamanlarda Israil xelqi Xudaning bir jazalash qorali bolidu (mesilen, «Yesh.» 41:5, «Zek.» 12:7ni köring).

51:20 Yer. 50:23

51:27 «chéketke léchinkiliri» — ibranii tilida bu söz belkim chéketke léchinkisining ösüş jeryanidiki eng ziyalik basquchini körsitishi mumkin.

51:30 Yer. 50:37

«Yeremiya»

³¹Yügürüp kéliwatqan bir chaparmen yene bir chaparmenge, bir xewerchi yene bir xewerchige Babil padishahining aldidila uchriship qélip uninggha: —
«Silining pütkül sheherliri u chettin bu chetkiche ishghal qilindi;

³²Derya kéchikliri igiliwélindi,
Qomushluqlar otta köydürüldi,
Palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!»
— dep jakarlashidu..

³³Chünki samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar — Israilning Xudasi mundaq deydu: —

Babilning qizi tekshilinip chingdilidighan waqti bolghan xamandek bésilidu;
Birdemdila, uning hosuli orulidighan waqti yétip bolidul.

³⁴⁻³⁵Zionda turghuchi qiz: — «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup,

Méni ghajilap ezgen;
U ichimni boshitilghan qachidek qilip qoyghan;
U ejdihadek méni yutup,
Özini nazu-németlirim bilen toyghuzghan,
Méni quruqdap pak-pakiz qiliwetken.

Manga, méning téninge qilghan zorawanliqi Babilning bëshigha chüshürülsun» — deydu,
We Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning bëshigha tökülsun» — deydu..

³⁶Shunga Perwerdigar mundaq deydu: —

Mana, Men séning dewayingni soraymen,
Sen üçhün qisas alimen;
Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen..

³⁷Babil bolsa döwe-döwe xarabiler,
Chilbörilerning turalghusi bolidu;
Zémini ademni dehshe basidighan hem daim ush-ush qilinidighan obyekt bolidu,
Héch adem shu yerde turmaydu.

³⁸Ularning hemmisi yash shirlardek huwlididu,
Arslanlardek bir-birige xiris qilishidu;.

³⁹Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen; shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu, — deydu Perwerdigar.. ⁴⁰Boghuzlashqa yéti-

51:32 «Derya kéchikliri igiliwélindi, qomushluqlar otta köydürüldi, palwanliri dekke-dükkige chüshüshti!» — dep jakarlashidu» — Babilning qandaq yol bilen ishghal qilinghanliqining tepsilatleri toghruluq «Qoshumche söz»imizni körtüng. Pars qoshuni Efrat deryasining éqish yónilishini özgertiwétidu, derya qisqa waqit ichidila qurup kétidu. Parslar su yoq deryadin méngip sheherge kirdi. Shuning bilen sheher ichidiki «derya kéchikliri» birinchi bolup igiliwélindi. Sheher etrapidiki «qomushluqlarning köydürülüshi»din meqset sheherdin qachqanlarga yoshurunghudek joylar bolmisun üçhün idi.

51:33 «uning hosuli orulidighan waqti» — belkim ademliri we imaretliri yiqitilidighan, yeni uning jazalinish waqtini körsitidu.

51:34-35 «Babil padishahi Néboqadnesar méni yutup, méni ghajilap ezgen; ...manga, méning téninge qilghan zorawanliqi Babilning bëshigha chüshürülsun» — deydu, we Yérusalém: «Méning qanlirim Kaldiyede turghuchilarning bëshigha tökülsun» — deydu — bu 34-35-ayettiki sözlügüchi «Zionda turghuchi qiz» belkim «ademleshtürülgen» Yérusalémgha wekil kélidu. «manga, méning téninge qilghan zorawanliqi..» — belkim Yérusalém we uning xelqini körsitidu.

51:36 «Mana, Men séning dewayingni soraymen, sen üçhün qisas alimen; Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen» — Pars qoshuni Babilin ötidighan Efrat deryasini qurutidu. Ular shu yol bilen sheherni ishghal qilidu. «Qoshumche söz»imizni körtüng.

51:36 Yer. 50:38

51:38 «Ularning hemmisi yash shirlardek huwlididu, arslanlardek bir-birige xiris qilishidu» — Babillqlar haraqeshlikidin atiq chiqqanidi. Bu ayet belkim shularning mest bolup «shir keyp» bolghanliqini bildüridu. 39-ayetnimu körtüng. Babilning padishahi Belshazar emir-wezirleri bilen bille mest bolghanda, shehiri bösülüp ishghal qilinghan («Dan.» 5-babni oqung).

51:39 «Ularning keypiyati qizip ketkende, Men ulargha bir ziyapet teyyarlap qoyimenki, ularni mest qiliwétimen;

ligen qozilardek we bille yétilengen qochqarlar hem tékilerdek Men ularni boghuzlashqa chüshürimen.

⁴¹ Shéshaqning ishghal qilinghanliqigha qara!

Pütkül yer yüzining pexrining tutulghanliqigha qara!

Babilning eller arisida ademni dehshet basidighan obyékti bolghanliqigha qara!..

⁴² Déngiz Babil üstidin örlep ketti;

U nurgunlighan dolqunlar bilen gherq boldi..

⁴³ Uning sheherliri ademni dehshet basidighan obyékt,

Qaghjiray qer, bir chöl, héchkim turmaydighan zémin boldi;

Héchqandaq insan balisi qaytidin shu yerlerdin ötmeydu.

⁴⁴ Men Babilda Belni jazalaymen;

Men uning aghzidin yutuwalghinini yanduruwalimen;

Eller qaytidin uninggha qarap éqip kélishmeydu;

Berheq, Babilning sépili ghulap kétidu..

⁴⁵ Uning otturisdin chiqinglar, i xelqim!

Herbiringlar Perwerdigarning qattiq ghezipidin öz jénínglarni élip beder qéchinglar!

⁴⁶ Silér zéminda angliniwatqan pitne-ighwadin yürikinglarni su qilmanglar we qorqmanglar;

Bu yil bir pitne-ighwa, kéler yili yene bir pitne-ighwa chiqidu;

Zéminda zulum-zorawanliq partlaydu, hökümdarlar hökümdarlargha qarshi chiqidu.

⁴⁷ Shunga mana, shu künler kéliduki,

Men Babildiki oyma mebudlarni jazalaymen;

Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu,

Uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu;

⁴⁸ Shuning bilen asman we zémin we ularda bar bolghanlar Babil üstidin shadliqtin yangraydu;

Chünki shimaldin halak qilghuchilar uninggha jeng qilishqa kélidu — deydu Perwerdigar.

⁴⁹ Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek,

Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu..

⁵⁰ Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar;

Chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar,

Yérusalémni ésinglarga keltürünglar..

⁵¹ «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq;

Shermendichilikdin yüzimiz töküldi;

Chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip kirdi!..»

⁵² Shunga shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar,

shuning bilen ular yayrap-yashnap kétidu, — andin menggüge uyqugha gherq bolup, qaytidin héch oyghanmaydu» — bu bésharetning emelge ashurulushini yene «Dan.» 5-babta körüng.

^{51:41} «Shéshaqning ishghal qilinghanliqigha qara» — «Shéshaq» Babilni körsitidighan hejwi, kinayilik bir isim. 25:26teki izahatni körüng.

^{51:41} Yesh. 13:19; Yer. 25:26

^{51:42} «déngiz ... dolqunlar...» — Tewrat-injilda köp waqitlarda simwol süpitide top-top qoshunlarni körsitidu.

^{51:44} «men Babilda Belni jazalaymen» — «Bel» — (yaki «Marduk») Babilning eng muhim buti.

^{51:47} «...Shuning bilen uning pütkül zémini xijaletke qaldurulidu, uningda öltürülgenler uning ichide yiqilidu» — démek, Babil xelqi zéminidin héch qachalmaydighan bolidu.

^{51:49} «Babil tüpeylidin pütkül yer yüzidiki öltürülgenler yiqilghandek, Babil Israilda öltürülgenler tüpeylidin Babil yiqilmay qalmaydu» — ayettiki eyni ibraniy tékistni chüshinish tes. Oqurmenler bashqa terjimilerni uchritishi mumkin. Lékin omumiyy menisi choqum terjimimizdek bolushi kérek.

^{51:50} «Qilichtin qachqanlar, yiraq kétinglar, hayal bolmanglar; chet yerlerdin Perwerdigarni séghininglar, Yérusalémni ésinglarga keltürünglar» — éniqki, bu sözler Babilda sürgün bolghan Israillargha étilyidu.

^{51:51} «Biz xijaletke qalduq, chünki haqaretke uchriduq; ...chünki yat ademler Perwerdigarning öyidiki muqeddes jaylarga bésip kirdi!» — shübhisizki, bu sözler Babilda sürgün bolghanlarning qayghurup éytidighanliri bolidu.

«Yeremiya»

— Men uningdiki oyma mebudlarni jazalaymen;
Uning pütkül zémini boyida yarilini jan helqumida ingrishidu.

⁵³ Babil asmanlarga kötürülgen bolsimu,

Uning yuqiri istihkam-qorghini mustehkamlengen bolsimu,
Lékin Méningdin uninggha halak qilghuchilar yétip baridighan boldi, — deydu Perwerdigar.

⁵⁴ Babilin nale-peryadning awazi,

Kaldiylarning zéminidin zor halaketning sadasi kötürüldü.

⁵⁵ Chünki Perwerdigar Babilni halak qilmaqchi bolidu;

U uningdin warang-churunglirini yoqitidu;

Sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu,

Ularining awazi shawqunlap kélidu.

⁵⁶ Chünki halak qilghuchi uninggha, yeni Babilgha jeng qilishqa kélidu,

Shuning bilen uning palwanliri esirge chüshidu;

Ularining oqyaliri sundurulidu;

Chünki Perwerdigar — qisaslar alghuchi Tengridur;

U yamanliqni yandurmay qalmaydu.

⁵⁷ — Men uning emirliri, danishmenliri, waliyliri, hökümdarliri we palwanlirini mest qilimen;
Ular menggüge uxlaydu we qaytidin héch oyghanmaydu — deydu Padishah, — Nami samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar.

⁵⁸ Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigar mundaq deydu: —

Babilning keng sépilliri yer bilen yeksan qilinidu,

Uning égiz derwaziliri pütünley köydürüldü;

Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu,

El-yurtlarning özlirining japaliq ejiri peqet otqa yéqilghu bolidu.

⁵⁹ Yehuda padishahi Zedekiya textke olturghan tötinchi yili, Babilgha barghinida Mahséyahning newrisi, Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan (Séraya bash ghoidar idi). Yeremiya peyghember uninggha söz tapilghan. ⁶⁰ Yeremiya oram qeghezge Babilning béshigha chüshidighan barliq külpetlerni, — yeni Babil toghruluq pütüklük bu barliq sözlerni yazghanidi; ⁶¹ we Yeremiya Sérayagha mundaq dédi: — Sen Babilgha yétip barghanda, bu sözlerning hemmisini oqup chiqip we: —

⁶² «Perwerdigar, Sen bu jay toghruluq: — Men uni yeksan qilimenki, uningda héchkim, ne insan ne haywan turmaydighan, menggüge bir weyrane bolidu — dégensen» — deysen; ⁶³ shundaq qilip bu yazmini oqup chiqqandin kéyin, uninggha tash téngip, Efrat deryasining otturisigha chörüwet, ⁶⁴ we: «Men uning üstige chüshürmekchi bolghan külpetler tüpeylidin, Babil shu tashqa oxshashla gherq bolup qaytidin örlimeydu; ular halidin kétidu» — deysen.

Yeremiyaning sözliri mushu yerde tügidi.

51:55 «...sularning dolqunliri örkeshlewatqan sulardek sharqiraydu, ularning awazi shawqunlap kélidu» — «sularning dolqunliri», «ularning awazi» bolsa belkim «halak qilghuchilar»ningki bolidu. Ular «dégiz»gha oxshitilghan (42-ayet); 56-ayet ularning herikitinimu körsitidu.

51:58 «Shuning bilen ellerning jan tikip tapqan méhniti bihude bolidu» — ellerning bikar ishlighini, «japaliq ejiri» belkim zor sheher-impériye bolghan Babilni köp méhnet singdurup qurup chiqqanliqini körsitidu («Hab.» 2:13ni körüng).

51:59 «Nériyaning oghli Séraya Zedekiyagha hemrah bolup barghan Séraya bash ghoidar idi,...» — Séraya Baruqning akisi yaki ukisi idi. 32:12de uning bowisi «Maaséyah» déyilidu.

Yérusalémning bösülüp ishghal qilinishi

52¹ Zedekiya Yehudagha padishah bolghanda yigirme bir yéshida idi; u Yérusalémda on bir yil höküm sürdi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi..² U padishah Yehoakimning qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil ishlarni qildi.³ Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi. Birinchidin, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.⁴ Shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili oninchi aying oninchi künide Babil padishahi Néboqednesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; ular uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti..⁵ Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.⁶ Shu yili tötinchi aying toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi..⁷ Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide sheherdin beder tikiwétishti. Ular padishah baghchisigha yéqin «ikki sépil» ari-liqidiki derwazidin kétishti (Kaldiylar bolsa sheherning hemme teripide bar idi). Ular Iordan jilghisidiki «Arabah tüzlenglik»ni boylap qéchishti.⁸ Lékin Kaldiylarning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyağa yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.⁹ We ular padishahni tutup, Xamat zéminidiki Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha apardi; u shu yerde uning üstidin höküm chiqardi.¹⁰ Babil padishahi Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qetl qildi; u Yehudaning barliq emirlirininimu Riblah shehiride qetl qildi;¹¹ andin Zedekiyaning közlrini oyuwetti; Babil padishahi uni mis kishenler bilen baghlap Babilgha élip kélip, ölgüche zindangha qamap qoydi.

Muqeddes ibadetxanining xarab qilinghanliqi

¹² Beshinchi aying oninchi künide (bu Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmitide bolghan, pasiban bégi Nébuzar-Adan Yérusalémgha yétip keldi..¹³ U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydüri-wetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydüriwetti.¹⁴ We pasiban bégi yétekchilikidiki Kaldiylarning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.¹⁵ Pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namrat kishilerdin bir qismini, sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwen-lerni esir qilip ularni élip ketti..¹⁶ Lékin pasiban bégi Nébuzar-Adan zémindiki eng namratlar-ni bir qismini üzümzarliqlarni perwish qilishqa we tériqchiliq qilishqa qaldurdi.¹⁷ Kaldiylar Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklirini we Perwer-digarning öyidiki mistin yasalghan «dégiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti..¹⁸ Ular yene ibadette ishlitilidighan idishlar, güjrek-belgürjekler, laxshigirlar, qachilar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti;¹⁹ daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar,

52:1 2Pad. 24:18

52:4 «...uning Néboqednesarning seltenitining toqquzinchi yili oninchi aying oninchi künide» — miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi.

52:4 2Pad. 25:1; Yer. 39:1

52:6 «zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu.

52:12 «Beshinchi aying oninchi künide...Babil padishahi Néboqadnesarning on toqquzinchi yili...» — miladiyedin ilgiri 586-yili, 17-Awghust idi.

52:15 «qalghan hünerwenler» — yaki «qalghan top-top ademler».

52:17 «das teglikliri» — bular bolsa «dégiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élinghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni körüng.

52:17 Yer. 27:19

«Yeremiya»

chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti...²⁰ Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «dégiz», shundaqla uning tegiligi bolghan on ikki buqini u élip ketti; chünki bu mis saymanlarning éghirliqini ölçesh mumkin emes idi.

²¹ Ikki tüwrük bolsa, herbirining égzikli on sekkiz gez, aylanmisi on ikki gez kéletti; herbirining ichi kawak bolup, misning qélinliqi töt barmaq idi...²² Tüwrükning üstidiki béshi bolsa mis bolup, égzikli besh gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisi bilen bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisi bilen bézelgenidi. ²³ Herbir tüwrükning béshining yanlirida toqsan alte anar nusxisi bar idi; torda jemi bolup yüz anar nusxisi bar idi.

²⁴ Pasiban bégi Nébuzar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi. ²⁵ U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin yettini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti...²⁶ Pasiban bégi Nébuzar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bar-di. ²⁷ Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti. Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

²⁸ Néboqadnesar sürgün qilghan kishilerning sani mundaq idi: — yettinchi yili üç ming yigirme üç Yehudiy; ²⁹ Néboqadnesarning on sekkizinchi yili u Yérusalémdin sekkiz yüz ottuz ikki kishini sürgün qildi; ³⁰ Néboqadnesarning yigirme üçinchi yili pasiban bégi Nébuzar-Adan Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilinghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi..

Yehoakinning sürgün bolushi

³¹ Shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkinchi aynning yigirme beshinchi küni shu ish yüz berdi: Ewil-Mérodaq Babilgha padishah bolghan birinchi yili, u Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi; ³² u uninggha mulayim söz qilip, uning ornini Babilda uning bilen birge turghan bashqa padishahlarning ornidin yuqiri qildi; ³³ shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, ömrining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muayesser boldi. ³⁴ Uning nésiwisi bolsa, Babil padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni u uninggha taki alemdin ötkiche ömrining herbir küni muayesser qilinghan.

52:19 «daslar, xushbuydanlar, qachilar, küldanlar, chiraghdanlar, piyaliler we jam-qedehlarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüshtin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar, Yeremiyaning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin kéyin Pars impératori Qoroshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi (27:21-22ni köring).

52:21 «gez» — (yaki «jeynek») Tewrattiki bir ölchemdur, jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 45 santimétr.

52:21 1Pad. 7:15; 2Pad. 25:17; 2Tar. 3:15

52:25 «bir aghwat emeldar...» — yaki peqet «bir emeldar...».

52:30 «Nébuzar-Adan Yehudiylardin yette yüz qiriq besh kishini sürgün qildi; jemi bolup sürgün qilinghanlarning sani töt ming alte yüz kishi idi» — bu sanlar «2Pad.» 24:14-16de xatirlengenge oxshimaydu. «Yeremiya»diki sanlar belkim Yérusalémdikilerni, «2Pad.»diki san pütünley Yehudadikilerni körsitishi mumkin. Bu sanlar az körsinsimu, oqurmenlarning éside bolushi kérekki, Yeremiyaning hem Ezakiyalning bésharetliri boyiche Yehudadikilerning köpinchisi «qilich, qehetchilik we waba-késel» bilen ölgen bolsa kérek.

52:31 2Pad. 25:27-30

Qoshumche söz

Biz mushu yerde herbir ayetni sherh qilmaqchi yaki kitabning her terepliri üstide toxtalmaqchi emesmiz; belki peqet oqurmenlerge yordam bérídighan birnechche alahide témilar, birnechche qiziq nuxtilar yaki köp uchraydighan soallar üstide toxtilimiz.

«El bilen bir» yaki «eldin bölüngen»?

Insanlar üçhün eng muhim téma bolghan (töwende toxtalmaqchi bolghan «Qutquzghuchi-Mesih we yéngi ehde») toghruluq sözlshishtin ilgiri, buning bilen zich baghliq bolghan bashqa muhim bir ish üstide toxtalmisAQ bolmaydu. Derheqiqet: —

«Elge baqqan xar bolmas»

«Elge qoshulsang er bolarsen, eldin ayrilsang yer bolarsen»

«Béliq sudin ayrilalmas, batur er eldin»

«Toptin ayrilghanni böre yer»

«Bölüngenni böre yer» dégen mushundaq maqal-temsiller nahayiti köp.

Bu maqal-temsillerni Eysa Mesihning bir gépi bilen sélishturayli: —

«Tar derwazidin kiringlar. Chünki kishini halaketke élip baridighan derwaza keng bolup, yoli kengtasha we daghdamdur, we uningdin kiridighanlar köptur. Biraq hayatliqqa élip baridighan derwaza tar, yoli qistang bolup, uni tapalaydighanlarmu az» (Injil, «Mat.» 7:13-14).

Emdi «el»ge egeshken bolsaq qaysi yolda bolimiz? Hayatliqqa baridighan «az adem tapalaydighan» yolda bolamduq? Eger siz jawaben: «Méning yurtum bashqa ellerge oxshimaydu» désingiz, bu peqet milletperes meghrurluqla, xalas. Melum bir elning gunahliri bashqa elningkige oxshimaydighan bolsimu, lékin biz tutqan herqandaq gunahliq yol peqet heqqaniylik we pak-muqeddeslik orun alalaydighan jennetke bizni nalayiq qilidu. Öz gunahliringiz oxshash tézlikte özingizni dozaxqa élip baridighan bolsa, bashqilarning gunahlirini tenqid qilishning paydisi barmu?

Tewrattiki «Yeremiya» qismi bolsa bu heqiqetlerge roshen bir misaldur. U ömrining köp qismida öz jemetidikiler, öz dewridiki padishahlar we muhterem «diniy erbablar» teripidin chetke qéqilghan. Bezi waqitlarda yoshuruniwalghan, bezi waqitlarda qoghlangkan, u herdaim özini qestlep yüridighan kishiler tüpeylidin ölüm sayisida yüretti. U bolsa «eldin bölüngen»; lékin heq bolsa uningda, naheq bolsa «el»de idi. Yégane birla bolsun, yaki ming arisida bolsun, heqiqetke ishengén we heqiqetni sözleydighan, özini heqiqet bilen bir qilghan kishi bolsa heqliktur. «Bölüngenni böre yer» dégenning ornigha: «Xuda bilen bir bolghan köpning ichididur» dégen maqalni almashturghumiz bar. Mesilen, pütkül ailidikilirim, barliq ejdadlirim butqa choqunghan bolsa, méning butpereslikimmu toghra bolghan bolamdu? Méning etrapimdikiler oghrilar, baj oghrilighuchilar, yaki öz jörilirini aldap bashqilar bilen bir orunda yatquchilar bolsa, undaqtu bu «köp kishiler qilghan» ish heqlik ish bolamdu? Qiyamet künide Hemmige Qadir bizdin: «Méning heqiqitimni néme qilding?» dep sorighanda biz: «Bashqilar buninggha egeshmidi, shunga menmu egeshmidim» dések qandaqmu bahane bolidu? Biz üçhün zadi qaysisi üstün, Hemmige Qadirning sözimu, yaki «elning pikri»mu?

«Yeremiya»

Bu ishta halqiliq mesile meghrurluq, meyli shexsiy yaki milliy meghrurluq bolsun, oxshashla meghrurluqtur. Eger Xudaning hayatimiz üstidin chiqarghan: «Gunahkar!» dégen hökümini qobul qilghumiz bolmisa, shuningdek uning nijatliq iltipatini qobul qilghumiz bolmisa, U bizge qarshi turidu. Hemmimizge öz gunahlimizni tonup yétishning ornigha, bashqilarning gunahlinini tenqid qilish asangha chüshidu; öz élimizning gunahlinini tonup yétishning ornigha, bashqa elning gunahlinini tenqid qilish asan chüshidu. Biraq axirida mushundaq tenqidler özimizni dozaxqa élip baridu, xalas; biz daim öz gunahlimizni bir terep qilmay turup bashqilargha «yollirini héch özgertmeydu ular» dep tene qilimiz. Hemmige qadir bu toghruluq néme deydu? Hetta biz öz gunahkar halitimizdin özgirishke intilidighan «az san»diki kishiler bolsaqmu, lékin «héchnémige tirishmaydighanlar»ning üstidin höküm chiqirip ularni kemsitishimiz mumkin; lékin bundaq höküm chiqirishimizning özi bizning téxi nijatliq yolida deslepki qedemni basmighanliqimizgha ispattur. Nijat yolining deslepki qedimi bolsa: «Öz gunahlim Xuda aldida sésiqtur, peqet U manga méhir-shepqet körsetsila andin shexsiyetchilik we halaketning «patqaq azgili»din tartilip qutquzulimen» dégenni tonup yétishtin ibarettur.

Yeremiya hergiz «Men yaxshi, bashqilar yaman» yaki «özüm beg, özüm chong» deydighan, bashqilarni tenqid qilishqa amraq kishi emes idi. U öz éli teripidin kemsitilgen, daim ularning ziyankeshlikige uchrichan bolsimu, uning Xudaning ulargha rehimdilliq körsitishini dawamlashturushini tiligenlikini körimiz. Bezi waqitlarda u Xudadin: «Men üçün qisas alghaysen» dep dua qilghini bilen, mezkur kitabtin (mesilen, 14:8-9din) hem uning «Yeremiyaning yigha-zarliri» dégen kitabidin uning ularning hali üstidin tökken qayghu-hesretliri we ulargha baghligghan chongqur muhebbitinimu köreleymiz.

Bizge némishqa «Qutquzghuchi-Mesih» (23:6) we «yéngi ehde» (31:31-34) kérek?

Yuqirida éytqinimizdek, Yeremiyaning peyghemberlik xizmitining deslepki yilliri Yosiya padishahning «islahat élip barghan» waqtigha toghra kelgenidi. Yosiya özi Xudadin qorqidighan padishah idi. Emdi u butpereslikke pétip ketken bir el üstige padishah bolghanda némilerni qilishi kérek? U ishni muqeddes ibadetxanidin bashlidi; shu yerdin u herqandaq mebudlarni chéqip, barliq butperes kahninlarni ornidin qalduruwetti. U pütkül döletni tekshürüp, barliq tépip chiqqan butperes tawapgahlarni weyran qildi. U Musa peyghemberge tapshurulghan qanun-desturlargha boysunghan padishah bolush süpiti bilen bu ishlarni qilish uning burchi idi. U sotxanilardin parixorluq yaki chiriklishishni éniqlap chiqqan bolsa qet'iy bir terep qildi. Dölet boyiche zor katta bir «ötüp kétish héyti» ötküzdi («2Tar.» 30-bab). Yosiya toghruluq: «**Uningdek Musagha chüshürülgen qanungha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özi bégishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmidi**» («2Pad.» 25:23). Sirttin qarighanda nurghun ishlar nahayiti ongushluq körünidu. Biraq Yeremiyaning shu künlerdiki bésharetliri ayan qilghandek, nurghun kishilarning ichide héchqandaq özgirish yoq idi. Buninggha misal keltürsek, Yosiyaning künliride Yeremiya ibadetxanida turup xelqke mundaq tenbih bergenidi: —

«**Balilar otun téridu, atilar ot qalaydu, ayallar qesten Méni renjitishke «asmanning xanishi» üçün poshkallarni sélishqa xémirni yughuridu, shuningdek yat ilahlargha «sharab hediye»lerni quyidu**» (7:18).

«Yeremiya»

Ottuz yil kéyin, Yohanan we uning leshkerliri Yeremiyani mejburlap Misirgha élip ketkende, u ularning Misirda qaytidin bashlighan «asmanlarning xanishi»gha bolghan butperesliki toghruluq yene tenbih béridu: —

«Sen Perwerdigarning namida bizge éytqan sözge kelsek, biz sanga héch qulaq salmaymiz! Eksiche biz choqum öz aghzimizdin chiqqan barliq sözlerge emel qilimiz; özimiz, atabowilirimiz, padishahlirimiz we emirlirimiz Yehudadiki sheherlerde hem Yérusalémdiki restekochilarda qilghinidek bizler «asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqiwérimiz we uninggha «sharab hediye»lerni quyuwérimiz; chünki eyni chaghda bizning nénimiz pütün bolup, toqquzimiz tel, héch külpetni körmey ötkén. Emma «asmanlarning xanishi»gha xushbuy yéqishni we uninggha «sharab hediye»lerni quyushni toxtatqinimizdin bashlap, bizning hemme nersimiz kem bolup, qilich bilen hem qehetchilik bilen halak bolup kelduq» (44:16-18).

Ularning mushu jawabi bizge: —

(1) Ular gerche Yosiya künliride butqa choqunushtin qol üzgen bolsimu, birdinbir seweb jazadin yaki bolmisa xelqning tapa-tenisidin bolghan qorqunchtin ibaret idi. Könglide bolsa uni téxi qilghusi bar idi.

(2) Gerche ular öz közi bilen Yeremiya peyghember éytqan shunche köp bésharetlarning emelge ashurulghanliqini körgen bolsimu, shundaqla bu bésharetler uning hazirqi gépining heqiqeten Xudaning sözi ikenlikini ispatlighan bolsimu, ular téxi anglimidi. Ularning gunahqa baghligan arzu-hewesliri ularni kóz aldidiki pakitlarga közini körmes qilghanni az dep, ularda hetta: «**Gunah sadir qilmighanliqimiz bizge ziyani yetküzdi!**» dégendek aldamchi tuyghuni peyda qilib qoydi.

Shuning bilen Yeremiya ularghila emes, hemmimizge intayin muhim söz yetküzidu: —«**Qelb hemmidin aldamchi, uning dawasi yoqtur. Kimmu uni chüshinelisun?**» (17:9).

Uning sözliri öziningki emes, belki Xudaning sözliri; ulargha köngül qoyup qarang. Mushu yerde mesile peqet «Yehudiy qelbi»de yaki «Yeremiyaning qelbi»de emes, belki «**qelb**»te, yeni barliq insanlarning qelbide. Qiyamet künide hökümler bizning qilghanlirimiz üstidin bolupla qalmay, yene bizlarning néme qilghumiz barliqi üstidinmu bolidu. Mesih Eysaning sözliride: —

«**Siler burunqilargha: «qatilliq qilma» ... dep buyrulghanliqini anglighansiler... lékin men silerge éytimenki, kim öz qérindishigha sewesiz renjigen bolsa, Xudaning höküm chiqirishigha uchraydu**» (Injil «Mat.» 5:21).

«**Kim öz qérindishigha öch bolsa qatildur**» (Injil «1 » 3:15)

Biz bashqa birisini öltürüshni **xalaymizmu?**

«**Siler burunqilargha: «zina qilma» ... dep buyrulghanliqini anglighansiler; lékin men silerge éytimenki, kim bir ayalgha arzu-hewes bilen qarisa, u alliqachan könglide uning bilen zina qilghan bolidu**» (Injil «Mat.» 5:27).

Biz bashqa birsi bilen zina qilishni **xalaymizmu?**

«Yeremiya»

Birer nersini oghrilighimiz bolup baqqanmu? Derheqiqet, Musagha tapshurulghan qanunda: «oghriliq qilma» dep tapilinidu. Yene uningda: «nepsaniyetchilik qilma» depmu buyrulidu. Tepsiliy éytsaq: **«Yéqiningning öy-imaretlirige nepsaniyetchilik qilma, uning ayaligha nepsaniyetchilik qilma, qul-dédeklirige, kala-ésheklirige yaki herqandaq bashqa teelluqatlrigha nepsaniyetchilik qilma»** dégenliktur («Mis.» 20:17).

Bizning belkim birer nersini oghrilighimiz kelgendu? Lékin uni oghrilimighinimizning birdinbir sewebi: (1) oghrilash pursiti chiqmidi, yaki bolmisa; (2) bu ish kéyin ashkariliniq jazagha tartilish éhtimali bar idi. Lékin oghrilash niyiti yaki hewisi bolsila, Xuda aldida oghrilighangha barawer bolidu.

Hemme gep qelbde, yeni bizge Adem'atimizdin miras qalghan gunahiy tebiitimizde. U bizge rak késeldeki chapliship bizni chiritidu, derex méwe chiqarghandek bizde gunahlarni chiqiridu.

Bashqa bir yerde Muqeddes Roh Yeremiya arqiliq bizge mundaq körsitidu: —

«Séning zédeng dawalighusiz, séning yarang bolsa intayin éghirdur» (30:12).

Xudagha ming teshekkür éytimizki, U bizni söygen we bizge bu mesilige yol teminligen. U dawalighusiz késelni dawalaydu! **«Insanlarda mumkin bolmaydighan ishlar Xudada mumkin bolidu»** («Mat.» 19:26). Xudaning bu mesilige bolghan jawabi «Yeremiya»ning birnechche yerliride intayin roshen halda bérilidu; mesilen: —

«Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Dawut üçün bir «Heqqaniy Shax»ni östürüp tikleymen; U padishah bolup danaliq bilen höküm sürüp, zéminda adalet we heqqaniyliq yürüzidu. Uning künliride Yehuda qutquzulidu, Israil aman-tinchliqta turidu; U shu nami bilen atiliduki — «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur»» (23:5-6).

Xudaning gunahqa bolghan jawabi süpitide mushu yerde bir **shexs** körünidu. U bolsa «Dawutning ewladi», «Heqqaniy Shax»tur. Jahanda peqet bir adem mushu namlargha layiq — U bolsimu Eysa Mesihdur. U pütünley gunahsiz idi we menggüge pütünley gunahsizdur, «Heqqaniy bolghuchi». U hetta düshmenliridinmu: **«Silerdin qaysinglar méningde gunah barliqini ispatliyalaysiler?»** dep soraydu. Uning bu dunyagha kelgen herqandaq bashqa ademme oxshamaydighan bir yéri, u bir qétimmu gunah sadir qilip baqmighan we yuqiridiki sözler körsetkendek, pütkül Israil kelgüsi bir zamanda uni «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» dep chaqiridu («Yer.» 33:16nimu körüng). Biz töwende körsitilgen seweblerge asasen, bu söz Yehudiy bolmighan bizlergimu tewe bolidu dep ishinimiz. Xudaning Özidin kelgen bir heqqaniyliqqa ige bolush shunche ajayib ishtur! U Ōzi shexsen bizning heqqaniyliqimiz bolidu! Layaqetsizler, gunahkarlar bolghan bizlerge shundaq iltipat bolarmu?! Mana nijat!

Bu ish qandaq bolidu? Qelb jehettin u Xuda Israil we Yehuda bilen tüzmekchi bolghan «yéngi ehde» arqiliq emelde bolidu. Démisekmu, «Perwerdigar heqqaniyliqimizdur» bolghan Eysa Mesih bu «yéngi ehde»ni qurbanliq qéni bilen bedel tölep emelge ashurghan: —

«Mana, shu künler kéliduki, — deydu Perwerdigar, — Men Israil jemeti we Yehuda jemeti bilen yéngi ehde tüzimen; bu ehde ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehdige oxshamaydu; shu ehdini Men ata-bowilirini qolidin tutup Misirdin qutquzup yétekliginimde ular bilen

«Yeremiya»

tüzgenidim; gerche Men ularning yoldishi bolghan bolsammu, ular Men bilen tüzüshken ehdemni buzghan, — deydu Perwerdigar. Chünki shu künlerdin keyin, Méning Israil jemeti bilen tüzidighan ehdem mana shuki:—

Men öz Tewrat-qanunlirimni ularning ichige salimen,

Hemde ularning qelbigimu yazimen.

Men ularning ilahi bolimen,

Uarmu Méning xelqim bolidu.

Shundin bashlap héchkim öz yéqinigha yaki öz qérindishigha: — «Perwerdigarni tonughin» dep ögitip yürmeydu; chünki ularning eng kichikidin chongighiche hemmisi Méni tonup bolghan bolidu; chünki Men ularning qebihlikini kechürimen hemde ularning gunahini hergiz ésiqe keltürmeymen, — deydu Perwerdigar» (31:31-34)

Bu yéngi ehde «Ez.» 36:25-27de bashqa shekilde tekrarlinidu: —

«**Men süp-süzük suni üstünlargha chachimen, buning bilen siler pak bolisiler. Silerni hemme paskiniliqlargardin we butlirlinglardin paklaymen. Men silerge yéngi qelb bérimen, ichinglarga yéngi bir roh salimen; silerdiki tash yürekni élip tashlap, méhrlik bir qelbni ata qilimen. Méning Rohimni ichinglarga kirgüzüp, silerni emr-permanlirim boyiche mangghuzimen, Méning hökümlirimni ésinglarda ching saqlatquzimen, shuning bilen ulargha emel qilisiler.**

Diqqet qilip oqusingiz, bu ehdide qilchilik shertlarning yoqluqini bilisiz. Xuda qayta-qayta **«Men... Men... Men... Men.... bérimen.... bolimen»** deydu. Bu Özi qilghan ajayib ishidur!

Belkim siz bir estayidil oqurmendek mundaq dep sorishingiz mumkin: «Derweqe bu ehde ajayip anglinidiken, manga tolimu yaqti, lékin «men Israil yaki Yehuda qowmliridin bolmisam, qandaqlarche bu ehdidiki ortaqliqqa ige bolalaymen?», andin yene «bu ehdining waqti keldimu-yoq?»...

Sizning bu soalliringiz yaxshi hem orunluq. Awwal ikkinchi soalingizgha jawab bérey — bu ehdining waqti yétip keldi! Emma birinchi soalingizdinmu xatirijem bolung, Injilda, bu ehdining dairisi dunyadiki her bir adem üçün kéngeytilgen. Shuning bilen barliq insan üçün, bu ehde «Injil», yeni heqiqiy «xush xewer» bolup chiqqan (shunga bezide Injil «yéngi ehde»mu dep atilidu). Bularni ispatlap, rosul Pétrus mundaq dégen: —

«Towa qilinglar, ... chünki bu wede (yeni ehde) silerge we silerning baliliringlarga, yiraqta turuwatqanlarning hemmisige, yeni Perwerdigar Xudayimiz Özige chaqirghanlarning hemmisige ata qilinidu» (Injil, «Ros.» 2:38-39).

Siz «yiraqta turuwatqanlar»dinmu? Emdi sizning Xuda ewetken bu Eysa Mesih, yeni «Perwerdigar heqqanliqlimiz»gha iman-ishench baghlap, bu ehdini qobul qilishqa salahiyitingiz bardur!

Netijisi yuqiriqi ayetlerde déyilgendek bolidu. Yerimiya we Ezakiyal peyghemberler bergen ashu ayetlerni yene bir qétim inchikilep körüng, Xudaning qimmetlik wediliri boyiche, töwendiki netijilarning rast bar-yoqluqini körüp béqing: —

«Yeremiya»

- (1) Gunahliringning kechürüm qilinishi;
- (2) Xudaning sendiki tash yürekli élip tashliwétishi;
- (3) Sanga yéngi qelb bérishi (tash yürek emes, méhri-muhebbetlik qelb, qoshnangni söyidighan qelb);
- (4) Xuda Özining Muqeddes Rohini qelbingge menggülik makanlashturushqa ewetip bérishi;
- (5) Muqeddes Rohning Öz küch-qudriti bilen, wijdan we qelbingde Xudaning iradisini, emr-permanlirini sanga ögitip chüshendürüshi;
- (6) Séning Xudaning iradisi, emr-permanliri boyiche ish körüshüng üçün tebiy halda Xudagha muhebbitingning bar bolushi;
- (7) Yaratquching Xudani, séni söyidighan Xudani shexsen tonushingiz;
- (8) Xuda menggü Xudayingiz bolidu, siz menggü Uningki bolisiz;
- (9) «Xuda menggü séning Xudaying» bolsa, ölümün kéyin sen gunahning jazalishi bolghan dozaxin qutulup, menggü Uning bilen bille jennette bolisen.

«Yéngi ehde», yeni Injil ashu toqquz netijining hemmisini öz ichige alidu.

Xuda kelgüsidi bir künde, töwendiki ayetning sizde we mende emelge ashurulghanliqini körsetkey! Siz öz ismingizni töwendiki «bosh orunlar»gha tolduralamsiz?

«Shu künlerde, shu chaghda, — deydu Perwerdigar, ...ning qebihliki izdelse, héch tépilmaydu; .....ning gunahliri izdelse, héch tépilmaydu; chünki men .....ni kechürüm qilimen» («Yer.» 50:20)

Amin!

«Perwerdigar yer yüzide yéngi ish yaritidu — ayal kishi baturning etrapida yépiship xewer alidu» (31:22)

Bu ajayib bésharetning sherhi belkim mundaq: —

(1) «Etrapida yépishish» (ibranij tilida «sabab» déyilidu)ning «qoghdash», «xewer élish» dégen menilirimu bar. «Sabab» (ibranij tilida «etrap bolidu») dégen sözni ayettiki «Shobab» (ibranij tilida «yoldin chiqquchi») dégen söz bilen selishturushimiz kérek. «Kona ehde» (Tewrat-qanun) astida Israil wapasis («shobab») bolup, Xuda ularni herdaim «izdesh»tin bashqa amali bolmighan idi. Emdi ular özlirining wapasisliqini tügitidighan «yéngi ehde» (31-34ni körüng) «yéngi qelb, yéngi roh» bilen «**Ayal kishi baturning etrapida yamashqan**»dek ular özlükidin Perwerdigarni izdeyidighan («sabab») bolidu.

(2) Uning üstige, Mesih adem süpitide, Meryemning qorsiqida hamile bolghanda bir ayalning bedini heqiqeten «uning etrapida yépishqan». Shu chaghda heqiqeten batur ayal teripidin qoghdalghan, dégili bolidu.

«Yéngi ehde» toghruluq bésharetning (31-34-ayette) mushu bésharetning keynige kélidu. Bizningche bu tasadipiyliqtin emes; shu ajayib «yéngi ehde» Mesihning dunyagha kélishining biwasite netijisi we uning del nishan-meqsiti idi.

«Yeremiya»

22-bab, 30-ayettiki: «**Bu adem «perzentsiz... adem» dep yazghin» dégen bésharet toghruluq**

«Perwerdigar mundaq deydu: — Bu adem «perzentsiz, öz künide héch ghelibe qilalmighan bir adem» dep yazghin; chünki uning neslidin héchqandaq adem ghelibe qilip, Dawutning textige olturup Yehuda arisida höküm sürmeydu».

Bu muhim bésharet boyiche Yehoakin özi qaytidin padishah bolmaydu; uni «perzentsiz» dep yézish, uning «balisi yoq yaki balisi bolmaydu» démekchi emes, chünki töwendiki sözlerde «uning nesli» tilgha élinidu; belki «uning neslidin héchqandaq adem» padishah bolmaydu dégen menide. Tewrattiki («Yeremiya»din kéyinki) «Hagay» we «Zekeriya» dégen qisimlar boyiche, Yehoakinning chong oghli Zerubbabel kelgüsida Mesihning muhim bir ejdadi bolidu («Hag.» 2:20, «Zek.» 4:6-10ni körüng). Mumkinchiligi barki, emeliyette Zerubbabelning atisi Shéaltiel Yehoakinning «jismiyl nesli»din emes, belki Dawutning shahane ailisidiki bashqa bir jemetin bolup, u Yehoakin teripidin béqiwélinghan. Padishahliq nesebname boyiche Yehoakinning rasmiy warisi, shundaqla «Dawutning textige waris» dep hésablinip, Mesihning ejdadi bolup chiqqan. Injil, «Mat.» 1:12 we «Luqa» 3:27-28ni körüng. «Luqa» 3:28 boyiche Shéaltielning atisi «Nériy» idi. Nériy «Dawut padishahning neslidin», Dawutning oghli Natanning jemetidin idi. Bizningche Babilgha sürgün bolghan waqtida Nériy ölgen, Yehoakin tughqanchiliq qilip Nériyning oghli Shéaltielni öziningki dep béqiwalganidi.

(Yeni bir mumkinchiligi barki, Shéaltiel Zerubbabelni béqiwalgan — «1Tar.» 3:17-19ni körüng).

Yehoakin Xudaning «terbiye jazasi»ni körgendin kéyin, Babilda qaytidin melum bir yaxshiliqnimu körgen (52-bab, 31-34-ayetni körüng).

«Babilda yetmish yilliq qulluq» toghruluq bésharet; «yetimish yilliq weyran bolush»

«**Barliq eller uning** (Néboqadnesarning) **oghlining hem newrisining qulluqida bolidu; andin öz zéminining waqti-saiti toshqanda, köp eller we ulugh padishahlar unimu qulluqqa salidu**» («Yer.» 27:7).

Bu bésharet bezide «békitilgen waqtidin ilgiri emelge ashurulghan» déyilidu. Chünki Néboqadnesar axirida miladiyedin ilgiriki 587-yili Yehudani sürgün qilghan, we Pars impératori Qoresh miladiyedin ilgiriki texminen 536-yili barliq sürgün bolghanlarga azadliq élan qilghan. Ariliqtiki mezigil peqet 49 yil idi. Lékin «**qulluq**» bolsa 6- hem 8-ayette xatirilengende k alliqachan bashlangan: —

«**Hazir Men bu zéminlarning hemmisini Babil padishahi, Méning qulum bolghan Néboqadnesarning qoligha tapshurdum; hetta daladiki haywanlarnimu uning qulluqida bolushqa teqdim qildim... lékin qaysi el boynini Babil padishahining boyunturuqi astigha qoyup qulluqigha kirse, shu elni öz yurtida turghuzimen, ular uningda tériqchiliq qilip yashaydu...**» («Yer.» 27:6-, 8-, 11-ayet hem 38:17-21ni körüng).

Yehudagha nisbeten Néboqadnesarning birinchi qétim Yérusalémgha kélishi, Yehoakim padishahning uning «boyunturuqi astigha» kirishi bilen bashlanghanidi; shübhisizki, shu yilqi «qulluq» miladiyedin ilgiriki 605-yili idi.

Qoreshning «azad bolunglar» dégen élanini chiqirilghan waqit toghruluq azraq jezmsizlik bar, chünki u uning rasmiy halda «Babil padishahi» bolghan waqti bilen baghliq; alimlarning

«Yeremiya»

perezliri boyiche miladiyedin ilgiriki 538-536-yili arisida bolidu. Babil 539-538-yili ishghal qilindi, lékin «azad qilish» jakarnamisi belkim kéyinrek boldi.

Mumkinchiligi barki, bu «70 yil» Xudaning Öz xelqige bolghan méhribanliqi bilen qisqartilghan (töwende 18:7-8 ayetler üstidiki sözlerni körüng); lékin biz «Waqit miladiyedin ilgiriki 536-yili, bésharet del emelge ashurulghan» dégen közqarashqa mayilmiz. Shu ariliqtiki mezigil 69 «quyash yili» (365.25 kün) boldi; lékin emeliyette bu ariliqtiki waqit del yetmish «Babil yili» (360 künlik yil) boldi. Oqurmenler özliri hésablap baqsun: —

Bir «Babil yili» = 360 kün

70 «Babil yili» sh 360 kün = 25200 kün

25200 kün + 365.25 = 69 «quyash yili».

Némishqa «yetmish yil»?

Tewrat, «Law.» 26:27-42 we «2Tar.» 36:15-21ni körüng («Tarix-Tezkire»diki ayetler bolsa «Lawiyar»diki ayetlarning bayan-sherhidur). Musa peyghemberge tapilanghanliri boyiche Israillar öz zéminigha herbir yettinchi yili «shabat yil» (dem élish yili)ni bérishi kérek idi — démek, herbir yettinchi yil zéminda héch tériqchiliq qilmasliqi kérek idi. Biraq Israil bu tapshuruqqa zadi boysunup baqmighanidi. Ular Pelestin zéminini igiliwalghan waqittin, yeni Yeshua peyghemberning dewridin tartip Yeremiya peyghemberning dewrigiche bolghan ariliq del 490 yil idi. Shunga zéminining tégishlik «dem élish waqti» Israil uninggha igidarchilik qilghan 490 yilning yettidin biri idi. Israil zéminigha bu waqitni bermigeckhe, Xuda Özi berdi — del «yetmish yil» idi.

«Yetmish yilliq weyran (xarab) bolush» (25:11)

Mumkinchiligi barki, 25:11-ayet ikki mezigilni, yeni «70 yil qulluq» hem «70 yil weyran bolush»ni körsitidu; biz mushu közqarashqa mayil bolimiz. Bu közqarashning «Dan.» 9:1-2-ayetlerde mumkinchiligi körünidu: —«**Médialiq Ahashwérushning oghli Dariusning birinchi yilida (u Kaldiylarning zéminigha padishah qilindi) yeni textke olturghan birinchi yili menki Daniyal muqeddes yazmilarni oqushum bilen Perwerdigarning Yeremiya peyghemberge yetküzgen kalam-béshariti boyiche, Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezigili yetmish yil ikenlikini chüshinip yettim**» («Dan.» 9:1-2).

Daniyalning köz aldidiki muhim bésharet «Yer.» 25:11-12 bolushi kérek idi: —

«... Bu pütkül zémin weyrane we dehshet salghuchi obyékt bolidu, we bu eller Babil padishahining yetmish yil qulluqida bolidu. We shundaq boliduki, yetmish yil toshqanda, Men Babil padishahining we uning élining béshigha, shundaqla Kaldiylarning zémini üstige öz qebihlikini chüshürüp, uni menggüge xarabilik qilimen».

«**Pütkül zémin**» weyrane bolup, «**qehetchilik we waba késili**»ge uchraydighan mezigil bolsa del Zedekiya padishah Néboqadnesargha isyan kötürüp, Néboqadnesar Yehuda zéminigha bésip kirgen küni bilen bashlinishi mumkin: bu waqit Zedekiya textke olturghan «toqquzinchi yili oninchi ayning oninchi küni», miladiyedin ilgiriki 589-yili idi («Ez.» 24:1, 2).

«Yeremiya»

Bu waqittin 70 «Babil yili» yoki 69 «quyash yili» kéyin, muqaddes ibadetxanining uli qaytidin sélinghan küni, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili, «toqquzinchi ayning yigirme tötinchi küni»ge kelgende, shu küni Hagay peyghember shuni élan qildi: —

«Emdi ötünimenki, köngül qoyup oylininglar — bu kün, yeni toqquzinchi ayning yigirme tötinchi künidin boshlap, mushu waqittin tartip, — yeni Perwerdigarning ibadetxanining qayta quruluşini boshlighan künidin kéyinki ishlargha köngül qoyup oylininglar; danlar ambargha yighilghanmu? Üzüm talliri, enjür, anar hem zeytun derexliri héch méwe bermidi. Biraq Men bu kündin boshlap silerni beriketleymen» («Hag.» 2:18-19).

Bizningche «weyran bolush» dewri shu küni bilen axirlashti.

Sharab, haraq ichish toghruluq: «Rekabiylar»din alghan sawaqlar (36-bab)

Tewratta yaki Injilda sharab ichish men'i qilinghan emes; mest bolush qet'iy men'i qilinghan; heddidin éship ichish toghruluq qattiq agahlar bar, herqandaq sharab-haraq toghruluq yene roshen jékileshlermu bar (mesilen, «Pend-nesihetler» 20:1). Uningdin boshqa Injil bizge mushu jehetlerde özimizge néme ish yaqidu dep oylashla emes, belki bashqilarning hajitige köngül qoyushimiz kéreklikinimu jékileydu. Shuning bilen biz bashqilarning étiqadigha yaki salamatlikige ziyani yetküzidighan ishlarni (meyli sharab ichish bolsun yaki herqandaq boshqa ish bolsun) qilmasliqimiz lazim; buning roshen bir misali, haraq xumari bolghan ademning aldidida ichmeslikimiz kérek.

Rekabiylarning jemeti bolsa dewrdin-dewrge ejdadi Yonadabning «haraq-sharab ichmenglar» dégen teleplirige hórmet qilip kelgenidi. Ular shundaq qilip Musagha tapshurulghan qanundiki: «Ata-anangni hórmetle» dégen emrige itaet qilghanidi.

Emdi oylap baqsaq: — Ular bir peyghember teripidin, yeni Yeremiyadek ular intayin hórmetlep kelgen bir peyghember teripidin muqaddes ibadetxanining ózige, kahinlardin birsining öyige tekliplendi; andin peyghember ularni olturghuzup ulargha: «Sharabqa éghiz téginglar!» dep tekliplendi. Peyghember ulargha: «Bu Perwerdigarning sözi» dégen gepni qilmighanidi; lékin bu beribir intayin hórmetlik peyghemberning tekliplendi bolghandin kéyin, bu teklipleni hórmetlesh kérek emesmu? Ular derhal keskin jawab bérrip: «Ichmeymiz!» — dédi. Ular toghra qildimu? Kéyin Yeremiyaning ularning qilghanlirini teripligenliki ularning qilghanlirining toghra ikenlikini ispatlaydu, shuningdek uning ulargha bolghan teklipleni emeliyette Perwerdigardin bolghan bir sinaq ikenlikini ispatlaydu. Bu ish bizge ikki intayin muhim prinsiplar élip kélidu: —

(1) Xudaning sözi herbir insanning (uning mertiwisi qanche üstün bolushidin qet'iynezer) tekliplendi telipidin üstün turidu; we: —

(2) Melum bir ishning Xudaning sözi yaki iradisi ikenlikini éniqlay bilmigen ehwalda (bu gerche bir peyghemberning tekliplendi bolsimu) Xudaning bizge burun éniqlay tapilghanlirini ózgermeslikimiz lazim. Injildiki sözlerde: «**Ishechtin bolmighan herqandaq ish gunahtur**» déyilgen («Rim.» 14:23). Bu «Ishta guman bolsa, qilma!» dégen sözning boshqa yaxshi bir ipadisidir.

Babil shehirining örwétishi toghruluq bésharetler (50-51-bab)

Ejebnirlik shuki, bu bablardiki Babil shehirining örwétishi toghrisidiki bésharetler birmubir emelge ashurulghan ayetlernimu, hem emelge ashurulmighan ayetlernimu öz ichige alidu. Biz töwende bu ikki jehet üstide toxtilimiz. Lékin awwal shularni körsitishimizke erziydu:

(1) Babil Xuda békitken waqti kelgende öz gunahlrining jazasini tartip örwétilidu;

(2) Babil Xudaning jazasini Israilgha yetküzgen qorali bolghan.

(3) Gerche Babilning özining jazalinidighan gunahliri bolghan bolsimu, Xudaning Israilgha körsetken iradisi shuki, Israil Babilgha (Xudaning «jaza qoral»i süpitide) ixtiyari bilen boysunushi kérek idi. Ular hetta 70 yilliq boysunidighan mezgilde Babilning tinch-awatliq üçün dua qilishi kérek idi.

Babilin élinidighan qisas Israilning ishi emes, belki Xudaningki idi: **«Intiqam almanglar, i söyümlüklirim; uni Xudagha tapshurup uning ghezipige yol qoyunglar, chünki muqeddes yazmilarda mundaq yézilghan: «Perwerdigar deyduki, intiqam Méningkidur, yamanliq Men qayturimen»»** («Chöl.» 32:35, «Rim.» 12:19).

«Xudaning küchlük qoligha boysunup, özünglarni kichik péil turunglar, shuning bilen U téghishlik waqitta silerni yuqirigha kötüridu» («1Pét.» 5:6)

Bu ayetlerde téxi emelge ashurulmighan bésharetler

Babil shehiri hem impériyesi miladiyedini ilgiriki 539-yili örwétilgende, örwétilishi toghruluq bérilgen bésharetlerdin beziliri körülmigen: —

(1) Babilgha hujum qilghanlar **«shimaliy zémindin Babilgha jeng qilmaqchi bolghan zor bir top ulugh eller»** (50:9) bolmastin, belki sherqtin we shimaldin kelgen Pars impériyesining qoshunidur.

(2) **«Uning her chet-chetliridin kélip uninggha hujum qilinglar, ambarlirini échiwétinglar; önchilerni döwiligendek uni xarabe-xarabe qilip döwilep weyran qilinglar; uning héchnimisini qaldurmanglar!»** (50:26).

Tajawuz qilghan Pars qoshuni undaq qilmighan, eksiche özlirini buzghunchiliqtin xéli tartiwalghan. Qoresh sheherni weyran qilmighan. 50 yildin kéyin Kserksis padishah sheherde isyanni basturup sépil-istihkamlarni ghulitip yer bilen yeksan qiliwetken. Sheher asta-asta **«döwe-döwe xarabiler, chilbörilerning turalghusi»** (51:37) we **«bir jangal, qaghjiraq yer we chöl-bayawan»** (50:12) bolup qalghan. Axir bérup u Iraqtiki qumluq astigha pütünley kömülüp ketken. Shu yerlik qoychilarnu uningdin: «jin chaplashqan jay» dep shu yerni desseshinmu qorqqan. Kütülmigen yerdin 1980-yilliri Sadam Huseyn uni: «Sayahet orni bolsun» dep qaytidin qurushqa bashlighan.

(3) **«Babil ichidin qéchinglar, öz jéninglarni élip beder qéchinglar!»** (51:6 we 45). Emeliyette bolsa Qoresh «azad bolunglar» dep élan qilip perman chüshürgende, sürgün bolghanlar «jénini élip beder qéchish» kérek emes idi. Beziler Babilda turuwérip Kserksis Babilni berbat qilghuche keng-azadilik turmush ötküzüp kelgen; shu waqitta bésharet, shübhisizki, Babilda turghan bu Yehudiylargha toghra kélip, qismen emelge ashurulghan.

«Yeremiya»

Babil toghrisidiki bu «téxi emelge ashurmighan» bésharetlerni qandaq chüshendüreyimiz?

(1) «Yer.» 18:7-8de, biz bésharetler toghruluq shu muhim qanuniyetni bayqaymiz: —

«Bezide Men melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning yulunushi, buzulushi we halak qilinishi toghruluq sözleymen; shu chagh Men agahlandurghan shu el yamanliqidin towa qilip yansa, Men ulargha qilmaqchi bolghan yamanliqtin yanimen».

Lékin elning ishliri yenila heqqaniysizlikke pétip ketse emdi Xuda agahlandurghan jazani bir kün bolmisa yene bir küni béshigha chüshüridu: —

«Men yene bezide melum bir el, melum bir memliket toghruluq, yeni uning qurulusi we tikip östürülüşü toghruluq sözleymen; shu chagh shu el köz aldında yamanliq qilip awazimni anglimisa, Men yene ulargha wede qilghan, ularni beriketlimekchi bolghan yaxshiliqtin yanimen».

Biz Yunus peyghemberning 150 yil ilgiri Ninewe shehirige yetküzgen agahidin buninggha bir misalni körimiz. U: «**Qiriq kün ichide, Ninewe örüwétildul**» dep jakarlighan. Ninewedikiler xewerni anglapla özlirini töwen tutup üzül-késil towa qilghan; netijide, sheher 40 kün ichide örüwétilmidi (Yunus buningdin meyüslinip ketti!). Halbuki kéyin, Yunus peyghemberning sözini untulup ketken waqitta, agah qilinghan jaza chüshürülgen. «Menggü örülmes» sheher jahanni zilzile keltürüp bir kündila balayı'apet bilen örüwétilgen. Tewratning «Daniyal» qismidiki 4-babtin bilimizki, Babil padishahi Néboqadnesar özini töwen qilip tekebburluqi hem rehimsizlikidin towa qilip textige qayta olturghuzulghan. Ishinimizki, uning üzül-késil towa qilghanliqi tüpeylidin, Babilgha chüshidighan axirqi toluq jaza kéchiktürülgen.

Yene ishinimizki, Injil «Weh.» 17-18-bablarda ayan qilinghandek, bu «emelge ashurmighan ayetler» axirqi zamanlarda qaytidin peyda bolghan yéngi bir «rohiy hem jismaniy» Babilda emelge ashurulidu. Bu yéngi Babil dejjalning paytextliridin biri bolidu. Gerche hazir peqet «sayahet orni» bolsimu, Sadam Huseynning u yerde qurulush élip bérishi buning bashlinishi dep ishinimiz.

Babil shehiri ishghal qilinghanda birmubir emelge ashurulghan bésharetler

Miladiyedin ilgiriki 539-yili Babilning ishghal qilinghanliqi tarixta eng ejeblikerlik hékayilerdin biridur. Babil shehiri Ninewe shehiridin téximu «örülmes» idi. «Qosh sépil»ning aylanmisi 30 kilomér, sirtqi sépilning évizliki 110 métr we qélinliqi 4 métr idi, ichki sépilning qélinliqi 7 métr idi. Sirtqi sépil üstide yene 80 métr évizlikte munar-poteyler jaylashqanidi; shu yerdin yiraqta turghan dushman oq, ot we tashlarni atqili bolatti. Ichidiki mémarchiliq we yoghan imaretler shu dewrde «jahanda bir» dep atalghan. Yeshaya, Ezakiyal we Yeremiya peyghemberler Babilning halakiti toghruluq bergen bésharetler shübbisizki, shu dewrdikilerge «ademning eqlige sighmaydighan, hergiz mumkin emes» dep körünetti. Ademni ejblendüridighan ish shuki, Babil oq étilmay déğüdek ishghal qilinghan. Dunyagha kélishini Yeshaya peyghember aldin'ala éytqan, Pars impératori Qoresh qoshunini yéteklep sheherge yéqinlishidu. Kaldiylar qoshuni peqet sheher ichige chékinidu. Sheherde birnechche yilliq qorshawgha taqabil turghudek ozuq-tülük saqlanghan bolup, yoghan Efrat deryasi sheherning otturisidin éqip ötkechke üzülmes su menbesimu bar idi.

«Yeremiya»

Sheherni muhasirige élishning ornigha, Qoresh «aldin yürgüchi qisim»ni sheherge yéqin ewetip, qoshunning köpinchisini deryaning yuqiri éqini boyida birnechche kilométr yiraqliqqa joylashturdi. Shu yerde uning mutexessisliri dadil bir pilanni tüzdi; ular derya éqinining yónilishini deryagha yéqin bir oymanliqqa ózgertmekchi boldi. Ular shundaq qilip sheherdin ótidighan derya éqinini töwenlitip óz küchlrining deryaning kirish we chiqish éghizidin, yeni ikki tereptin sheherge kirgüzüsh pursitini yaratmaqchi boldi. Sépilning astida deryaning ikki qétida kémiler kirip-chiqidighan «ikki qanatliq» ikki chong derwaza békitilgenidi; lékin bu derwazilar deryaning tégige yetmeytti, elwette.

Shuning bilen Qoreshning leshkerliri derya bilen oymanliq ariliqigha chongqur lékin qisqa bir ósteng chapti. Óstengdin chépilghan tash-topilarni Efrat deryasining ikki yénigha dówilep, deryani tosushqa teyyarlidi. Békitken küni kechqurun ular óstengning eng axirqi qismini chépip éghiz échip, deryaning sulirini oymanliq terepke bashlidi. Shuning bilen bir waqitta deryaning qéshigha dówilep qoyghan tash-topilarni deryaning ichige ittirip chüshürüp deryaning yónilishini tosuwaldi. Mutexessislerning könglide soqqan chotliri toghra chiqti; derya pesiyip, sheherge yéqin turghan qoshun üçün deryadin méngip sheherge kirgüdek purset yaritip berdi.

Del shu küni kechte, padishah emirliri bilen chong bir bayramni ótküzmekte idi. Qedimki zamandiki grék tarixshunasliri Ksénofon we Héroditusning bizge xewerlendurushiche, Babilliqlar uchigha chiqqan haraqkeshler idi (Tewrat «Danial» 5-babta ordida yüz bergen ishlar xatirilengen).

Padishah emirliri, wezir-wuzraliri bilen katta ziyapette olturup mest bolghanda bir perishtining qoli körünüp, tamgha herplerni yézip padishahqa, бүгүн kéche padishahliqning sendin bashqa birsige tapshurulidu, dep élan qildi. Ordining sirtidimu puqralar bayramni tebriklimekte idi. Ularning ózlrining bixeterlikige bolghan ishenchisi shunche kamil idiki, hetta sépilda közetchilik qilidighan jésekhilermu yoq déyerlik idi. Ikki grék tarixshunasning déyishiche, sheher otturisidiki puqralar héchnémini bilmey turupla sheher asasen ishghal qilinip bolghan.

Weqening bu tepsilatlriri melum bolghandin kéyin, Yeremiyaning bezi sirliq bésharetlirini chüshengendek bolduq. Töwendiki ayetlerni misal süpitide neqil keltürimiz (oqurmenler ózliri bashqa ayetlerning emelge ashurulghanliqini bayqiyalishi mumkin): —

«Kaldiylar üstige hemde Babilda turuwatqanlar, emirliri we danishmenliri üstige qilich chüshidu, — deydu Perwerdigar; qilich palchilar üstige chüshkende, ular hamaqet-exmeqlerdek körünidu; qilich ularning palwanliri üstige chüshüp, ular patiparaq bolup kétidu; qilich ularning atliri üstige, jeng harwiliri üstige, ularning sepliride turghan barliq yat leshkerler üstige chüshidu, ular ayallardek bolidu; qilich xeziniliri üstige chüshidu, ular bulang-talang qilinidu» (50:35-37).

Biz hazir Pars qoshunining qandaq yol bilen shunche téz sheherni bésip kirgenlikini chüshinimiz. Ishghal qilinish tuyuqsiz bolghachqa, ularning «**atliri, jeng harwiliri we barliq yat leshkerler**» üçün küresh qilishqa hetta jengge teyyarlinishqa waqit-purset yoq idi.

«Yeremiya»

«Qurghaqchilik ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kétidu; bularning sewebi zémini oyma butlarga tolup, ular qorqunchluq mebudlar tüpeylidin telwiship ketken. Shunga chöldiki janiwarlar we chilböriler birlikte shu yerde turidu; shu yerde huwqushlar makanlishidu; u menggüge ademzatsiz bolidu, dewrdin-dewrge héch ahalilik bolmaydu» (50:38-39).

Biz hazir «Qurghaqchilik ularning suliri üstige chüshüp, ular qurup kétidu» dégen bu sirliq sözlerni chüshineleymiz. 39-ayet esirdin-esirge asta-asta emelge ashurulghan. Sheher chöldiki qumlar astida kömülüp tépilmaz bolup ketti. Bezi xudasiz kapir tarixshunaslar hetta: «Muqeddes Kitabta xatirilengen Babil bolsa bir riwayet, xalas, u mewjut emes!» dep mazaq qildi. Lékin 19-esirde bezi arxéologlar xarabilerni qumluqlardin kolap chiqti.

Ishinimizki, axirqi zamandiki «Babil shehiri»ning aqiwiti kona sheherningkiye oxshash bolidu — «Shunga chöldiki janiwarlar we chilböriler birlikte shu yerde turidu,... u menggüge ademzatsiz bolidu, dewrdin-dewrge héch ahalilik bolmaydu»

«— Oqlarni uchlanglar! Qalqanlarni tutunglar! Perwerdigar Médianing padishahlirining rohini urghutti; chünki Uning niyiti Babilgha qarshi, uni berbat qilish üçündür; u ish bolsa Perwerdigarning qisasi, yeni Uning ibadetxanisi üçün alghan qisasidir. Babilning sépillirigha qaritip jeng tughini kötürünglar; közetni téximu chingraq qilinglar, közetчилerni Babilni chörïditip septe turghuzunglar; böktürme qoyunglar; chünki Perwerdigar Babildikilerning jazasi toghruluq némilerni dégen bolsa, U shuni könglide pemlep, uni ada qilidu» (51:11-12).

Xudaning Babil impériyesini örüshtiki qorali derweqe Médialiqlar (Parslar bilen bille) idi. Yuqirida düşmenlirige: «Közetni téximu chingraq qilinglar, közetчилerni Babilni chörïditip septe turghuzunglar» dégen bésharet bolsimu, Babilliqlar halqiliq peyitte héchqandaq közetчилik qilmighan; shuning bilen «böktürme»ler tolimu muweppeqiyetlik bolghan.

«Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu; ular qorghanlirida amalsiz olturidu; ularning dermani qalmaydu, ular ayallardek bolup qalidu; uning turalghulirigha ot qoyulidu; derwaza salasunliri sundurulidu. Yügürüp kéliwatqan bir chaparmen yene bir chaparmenge, bir xewerchi yene bir xewerchige Babil padishahining aldida uchriship qélip uninggha: —«Silining pütkül sheherliri u chettin bu chetkiche ishghal qilindi; derya kéchikliri igiliwélindi, qomushluqlar otta köydürüldi, palwanliri dekke-dükkige chüshüshtil!»— dep jakarlishidu» (51:30-32).

Biz yuqirida «Babildiki palwanlar urushtin qol üzidu» dégen weqe toghruluq söz qilduq.

«Derya kéchikliri igiliwélindi» — bu, sheherning deryadin hem ichidiki östenglerdin ötidighan köwrükler yaki kéchiklerni körsitidu. Bu jaylar tebiy halda méngip kirgen Pars qoshuni teripidin birinchi bolup igiliwélinghan.

«Qomushluqlar otta köydürüldi» — sheherning sirtigha birnechche qomushluq jaylashqan. Bular köydürülse, sheherdin qachqanlar yoshurunghudek jaylar qalmaytti.

«Shunga Perwerdigar mundaq deydu: — Mana, Men séning dewayingni soraymen, sen üçün qisas alimen; Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen. Babil bolsa döwe-döwe xarabiler, chilbörilerning turalghusi bolidu; zémini ademni dehshet basidighan hem daim ush-ush qilinidighan obyekt bolidu, héch adem shu yerde turmaydu» (51:36-37)

«Yeremiya»

Biz yuqirida bu bésharetning köp tepsilatiri üstide toxtalduq. «**Men uning déngizini qurutimen, buliqini qaghjiritimen**» — bu, Néboqadnesarning ayali Niktoris qurghan chong bir su ambirini körsitishi mumkin. Bu su ambiri qurup ketse sheher we etrapidiki bulaqliri qurup kététti. Mumkinchiliki barki, sheherning melum qismigha su teminlenmisun dep bu su ambiri Pars qoshuni teripidin tosuwélinghan (grék tarixshunas Héroditusning «tarixlar» 1:185 ni körüng).

Yehoakin sürgün bolghanda zindandin chiqirilishining néme ehmiyiti bar?

Xudaning Yeremiya peyghember arqiliq körsetken wedisi boyiche, u Yérusalém weyran qilinip Yehudadikiler sürgün bolghan 70 yildin kéyin, ular qutquzulup, ehwali eslige keltürüldü. Bizningche Yehoakinning zindandin chiqirilghanliqi (52:31-34) bayan qilinishtiki meqset, kelgüsida bundaq ishlarning mumkinchilikini körsitish üçündür. Chünki Yehoakin eski padishah bolghanidi; Xuda Babil padishahi arqiliq uninggha körsetken bu méhir-shepqiti, yeni Ewil-Mérodaq padishahning uni zindandin chiqirip özige daimliq hemdastixan qilishi, ademni intayin heyran qalduridu; chünki Babil padishahliri Xudani tonumaydighan, adette intayin rehimsiz ademler idi. Lékin Hemmige Qadir Xuda rehimsiz padishahning könglige shundaq bir xiyalni kirgüzüp, uning qol astidiki melum bir ademning ehwalini shundaq ajayip özgertken yerde, emdi Uning pütkül bir elning ehwalini özgertishimu ejeblikerlik ish emes idi. Shuning bilen sürgün bolghan yaki bashqa yurtqa tarqitilghan Yehudiylar bu weqedin ümid alghan bolsa kérek.

Oqurmenlerge belkim melum bolidiki, Yeremiya peyghemberning: «Xuda silerni sürgün bolghininglardin 70 yil kéyin qutquzup, ehwalinglarni eslige keltüridu» dégen béshariti Pars impératori, yeni oxshashla Xudani tonumaydighan «Qoresh» isimlik adem arqiliq emelge ashurulghan.

Démisekmu, «Yeremiya» qismidiki bu 52-bab belkim Yeremiya peyghember dunyadin ketkendin kéyin bashqa namelum bir ixlasmen adem (Baruqmikin?) teripidin Yeremiyaning yazmilirigha kéyin qoshulghan bolsa kérek. Yeremiya özi belkim Misirda wapap bolghan.

Xudaning Yeremiyani chaqirghanda uninggha bergen wedisi

Yeremiya yash yigit bolup, Xuda uni chaqirghinida uninggha töwendiki wedini qilghan: —

«**Qara, Men бүгүн séni Yehudaning padishahlirigha, emirlirige, kahinlirigha hem pütkül zémin xelqige qarshi turghuchi musthekem sheher, tömür tüwrük we mis sépillardek tiklidim. Ular sanga qarshi jeng qilidu, lékin séning üstüngdin ghelibe qilalmaydu — chünki Men séni qutquzush üçün sen bilen billidurmen, — deydu Perwerdigar**» (1:18-19).

Oqurmenler shuninggha diqqet qiliduki, Xudaning bu sözliri «ötken zamanda» éytilghan. Bir qarashqa, Yeremiya peqet güdek bir yash yigittek körünsimu, lékin iman-ishenchke nisbeten Xudaning sözi alliqachan ishengüchilerge pakit bolghan. Iman-ishenchke tolghan adem ishlargha Xudaning közqarishi bilen qaraydu.

Yeremiyaning qiriq yildiki duch kelgen qarshiliqqa yüzlinishi we taqabil turushi Xudaning bu sözlirining heqiqeten pakit ikenlikini ispatligghan. Xudaning küch-qudriti Yeremiyaning

«Yeremiya»

juriti hem ajizliqi arqilqimu roshen körünüp kelgen. Bezi waqitlarda Yeremiya dermandin ketkenlirini hem derdlirini Xudagha tökken: —**«Ah, men üçün chöl-bayawanda yoluchilar chüshkidek bir turalghu bolsidi! Undaqta xelqimni tashlap, ulardin ayrilghan bolattim! Chünki ularning hemmisi zinaxorlar, munapiqlarning bir jamaitidur!»** (9:2).

12-babta u yene yolning qiyinchiliqi toghruluq dad kötürgen: —**«Men dewayimni aldinggha élip kelsem, adil bolup kelding, i Perwerdigar; lékin Sen bilen Öz hökümliring toghruluq sözleshmekchimen; némishqa rezillerning yoli ronaq tapidu? Asiyliq qilghuchilarning hemmisi némishqa kengri-azadilikte turidu?...»**

Lékin Sen, i Perwerdigar, méni bilisen; Sen méni körüp kelgensen, Özüngge bolghan sadiqliqimni sinighansen. Ularni boghuzlashqa békitilgen qoylardek ayrip sörep chiqqaysen, ularni qetl künige ayrighaysen...

... Bu xelq: **«Xuda aqiwitimizni héch körmeydu»** dewatidu?».

Xudaning uninggha bergen jawabi kütülmigen yerdin chiqqanidi: — Yeremiyaning ehwali téximu tes, téximu éghir bolidu we hetta uning öz ailisidikiliridin xeterge uchraydighini bolidu: —

«Sen yügürgen leshkerler bilen besleshkende, ular séni halsiratqan bolsa, emdi sen atlar bilen beslehseng qandaq bolar? Sen peqet aman-tinchliqta turghan zémindila xatirjem bolup Manga ishinisen, emdi Iordan deryasi boyidiki qoyuq chatqallilarda qandaq yürisen? Chünki hetta öz qérindashliring, atangning jemetimu sanga asiyliq qilghan. Ularmu séni yoqitish üçün awazini qoyup bergen. Gerche ular sanga méhirlik sözlerni qilghan bolsimu, ulargha ishenme!» (12:5-6)

Xudaning jawabining ikkinchi qismi bolsa Yeremiyagha **«Séning pajieng we derding Méningkidektur»** dégendek idi: —

«Özüm ailemdin waz kéchimen, mirasimni tashliwétimen, jan-jigirimni düşmenlirining qoligha tapshurimen» (12:7). Yeremiya öz ailisining we yurtdashlirining chetke qéqishliridin bolghan derdlirini, uni Xuda bilen derddash qilghan dep bilip yetti; bashqiche éytqanda, Xuda uning derd-elemlirini chüshendi, chünki U Özï derd-elem tartquchi idi.

Bilishimizche, gerche u yene bezi waqitlarda derd-elemlirini Xudagha tökken bolsimu, we gerche u téximu qiyin, ziyade échinisliq ehwalgha chüshidighan bolsimu, u yenila héch keynige qarimighan. U wehiydin yorutulghan közliri bilen Xudaning nijatining yer yüzide bolidighan axirqi ghelibisini körgenidi; bu ghelibe peqet öz xelqige nisbeten emes, belki barliq milletler üçün —

«I Perwerdigar, Sen méning küchüm we qorghinimsen, azab-oqubet künide bashpanahimsen. Eller bolsa yer yüzining chet-chetliridin yéninggha kélidu we: «Berheq, atabowilirimiz yalghanchiliq hem bimenilikke mirasxorluq qilghan; bu nersilerde héch payda yoqtur» — deydu» (19:16).

Kéyin u Xudaning yolini yurtdashlirigha körsitish üçün öz hayati we erkinlikini tewekkul qilidu; u Xuda jazani chüshürmekchi bolghan zémindin bir mirasni sétiwaldi. U rahet-paraghette emes, belki shu mirasta, namrat xelqi arisida turushni tallidi. Buningda u bizge

«Yeremiya»

peyghemberning qandaq ikenlikini körsitidu; peqet Xudaning muhebbiti we özgermes méhribanliqi toghruluq sözlerni yetküzüsh bilenla qalmay, belki öz hayatida ularni mujessemleshtüridu.

«I qérindashlar, özünglar soraqqa tartilmasliqinglar üçün bir-biringlardin aghrinmanglar; mana, soraq Qilghuchi ishik aldida turidu. Perwerdigarning namida sözligen burunqi peyghemberlarning qandaq azab-oqubet tartqanliqi, shundaqla sewr-taqet qilghanliqini ülgé qilinglar. Biz mana mushundaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlerni bextlik dep hésablaymiz. Ayupning azab-oqubetke qandaq sewr-taqet bilen berdashliq bergenlikini anglighansiler we Perwerdigarning uninggha axirqi qilghinini, shundaqla «Perwerdigarning ich-baghri shepget we rehimdilliq bilen tolghan»liqini körgensiler...» (Injil, «Yaq.» 5:9-11).